

**КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПОЛЯКОВСЬКА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.018.8-054.62

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ
КРИВОРІЖЖЯ**

(60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)

011 Освітні, педагогічні науки
01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Поляковська

Науковий керівник: **Дороніна Тетяна Олексіївна,**
доктор педагогічних наук, професор

Кривий Ріг – 2023

АНОТАЦІЯ

Поляковська О. О. Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за освітньо-науковою програмою «Освітні, педагогічні науки» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. – Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2023.

Наукова праця є історико-педагогічним дослідженням спрямованим на висвітлення проблеми розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період з 60-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст. із позицій ретроспективного аналізу.

Актуальність наукової праці визначається прагненням України до активного залучення у світову освітню спільноту, що, зі свого боку, відкриває нові можливості для її соціально-економічного, культурного та наукового розвитку. Експорт освітніх послуг, зокрема навчання іноземних студентів, відіграє ключову роль у посиленні міжнародного статусу країни та її авторитету у світовій освітній громадськості. Отже, підготовка іноземних студентів стає не лише елементом системи вищої освіти, а й інструментом дипломатії, що сприяє зміцненню міжнародного іміджу України. У світлі цих тенденцій вихід України на ринок освітніх послуг, особливо в контексті підготовки іноземних студентів, набуває особливого значення, оскільки дозволяє розширити сферу впливу України та зміцнює її позиції як країни, що пропонує якісну та конкурентну освіту на світовому рівні.

Мета дисертаційної праці – здійснити комплексний аналіз динаміки розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період з 60-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст., актуалізувати досвід провідних закладів освіти Криворіжжя для творчого використання з метою вдосконалення експорту освітянських послуг закладів вищої та фахової передвищої освіти України.

Об'єкт дослідження – процес підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України.

Предмет дослідження – система організації та зміст підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.).

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ ст. Вибір *нижньої межі* (60-ті роки ХХ ст.) зумовлено Указом Президії Верховної Ради СРСР (від 5 лютого 1960 р.), яким було започатковано перший заклад вищої освіти, що готував переважно іноземних студентів. Цей крок сприяв активному розвитку системи навчання іноземних студентів у вищих та фахових навчальних закладах на території України в період радянської епохи. *Визначення верхньої хронологічної межі* – перше десятиліття ХХІ ст. – умотивовано інтенсифікацією процесу удосконалення змісту та організації вищої освіти України у напрямі інтернаціоналізації та розробкою проєкту «Концепції Державної програми розвитку міжнародної освіти України на 2010-2015 роки» (2010 р.).

Методологічною основою дослідження став комплекс принципів (принцип загального взаємозв'язку, принцип системності, принцип об'єктивності, принцип причинно-наслідкових зв'язків, принцип історизму, принцип руху від опису, пояснення до прогнозування, принцип наступності) та **підходів** до вивчення проблеми: *системно-хронологічний* (для докладного та послідовного висвітлення процесу становлення системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти в історичній ретроспективі та для послідовного, системного вивчення всіх елементів системи підготовки іноземних студентів окремо та в цілому); *парадигмальний* (для всебічного розгляду змін у розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України); *герменевтичний* (для представлення різних позицій на мету та зміст підготовки іноземних студентів в Україні впродовж досліджуваного хронологічного періоду), *регіональний підхід* (для виявлення специфіки

організації та змісту роботи з іноземними студентами у ЗВО/ЗФПО Криворіжжя); *прогностичний* (для окреслення елементів позитивного досвіду роботи з іноземними студентами провідних ЗВО та ЗФПО Криворіжжя із подальшим розвитком означеної системи в умовах інтернаціоналізації).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: представлено комплексний аналіз динаміки розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за окреслений період (60-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) як структурний елемент загальної системи підготовки фахівців із позицій герменевтичного, системно-хронологічного, парадигмального та регіонального підходів; визначено передумови (міжнародна політика СРСР щодо ідеологічної експансії; використання освіти як інструменту «м'якої» дипломатії) і чинники (зовнішні – провідні вектори державної міжнародної політики: зовнішньополітична стратегія, яка відображена в нормативних документах та визначає ставлення держави до розв'язання проблеми навчання іноземних студентів; внутрішні – мета і завдання, які ставила перед собою держава в навчанні іноземних студентів (освітня політика СРСР, до складу якої входила Україна у визначених хронологічних межах); організація та зміст навчання іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя у визначених проміжках часу) розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період 60-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст.; на підставі означених чинників виокремлено періоди та етапи досліджуваного явища: 1 період – *адміністративно-централізований* (1960-1990 рр.); 2 період – *демократично-регіональний* (1991 р. – донині). У межах першого періоду виокремлено етапи, що презентують важливі чинники, які в історичній та педагогічній площині вплинули або стали вирішальними в розвитку досліджуваної системи. Зокрема, в межах першого періоду виокремлено: *етап концептуалізації* проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти, (60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.) та *етап формалізації* загальних підходів до

підготовки іноземних студентів у практиці передвищої та вищої освіти (80-ті рр. ХХ ст.); виявлено провідні тенденції (*позитивні*: поступове збільшення контингенту іноземних студентів, які були направлені на навчання до Кривого Рогу, із одночасним збільшенням кількості країн, що вони представляли; збільшення кількості спеціальностей, на які вступали студенти; у практичній підготовці студентів визначається загальна тенденція щодо наближення навчання до умов регіону (країни) яку вони представляли, та проходження іноземними студентами практики на батьківщині; орієнтація змісту навчання на країну походження іноземного студента, яка вирішувалася через уведення окремих спеціалізованих спецкурсів; існування та розвиток інституту кураторства, встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників; *негативні*: використання освітніх послуг у якості ідеологічної (комуністичної) експансії; доручення викладачам, крім навчальної, ідеологічної роботи; формування системи жорсткого дисциплінарного контролю з одночасним пошуком найбільш дієвих її форм; активізація виховної роботи з іноземними студентами у сфері ідеологічного та правового виховання (профілактика та попередження правопорушень) щодо організації та змісту навчання іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти у межах визначеного хронологічного періоду.

Подальшого розвитку й конкретизації набули систематизація й узагальнення джерельної бази дослідження, уявлення про підготовку іноземних студентів у закладах вищої освіти України як цілісної системи, що надає підстави для обґрунтування перспективних напрямів її подальшого розвитку; відповідно до предмета дослідження було модифіковано базові поняття («іноземний студент», «підготовка іноземних студентів», «підготовка іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти»), що визначають процес підготовки іноземних студентів у педагогічній науці.

Уведено до наукового обігу 23 маловідомі архівні документи, якими конкретизовано зміст та особливості організації освітнього процесу з

підготовки іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя.

Практичне значення полягає в тому, що основні висновки й положення дисертаційної праці можуть бути використані в роботі менеджерів закладів вищої та фахової передвищої освіти України з метою вдосконалення організації роботи структурних підрозділів, що координують процес підготовки іноземних студентів та визначають у закладі основні напрями інтернаціоналізації освітнього процесу. Комплексне й системне послуговування результатами дослідження, поряд зі значним науковим доробком вітчизняних науковців загалом, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності периферійних закладів вищої освіти та зміцненню позицій України на міжнародному ринку освітніх послуг.

Результати дослідження засвідчили досягнення його мети, що дозволяє в якості узагальнення зазначити таке:

1) Матеріали дослідження було систематизовано на декілька груп: 1) нормативно-правові акти, які регламентують розвиток системи підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО України у визначених хронологічних межах; 2) архівні документи, які відображають питання, пов'язані з розвитком системи підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО Криворіжжя; 3) інтерпретаційні джерела: наукові видання – монографії, дисертації вітчизняних науковців, тези конференцій, бібліографічні та словниково-довідникові видання, науково-педагогічна та методична періодика досліджуваного періоду; 4) інтернет-ресурси державних органів влади України: Міністерства освіти і науки України, Міністерства закордонних справ України, офіційний сайт Державної прикордонної служби України, офіційний сайт Державної міграційної служби України, ДП Державний центр міжнародної освіти України.

Здійснений аналіз історіографії проблеми розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти дозволяє констатувати наявність передісторії висвітлення питання в історико-

педагогічній літературі, що відносимо до 70-80-х рр. ХХ ст., коли головну увагу дослідників було зосереджено на «внеску» СРСР у підготовку національних кадрів для «братніх країн». Вітчизняний освітній досвід щодо підготовки іноземних спеціалістів набув більш широкого висвітлення лише з часів державної незалежності України (К. Бендяк, В. Груцяк, В. Гуменюк, Л. Рибаченко, Ю. Федотова та ін.), проте все ще потребує свого детального вивчення з огляду на розвиток міжнародної державної політики України та складні соціально-політичні процеси.

2) Визначено теоретичні основи та сутність базових понять, що складають процес підготовки іноземних громадян у закладах вищої та фахової передвищої освіти в педагогічній науці. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних учених щодо сутності педагогічної методології та методологічних особливостей проведення історико-педагогічного дослідження, що дозволили окреслити сукупність методологічних принципів, підходів та низки загальнонаукових (аналіз, синтез, інтерпретація, узагальнення, систематизація) та конкретно-наукових (термінологічного аналізу, періодизації, пошуково-бібліографічний, джерелознавчої критики, історико-ретроспективний та контекстний) методів наукового дослідження, використання яких забезпечило достовірність та цілісність отриманих результатів.

Здійснено авторське обґрунтування сутності ключового поняття дослідження – «підготовка іноземного студента у ЗВО/ЗФПО», що розуміється як складне багатокomпонентне явище та цілісний комплекс послуг, метою якого виступає надання високого рівня освітніх послуг, що забезпечує професійну готовність іноземного громадянина до певної (професійної) діяльності. Основні компоненти зазначеної системи підготовки іноземних студентів у ЗВО/ЗФПО представлені такими складниками: «іноземний студент» та «підготовка у ЗВО/ЗФПО» (мета, зміст та організація навчання). Артикульовано вплив на другу складову означеної системи «контекстних»

компонентів (зовнішньополітична стратегія, міграційна політика, державна освітня політика та соціокультурне середовище України).

3) Виокремлено періоди, етапи й тенденції розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя впродовж досліджуваного періоду. Закономірність руху й розвитку системи підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти України в хронологічних межах нашого дослідження (60-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) актуалізовано в періодизації, що охоплює два головні періоди, визначені змінами державного устрою України: 1) система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти *України у складі СРСР (60-ті – 90-ті рр. ХХ ст)* адміністративно-централізований період; 2) система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти *України з часу державної незалежності (1991 р. – донині)* – демократично-регіональний період. У межах окресленого (першого) періоду виокремлено етапи, що презентують важливі чинники, які в історичній та педагогічній площині вплинули або стали вирішальними в розвитку досліджуваної системи. Зокрема, в межах першого періоду виокремлено: *етап концептуалізації* проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти (60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.) та *етап формалізації* загальних підходів до підготовки іноземних студентів у практику передвищої та вищої освіти (80-ті рр. ХХ ст.).

Проведене дослідження дозволило виокремити провідні тенденції на кожному періоді (етапі) розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя впродовж досліджуваного періоду. Для першого періоду (60-80-ті рр. ХХ ст.) характерними були такі тенденції: неухильне зростання кількості іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти у Кривому Розі; активна інтеграція іноземних студентів у соціокультурний простір соціалістичної країни; делегування викладачам не лише навчальних, але й ідеологічних функцій; артикуляція питання щодо проходження іноземними

студентами практики в країні, яку вони представляють; формування системи дисциплінарного контролю із зосередженням на пошуках найефективніших її форм; інтенсифікація ідеологічного складника у виховному процесі з модифікацією її мети як переходу від формування діалектичного світогляду до пропагандистської діяльності; комбінування тьюторської ролі кураторів із контролем за успішністю та дисципліною іноземних студентів; активізація виховної роботи у сфері правового виховання (профілактика та попередження правопорушень), встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників.

На другому – регіонально-демократичному – етапі (1991 р. – донині) виокремлено такі тенденції: 1) спрямування на подолання рудиментів «радянського минулого» в нормативно-правовому та змістовому аспектах навчання іноземних студентів в Україні (зокрема в закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя); 2) постійна зміна кількості іноземців, що вступали до ЗВО Криворіжжя; 3) поступове зміцнення статусу української мови як іноземної та єдиної мови навчання іноземних студентів; 4) розгляд питання підготовки іноземних студентів у межах загального напрямку щодо міжнародної діяльності закладів освіти та інтернаціоналізації вітчизняної освіти; 5) збільшення прав ЗВО щодо організаційно-змістових складників навчання іноземних студентів; 6) прагнення вітчизняної системи освіти до підвищення якості та входження на світовий ринок освітніх послуг; 7) побудова такої системи освіти, яка була б гнучкою, якісною та відповідала б на виклики часу.

4) Окреслено елементи позитивного досвіду закладів вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя в роботі з іноземними студентами досліджуваного часового проміжку: активна співпраця закладів освіти із державними установами та громадськими організаціями (наприклад, асоціації випускників) щодо зростання контингенту іноземних студентів із одночасним збільшенням кількості країн, які вони представляють; наближення практичної підготовки студентів до умов регіону (країни), яку представляють,

проходження іноземними студентами практики на батьківщині; орієнтація змісту навчання на країну походження іноземного студента; існування та розвиток інституту кураторства, встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників; усебічна інтернаціоналізація освіти. Визначені тенденції мають бути враховані на сучасному етапі розвитку вітчизняної системи вищої та фахової передвищої освіти, оскільки вони роблять суттєвий внесок у підвищення міжнародного іміджу України у світовому вимірі.

Ключові слова: підготовка іноземних студентів; заклад вищої освіти; заклад фахової передвищої освіти; вища освіта; освіта Криворіжжя; інтернаціоналізація.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати

1. **Поляковська О. О.** Аналіз основних нормативних документів, які регламентували здобуття вищої освіти іноземними студентами в Україні впродовж другої половини ХХ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 32. том 2. С. 214-221. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214702>. **(фаховий, категорія Б).**

2. **Поляковська О. О.** Індикація тенденцій розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти в період з 1991 р. по 2002 р. на основі аналізу нормативно-правової бази. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. 2020. №3. С. 371-380. DOI: [10.31494/2412-9208-2020-1-3-371-380](https://doi.org/10.31494/2412-9208-2020-1-3-371-380). **(фаховий, категорія Б).**

3. **Поляковська О. О.,** Дороніна Т. О. Доуніверситетська підготовка іноземних студентів у закладах вищої освіти в системі вищої освіти України (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 1(37). С. 33-38. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.6>. **(індексовано в базі Index Copernicus).**

4. **Поляковська О. О.,** Дороніна Т. О. Професійне вигорання в адміністрації ЗВО: робота з іноземними студентами як управлінська проблема. *Перспективи та інновації науки*. Серія : Педагогіка, Серія : Психологія, Серія : Медицина. 2023. № 11(29) С.103-112. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11\(29\)-103-112](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11(29)-103-112). **(фаховий, категорія Б).**

5. **Поляковська О. О.** Надання освітніх послуг іноземним громадянам в контексті стратегії інтернаціоналізації закладів фахової передвищої освіти Криворіжжя. Журнал «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»,

Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2023. № 14(32) 2023. С.368-377. ISSN 2786-4952 Online. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-368-377](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-368-377). (фаховий, категорія Б).

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. **Поляковська О. О.** Використання системно-хронологічного підходу в дослідженні розвитку системи підготовки іноземних студентів в українських закладах освіти (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи* : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції. м. Коломия, 22 грудня 2020 р. С. 51-53.

7. **Поляковська О. О.** Джерельна база дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів в Україні: ієрархія нормативно-правових актів. *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі.* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 4-5 вересня 2020 р. С. 30-32.

8. **Поляковська О. О.** Дистанційна інтернаціоналізація як компонент стратегії сучасного університету. *Інновації у вищій школі: проблеми та перспективи в освіті і науці* : збірник V міжнародної науково-методичної конференції. м. Кременець, 27-28 травня 2021 р. С. 69-70.

9. **Поляковська О. О.** Діджиталізація процесу залучення іноземних студентів до навчання у закладах вищої освіти України. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 5 листопада 2020 р., С 34-36.

10. **Поляковська О. О.** Інтернет-ресурси державних органів влади як складник джерельної бази дослідження розвитку системи підготовки іноземних громадян в Україні. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Львів, 21-22 серпня 2020 р. С. 62-64.

11. **Поляковська О. О.** Категорії іноземних громадян у площині можливостей фінансування здобуття освіти в Україні. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 4–5 лютого 2022 р. С.29-32.

12. **Поляковська О. О.** Організація проживання іноземних студентів у гуртожитках закладів освіти України. *Наука, освіта та суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. м. Кропивницький, 19 листопада 2022 р. С. 40-41.

13. **Поляковська О. О.** Особливості формування навчальних груп підготовчого відділення для іноземних громадян у закладах вищої освіти. *Освіта і наука в умовах інноваційного розвитку суспільства* : збірник тез доповідей Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Дніпро, 14 вересня 2022 р. С. 193-195.

14. **Поляковська О. О.** Сутність поняття «Розвиток системи» в категоріальному апараті дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів у ЗВО України. *Педагогіка вищої школи : досвід і тенденції розвитку* : матеріали конференції VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 25 жовтня 2022 р. С. 28-30.

15. **Поляковська О. О.** Тенденції впливу COVID-19 на контингент іноземних студентів Криворізького національного університету. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні* : матеріали V міжнародної науково-методичної конференції. м. Тернопіль, 14-16 жовтня 2020 р. С 9-11.

16. **Поляковська О. О.,** Дороніна Т. О. Визнання іноземних документів про освіту в Україні – етап у забезпеченні освітньо-професійної мобільності. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Одеса, 14-15 лютого 2020 р. С. 109-111.

17. **Поляковська О. О.,** Кругленко Л. В. Концептуальні основи полікультурної освіти іноземних студентів. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 7-8 лютого 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 36-38.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

18. **Поляковська О. О.** Лісабонська конвенція як стандарт визнання документів про освіту в європейському просторі. *Педагогічне Криворіжжя*. 2021. №7. С. 23-24.

19. **Поляковська О. О.** Організаційні форми реалізації доуніверситетської підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти Дніпропетровської області. *Педагогічне Криворіжжя*. 2022. № 8. С. 57-58.

20. **Поляковська О. О.** Структурні трансформації фахової передвищої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Педагогічне Криворіжжя*. 2023. № 9. С. 56-57.

ABSTRACT

Poliakovska O. O. Development of the System of Foreign Students' Training at Higher and Professional Pre-Higher Education Institutions of Kryvyi Rih (1960s – Early 21st Century) – Qualifying Scientific Work as a Manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in Educational and Pedagogical Sciences, specialization 011 Educational and Pedagogical Sciences. – Kryvyi Rih State Pedagogical University. Kryvyi Rih, 2023.

This scientific work represents a historical-pedagogical investigation aimed at elucidating the issue of the development of the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih (from the 1960s to the early 21st century) from the standpoint of retrospective analysis.

The relevance of this scientific work is defined by Ukraine's aspiration to actively engage in the global educational community, which, in turn, opens new opportunities for its socio-economic, cultural, and scientific development. The export of educational services, particularly the education of foreign students, plays a key role in enhancing the country's international status and reputation in the global educational community. Therefore, the foreign students' training becomes not only an element of the higher education system but also a diplomatic tool, contributing to the strengthening of Ukraine's international image. Considering these trends, Ukraine's entry into the education services market, especially in the context of foreign students' training, assumes particular importance since it allows Ukraine to expand its sphere of influence and strengthen its position as a provider of quality and competitive education on a global scale.

The objective of this dissertation work is to conduct a comprehensive analysis of the dynamics of the development of the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih from the 1960s to the early 21st century. It aims to bring the experience of leading educational institutions in Kryvyi Rih into focus for creative application with the purpose of

enhancing the export of educational services offered by higher and professional pre-higher education institutions in Ukraine.

Research Object: The process of foreign students' training at higher and advanced vocational education institutions in Ukraine.

Research Subject: The system of organization and content of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih (1960s – early 21st century).

The choice of the lower chronological boundary in the 1960s is based on the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR, dated February 5, 1960. This decree marked the inception of the first higher education institution primarily dedicated to the education of foreign students. This significant step fostered the active development of the system for educating foreign students in higher and vocational educational institutions within the territory of Ukraine during the Soviet era.

The determination of the upper chronological boundary, the first decade of the 21st century, is motivated by the process of enhancing the quality and content of higher education in Ukraine. It is considered a fundamental foundation for the country's development, the preparation of competitive human capital, and the development of the Concept of the State Program for the Development of International Education in Ukraine for the years 2010-2015 (2010).

The methodological basis of the research consists of a complex of principles (the principle of general interconnection, the principle of systemic approach, the principle of objectivity, the principle of causality, the principle of historicity, the principle of transitioning from description to explanation and from there to prediction, the principle of sequence) and approaches to studying the problem:

The systematic-chronological approach is used for analyzing the development of the system of foreign students' training in historical retrospective and for the sequential, systematic study of all elements of the system of foreign students' training, both individually and as a whole. The *paradigmatic approach* is used to comprehensively examine changes in the development of the system of foreign

students' training at higher and advanced vocational education institutions in Ukraine. *The hermeneutic approach* is used to present various perspectives on the purpose and content of foreign students' training in Ukraine during the studied chronological period. *The regional approach* is applied to identify the specifics of organizing and the content of work with foreign students in higher and advanced vocational education institutions in the Kryvyi Rih region. *The prognostic approach* is used to delineate elements of positive experience in working with foreign students from leading higher and advanced vocational education institutions in the Kryvyi Rih region, with the aim of further developing the specified system in the context of internationalization.

The scientific novelty of the obtained research results lies in the following aspects: for the first time, a comprehensive analysis of the dynamics of the development of the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih during the defined period (1960s – early 21st century) has been presented. This analysis is conducted from the perspectives of hermeneutic, systemic-chronological, paradigmatic, and regional approaches. Preconditions (Soviet Union's international policy for ideological expansion; the use of education as a tool for "soft" diplomacy) and factors (external - leading vectors of state international policy: foreign policy strategy reflected in regulatory documents determining the state's approach to addressing the issue of educating foreign students; internal - goals and tasks set by the state in educating foreign students, including the educational policy of the Soviet Union during the specified chronological boundaries) are identified in the development of the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih within the defined timeframes. Based on these identified factors, the research delineates periods and stages of the phenomenon under investigation: the first period, characterized as administratively centralized (1960-1990), is further divided into stages. These stages highlight crucial factors that influenced or played a decisive role in the development of the studied system. This includes the conceptualization of the issue of foreign students' training at higher and

advanced vocational education institutions in the 1960s and 1970s, and the formalization of general approaches to the education of foreign students in practice during the 1980s.

The research identifies leading trends, both positive and negative. Positive trends include the gradual increase in the contingent of foreign students directed to study in Kryvyi Rih, along with the simultaneous increase in the number of countries they represented. There was also an increase in the variety of specialties to which students were admitted. In terms of practical training, there was a tendency to align education with the conditions of the students' home countries, including the arrangement of specialized courses. The existence and development of the curatorship system, the establishment of connections with graduates from previous years, and the formation of postgraduate education for former graduates were also noted. Negative trends encompass the use of educational services for ideological (communist) expansion, assigning additional ideological responsibilities to teachers, the formation of a rigid disciplinary control system, and the intensification of educational work with foreign students in the ideological and legal education sphere (prevention and prevention of violations).

The research is further advanced and refined by: Systematization and generalization of source base: The study systematically organized and summarized the source base for the research. This effort contributed to a comprehensive understanding of the preparation of foreign students in Ukrainian higher education institutions as an integrated system. This understanding provided the basis for substantiating prospective directions for its further development. Modification of Key Concepts: In accordance with the research subject, fundamental concepts were modified within pedagogical science. These included «foreign student», «foreign students' training», «institution of higher education», and «advanced vocational education institution». These modifications were essential in defining the process of preparing foreign students within pedagogical science more precisely.

Incorporation of Unknown Archival Documents: The study introduced 23 lesser-known archival documents into academic discourse. These documents served

to specify the content and characteristics of the organization of the educational process related to the foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih.

The practical significance lies in the fact that the main conclusions and provisions of the dissertation can be used in the work of managers of higher and professional pre-higher education institutions in Ukraine to improve the organization of the work of structural units coordinating the preparation of foreign students, as well as in the system of professional development of teaching staff. Comprehensive and systematic service with the results of the research, along with the significant scientific achievements of domestic researchers in general, will contribute to the competitiveness of peripheral higher education institutions and strengthen Ukraine's position in the international market of educational services.

The research results have confirmed the achievement of its goal, allowing for the following generalizations:

The research materials were systematized into several groups: 1) normative legal acts regulating the development of the system for the preparation of foreign students in higher and professional pre-higher education institutions in Ukraine within defined chronological limits; 2) archival documents reflecting issues related to the development of the system for the preparation of foreign students in higher and professional pre-higher education institutions in Kryvyi Rih; 3) interpretative sources: scientific publications – monographs, dissertations of domestic researchers, conference abstracts, bibliographical and dictionary-reference publications, scientific-pedagogical and methodical periodicals of the researched period; 4) internet resources of Ukrainian government authorities: the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the official website of the State Border Guard Service of Ukraine, the official website of the State Migration Service of Ukraine, the State Center of International Education of Ukraine.

The analysis of the historiography of the development of the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions allows

us to ascertain the existence of a prehistory of addressing this issue in historical-pedagogical literature, which can be traced back to the 1970s-1980s. During that period, researchers primarily focused on the «contribution» of the USSR to the preparation of national personnel for «friendly countries.» Domestic educational experience in foreign specialists' training received more extensive coverage only after Ukraine gained its state independence (K. Bendyak, V. Grutsyak, V. Humenyuk, L. Rybachenko, Yu. Fedotova, etc.), but it still requires detailed study in the context of Ukraine's international state policy and complex socio-political processes.

The theoretical foundations and essence of basic concepts that constitute the process of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions in pedagogical science have been identified. The theoretical and methodological basis of the research was the works of domestic scholars regarding the essence of pedagogical methodology and methodological features of conducting historical-pedagogical research. This allowed delineating a set of methodological principles, approaches, and a range of general scientific (analysis, synthesis, interpretation, generalization, systematization) and specific scientific (terminological analysis, periodization, bibliographic search, source-critical analysis, historical-retrospective, and contextual) methods of scientific research. The use of these methods ensured the reliability and integrity of the results obtained.

The research provides an author's rationale for the essence of the key concept of the study – «foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions» which is understood as a complex multi-component phenomenon and a comprehensive set of services aimed at providing a high level of educational services that ensure the professional readiness of foreign citizens for specific (professional) activities. The main components of the aforementioned system for foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions are represented by the following elements: «foreign student» and «foreign student's training at higher and professional pre-higher education institutions» (purpose, content, and organization of education). The impact on the

second component of the system is articulated through «contextual» components (foreign policy strategy, migration policy, state educational policy, and the socio-cultural environment of Ukraine).

The research has identified periods, stages, and trends in the development of the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih throughout the studied period. The regularity of the development and progression of foreign students' training at higher and advanced vocational education institutions during our research period (the 1960s to the early 21st century) has been highlighted through periodization that encompasses two main periods defined by changes in Ukraine's state structure:

The system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions within the framework of the USSR (1960s to the 1990s) – Administratively-centralized period.

The system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions since the declaration of independence (1991 to the present) – Democratic-regional period.

Within the first period, stages have been identified, presenting significant factors that influenced or played a decisive role in the development of the researched system. In particular, within the first period (1960s-1980s), the following trends were notable: steady growth in the number of foreign students at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih; active integration of foreign students into the socio-cultural space of the socialist country; delegation of not only educational but also ideological functions to teachers; articulation of issues related to foreign students' internships in the country they represented; formation of a system of disciplinary control with a focus on finding the most effective forms; intensification of the ideological component in the educational process, with a shift in its purpose from the formation of a dialectical worldview to propaganda activities; combination of the tutor's role of curators with monitoring the performance and discipline of foreign students; intensification of educational work in the field of legal education (prevention and prevention of violations), establishing connections with

graduates of previous years, and forming a system of postgraduate education for former graduates.

This analysis provides a comprehensive overview of the historical development and key trends within the system of foreign students' training at higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih during the specified period, shedding light on its evolution and transformation in response to changing political, social, and educational contexts.

On the second, regional-democratic stage (1991 to the present), the following trends have been identified: efforts aimed at overcoming remnants of the «Soviet past» in the regulatory and content aspects of foreign student education in Ukraine, (including higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih); continuous fluctuations in the number of foreign students' enrolling at higher education institutions of Kryvyi Rih; gradual strengthening of the Ukrainian language status as both a foreign language and the sole language of instruction for foreign students; examination of the issue of foreign students' training within the general direction of educational institutions' international activities and the internationalization of Ukrainian education; increased autonomy of institutions regarding the organizational and content components of foreign students' training; the aspiration of the Ukrainian education system to improve quality and enter the global market of educational services; the construction of an education system that is flexible, high-quality, and responsive to the challenges of the time.

Elements of the positive experience of higher and professional pre-higher education institutions of Kryvyi Rih in working with foreign students during the studied period have been delineated. This includes active cooperation between educational institutions, state agencies and non-governmental organizations (e.g., alumni associations) to increase the number of foreign students from various countries. It also involves aligning practical training for students with the conditions of the region (country) they represent, allowing foreign students to undergo internships in their home countries, orienting the content of education toward the home country of the foreign student, and the existence and development of the

curatorship institute. Establishing connections with alumni from previous years and forming a system of postgraduate education for former graduates are also important aspects of this experience, along with comprehensive internationalization of education. These identified trends should be considered in the modern stage of the development of the domestic higher and vocational education system as they significantly contribute to enhancing Ukraine's international image on a global scale.

Keywords: foreign students' training, institution of higher education, institution of professional pre-higher education, higher education, education of Kryvyi Rih, internationalization.

LIST OF PUBLISHED PAPERS

Scientific papers, in which published the main scientific results of the thesis

1. **Poliakovska O. O.** Analysis of main regulations governing foreign student' training at state institutions of higher education in Ukraine during the latter half of the XX century. Actual Issues of Humanities: Interuniversity Collection of Scientific Papers by Young Scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. 2020. Vol. 32. Issue 2. P. 214-221. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214702>.

2. **Poliakovska O. O.** Indication of trends in the development of the foreign students' training in institutions of higher education between 1991 – 2002 on the basis of legal framework analysis. Scientific Notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogy. Collection of Scientific Papers. 2020. № 3. P. 371-380. DOI : [10.31494/2412-9208-2020-1-3-371-380](https://doi.org/10.31494/2412-9208-2020-1-3-371-380).

3. **Poliakovska O. O., Doronina T. O.** Foreign Students' pre-university training at Institutions of Higher Education in Ukrainian System of Higher Education (late XX - early XXI cent.). KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2021. № 1(37). P. 33-38. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.6>.

4. **Poliakovska O. O.**, Doronina T. O. Professional burnout in higher education administration: working with international students as a management issue. *Prospects and Innovations in Science* (Series: Pedagogy, Psychology, Medicine). 2023. № 11(29). P. 103-112. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11\(29\)-103-112](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11(29)-103-112).

5. **Poliakovska O. O.** Provision of educational services to foreign citizens in the context of the internationalization strategy of professional pre-higher education institutions in Kryvyi Rih. *Prospects and Innovations in Science* (Pedagogy Series, Psychology Series, Medicine Series). 2023, №14(32), P. 368-377. ISSN 2786-4952 Online. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-368-377](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-368-377).

Scientific papers certifying the approbation of the materials of the thesis

6. **Poliakovska O. O.** Application of the System-Chronological Approach in the Research on the Development of the Foreign Students' Training System in Ukrainian Educational Institutions (1960s - early 21st century). *Actual Issues of Primary School Pedagogy in the Context of Educational Reform: Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference*. Kolomyia, December 22, 2020. Pp. 51-53.

7. **Poliakovska O. O.** Categories of Foreign Citizens in the Context of Educational Funding Opportunities in Ukraine. *International Scientific and Practical Conference «Traditions and Innovations in the Field of Pedagogy and Psychology»* Kyiv, February 4-5, 2022. Pp. 29-32.

8. **Poliakovska O. O.** Digitalization of the Process of Involving Foreign Students in Education at Higher Education Institutions in Ukraine. *Proceedings of the 5th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Pedagogy of Higher Education: Experience and Trends in Development. »* Zaporizhzhia, November 5, 2020. Pp. 34-36.

9. **Poliakovska O. O.** Distance Internationalization as a Component of the Modern University Strategy. *Proceedings of the 5th International Scientific and*

Methodological Conference: Innovations in Higher Education: Problems and Prospects in Education and Science. Kremenets, May 27-28, 2021. Pp. 69-70.

10. **Poliakovska O. O.** Essence of the Concept «Development of the System» in the Categorical Framework of Research on the Development of the Foreign Students' Training System in Ukrainian Higher Education Institutions. International Scientific and Practical Conference «Social and Psychological Resources of Personality in Extreme Conditions.» Kyiv, April 29-30, 2022. Pp. 12-14.

11. **Poliakovska O.O.** Internet Resources of Government Authorities as a Component of the Research Source Base on the Development of the Foreign Students' Training System in Ukraine. Psychology and Pedagogy of the Present: Problems and State of Science and Practice in Ukraine: Materials of the International Scientific and Practical Conference. Lviv, August 21-22, 2020. Pp. 62-64.

12. **Poliakovska O.O.** Organization of Residence for Foreign Students in Dormitories of Ukrainian Educational Institutions. International Scientific and Practical Conference «Science, Education, and Society in the 21st Century: Scientific Ideas and Implementation Mechanisms.» Kropyvnytskyi, November 19, 2022. Pp. 40-42.

13. **Poliakovska O.O.** Source Base of Research on the Development of the Foreign Students' Training System in Ukraine: Hierarchy of Regulatory Acts. Status and Prospects of Pedagogy and Psychology Development in Ukraine and the World: Materials of the International Scientific and Practical Conference. Kyiv, September 4-5, 2020. Pp. 30-32.

14. **Poliakovska O.O.** Specifics of Forming Study Groups in the Preparatory Department for Foreign Citizens at Higher Education Institutions. 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Education and Science in the Context of Innovative Development of Society.» Dnipro, September 14, 2022. Pp. 193-195.

15. **Poliakovska O.O.** Trends in the Impact of COVID-19 on the Contingent of Foreign Students at Kryvyi Rih National University. 5th International Scientific and Methodological Conference «Current Issues of Organizing Foreign Students' Education in Ukraine.» Ternopil, October 14-16, 2020. Pp. 9-11.

16. **Poliakovska O.O.**, Doronina T.O. Recognition of Foreign Educational Documents in Ukraine: A Stage in Ensuring Educational and Professional Mobility. Current Issues of Modern Pedagogical and Psychological Sciences: Materials of the International Scientific and Practical Conference. Odessa, February 14-15, 2020. Pp. 109-111.

17. **Poliakovska O.O.**, Kruhlenko L.V. Conceptual Foundations of Intercultural Education for Foreign Students. Innovative Scientific Research in the Field of Pedagogy and Psychology: Materials of the International Scientific and Practical Conference. Zaporizhzhia, February 7-8, 2020. Pp. 36-38.

Scientific papers that additionally reflect the scientific results of the thesis

18. **Poliakovska O.O.** Organizational Forms of Pre-University Preparation for Foreign Citizens in Higher Education Institutions in the Dnipropetrovsk Region. Pedagogical Kryvyi Rih. 2022. № 8. p. 57-58.

19. **Poliakovska O.O.** Structural Transformations of Professional Pre-Higher Education in Ukraine at the End of the 20th and the Beginning of the 21st Century. Pedagogical Kryvyi Rih. 2023. № 9. p. 56-57.

20. **Poliakovska O.O.** The Lisbon Convention as a Standard for Recognition of Educational Documents in the European Area. Pedagogical Kryvyi Rih. 2021. № 7. p. 23-24.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	15
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	28
ВСТУП	30
РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	42
1.1. Джерельна база та історіографія дослідження	42
1.2. Сутнісні характеристики базових понять дослідження	65
1.3. Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти в історико-педагогічній ретроспективі	86
Висновки до першого розділу	99
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КРИВОРІЖЖЯ (1960-1990 рр.)	103
2.1. Передумови формування системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої освіти (40-ві рр. – 50-ті рр. ХХ ст.)	104
2.2. Структурно-змістові особливості функціонування системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах освіти другої половини ХХ ст. (60-ті - 80-ті рр.)	108
2.2.1. Визначення концептуальних засад підготовки іноземних студентів (60-ті - 70-ті рр. ХХ ст.)	109
2.2.2. Формалізація системи узагальнених підходів до підготовки іноземних студентів (80-ті рр ХХ ст.)	133
Висновки до другого розділу	152
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА КРИВОРІЖЖІ (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)	156
3.1. Актуалізація питання підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти у часи становлення української державності	156
3.2. Обґрунтування тенденцій розвитку підготовки іноземних студентів у контексті інтернаціоналізації	172
Висновки до третього розділу	191
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВСП «ГЕМФК КНУ»	Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету»
ВСП «ГФК КНУ»	Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету»
ВСП «КРФК НАУ»	Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету»
ЄДБО	Єдина державна електронна база з питань освіти (Україна)
ЗВО	Заклад вищої освіти
ЗО	Заклад освіти
ЗФПО	Заклад фахової передвищої освіти
КУТС	Комуністичний університет трудящих Сходу
КДПІ	Криворізький державний педагогічний інститут
КДПУ	Криворізький державний педагогічний університет

КГРІ	з 1972 р. Криворізький ордена Трудового Червоного Прапора гірничорудний інститут; з 1992 р. Криворізький гірничорудний інститут; з 1994 р. Криворізький технічний університет;
КНУ	з 2011 р. Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет», з 2020 р. – Криворізький національний університет.
ЦК КПРС	Центральний комітет Комуністична партія Радянського Союзу
МОН України	Міністерство освіти та науки України
МО УРСР	Міністерство освіти Української Радянської Соціалістичної Республіки
МЧМ УРСР	Міністерство чорної металургії УРСР
НАУ	Національний авіаційний університет
УК НЗ	Управління кадрів та навчальних закладів
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
УДЦМО	Український державний центр міжнародної освіти МОН України

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження. Зміцнення міжнародних відносин і збільшення взаємодії країн спонукали Україну до активного залучення у світову освітню спільноту, що, зі свого боку, відкриває нові можливості для її соціально-економічного, культурного та наукового розвитку. Серед важливих напрямів міжнародної співпраці в освітній сфері, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (стаття 75), є надання освітніх послуг іноземним громадянам на території України [175]. У Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) підкреслено, що збільшення обсягів підготовки спеціалістів серед іноземців та осіб без громадянства вважається важливим засобом посилення міжнародного авторитету України, розвитку міжнародної співпраці та залучення додаткових коштів на фінансування освітніх послуг [184]. Експорт освітніх послуг, включаючи навчання іноземних студентів, відіграє ключову роль у посиленні міжнародного статусу країни та її авторитету у світовій освітній громадськості. Отже, підготовка іноземних студентів стає не лише елементом системи вищої освіти, а й інструментом дипломатії, що сприяє зміцненню міжнародного іміджу України. У світлі цих тенденцій, вихід України на ринок освітніх послуг, особливо в контексті підготовки іноземних студентів, набуває особливого значення, оскільки дозволяє розширити сферу впливу України та зміцнює її позиції як країни, що пропонує якісну та конкурентну освіту на світовому рівні. Саме таке розуміння питання підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти демонструє МОН України, свідченням чого є існування окремої його структури – Українського державного центру міжнародної освіти (УДЦМО).

За даними УДЦМО, кількість іноземних студентів у вітчизняних закладах освіти з року в рік значно зростала та на 2020 р. становила 76548 осіб із 155 країн світу [77]. Трагічні події сьогодення вкрай негативно відобразилися на означеному процесі та поставили його під загрозу. Однак Україна має довгу історію підготовки іноземних студентів, і сьогодні цей

процес залишається серед провідних векторів розвитку державної освітньої політики, оскільки, підкреслюємо, має не лише економічне значення (пов'язане з фінансуванням ЗВО), а й значення політичне (пов'язане зі світовим іміджем України).

З метою зміцнення позицій вітчизняних закладів вищої та фахової передвищої освіти в наданні освітніх послуг іноземним громадянам доцільним стає проведення історико-педагогічного дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів. Адже саме історико-педагогічне знання унікального багаторічного досвіду вітчизняних закладів вищої та фахової передвищої освіти (зокрема у сфері підготовки висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців з-поміж іноземних громадян) дозволяє уникнути системних помилок минулого та раціонально використовувати конструктивний досвід, що сприятиме готовності України до глобальних викликів у час трансформаційних змін та її позитивному позиціонуванню в міжнародному освітньому просторі.

Тож **актуальність дослідження** визначається розвитком системи вітчизняної освіти щодо її системного входження до європейського освітнього простору з урахуванням основних завдань освітньої політики України, яка, з-поміж іншого, базується на збереженні фундаментального досвіду надання освітніх послуг іноземним громадянам.

Відзначимо, що процес навчання іноземних студентів посідає значне місце у вітчизняній педагогічній науці. Ретельному аналізу піддані питання: адаптації іноземних громадян до життя й навчання в новому соціокультурному середовищі та створення педагогічних умов для ефективного спілкування (О. Бакало [12], О. Борисенко [19], О. Іщенко [81], Д. Порох [167], С. Селіверстов [203], І. Семенченко [204], О. Татяниченко [233], І. Штеймільер [270]); встановлення особливостей методики викладання української мови як іноземної (З. Бакум [13;14;15], Н. Василеко [22], Г. Іванишин [72], В. Коломієць [90], Т. Кудіна [97], О. Палка [132], О. Пальчикова [133], О. Резван [193], О. Федорова [242], Г. Швець [262]);

формування міжкультурної та полікультурної компетенції, полікультурного і професійного самовиховання іноземних студентів (В. Головка [37], І. Зозуля [71], Н. Калашнік [84], С. Костюк [96], І. Сафонова [198], Є. Степанов [218], О. Ярубова [271]); пропедевтичної підготовки іноземних студентів (Т. Дементьєва [47], Т. Довгодько [56], Н. Зінонос [69], Я. Кміт [85], О. Коротун [94], А. Приходько [171], С. Рідкозубова [196], І. Сладких [207], О. Федорова [242], Л. Хаткова [246], О. Шарапова [261], Т. Шмоніна [268]) та ін. Окремо зазначимо дисертаційні праці, присвячені професійній підготовці іноземних студентів (Н. Авраменко [1], Н. Булгакова [20], Т. Довгодько [57], І. Дирда [50], Т. Диченко [53], О. Павленко [130], І. Семененко [204], Ж. Черкашина [252] та ін.). Історико-педагогічний розгляд питань, дотичних до теми нашої роботи, здійснили К. Бендяк [16], Л. Рибаченко [195], В. Гуменюк [40].

Зважаючи на науковий доробок вітчизняних науковців щодо проблеми дослідження, маємо визнати дефіцит досліджень, де система підготовки іноземних студентів в Україні розглядається як цілісне явище з урахуванням регіонального контексту. Дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) проводиться вперше в історії вітчизняної педагогіки.

Доцільність наукового опрацювання проблеми розвитку системи підготовки іноземних студентів закладів вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) зумовлена необхідністю подолання кола *суперечностей* між:

- орієнтацією системи вищої освіти на наслідування провідного закордонного досвіду в роботі з іноземними студентами та недостатньою увагою до вітчизняного досвіду з підготовки іноземних студентів;

- зосередженням наукових інтересів вітчизняних учених на вивченні та систематизації надбань національної історико-педагогічної думки та вторинністю регіонального аспекту розгляду наукових проблем;

– важливістю вивчення досвіду міжнародної активності Криворіжжя як одного з провідних економічно розвинутих регіонів початку ХХІ ст. та недостатнім урахуванням у цьому процесі освітнього компонента (підготовка іноземних громадян другої половини ХХ ст.).

Актуальність окресленого питання та необхідність усунення виявлених суперечностей спонукали до вибору теми дослідження: **«Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету як складник наукової теми «Теоретико-методологічні засади підготовки майбутнього вчителя в умовах модернізації неперервної педагогічної освіти» (реєстраційний номер 01194102693). Тему дослідження затверджено Вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 10 від 23.05.2019 р.), уточнено (протокол № 5 від 15.12.2022 р.)

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз динаміки розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період з 60-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст., актуалізувати досвід у цьому аспекті провідних закладів освіти Криворіжжя для творчого використання з метою вдосконалення експорту освітніх послуг закладів вищої та фахової передвищої освіти України.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- 1) схарактеризувати джерельну базу та історіографію означеної проблеми;
- 2) визначити теоретико-методологічні основи та сутність базових понять, що визначають процес підготовки іноземних студентів у педагогічній науці;

3) виокремити, обґрунтувати та охарактеризувати періоди, етапи й тенденції розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя впродовж досліджуваного періоду;

4) окреслити елементи позитивного досвіду закладів вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя в роботі з іноземними студентами досліджуваного періоду задля врахування їх на сучасному етапі розвитку вітчизняної системи вищої та фахової передвищої освіти.

Об'єкт дослідження – процес підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України.

Предмет дослідження – система організації та зміст підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.).

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ ст. Вибір *нижньої межі* (60-ті роки ХХ ст.) зумовлено Указом Президії Верховної Ради СРСР (від 5 лютого 1960 р.), що регламентував створення Вищого інституту міжнародних відносин при Міністерстві закордонних справ СРСР. У зв'язку з виконанням зазначеного Указу було засновано Університет дружби народів, що сприяло активному розвитку системи навчання іноземних студентів у вищих та фахових навчальних закладах на території України в період радянської епохи.

Визначення верхньої хронологічної межі – перше десятиліття ХХІ ст. – вмотивовано інтенсифікацією процесу удосконалення змісту та організації вищої освіти України в напрямі інтернаціоналізації та розробкою проекту «Концепції Державної програми розвитку міжнародної освіти України на 2010-2015 роки» представленої на обговорення Українським державним центром міжнародної освіти України (структурним підрозділом МОН України) у 2010 р.

Усебічне й ґрунтовне висвітлення проблеми дослідження припускає можливість звернення до фактів, що виходять за означені хронологічні межі.

Методологічною основою дослідження став комплекс методологічних підходів та методів зокрема: *системно-хронологічний* (для аналізу розвитку системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти в історичній ретроспективі та для послідовного, системного вивчення всіх елементів системи підготовки іноземних студентів окремо та в цілому); *парадигмальний* (для всебічного розгляду змін у розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України); *герменевтичний* (для представлення різних позицій на мету та зміст підготовки іноземних студентів в Україні впродовж досліджуваного хронологічного періоду), *регіональний підхід* (для виявлення специфіки організації та змісту роботи з іноземними студентами у ЗВО/ЗФПО Криворіжжя); *прогностичний* (для окреслення елементів позитивного досвіду роботи з іноземними студентами провідних ЗВО та ЗФПО Криворіжжя з подальшим розвитком означеної системи в умовах інтернаціоналізації).

Відповідно до мети та завдань наукового пошуку використовувався комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих **методів** дослідження, а саме:

– *загальнонаукові методи*: аналіз, синтез, інтерпретація, що дали змогу проаналізувати науково-педагогічні джерела, опрацювати нормативні документи, конкретизувати поняттєвий апарат дослідження; систематизація та узагальнення дали можливість об'єднати аналізовані матеріали, формулювати відповідні висновки та оцінити потенціал їх використання;

– *конкретно-наукові методи*: *метод термінологічного аналізу* сприяв розкриттю сутності досліджуваних явищ за допомогою виявлення й уточнення значень і смислів основоположних понять; *пошуково-бібліографічний* метод дозволив зібрати, систематизувати та опрацювати матеріал дослідження; *метод джерелознавчої критики* сприяв інтерпретації аналізованих матеріалів із урахуванням принципів об'єктивності та історизму; *історико-ретроспективний* та *контекстний* методи дозволили розглянути процес

розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя в окреслених хронологічних межах та тлі тогочасних політичних та соціокультурних процесів як єдність послідовних періодів, які були виокремлені та обґрунтовані завдяки методу *періодизації*; *проблемно-хронологічний* метод дозволив вивчити розвиток педагогічної думки та педагогічної практики надання освітніх послуг іноземним громадянам залежні від історичного контексту. Цей метод поєднує аналіз історичних подій та процесів з аналізом педагогічних проблем, що виникали на кожному етапі розвитку досліджуваної системи в хронологічній послідовності.

Застосування комплексу зазначених методів забезпечило цілісність дослідження й дозволило довести його об'єктивність.

Джерельну базу дослідження становлять:

– документальні джерела *нормативно-правового характеру*, що регулюють систему підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти України, різноманітні закони, накази, постанови верховних органів влади; декларації, інструктивні матеріали, видані Міністерством освіти і науки України, Міністерством закордонних справ України, Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України; законодавчі матеріали урядів СРСР та УРСР;

– *архівні документи*, у яких відображені питання, пов'язані з розвитком системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти України у вітчизняній педагогічній думці: документи Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (фонди: № 1246, 4621 – Міністерство освіти і науки України; м. Київ), Державного архіву Дніпропетровської області (фонди: № 19, 4521, 4530 – Міністерство освіти і науки України; м. Дніпро), Архівного відділу виконкому Криворізької міської ради (фонди: 10/p-5396, 11, 36, 76/p-5359, 79/p-4863, 147/p-5395, 153/p-3966, 154, 180/p-3808, 199/p-6143, 202, 230/p-6197, 205/p-6201, 213/p-6361, 216/p-6402229/p-6398, 246, 251; м. Кривий Ріг), архіву відділу міжнародних зв'язків

Криворізького національного університету, що, з-поміж іншого, містять *статистичні звіти й аналітичні матеріали* щодо кількісних параметрів діяльності вітчизняних закладів освіти в окреслених хронологічних межах взагалі, та у сфері підготовки іноземних студентів зокрема;

– *інтерпретаційні джерела*: наукові видання (монографії, дисертаційні роботи, збірники наукових праць, тези всеукраїнських та міжнародних конференцій, бібліографічні та словниково-довідникові видання; науково-педагогічна та методична періодика) досліджуваного періоду;

– *інтернет-ресурси державних органів влади України*: Міністерства освіти і науки України, Міністерства закордонних справ України, офіційний сайт Державної прикордонної служби України, офіційний сайт Державної міграційної служби України, ДП Державний центр міжнародної освіти України.

У процесі дослідження використовувалися матеріали Центральної наукової бібліотеки НАПН України ім. Вернадського, бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету, Криворізького національного університету та сайти закладів освіти Криворіжжя.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: представлено комплексний аналіз динаміки розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період з 60-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. як структурного елемента загальної системи підготовки фахівців із позицій герменевтичного, системно-хронологічного, парадигмального та регіонального підходів; визначено передумови (міжнародна політика СРСР щодо ідеологічної експансії; використання освіти як інструмента «м'якої» дипломатії) і чинники (зовнішні – провідні вектори державної міжнародної політики: зовнішньополітична стратегія, яка відображена в нормативних документах та визначає ставлення держави до розв'язання проблеми навчання іноземних студентів; внутрішні – мета і завдання, які ставила перед собою держава в навчанні іноземних студентів (освітня політика СРСР, до складу

якої входила Україна у визначених хронологічних межах; організація та зміст навчання іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя у визначених проміжках часу) розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період 60-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст.; на підставі означених чинників виокремлено періоди та етапи досліджуваного явища: 1 період – *адміністративно-централізований* (1960-1990 рр.); 2 *період* – *демократично-регіональний* (1991 р. – донині). У межах першого періоду виокремлено етапи, що презентують важливі чинники, які в історичній та педагогічній площині вплинули або стали вирішальними в розвитку досліджуваної системи. Зокрема, в межах першого періоду виокремлено: *етап концептуалізації* проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти, (60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.) та *етап формалізації* загальних підходів до підготовки іноземних студентів у практиці передвищої та вищої освіти (80-ті рр. ХХ ст.); виявлено провідні тенденції (*позитивні*: поступове збільшення контингенту іноземних студентів, які були направлені на навчання до Кривого Рогу, із одночасним збільшенням кількості країн, що вони представляли; збільшення кількості спеціальностей, на які вступали студенти; в практичній підготовці студентів визначається загальна тенденція щодо наближення навчання до умов регіону (країни) яку вони представляли, та проходження іноземними студентами практики на батьківщині; орієнтації змісту навчання на країну походження іноземного студента, яка вирішувалася через уведення окремих спеціалізованих спецкурсів; існування та розвиток інституту кураторства, встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників; *негативні*: використання освітніх послуг у якості ідеологічної (комуністичної) експансії; доручення викладачам, крім навчальної, ідеологічної функції; формування системи жорсткого дисциплінарного контролю з одночасним пошуком найбільш дієвих її форм; активізація виховної роботи з іноземними студентами у сфері ідеологічного та правового виховання (профілактика та

попередження правопорушень) щодо організації та змісту навчання іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти у межах визначеного хронологічного періоду.

Подальшого розвитку й конкретизації дістали систематизація й узагальнення джерельної бази дослідження, уявлення про підготовку іноземних студентів у закладах вищої освіти України як цілісної системи, що надає підстави для обґрунтування перспективних напрямів її подальшого розвитку; відповідно до предмета дослідження було модифіковано базові поняття («іноземний студент», «підготовка іноземних студентів», «заклад вищої освіти», «заклад фахової передвищої освіти»), що визначають процес підготовки іноземних студентів у педагогічній науці.

Уведено до наукового обігу 23 маловідомі архівні документи, якими конкретизовано зміст та особливості організації освітнього процесу з підготовки іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя.

Практичне значення результатів полягає в тому, що основні висновки й положення дисертаційної праці можуть бути використані в роботі менеджерів закладів вищої та фахової передвищої освіти України з метою вдосконалення організації роботи структурних підрозділів, що координують процес підготовки іноземних студентів та визначають у закладі основні напрями інтернаціоналізації освітнього процесу. Комплексне й системне послуговування результатами дослідження, поряд зі значним науковим доробком вітчизняних науковців загалом, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності периферійних закладів вищої освіти та зміцненню позицій України на міжнародному ринку освітніх послуг.

Основні результати дисертаційної роботи **упроваджено** в освітній процес закладів вищої освіти шляхом уведення окремих тем до дисциплін педагогічного спрямування у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17 – 531 від 28.03.2023 р.); Комунальному закладі вищої освіти «Дніпровська академія неперервної

освіти» Дніпропетровської обласної ради» (довідка № 318 від 01.05.2023 р.); Криворізькому державному педагогічному університеті (довідка № 08-280/1 від 18.05.2023 р.); ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (довідка № 01-02/218 від 11.04.2023 р.), Криворізькому національному університеті (довідка № 05-10/2023 від 15.09.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Особистим авторським внеском у публікації «Доуніверситетська підготовка іноземних студентів у закладах вищої освіти в системі вищої освіти України (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)» (2021, співавтор Т. Дороніна) є аргументування періодизації розвитку системи доуніверситетської підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти України на основі аналізу законодавчої бази. У публікації «Концептуальні основи полікультурної освіти іноземних студентів» (2020, співавтор Л. Кругленко) авторський внесок полягає в обґрунтуванні цінності набуття мультикультурних навчальних компетенцій викладачами, які працюють з іноземними студентами. У статті «Визнання іноземних документів про освіту в Україні – етап у забезпеченні освітньо-професійної мобільності» (2020, співавтор Т. Дороніна) автор здійснив аналіз нормативно-правової бази забезпечення процедури визнання документів про попередню освіту іноземних здобувачів закладів освіти України.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційної праці було висвітлено та обговорено на науково-практичних конференціях та семінарах різних рівнів:

– *міжнародних*: «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (м. Запоріжжя, 2020 р.); «Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук» (м. Одеса, 2020 р.); «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (м. Львів, 2020 р.), «Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі» (м. Київ, 2020 р.); «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні» (м. Тернопіль, 2020 р.); «Актуальні проблеми

педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи» (м. Коломия 2020 р.); «Інновації у вищій школі: проблеми та перспективи в освіті і науці» (м. Кременець 2021 р.); «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології» (м. Київ, 2022 р.); «Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах» (м. Київ, 2022 р.); «Наука, освіта та суспільство в ХХІ столітті: наукові ідеї та механізми реалізації» (м. Кропивницький, 2022 р.);

– *всеукраїнських*: «Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку» (м. Запоріжжя, 2020 р.); «Освіта і наука в умовах інноваційного розвитку суспільства» (м. Дніпро, 2022 р.);

– *регіональних*: «Професіоналізм педагога – стратегія оптимізації сучасної освіти» (м. Кривий Ріг, 2021 р.); «Інноваційний розвиток сучасної освіти: від теорії до практики» (м. Кривий Ріг, 2022 р.); «Неперервна освіта у контексті глобалізаційних змін: шляхи подолання контраверсійності» (м. Кривий Ріг, 2023 р.).

Основні положення дисертації систематично обговорювалися на наукових семінарах методичного об'єднання молодих науковців кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету, засіданнях кафедри педагогіки (2019–2023 рр.).

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено в 19 працях, із них: 3 – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 15 публікацій апробаційного характеру в матеріалах міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференцій, семінарів.

Структура й обсяг дисертації визначається логікою дослідження, а також метою та поставленими завданнями. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і 10 додатків (на 74 сторінках). Обсяг дисертації становить 309 сторінок, із них 171 сторінка основного змісту. Список джерел містить 305 найменувань. У роботі розміщено 3 таблиці, 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Перший розділ дисертаційної праці присвячено характеристиці джерельної бази та історіографії проблеми розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя у визначених хронологічних межах, розкриттю сутнісних ознак базових понять дослідження та встановленню його теоретико-методологічних засад. Реалізація окреслених завдань була здійснена завдяки використанню системно-хронологічного, герменевтичного та парадигмального підходів і методів термінологічного аналізу, джерелознавчої критики, періодизації та пошуково-бібліографічного методу.

1.1. Джерельна база та історіографія дослідження

Реалізація визначених у дослідженні завдань визначає необхідність окреслення його джерельної бази, її класифікації та характеристики тих матеріалів, які було використано в процесі дослідження. Встановлення джерельної бази дозволяє: провести комплексне дослідження, яке представляє проблему в цілісності її теоретичного та прикладного аспектів; виявити ступінь наукового опрацювання предмета дослідження та схарактеризувати провідні тенденції його висвітлення у вітчизняному історико-педагогічному дискурсі. На думку сучасних дослідників, саме педагогічне джерелознавство дозволяє відтворити історико-педагогічні явища в «їх генезі та взаємозв'язку», що можливо за умов саме «всебічного вивчення та аналізу історико-педагогічних джерел» [219].

Варто зазначити, що джерелознавство являє собою окремий напрям історичної науки, збагачений власними науковими розробками, на які ми

спираємося у своїй роботі. Зокрема, з'ясовуючи сутність поняття «історичне джерело», апелюємо до наукового доробку І. Міронової, яка виокремлює три підходи до розкриття його змісту: культурологічний («матеріально реалізований результат цілеспрямованої людської діяльності»), розширювальний («все, звідки можна отримати інформацію») та інформаційний («все, що створено в процесі діяльності людей, несе інформацію») [108, с. 13]. З огляду на об'єкт і предмет нашого дослідження та базу матеріалів, що було піддано аналізу, ми розглядали педагогічне джерело відповідно до розширювального підходу, що дозволило цілісно представити систему підготовки іноземних студентів у межах окресленого періоду.

Культурологічний аспект порушеної проблеми спонукав до визначення джерела як матеріалу, що містить достатньо широкі відомості про буття людини в певних історико-культурних умовах (у нашому випадку: соціальний розвиток держави та перебіг освітнього процесу другої половини ХХ – початку ХХІ ст.). Саме такої думки дотримується М. Воровка, коли стверджує: «Історико-педагогічний процес є невід'ємною складовою загального історичного процесу, тому джерела з історії педагогіки є специфічною групою історичних джерел» [31, с. 14].

Для максимально повного розуміння інформаційного потенціалу залучених нами до вивчення історико-педагогічних джерел, що сприяли розкриттю автентичності, репрезентативності, достовірності та доказовості нашої праці, варто визначити засадничі основи класифікації джерельної бази дослідження, звертаючись до наукового доробку вітчизняних учених (О. Адаменко [4], О. Аніщенко [10], Н. Гупан [42], О. Петренко [138], Н. Сейко [202], І. Стражнікова [220], О. Сухомлинська [229] та ін.). Студіювання їхніх праць дозволило констатувати відсутність єдиної уніфікованої класифікації історико-педагогічних джерел.

Відповідно до наукової позиції О. Адаменко, структура джерельної бази залежить від особливостей предмета конкретного дослідження, проте науковець визначає наявність спільних для всіх історико-педагогічних

досліджень рис, що дозволяє об'єднати джерела у три групи: джерела, які обґрунтовують методологію дослідження; джерела, які постають теоретичною базою дослідження та автентичні джерела [4]. Повністю поділяємо думку Н. Гупана, котрий зауважує, що система дає можливість коригувати процес освоєння науковцями розмаїття різних груп джерел. Учений вважає за доцільне виділити такі групи джерел: документальні, оповідні, особового походження, масові, не масові, історіографічні, підручникотворення, наочні, електронні, електронні видання (зокрема фахові), освітні вебпортали, матеріали яких частково чи повністю не друкуються в масових виданнях, матеріали освітянських форумів тощо [42].

У своїй класифікації джерельної бази О. Петренко спирається на критерії врахування аспектів інформації, що міститься в джерелі; типові критерії, за якими джерела диференціюються з точки зору знакових систем, що використовуються їх авторами; часовий, хронологічний критерій; критерій предмета вивчення (джерела вивчення персоналій, наукових шкіл, педагогічних течій, окремих навчальних закладів). Учена презентує класифікацію джерел за такими групами: джерела нормативно-правового характеру; документи й матеріали, які зберігаються в державних архівах; періодичні видання; праці вітчизняних педагогів та психологів; навчальні плани, програми, шкільні підручники та методична література для вчителів; інтерпретаційні джерела: монографії, брошури, статті, присвячені досліджуваній темі або дотичні до неї; довідкова література та сучасні підручники й посібники для вищої школи [138].

У своєму науковому доробку Н. Сейко запропонувала наступні підходи до формування джерельної бази дослідження: перший представляє класифікацію джерел за ступенем формалізації; другий підхід означено як хронологічний поділ джерел за часом їх створення; третій підхід – структурно-змістовний – пов'язаний із наявністю міждисциплінарних контактів і тому за вихідну позицію приймається ступінь близькості джерела до проблеми

дослідження й галузі знань; четвертий підхід до класифікації джерел названо функціональним [202].

У дисертаційній роботі В. Гуменюка, дотичній до нашого дослідження, автор виокремив в інформаційній базі наукового пошуку 5 груп джерел 1) неопубліковані документальні матеріали Центральних державних архівів та архівів ВМНЗ України; 2) опубліковані нормативні, документальні та статистичні матеріали державних органів України, організацій, зокрема міжнародних; установчі та поточні документи ВМНЗ України; 3) наукову літературу – дисертаційні дослідження та монографії; 4) матеріали науково-педагогічних збірників та періодичної преси, наукових та науково-практичних конференцій; 5) дидактичні джерела – навчальні посібники, плани, програми, тощо [40]. Цей підхід, на нашу думку, став найбільш прийнятним для нашого дослідження.

У доборі джерел для проведення дослідження проблеми розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя 60-ті ХХ – початок ХХІ століть ми спиралися на класифікації зазначених учених і розподілили джерела на такі групи:

1) *нормативно-правові акти*, які регламентують розвиток системи підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО України у визначених хронологічних межах, з-поміж яких найвищу юридичну силу має Конституція України [92]. За ієрархією нормативних актів до цієї групи увійшли: закони, підзаконні нормативно-правові акти (інструкції, положення, правила, переліки, листи тощо) [66];

2) *архівні документи*, які відображають питання, пов'язані з функціонуванням закладів фахової передвищої та вищої освіти, що засвідчує розвиток системи підготовки іноземних студентів в Україні;

3) *інтерпретаційні джерела*: наукові видання – монографії, дисертації вітчизняних науковців, тези конференцій, бібліографічні та словниково-довідкові видання, науково-педагогічна та методична періодика досліджуваного періоду;

4) *інтернет-ресурси державних органів влади України*: Міністерства освіти і науки України, Міністерства закордонних справ України, офіційний сайт Державної прикордонної служби України, офіційний сайт Державної міграційної служби України, ДП Державний центр міжнародної освіти України, офіційні сайти заклади вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя.

Схарактеризуємо виокремлені вище групи джерел з метою встановлення ступеня наукового висвітлення теми нашого дослідження.

Першу групу становлять нормативно-правові документи, які являють собою основу регулювання системою підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО України в досліджувані періоди. Матеріали цієї групи подано відповідно до ієрархії нормативно-правових актів: Конституція України, закони (СРСР, УРСР, України), урядові положення, інструкції, правила, переліки, листи.

Закони СРСР (О правовом положении иностранных граждан в СССР 1981 р. [126]); Постанови СРСР (Перечень городов и районов СССР, закрытых для посещения иностранцами, 1966 р. [137], Об утверждении Положения об обучении в СССР граждан зарубежных стран, 1967 р. [119]); накази Міністерства вищої, середньої та спеціальної освіти СРСР (Об утверждении Типового положения о секторах по работе с иностранными учащимися в министерствах (ведомствах), имеющих в своем подчинении высшие и средние специальные учебные заведения, 1969 р. [121], Об утверждении Инструкции о порядке заполнения и выдачи дипломов иностранным гражданам, окончившим высшие учебные заведения, образцов дипломов, 1968 р. [118]); інструктивні листи (О работе городских научно-методических комиссий по преподаванию русского языка иностранцам, 1968 р. [128], О характере сведений, сообщаемых учебными заведениями в вычислительный центр Московского энергетического университета в порядке их оформления, 1980 р. [129]); листи міністерств та відомств (О порядке проведения землячествами иностранных учащихся ежегодных конгрессов и общих собраний, 1965 р.

[125], О приобретении политической литературы для иностранных учащихся, 1973 р. [127]) тощо. Вивчення вказаних документів сприяло відтворенню державної освітньої політики за часів існування України в межах СРСР щодо навчання іноземних студентів.

Вивчення Законів України (Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, 1994 р. [186], Про громадянство України, 2001 р. [176]; Про вищу освіту, 2002 р. [174] тощо), постанов Кабінету Міністрів України (Про навчання іноземних громадян в Україні, 1993 р. [183], Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами, 1997 р. [178], Про затвердження Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів, 1998 р. [146]); наказів Міністерства освіти та науки України (Про затвердження умов прийому на підготовчі відділення при вищих навчальних закладах України, 1993 р. [181], Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами і аспірантами, 2006 р. [173], Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства, 2013 р. [49]); листів та розпоряджень (Щодо мовної підготовки іноземних студентів, 2013 р. [256], Щодо проведення дострокової літньої заліково-екзаменаційної сесії 2013/2014 навчального року для іноземних студентів, 2014 р. [257], Деякі особливості переведення іноземних студентів, які навчалися у Донецькій та Луганській областях, 2014 р. [48]) сприяло окресленню державної освітньої політики України з часу проголошення державної незалежності.

Опрацювання цієї групи джерел (Додаток Б) дозволило представити аналізоване явище на тлі суспільно-політичних процесів, які мали місце в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст., конкретизувати умови, за яких відбувалося зарахування студентів-іноземців до вітчизняних закладів освіти; це загалом сприяло якомога точнішому опису розвитку системи підготовки іноземних студентів за періодами та етапами, що були встановлені в дослідженні.

До другої групи джерел віднесено архівні документи, зокрема матеріали фонду № 216 архівного відділу виконкому Криворізької міської ради, матеріали фондів Криворізького національного університету, опрацювання яких забезпечило правдиві дані задля об'єктивності роботи та дало підстави для аргументованого підтвердження висунутих генералізацій та висновків.

З огляду на тему дослідження нами було проаналізовано архівні джерела, що висвітлюють освітню діяльність низки закладів фахової передвищої освіти:

- 1) Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету» (ВСП «ГЕМФК КНУ»);
- 2) Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету» (ВСП «ГФК КНУ»);
- 3) Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» (ВСП «КРФК НАУ»).

Вважаємо за доцільне навести короткі відомості про названі заклади освіти.

Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету»

Заснований у 1955 р. задля формування кадрового складу північної групи шахт Криворізького басейну, які були включені у той час до тресту «Ленінруда»; як гірничий технікум заклад за час свого існування декілька разів змінював свій статус. У 1990 р. його було перетворено на Криворізький гірничий коледж, а з 1995 р. – на Криворізький гірничий технікум, який у 1997 р. увійшов до складу Криворізького технічного університету. У 2011 р. він був знову перетворений, уже на Гірничий технікум Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет», а з 2015 р. Гірничий технікум Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» перейменовано на Гірничий коледж Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» [91].

Опрацювання архівних матеріалів технікуму/коледжу свідчить про

відсутність тут докладних документальних матеріалів щодо іноземних здобувачів, утім їхня наявність доводиться Річними звітами закладу за 1978-1979 н.р [303]; 1979-1980 н.р. [300]; 1982-1983 н.р. [282]; 1983-1984 н.р. [286]; 1984-1985 н.р.[287]. У більш ранніх чи пізніх документах згадка про іноземних студентів відсутня, що доводить засекреченість матеріалів.

Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету».

Заснований у 1962 р. як Криворізький машинобудівний технікум, перейменований у 1967 р. у Криворізький гірничомеханічний технікум, з 1998 р. увійшов до структури Криворізького технічного університету; у 2011 р. технікум було перейменовано в Гірничо-електромеханічний технікум ДВНЗ «Криворізький національний університет», з 2015 р. перейменовано у Гірничо-електромеханічний коледж Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» [29].

Було піддано аналізу документи з 1966 р. по 1989 рр. – інформація про іноземних студентах тут відсутня, утім про їхню наявність свідчить інформація щодо контингенту студентів у 1988-1989 н.р. Зокрема, у Звіті про роботу технікуму за 1988/1989 н.р. містяться кількісні показники набору студентів на 1988-1989 н.р. З-поміж іншого, тут сказано, що набір здобувачів здійснювався лише на денну форму навчання та було зараховано 229 учнів. Водночас було зарезервовано 12 місць для іноземних студентів, які на навчання не прибули (302, арк.4). На наше переконання, навіть така невелика згадка дає можливість констатувати, що в технікумі в той час готували іноземних студентів, утім інформація щодо них була максимально засекреченою.

Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету».

Коледж було засновано у 1951 р. як Авіаційне технічне училище спеціальних служб цивільного повітряного флоту, яке в 1974 р. було перейменовано у Криворізьке авіаційне технічне училище цивільної авіації.

Училище набуло статусу коледжу та було підпорядковане Міністерству освіти в 1991 р. До складу Київського інституту інженерів цивільної авіації (нині – Національний авіаційний університет) коледж увійшов у 1994 р. У 2002 р. коледж було названо Криворізький коледж Національного авіаційного університету, у 2004 р. перейменовано в Криворізький коледж Національного авіаційного університету «КРАУСС», у 2006 р. – у структурний підрозділ Національного авіаційного університету, пізніше у Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» [145, с.4-5]. Маємо зазначити, що серед архівних матеріалів (Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради), що стосуються цього закладу освіти, ми знайшли лише один, утім достатньо цікавий для нашої роботи документ (Комплексний план ідейно-виховної, навчально-методичної та організаційної роботи з іноземними учнями Криворізького авіатехнічного училища на 1982-1983 навчальний рік) [285], що був розглянутий у відповідному розділі нашої роботи.

Загалом детальне вивчення архівних документів забезпечило вірогідні дані, що сприяли об'єктивності роботи. Також це стало ґрунтовною основою для аргументованого підтвердження наших узагальнень та висновків.

Також у роботі було використано архівні матеріали, які відображають роботу з іноземними студентами, що проводилася в Криворізькому національному університеті [283, 284, 290–299, 301, 304, 305]. покликання на вказані архівні матеріали містяться в тексті нашої роботи.

Також варто додати, що до цієї групи джерел було включено ті, що містять *статистичні відомості*, які подаються органами державної статистики України. Зібрана інформація знаходить своє відображення в статистичній документації у вигляді звітів та аналітичних матеріалів. Оскільки такий вид документації є одним із найбільш поширених та широко представлених у складі архівних фондів, вважаємо доречним виокремлення такої підгрупи архівних документів, як статистичні звіти й аналітичні

матеріали щодо кількісних параметрів діяльності вітчизняних закладів вищої освіти України у сфері підготовки іноземних студентів.

Третю групу становлять інтерпретаційні джерела. Матеріали цієї групи ми розділили на підгрупи відповідно до жанрів наукового стилю, а саме: монографії, дисертаційні праці та наукові публікації, видані в періодичних виданнях та матеріалах конференцій різного рівня. Відповідно, означені джерела були систематизовані у дві підгрупи.

Передусім зазначимо, що проблематика довузівської підготовки іноземних студентів у закладах освіти України є предметом дослідження багатьох вітчизняних учених. Варто наголосити, що аналіз інтерпретаційних джерел, дотичних до проблеми нашої роботи, доводить зосередження наявних досліджень на таких аспектах: *мовна підготовка та формування міжкультурних комунікативних компетенцій іноземних студентів* (З. Бакум [14], Н. Василенко [22], Г. Іванишин [73], , О. Коротун [94], Д. Мазурик [103], Г. Мацюк [104], О. Павленко [130], Паламар Л. [131], Б. Сокіл [211], Н. Станкевич [214], Л. Субота [228], Н. Ушакова [237], О. Федорова [242], та ін.); *адаптація іноземних студентів до нового соціокультурного та навчально-виховного середовища* (О. Білик [18], І. Зозуля [71], Н. Московчук [109], К. Чуприна [254]); *комплексна наукова підготовка іноземних студентів для продовження здобуття освіти у закладах вищої освіти за різними спеціальностями* (Т. Диченко [54], Н. Зінонос [69], І. Сладких [207], Ж. Черкашина [252], О. Шарапова [261], Т. Шмоніна [269]).

Окрему групу джерел становлять роботи вітчизняних науковців, які висвітлюють історико-педагогічний аспект процесу формування та розвитку системи підготовки іноземних студентів (К. Бендяк [16], Ю. Гаврилюк [34], В. Груцяк [39], В. Гуменюк [40], Т. Довгодько [57], О.Каковкіна [82], Ю. Федотова [243], Т. Шмоніна [269]).

До *першої підгрупи* увійшли наукові видання – монографії, дисертаційні праці вітчизняних науковців (Н. Авраменко [1], Г. Алексєєва [5], О. Бакало [12], К. Бендяк [16], О. Білик [18], А. Гадомська [35], В. Головка [37],

В. Гуменюк [40], І. Дирда [50], Т. Диченко [53], Т. Довгодько [56], Н. Зінонос [69], І. Зозуля [71], О. Коротун [94], С. Костюк [96], Т. Кудіна [97], О. Павленко [130], О. Пальчикова [133], А. Приходько [171], В. Сахарова [199], І. Семененко [205], І. Сладких [207], Л. Субота [228], О. Федорова [242], Ж. Черкашина [252], О. Шарапова [261], Г. Швець [262], Т. Шмоніна [269], І. Штеймільер [270], О. Ябурова [271], О. Яцишина [272]); збірники наукових праць («Педагогічний дискурс», «Педагогічні науки», «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського», «Наукові записки національного університету «Острозька академія». Історичні науки», «Педагогічна освіта: теорія і практика», «Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України»); тези всеукраїнських та міжнародних конференцій («Актуальні проблеми навчання іноземних студентів» (м. Дніпро), «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні» (м. Тернопіль), «Доуніверситетська підготовка: інновації, виклики, перспективи (м. Київ)», «Teaching and learning of international students in Ukraine. Challenges and perspectives» (м. Тернопіль), «Актуальні проблеми міжнародної освіти: стан та перспективи» (м. Київ); бібліографічні та словниково-довідкові видання (Великий тлумачний словник сучасної української мови, Енциклопедія освіти, Педагогічний словник, Український педагогічний словник); науково-педагогічна та методична періодика досліджуваного періоду («Рідна школа», «Шлях освіти», «Університетські наукові записки», «Український педагогічний журнал», «Вища освіта України», «Вісник Вінницького політехнічного інституту», «Науковий вісник Мукачівського державного університету», «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка», «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського» (Серія: Історичні науки); «Науковий огляд», «Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки», «Наука і освіта»).

Вважаємо, варто конкретизувати деякі з названих вище джерел, які були найбільш ретельно нами опрацьовані, з огляду на об'єкт та предмет

дослідження. Зокрема, серед монографій, які було проаналізовано в роботі, виокремимо перш за все ті праці, якими ми послуговувались у дослідженні та які за своєю проблематикою найбільш дотичні до нашої теми.

Авторка монографії «Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей» (Київ, 2019 р.) Г. Швець [262] здійснила докладний аналіз об'єктивних чинників та соціолінгвістичних і організаційних умов ефективного навчання студентів-іноземців української мови у ЗВО України. Відповідно до ґрунтовно викладеного історичного екскурсу становлення і розвитку методики навчання української мови іноземних слухачів виокремлено і схарактеризовано три періоди її становлення та окреслено наявне навчально-методичне забезпечення.

Вивчення монографії І. Мигович «Процес інтернаціоналізації та його вплив на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття» (2020 р.) [105] дало нам усебічне розуміння інтернаціоналізації та її впливу на перетворення національних систем вищої освіти у Східній Європі в період кінця ХХ – початку ХХІ століття. Це дослідження допомогло нам виявити нормативно-правові основи процесу інтернаціоналізації у сфері вітчизняної вищої освіти, що стосуються надання освітніх послуг іноземним громадянам.

До визначених наукових праць відносимо й методичні рекомендації, які були видані групою українських учених (Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко) у 2016 р. «Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні» [79]. Опрацювання цих матеріалів було корисним із позицій сучасного погляду на процес інтернаціоналізації вищої освіти, оскільки представило залучення іноземних студентів на навчання у вітчизняні ЗВО як один із механізмів загальносвітового процесу інтернаціоналізації освіти.

Питання підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах освіти активно досліджувалося вітчизняними науковцями, що відображено в педагогічних дисертаційних працях (Додаток В). Тут вважаємо доречним

зазначити, що в 2011 р. О. Адаменко та М. Разорьоновною було зроблено спробу систематизувати дисертаційні праці з підготовки іноземних студентів, що були захищені в Україні з 1990 по 2010 рр. [5, 6]. Їхню роботу продовжила Т. Диченко, яка розглядала те саме питання, утім у іншій часовий проміжок: з 1993 по 2017 р. [54].

Тож ми враховуємо вже наявний досвід науковців та їхні міркування щодо важливості попереднього вивчення дисертацій із теми дослідження та їхньої тематики. Зокрема, щодо першого аспекту маємо наголосити, що повністю поділяємо думки вчених, що «на основі аналізу дисертацій можливо простежити розвиток технології досліджень проблем підготовки іноземних громадян у ВНЗ України. Для дисертації як для кваліфікаційної роботи обов'язковим є детальний огляд робіт попередників і виокремлення тих положень у цих роботах, на які спирається автор дисертації. Це дає змогу простежити послідовність у розвитку тих чи інших науково-педагогічних ідей, підходів до організації навчання й виховання іноземних студентів» [5, с.5]. Щодо другого аспекту, звертаємо увагу на зауваження дослідників стосовно більшої ваги методичних праць щодо підготовки іноземних студентів («найбільш активно (порівняно з іншими проблемами) вчені досліджують методичні аспекти навчання іноземців», а також «питання їхньої пропедевтичної підготовки» [5, с.8].

Також відзначимо, що свої висновки науковці ґрунтують на вивченні близько тридцяти дисертацій, однак нам вдалося виявити їх значно більше (близько ста; Додаток В), додавши до цього списку теми, що були скоординовані в Міжвідомчій раді з координації психолого-педагогічних досліджень НАПН України (з 2004 р – донині), із яких ми встановили, чи були захищені дисертації з 37 тем, що становить ці самі 37% від загальної кількості тем, які були скоординовані чи захищені в Україні з 1990 р. Маємо також зазначити, що з усіх дисертаційних тем лише вісім (8% від загальної кількості робіт), висвітлюють історичний аспект проблеми: К. Бендяк «Організація мовної підготовки іноземних громадян в Україні (середина ХХ– початок ХХІ

століття)», 2014 р.; А. Білоус «Розвиток системи допрофесійної підготовки іноземних студентів у медичних навчальних закладах України (60-ті рр., ХХ – початок ХХІ століття)» (координація 2013 р.); В. Гуменюк «Організаційно-педагогічні умови здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття)», 2016 р.; Я. Кміт «Дидактичні особливості інтеграції знань і вмінь з природничих дисциплін у процесі підготовки студентів-іноземців до навчання у вищій медичній школі», 1995 р.; Т. Потапенко «Організація навчання іноземних студентів в університетах Великої Британії» (координація 2011 р.); Л. Рибаченко «Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.)», 2001 р.; І. Сіліванова «Міжнародна академічна мобільність іноземних студентів в університетах Франції як педагогічне явище (70-рр. ХХ – початок ХХІ століть)», (координація 2014 р.); Н. Смолікевич «Організаційно-педагогічне забезпечення аккультурації іноземних студентів в університетах США», 2018 р. З-поміж названих восьми робіт три аналізують досвід інших країн у визначеному напрямі, дві – досвід мовної та допрофільної підготовки, дві – профільної підготовки, і лише одне дослідження представляє систему цілісно у визначених хронологічних межах. Тому зосередимо увагу на тих, якими ми послуговувались у нашому дослідженні.

Звернення до дисертаційних праць, дотичних до нашої теми, дозволило нам зробити узагальнення щодо напрямку наукового пошуку дослідників. У своїх дисертаціях вони переважно розглядають окремі аспекти фахової підготовки іноземних студентів чи опанування ними окремих дисциплін у закладах вищої освіти. Зокрема, це роботи Н. Авраменко «Підготовка майбутніх лікарів-іноземців до оволодіння професійною термінологією у медичних закладах вищої освіти», Хмельницький, 2019 р.) [1], Н. Булгакової («Система пропедевтичної підготовки іноземних громадян з природничих дисциплін у технічному університеті», Київ, 2002 р.) [20], Т. Довгодько («Загальнонаукова підготовка іноземних студентів до навчання в авіаційному університеті», Київ, 2014 р.) [56], І. Дирди («Розвиток полікультурної

компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови», Київ, 2019 р.) [50], Т. Диченко («Методика навчання хімії іноземних слухачів підготовчих факультетів», Київ, 2015 р.) [53], О. Павленко («Методика пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти», Одеса, 2019 р.) [130], І. Семененко («Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих навчальних закладів», Харків, 2014 р.) [204], Ж. Черкашиної («Підготовка іноземних студентів до вивчення професійно орієнтованих дисциплін у фармацевтичному університеті», Слов'янськ, 2017 р.) [252] та ін.

Згадані вище праці були використані нами задля окреслення окремих аспектів нашої теми. Зокрема, у праці Н. Булгакової [20], ми звернули увагу на ґрунтовний аналіз сучасної пропедевтичної підготовки іноземних громадян у технічному університеті як один із елементів системи вищої технічної освіти. Авторка пропонує концепцію та модель структури цілісної системи підготовки студентів-іноземців із природничих дисциплін. Звернення до зазначеної роботи дозволяє конкретизувати теоретичні положення організації та змісту доуніверситетської підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти. Цікавою в контексті дослідження допрофесійної підготовки як складової системи пропедевтичної підготовки іноземних слухачів виявилася дисертаційна робота Т. Диченко [53].

Визначенню специфіки доуніверситетської підготовки іноземних студентів сприяло опрацювання дисертаційної роботи Т. Довгодько [56], яка здійснила історико-методологічний аналіз навчання іноземних студентів у ЗВО України, конкретизувала головну мету пропедевтичної загальнонаукової підготовки студентів-іноземців до навчання в авіаційному університеті, визначила сутність концепту «загальнонаукова готовність іноземного студента до навчання в авіаційному університеті».

Звернення до дисертаційної праці І. Семененко [204] дозволило уточнити концепт «фахова підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів» та зрозуміти важливість педагогічного супроводу в освітньому

процесі іноземних студентів. Дослідниця стверджує, що «для іноземних студентів, які виявляють високий ступінь вмотивованості до навчання, маємо застосовувати засоби педагогічної підтримки, а для студентів, ступінь вмотивованості яких є недостатнім, слід застосовувати засоби педагогічного впливу» [204]. Конкретизації таких ключових понять, як «підготовка», «професійна підготовка», сприяло опрацювання наукового дослідження Ж. Черкашиної [252].

Праця І. Дирди [50] присвячена теоретичному обґрунтуванню особливостей системи мовної підготовки як складової системи професійної підготовки виявилися цікавими в аспекті порушеної нами проблеми. Дослідження О. Павленко [130] теж виявилось для нас корисним, оскільки воно містить ґрунтовний матеріал щодо мовного навчання в системі доуніверситетської підготовки іноземців.

З огляду на те, що найпопулярнішими серед іноземних студентів спеціальностями є «Медицина», «Фармація», актуальною науковою роботою в аспекті порушеної нами проблеми вважаємо працю Н. Авраменко [1]. Так, ми поділяємо думки дослідниці про те, що підготовка в нашій країні майбутніх лікарів-іноземців – це одна з ефективних форм культурного і наукового співробітництва, що сприяє зміцненню авторитету України на міжнародній арені і є джерелом додаткового фінансування освіти.

Попри наявність значної кількості праць, дотичних до нашої теми, маємо наголосити на їхньому конкретно-науковому призначенні; це роботи, які мали на меті детальну характеристику окремих аспектів організації та змісту навчання іноземних студентів за обраним ними фахом. Історико-педагогічних досліджень, близьких до нашої роботи, виявилось значно менше. Тут варто виокремити праці К. Бендяк «Організація мовної підготовки іноземних громадян в Україні (середина ХХ– початок ХХІ століття)», Ялта, 2014 р.) [16], В. Гуменюка («Організаційно-педагогічні умови здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття)», Львів, 2016 р.) [40], Л. Рибаченко («Підготовка

іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.)», Луганськ, 2001 р.) [195].

Насамперед виокремимо дисертацію Л. Рибаченко [195]. У цій праці, написаній вже 20 років тому, важливим для нас залишається твердження, що підготовка іноземних фахівців для зарубіжних країн в Україні, крім педагогічних, має політичний, економічний і гуманітарний аспекти, розкриття можливостей яких в історичній ретроспективі сприяє зміцненню й розширенню авторитету України в міжнародному співтоваристві, відповідає її державним інтересам у справі інтеграції в міжнародний освітній і науковий простір. Л. Рибаченко наголошує, що відмова від централізованої моделі функціонування системи фахової підготовки іноземних громадян вимагає вироблення стратегії, тактики й механізмів її адаптації до нової економічної, соціальної і демографічної ситуації, встановлення балансу її взаємодії з ринком світових освітніх і наукових послуг. Означену позицію авторки було розвинуто в нашому дослідженні.

Опрацювання дисертацій К. Бендяк [16] та В. Гуменюка [40], дозволили нам систематизувати структуру нашої праці та представити розвиток базових понять дослідження відповідно до предмета вивчення.

Підгрупу наукових публікацій представлено роботами вітчизняних учених. Серед наукових публікацій, розміщених на сторінках вітчизняної наукової періодики, що стосуються проблеми дослідження, відзначимо праці О. Білик [17; 18], В. Гуменюк [41], О. Каковкіної [82], М. Лаврик [100]. Зокрема, корисною для нашого дослідження була робота М. Лаврик [100], де подано аналіз праць українських науковців, які досліджують питання мовної підготовки іноземних студентів на підготовчих відділеннях в історико-педагогічному контексті в рамках порівняльної педагогіки, через призму адаптології, з професійно-педагогічного боку, а також з точки зору методики викладання української мови як іноземної.

Вивчення української мови як дієвого механізму адаптації та соціалізації студентів-іноземців розглянуто у роботах О. Білик [17; 18]. Дослідник у своїх

наукових працях велику увагу приділяє проблемі соціалізації іноземних студентів в умовах освітньо-культурного середовища вищих навчальних закладів, розглядаючи формування міжетнічної толерантності як важливу частину процесу соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу, розкриваючи культурологічні засади цього процесу.

Наукові дослідження Г. Іванишина [72; 73; 74] зосереджені на вивченні специфіки формування діалогічного мовлення іноземних студентів та визначенні педагогічних умов, необхідних для підготовки студентів до професійного україномовного спілкування. Важливим аспектом його роботи є реалізація концепції українськомовної підготовки іноземних громадян, що втілилася в типовій програмі з української мови для підготовчих факультетів закладів вищої освіти України.

У роботі В. Гуменюк [40] було узагальнено історичний досвід та схарактеризовано сучасний стан, специфіку та майбутнє навчання іноземних студентів в українських медичних закладах вищої освіти, що сприяло нашому уточненню проблемних аспектів підготовки іноземних студентів.

Зокрема, О. Каковкіна представляє регіональний підхід до розгляду проблеми підготовки іноземних студентів, презентуючи цікаву інформацію щодо навчання іноземних студентів у Дніпропетровську протягом 1950-х рр. («у контексті періоду 1945–1959 р, – від завершення Другої світової війни до надання місту статусу умовно закритого міста» [82, с. 25].

Роботи вітчизняних науковців (Н. Авраменко [1], О. Андрусь [8], О. Бакало [12], К. Бендяк [16], В. Головка [37], В. Гуменюк [40], І. Дирда [50], Н. Івасів [75], С. Костюк [96], О. Павленко [130], В. Петрук [139], Л. Рибаченко [195], В. Сахарова [199], І. Семененко [205; 206], І. Сладких [209], Н. Смолікевич [210], І. Соколова [213], І. Степаненко [216], Л. Субота [228], О. Федорова [242], Ж. Черкашина [252] та ін.), присвячені різним аспектам професійної підготовки іноземних студентів у ЗВО/ЗФПО України, дозволили уточнити поняттєвий апарат нашого дослідження.

Визначенню сутності проблеми інтернаціоналізації освіти та ролі у ньому підготовки студентів-іноземців у вітчизняних ЗВО сприяло студіювання робіт вітчизняних (Н. Авшенюк [2], О. Анісімова [9], С. Вербицька [27; 28], О. Виговська [30], Т. Дараган [45], М. Дебич [46; 216], В. Зінченко [70], О. Ігнатова [76], С. Курбатов [98], В. Кремень та С. Курбатов [278], А. Левченко та Д. Плинокос [101], І. Мигович [105], О. Нітенко [115], А. Сбруєва [200], І. Степаненко [216; 217], О. Шаповалова [260]) та зарубіжних (А. Космютцкі/ А. Kosmützky та Р. Путті /R. Putty [275]; Дж. Найт / J. Knight [276; 277]; Дж. Міттельмаєр / J. Mittelmeier), Б.Рієнтіс / B. Rienties, Дж. Рогатен / J. Rogaten), А. Гунтер / A. Gunter [279] та ін.) науковців.

Четверта група – інтернет-ресурси державних органів влади України: Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДБО, URL: <https://info.edbo.gov.ua/about/>); закладів вищої та фахової передвищої освіти, розташованих у м. Кривий Ріг (Державний університет економіки і технологій; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського; Криворізький державний педагогічний університет; Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ; Криворізький факультет Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; Криворізький національний університет; Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету», Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» та ін.). Виокремлення останньої групи джерел в окремий підрозділ зумовлено тим, що сьогодні ми є сучасниками інформаційного суспільства, в якому інформація перетворилася на новий вид ресурсу. Комп'ютеризація та інтернетизація основних сфер діяльності людини призвела до того, що кожен державний орган влади має офіційний сайт, де розміщується важлива, актуальна інформація у вигляді новин, листів, наказів, звітів тощо, а також формуються цифрові архівні бази даних відповідно до сфери діяльності органу. Однак поєднати таку групу

джерел, як архівні документи або нормативно-правові документи, та інтернет-ресурси державних органів влади, виявилось неможливим, оскільки оцифрування офіційних документів, які стосуються нашого дослідження останніх років, і оцифрування документів, які вже перебувають у державних архівах, значно різняться у швидкості опублікування та оприлюднення. Тому за допомогою такого виду джерел, як інтернет-ресурси органів влади України, ми маємо можливість відстежувати та аналізувати зміни у сфері досліджуваної теми, розглядати її в динаміці, русі, розвитку.

Зокрема, до цієї групи увійшли сайти закладів вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя, перелік яких внесено до Єдиної державної електронної бази з питань освіти (<https://registry.edbo.gov.ua/fahova-peredvisha-osvita/12110/>; <https://registry.edbo.gov.ua/vishcha-osvita/12110/>). У Кривому Розі (станом на липень 2023 р.) зареєстровано 17 закладів фахової передвищої освіти (із них три у стані припинення внесення даних у держреєстр) та 13 закладів вищої освіти (із них у 5 стані припинення внесення даних у держреєстр – СДЕБО). Перелік ЗФПВ та ЗВО вміщено в Додатку Е.

Задля відтворення цілісної картини дослідження проблеми підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах освіти маємо відзначити роль історіографії в історико-педагогічному дослідженні. Вона є невід'ємним елементом у розумінні еволюції педагогічної науки. Висвітлюючи перебіг та перетворення ідей та концепцій впродовж визначених хронологічних меж, Історіографія зосереджена на хронологічному аналізі джерел, що надає можливість встановити історію вивчення аналізованої проблеми; вона сприяє розкриттю основних тенденцій та напрямів її (проблеми) вивчення. На нашу думку, історіографія забезпечує зв'язок між минулим та сьогоденням, підкреслюючи вплив соціокультурного контексту на формування та застосування наукових теорій та концепцій, вона дозволяє критично оцінювати наявні дослідницькі роботи, визначає прогалини в науковому знанні та керує подальшими науковими зусиллями.

Історіографію дослідження проблеми підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО Криворіжжя в означених хронологічних межах було встановлено на підставі опрацювання джерел, дотичних до нашої теми. Це наукові дослідження (К. Бендяк, В. Груцьк, В. Гуменюк, О. Каковкіна, Л. Рибаченко), які висвітлюють різні аспекти підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах освіти.

Проте варто підкреслити, що питання підготовки іноземних студентів на теренах колишнього СРСР має свою передісторію висвітлення, що дозволяє нам стверджувати наявність «радянського» періоду в історіографії досліджуваного питання.

Це праці А. Алексєєва («Подготовка кадров специалистов для стран-членов СЭВ в высших учебных заведениях СССР (1949–1980 гг.)», дисертація кандидата історичних наук, Москва, 1984); Н. Гаврилова («Исторический опыт подготовки национальных кадров специалистов для развивающихся стран Африки (1960-е 1980-е гг.)», дисертація кандидата історичних наук, Москва, 1991; П. Соханя «Социалистический интернационализм в действии. Украинская ССР в советско-болгарском экономическом, научно-техническом и культурном сотрудничестве. 1945–1965 гг.», Київ, 1964). Масштабність вивчення проблеми та її злободенність для радянської науки (точніше, ідеології) доводить видання у 1979 р. окремого бібліографічного довідника («Обучение иностранных студентов и стажёров в СССР и за рубежом», Москва, 1979).

На нашу думку, цікавим є той факт, що після розпаду СРСР наукові дослідження проблеми в Росії продовжують проводитися в масштабах колишнього СРСР (Д. Андросова «Обучение иностранных студентов в СССР в середине 1950-х–1960-х гг.», дисертація кандидата історичних наук, Москва, 2012; В. Белов «Подготовка кадров для зарубежных стран в советских вузах: II половина 1960-х гг. – конец 1990-х гг.», дисертація кандидата історичних наук, Москва, 2000; Л. Іванова «Африканцы в СССР и в России (1960 – 2003 гг.): проблемы адаптации» дисертація кандидата історичних наук,

Москва, 2004; А. Шевченко «Основные тенденции развития подготовки специалистов для зарубежных стран в отечественных высших учебных заведениях в 1960-2003 гг.», дисертація кандидата педагогічних наук, 2006) тощо. При цьому російські дослідники не приховують головного (політичного) значення цієї підготовки. Зокрема, А. Шевченко у своїй дисертації констатує: «Підготовка спеціалістів для зарубіжних країн у всі часи і у всіх країнах розглядалася як інструмент зовнішньої політики, один із дієвих засобів реалізації геополітичних інтересів держави, більш того, навчання іноземних студентів завжди було важливим фактором міжнародної економіки та політики, ігнорувати який не можливо» (автореферат, с. 3).

Крім того, вважаємо за необхідне наголосити, що в цих дослідженнях продовжує панувати «радянська риторика» допомоги країнам, що розвиваються. Яскравий приклад цього знаходимо в авторефераті дисертації В. Белова («Подготовка кадров для зарубежных стран в советских вузах: II половина 1960-х гг. – конец 1990-х гг.», 2000 р.), який відверто стверджує: «Після перемоги СРСР у Великій Вітчизняній війні та виникнення країн народної демократії, і особливо в бурхливу антиколоніальну хвилю 50-60-х рр., на гребені якої отримали свою державну незалежність десятки країн Азії, Африки, Латинської Америки, міжнародна допомога в підготовці кадрів-спеціалістів для закордонних країн стала одним із найважливіших факторів у прискоренні культурного та економічного розвитку соціалістичних і багатьох країн, що розвиваються» (автореферат). Тож і після розпаду СРСР представники російської історичної та історико-педагогічної науки розглядають питання підготовки іноземних громадян із позицій геополітичного впливу їхньої країни.

Загалом варто сказати, що питання підготовки іноземних студентів в історико-педагогічній ретроспективі розглядаються переважно в найбільш широкому контексті, як, наприклад, розвиток освітньої системи СРСР загалом. Так, окремі аспекти означеної проблеми в історичному ракурсі було порушено в працях М. Іваницького («Братерські зв'язки і співробітництво Радянської

України з країнами народної демократії». Київ, 1957), В. Даниленко та П. Соханя («Украинская ССР в научно-техническом сотрудничестве стран социализма». 1945–1970. Київ, 1988).

Вітчизняний освітній досвід набув більш широкого висвітлення лише з часів державної незалежності України. Вірогідно, першим таким системним дослідженням можна вважати працю Л. Рибаченко «Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.)» (2001), у якій дослідниця звертає увагу й на світовий освітній досвід, коли констатує наявність різних підходів до навчання іноземних студентів у країнах Європи, США та Японії за єдиної мети – посилення свого впливу («розширення життєвого простору») [195]. У 2009 р. з'являється публікація Ю. Федотової, яка має оглядово-узагальнювальний характер. У ній авторка посилається на працю Л. Рибаченко та представляє загальну картину підготовки іноземних студентів в українських ЗВО. Водночас питання підготовки іноземних студентів у закладах фахової передвищої освіти Ю. Федотова не порушує [243]. Роботі підготовчих відділень для іноземних студентів присвячена монографія В. Груцьк (2011) [39] (додамо, що монографія була дещо розширена й у 2020 р. вийшла у співавторстві з Н. Груцьк та З. Назировим під назвою «Історичні та методичні аспекти розвитку довузівської освіти іноземних громадян в Україні» (Харків, 2020). Дисертаційна праця К. Бендяк (2014), як було сказано вище, розглядає лише один (мовний) аспект підготовки іноземних громадян. У 2016 р. історію підготовки іноземних студентів виключно медичного профілю відтворено в дослідженнях В. Гуменюка (2016) [40].

Маємо також додати, що регіональний аспект мають лише ті публікації, що стосуються історії конкретного закладу освіти: Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Ю. Шемета, 2012 [266], заклади вищої освіти Дніпропетровщини (О. Каковкіна, 2020 [82] та ін.). Зокрема, для нас особливо цікавою була робота О. Каковкіної, яка, презентуючи Дніпропетровськ «як базу навчання іноземних студентів протягом 1950-х

років» [82, с.25], окремо наголошує на тому факті, що іноземні студенти у Дніпропетровську з'явилися на початку 50-х рр. ХХ ст., утім надання місту з 1959 р. по 1987 р. статусу «умовно-закритого» (через розвиток ракетобудівництва) значно обмежувало можливість знаходження в ньому іноземців (зокрема й іноземних студентів). Тож ця категорія здобувачів переміщувалася в інші міста, зокрема Кривий Ріг, що (з-поміж інших факторів) обумовило визначенню нижньої межі нашого дослідження та сприяло окресленню меж першого періоду розвитку проблеми нашого дослідження. Оскільки в ці роки (1959–1987рр.) Кривий Ріг був тим регіональним центром, де іноземні студенти мали можливість вчитися, «відкриття» Дніпропетровська у 1987 р. вплинуло на «відтік» студентів-іноземців із Кривого Рогу до обласного центру.

Отже, визначена джерельна база дослідження дозволяє констатувати його недостатню вивченість вітчизняною науковою думкою, зокрема щодо регіонального аспекту, свідченням чого слугує обмеженість історіографії питання.

1.2. Сутнісні характеристики базових понять дослідження

У сучасних умовах інтернаціоналізації вищої освіти, активного розвитку міжнародного співробітництва закладів освіти України, глобального інтересу до підвищення академічної мобільності підготовка іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО нашої країни являє собою систему, яка виконує стратегічне завдання державної освітньої політики – зміцнення світового іміджу України як постачальника високого рівня якісних освітніх послуг.

Проведення історико-педагогічного дослідження та ґрунтовне вивчення зазначеної проблеми потребує конкретизації теоретичних положень та встановлення сутнісних характеристик понять, на яких базується праця. Оскільки предметом нашого дослідження є система організації та зміст підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти Криворіжжя (60-ті рр.

XX – початок XXI ст.), загостримо увагу на двох групах понять із відповідними підгрупами.

До першої групи увійшли поняття, які характеризують зміст та організацію освітнього процесу: «система», «підготовка», «підготовка у ЗВО/ЗФПО», «система підготовки у ЗВО/ЗФПО», «система підготовки іноземних студентів».

Другу групу становлять поняття, які об'єднуються їх належністю до студентства: «студент», «слухач», «заклад вищої освіти (ЗВО)», «заклад фахової передвищої освіти (ЗФПО)», «студент ЗВО/ЗФПО», «іноземний студент». У ході дослідження констатовано, що для ґрунтовного історико-педагогічного висвітлення розвитку системи підготовки іноземних студентів у ЗВО/ЗФПО України передусім необхідно визначити сутність поняття «система». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін “система” визначено як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь [26]. Звернення до Філософського енциклопедичного словника дозволяє встановити, що «система» тлумачиться як сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами складає внутрішню форму, або структуру системи. Для об'єктів, які характеризуються як система, найважливішими рисами є внутрішня розчленованість та функціональна цілісність [245].

Аналогічні визначення поняття містяться в наукових та науково-методичних виданнях [62; 86; 258 та ін.], автори яких звертають увагу на думку Л. фон Берталанфі (засновника загальної теорії систем, який вважав, що «система – це комплекс елементів, які знаходяться у взаємозв'язку» [273]. Автори видання «Вступ до системного аналізу» зазначають, що в літературі зустрічається більш 40 різних визначень цього поняття. Усі вони, залежно від підходу, можуть бути поділені на три групи. Перша група визначає систему через поняття системного підходу – «елементи», «відносини», «зв'язки»,

«ціле», «цілісність». У другій групі системи розглядаються з позиції теорії регулювання через поняття «вхід», «вихід», «переробка інформації», «закон поведінки», «керування». У третій групі система визначається як деякий клас математичних моделей [86, с.11]. У своїй роботі ми розглядатимемо «систему» в першому варіанті (через поняття «системного підходу»), утім на державному рівні це поняття тлумачиться в другому варіанті (через поняття «керування»). Свідченням цього слугують вітчизняні нормативні документи, що регулюють систему вищої освіти та систему фахової передвищої освіти.

Саме з позиції теорії регулювання представлена система освіти ЗВО та ЗФПО у Законі України «Про вищу освіту» та Законі України «Про фахову передвищу освіту». Тому звертаємося до обох згаданих вище Законів, задля з'ясування структури системи вищої та фахової передвищої освіти, що репрезентовані в цих нормативних актах. Цю систему відтворено в Розділі IV, ст. 11 та в Законі України «Про фахову передвищу освіту», систему цієї освіти представлено в Розділі II, ст.1. Обидва варіанти унаочнені на Рис.1.1.

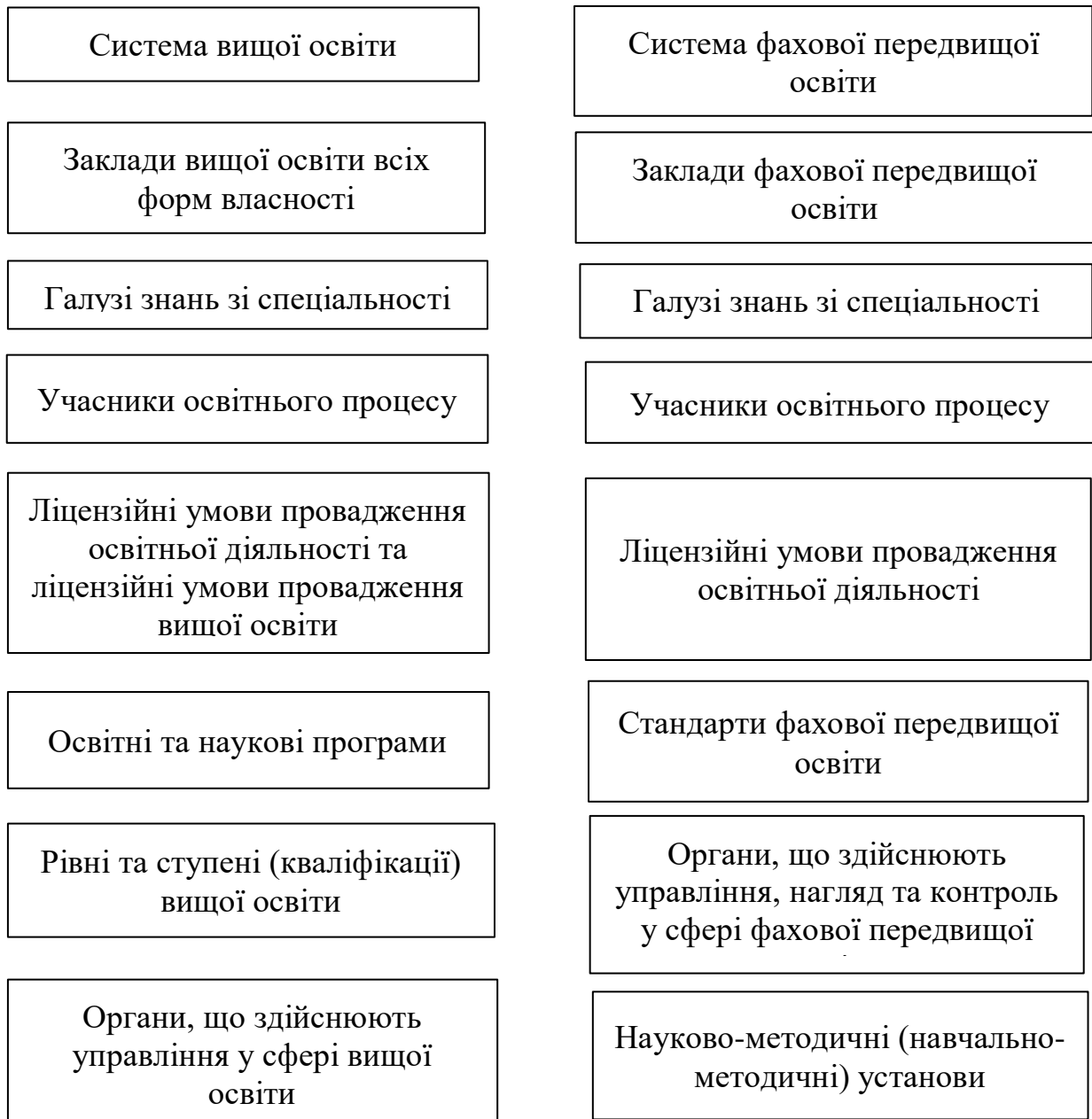

Рис.1.1. Системи вищої та фахової передвищої освіти, представлені в Законах України «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту».

У наведених на Рис.1.1. системах представлено структурне регулювання функціонування закладів вищої та фахової передвищої освіти.

З позицій системного підходу система розглядається як сукупність елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій. При цьому під «цільовою функцією» визначається якась (можливо, й умовна) зовнішня стосовно системи ситуація, до реалізації

якої прагне система. Часто поняття цільової функції поєднується з поняттям “призначення” [86, с.11]. Наведене визначення доповнюємо загальними характеристиками системи.

Аналіз робіт вищенаведених науковців, дозволяє виявити ключові загальні характеристики категорії «система»: інтегральність, гармонійність елементів, комплексність, структурованість розміщення та взаємозв'язок її компонентів. Конкретизація визначення поняття «система» дозволяє нам, як спостерігачам цієї системи, сформулювати «робоче визначення» системи із урахуванням її призначення (підготовка іноземних студентів), виокремити її елементи (через поняття), їх властивості, зв'язки та інші складники.

Також додамо, кожен «елемент системи» має свою мету, конкретні функції, показники, і він може відносно самостійно здійснювати задачі, які пов'язані з його роллю в системі. Однак взаємодія між такими елементами відкриває системну природу об'єкта дослідження – підготовка іноземних студентів у вітчизняних ЗВО та ЗФПО. Відповідно до педагогічного змісту явища, яке ми досліджуємо, вважаємо за необхідне конкретизувати й поняття «педагогічна система».

У своєму розумінні поняття «педагогічна система» виходимо зі сталого педагогічного твердження про те, що «педагогічна система – це сукупність елементів, які перебувають між собою у взаємозв'язку, взаємозалежностях і створюють певну ієрархічну, структуровану цілісність і єдність» [52, с.14].

Досліджуючи еволюцію поняття, його збагачення та розвиток, науковці схиляються до такої дефініції педагогічної системи: «спрямована на конкретний педагогічний результат упорядкована за певними ознаками множина взаємопов'язаних компонентів, що утворюють керовану цілісність, об'єднану спільною метою функціонування» [197].

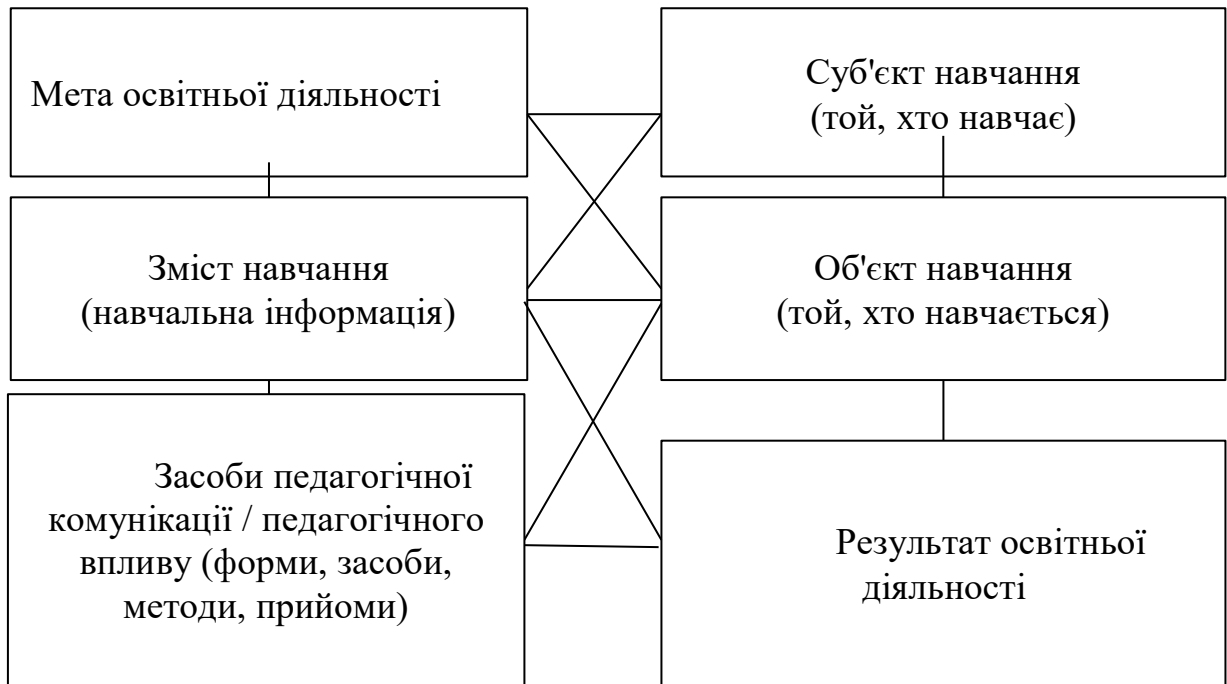

Рис.1.2. Структурні компоненти педагогічної системи (за матеріалами сучасних досліджень [52; 197]).

Визначена педагогічна система може бути модифікована відповідно до мети навчання (підготовка іноземних студентів) та збагачена за рахунок зовнішніх (позасистемних чинників / педагогічних умов, за яких відбувається ця підготовка).

До цієї ж (першої) групи входять поняття, які характеризують зміст та організацію освітнього процесу у ЗВО/ЗФПО: «підготовка», «підготовка у ЗВО/ЗФПО», «система підготовки у ЗВО/ЗФПО».

Аналіз інтерпретаційних джерел свідчить про відсутність одностайної думки щодо тлумачення поняття «підготовка». Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає “підготовку”, як запас знань, умінь та навичок, досвід особистості, набуті у процесі навчання і практичної діяльності [26]. М. Ярмаченко у педагогічному словнику теж поняття «підготовка» трактує як дію, спрямовану на формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань [136]. У сучасних працях знаходимо посилання на докторську дисертацію Т. Танько, де «підготовка» визначається як «система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в

особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати» [140 с. 29]. Тобто в професійному аспекті до поняття «підготовка» додають ще низку понять: «професійне спрямування» та «професійна готовність» (як вихідний та кінцевий чинники), які характеризують процес формування визначеної метою педагогічної діяльності готовності.

Отже, загальне значення слова «підготовка» полягає у формуванні готовності особистості до виконання визначених функцій, тобто формування готовності до окремого виду діяльності, що здійснюється через набуття знань, умінь/навичок та компетентностей. Також звертаємо увагу на поняття «професійна підготовка», яка тлумачиться як «система змістових і організаційних заходів», отже, у загальному розумінні процес підготовки складається з системи заходів (організаційних та змістових). Узагальнене розуміння поняття «підготовка» представлено на Рис.1.3.

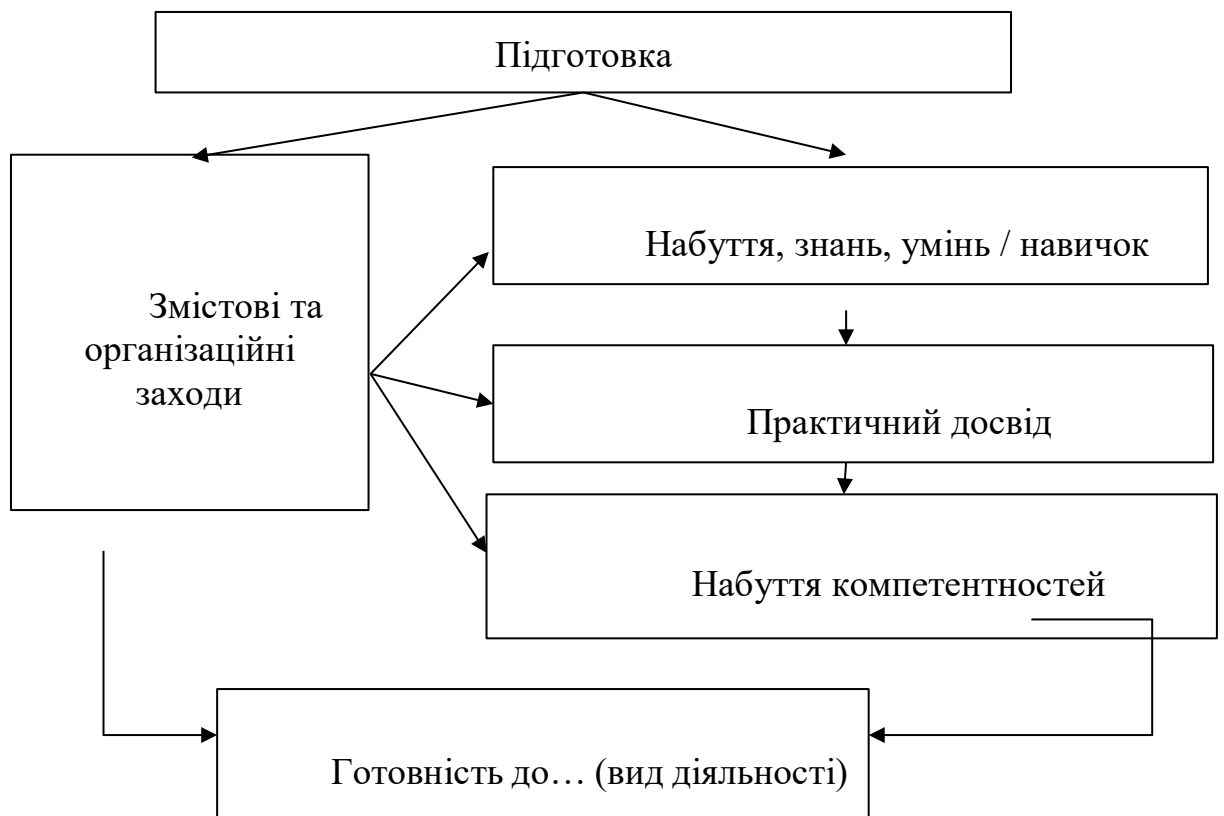

Рис.1.3. Структурні компоненти поняття «підготовка»

Визначаючи поняття «підготовка у ЗВО/ЗФПО» ми звернули увагу на тлумачення С. Гончаренка в Українському педагогічному словнику, де під підготовкою спеціалістів різних рівнів кваліфікацій для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури розуміється професійна освіта [241]. Саме так поряд із поняттям «підготовка у ЗВО/ЗФПО» використовуються у вітчизняних дослідженнях поняття «професійна підготовка» та «фахова підготовка» (Н. Авраменко [1], О. Андрусь [8], Н. Івасів [75], В. Сахарова [199], І. Семененко [206], І. Соколова [213], Ж. Черкашина [252] та ін.).

Звертаючись до аналізу окреслених робіт, погоджуємося з І. Семененко [206] в тому, що концепт «професійна підготовка» зазвичай використовується у значенні «фахова підготовка». Вивчаючи проблеми педагогічного супроводу фахової підготовки іноземних студентів закладів вищої технічної освіти, авторка зосереджується на аспекті компонентності професійної підготовки, пояснюючи це тим, що професійна підготовка передбачає здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. До неї належать загальні за переліком та обсягом навчального часу для всіх спеціальностей цієї професії дисципліни. Натомість фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності та спеціалізації, вироблення практичних умінь та навичок, які необхідні для здійснення професійної діяльності. Тобто це вузькоспеціальна підготовка для певного фаху, що здійснюється за різним змістом. Мовну підготовку іноземних студентів авторка розглядає як фахову дисципліну, оскільки навіть у межах однакового навчального навантаження її зміст різниться відповідно до змісту фаху. Головним завданням фахової підготовки, на думку І. Семененко, є підготовка активного, мобільного фахівця, що здатен навчатись упродовж усього життя та нести повну відповідальність за свою професійну діяльність [205].

Також звертаємо увагу на дефініцію, що презентує О. Андрусь, яка додає до завдань підготовки у ЗВО/ЗФПО формування у студентів активної

життєвої позиції, внутрішньої культури, здатності до продуктивного спілкування з навколишнім світом для професійно-особистісної та соціальної реалізації, навчання та самоосвіти впродовж життя [8].

В. Сахарова наголошує, що в процесі фахової підготовки іноземних студентів – майбутніх учителів – важливого значення набуває саме розуміння культур різних народів, їх національних традицій, особливостей полікультурного світу та вміння жити в ньому, що, безумовно, впливає на формування їхньої професійної культури [199]. Н. Авраменко свої наукові інтереси зосереджує на питаннях фахової підготовки майбутніх лікарів-іноземців, підкреслює важливість мовної підготовки як невід'ємного елемента підготовки майбутнього фахівця. Змістом фахової підготовки вважає набуття іноземними студентами теоретичних знань відповідно до обраного фаху та засвоєння ними змісту навчальних дисциплін (нормативних і вибіркових), перелік яких передбачено навчальним планом [1].

Ж. Черкашина, аналізуючи систему професійної підготовки іноземних студентів у фармацевтичному університеті, зазначає, що це має бути підготовка кваліфікованого фахівця, готового до включення у стабільне професійне середовище [252]. В. Гуменюк підкреслює важливість закладів вищої освіти у створенні педагогічного середовища для підготовки іноземного студента, однак зважає на те, що ефективність діяльності ЗВО визначається низкою впливів політико-правового, соціокультурного простору країни, її зовнішньополітичної та міграційної стратегій [40].

Очевидно, що до загальної схеми структурних компонентів педагогічного процесу мають бути додані компоненти, що пов'язані з особливостями підготовки саме іноземних студентів, зважаючи на наявність впливових зовнішніх чинників, які ми розглядаємо як «зовнішні компоненти» системи підготовки іноземних студентів (Рис.1.4.)

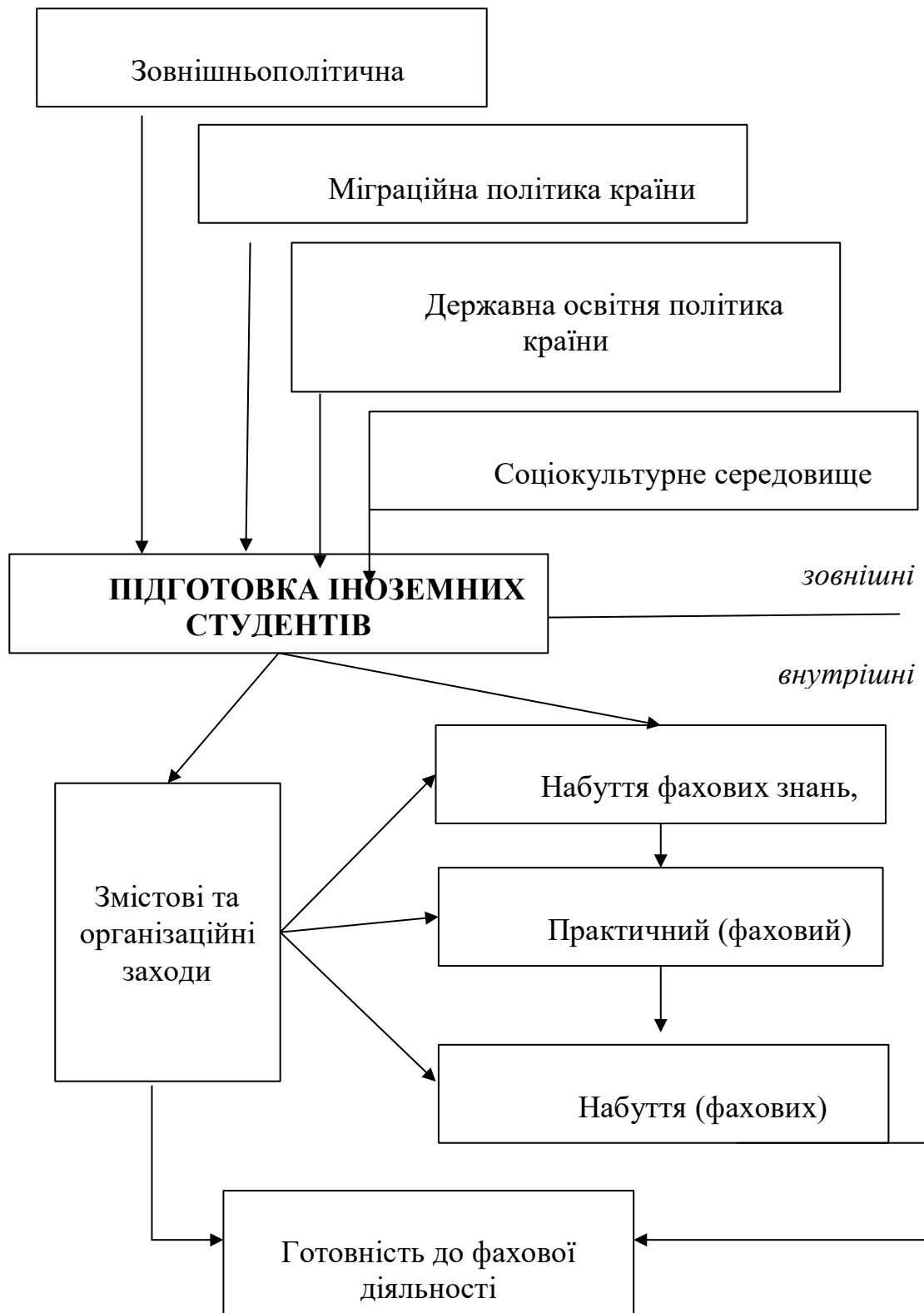

Рис.1.4. Структурні компоненти системи підготовки іноземних студентів

У визначенні понять другої групи ми посилалися на словниково-довідкову літературу та чинну вітчизняну нормативно-правову базу. В Українському педагогічному словнику С. Гончаренко зазначає, що студент

(лат. *studens*, від *studeo* – навчаюсь) – це учень вищого навчального закладу; науковець також наголошує, в Стародавньому Римі та в середні віки студентом називали кожного, зайнятого процесом пізнання [241]. У Законі України «Про вищу освіту» (1556-VII, редакція від 01.01.2022) поняття «студент» (разом із поняттями «курсант», «аспірант» тощо) входить до системи категорій під загальною назвою «здобувач вищої освіти» та визначається як особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра (Розділ I. Стаття 61.п.2) [175].

Поряд із поняттям «студент», з огляду на особливості системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних ЗВО у ретроспективному ракурсі, використовуємо в роботі також поняття «слухач». Це поняття (відповідно до згаданого вище нормативного акту) поряд із іншими (лікар-провізор, лікар-інтерн тощо) входить до системи категорій «інших осіб, які навчаються у закладах вищої освіти» та позначає осіб, які навчаються на підготовчому відділенні ЗВО чи отримують у ЗВО окремі освітні послуги (зокрема за програмами післядипломної освіти) (Розділ I. Стаття 61.п.3) [175].

«Закладом вищої освіти» відповідно до чинного законодавства визнається «окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей (Розділ I. Стаття 1.п.1)» [175]. Відповідно до виокремлених у Законі «Про вищу освіту» типів закладів вищої освіти, а саме: університет, академія, інститут або коледж (Розділ VI. Стаття 28. п.1.) [175], «студентами ЗВО» вважаємо осіб, які здобувають такі ступені вищої освіти, як молодший бакалавр, бакалавр, доктор філософії/доктора мистецтва, доктор наук.

Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), крім визначення «заклад вищої освіти», містить також визначення «закладу фахової передвищої освіти»: юридична особа, яка «отримала ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері фахової передвищої освіти, і така діяльність є основним видом діяльності цієї юридичної особи» (Розділ V. Стаття 27.п.1) [189].

Цим законом було затверджено створення освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра. Фаховий молодший бакалавр – «це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти в результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми» (Розділ II. Стаття 7.п.2) [189].

Відповідно до виокремлених у Законі «Про фахову передвищу освіту» типів закладів фахової передвищої освіти, а саме: фаховий коледж, військовий коледж сержантського складу, фаховий коледж із специфічними умовами навчання, у самому Законі сказано: «студент – особа, зарахована до закладу фахової передвищої освіти з метою здобуття фахової передвищої освіти» (Розділ IX. Стаття 53. п.1) [189]. Отже, «студентом ЗФПО» можемо вважати особу, яка здобуває фахову передвищу освіту освітньо-професійного рівня – фаховий молодший бакалавр (Розділ II. Стаття 7.п.2).

Вивчення нормативно-правових документів, що регулюють систему підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти України, підтвердило відсутність тлумачення самого терміна «іноземний студент», однак Законами України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. та «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. визначено, що іноземцем є особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав, а особа без громадянства – це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [176; 187]. Тому дослідники інколи вказують, що під поняттям «іноземні громадяни» розуміємо осіб, які належать до громадянства іноземних

держав і не є громадянами України, та осіб без громадянства – осіб, які не належать до громадянства будь-якої держави (стаття 1 Закону України «Про правовий статус іноземців») [243, с.215]. Існують також такі визначення: «іноземні студенти (Foreign students) – студенти, які не мають громадянства країни, у якій навчаються; міжнародні студенти (International students) – студенти, які попередню освіту здобували в іншій країні» [216, с.49].

Саме тому вважаємо доцільним акцентувати, що законодавчі документи України до структури поняття «іноземець» включають як іноземних громадян, так і осіб без громадянства. У сучасній Україні суб'єктність іноземця визначається повним переліком загальнолюдських прав і свобод, крім тих, які дає громадянство держави, або дозвіл для іноземця чи особи без громадянства на постійне проживання, що гарантовані Конституцією України та відповідними міжнародними документами.

Аналізуючи дисертаційні праці вітчизняних науковців, дотичні до порушеної нами проблеми, маємо відзначити, що для виокремлення такої категорії студентів ЗВО/ЗФПО, які мають закордонне громадянство, вітчизняні автори вживають такі терміни, як «іноземний студент» (О. Бакало [12], В. Головка [37], В. Гуменюк [40], Л. Рибаченко [195], В. Сахарова [199], Н. Смолікевич [210], І. Степаненко [216], Л. Субота [228], Ж. Черкашина [252]), «студент-іноземець» (І. Дирда [50], С. Костюк [96], І. Сладких [209]), «іноземний слухач» (О. Павленко [130], О. Федорова [242]), «іноземний громадянин» (К. Бендяк [16]).

Досліджуючи підготовку іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.) Л. Рибаченко поняття «іноземний студент» визначає як громадянин зарубіжних країн, що знаходиться у країні навчання з метою отримання освіти, підвищення її рівня або для виконання в одному з навчальних закладів, науковій установі наукової або педагогічної роботи [195]. К. Бендяк, вивчаючи організацію мовної підготовки іноземних громадян в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття), дає таке визначення поняття «іноземний громадянин»: особа, яка є громадянином чи підданим іншої

держави, що підтверджено відповідними документами; водночас ця особа не є громадянином України, але через постійне чи тимчасове перебування на території України, а також з інших причин знаходиться в правовому зв'язку з Україною в особі її компетентних органів [16]. У своєму визначенні авторка спирається на визначення нормативно-правових документів, які регулюють перебування іноземних громадян в Україні. З огляду на проблематику дослідження, наведене визначення не містить у собі вказівки на належність іноземного громадянина до студентства.

Опрацьовуючи виклики організаційно-педагогічних умов навчання іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України (середина ХХ - початок ХХІ століття), В. Гуменюк термін «іноземний студент» вживає щодо іноземного студента як громадянина іншої країни, особи без громадянства, що навчається у ЗО України на певному освітньому рівні або здобуває повну додипломну освіту, а також виводить за межі досліджуваного поняття «іноземного студента» осіб, які здобувають післядипломну медичну освіту, це іноземні стажери, інтерни, ординатори, аспіранти, докторанти, чия професійна підготовка здебільшого проходить в умовах медичної практики. У визначенні базових понять своєї роботи автор виокремлює поняття міжнародного мобільного студента, що виконує певну навчальну, навчально-дослідну або навчально-практичну програму [40].

Вирішуючи питання формування професійно-педагогічної культури іноземних студентів у процесі фахової підготовки, В. Сахарова іноземним студентом вважає іноземного громадянина, який приїжджає навчатись у вищому навчальному закладі іншої країни та є сформованою особистістю, якій потрібно адаптуватися до нових, незвичних традицій, норм поведінки, мови, культури [199]. Висвітлюючи процес розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови, І. Дирда здебільшого оперує термінами «студент-іноземець», «іноземний студент», використовуючи їх як синоніми; дослідниця розглядає іноземних студентів як соціалізованих зрілих особистостей, сформованих під впливом того

середовища, у якому вони виховувалися, що мають певну життєву позицію, настанови, систему цінностей [50].

З'ясовуючи проблеми методики пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти, О. Павленко виокремлює іноземних слухачів підготовчих відділень в окрему категорію іноземних студентів; іноземним слухачем підготовчого відділення науковець вважає особу, яка є громадянином (підданим) іншої держави або особою без громадянства, що на законних підставах перебуває на території України та навчається на підготовчому відділенні ЗВО або отримує додаткові чи окремі освітні послуги [130]. Ідею здобуття освіти європейського зразка як мети навчання в Україні іноземців підтримує В. Петрук [139].

Студіюючи проблеми підготовки іноземних студентів до вивчення професійно орієнтованих дисциплін у фармацевтичному університеті та вибудовуючи категорійно-поняттєвий апарат дослідження, Ж. Черкашина [252] не виокремлює поняття «іноземний студент», однак маємо відмітити, що у своєму науковому доробку вчена послуговується термінами «іноземний студент», «іноземний громадянин», «іноземець» як такими, що несуть однаковий поняттєвий зміст.

Як показує аналіз інтерпретаційних джерел, дотичних до нашого дослідження, науковці досить мало уваги зосереджують на конкретизації поняттєво-термінологічних та типологічних характеристик студентів з інших країн, оперуючи термінами «іноземний студент», «студент-іноземець», «іноземний громадянин» як синонімами для позначення іноземних громадян, які навчаються у ЗВО України на базових курсах, та термінами «іноземний слухач», «інофон», «майбутні студенти-іноземці», «інокомунікант» [262] для позначення іноземних громадян, які проходять доуніверситетську підготовку до вступу у ЗВО України.

Узагальнимо, що поняття «іноземний студент» у нашому дослідженні ми будемо використовувати щодо громадянина іншої держави або особи без громадянства, що прибуває на територію України за запрошенням ЗВО/ЗФПО

України, перебуває на законних підставах на території України та здобуває ступінь фахової передвищої або вищої освіти у ЗО України. З огляду на те, що система підготовки іноземних студентів у ЗВО/ЗФПО України включає доуніверситетську підготовку іноземних громадян до вступу до ЗВО/ЗФПО України, ми будемо послуговуватись терміном «слухач підготовчого відділення» щодо іноземних громадян або осіб без громадянства, які навчаються на підготовчих факультетах, відділеннях, центрах ЗО України.

Вивчення наукових праць, дотичних до проблеми нашого дослідження, констатує різноаспектність висвітлення питання пропедевтичної підготовки іноземних студентів та дозволяє узагальнити їх відповідно до змісту авторських підходів.

Так, у низці досліджень вітчизняні науковці виокремлюють: доуніверситетську / довузівську / довишівську / початкову / пропедевтичну підготовку (Н. Булгакова, Т. Довгодько, Т. Диченко, Н. Чайченко [51], І. Сладких [207], Ж. Черкашина [252], С. Цюцюра, С. Палій [250] та ін.), мовну підготовку (К. Бендяк [16], Н. Ушакова, В. Дубічинський, О. Тростинська [237] та ін.) та допрофесійну підготовку (Я. Гладир [36], О.Коротун [94; 95] та ін.). Сформулюємо позиції науковців більш детально.

Вивчаючи проблеми формування готовності студентів-іноземців груп доуніверситетської підготовки до навчання у технічних закладах вищої освіти, І. Сладких зауважує, що результатом цієї підготовки є досягнення вищого рівня готовності студента-іноземця до подальшого навчання. У виокремленні складових системи довузівської підготовки студентів-іноземців учена робить акцент на особистісний аспект та аспект умов перебування. Одиницями системи довузівської підготовки виступають: особа студента-іноземця, освітнє середовище, особа педагога. Мовну та дисциплінарно-професійну підготовки І. Сладких розглядає як етапи доуніверситетської підготовки [209].

У площині досліджуваної проблеми привертає увагу наукова позиція С. Цюцюри та С. Палій, які вважають, що початковий етап навчання в Україні для іноземного студента викликає стресовий стан, ґрунтований на таких

факторах. як незнання мови, законів, культури, традицій, географії країни перебування, та пропонують проводити дистанційну довузівську підготовку. На думку вчених, така форма підготовки дозволить студентові засвоїти мову на рівні елементарного побутового спілкування, оволодіти кириличною писемністю, дізнатися принципово важливі речі про навчання в Україні, тобто, пройти перший етап соціальної адаптації та прийняти ряд рішень щодо свого майбутнього. При цьому іноземні студенти знаходяться у звичних для себе умовах, а університет значною мірою економить кошти, (заробітна плата, аудиторний фонд, література тощо). Однак для університету виникає потреба використовувати найкращий світовий досвід застосування дистанційного навчання, розробити модель та створити таке інформаційно-організаційне середовище, віддалено знаходячись у якому студент зможе соціально адаптуватися та підготуватися до навчання в іноземному навчальному закладі [250].

Н. Булгакова, Т. Довгодько, Т. Диченко, Н. Чайченко [51] акцентують увагу на діяльності викладачів на етапі довузівської підготовки, що забезпечує якісну підготовку іноземних громадян для трансформації особистості кожного з них на більш високий рівень розвитку. Основними компонентами пропедевтичного навчання є українськомовна комунікативна компетентність студента в соціально-культурній і навчально-професійній сферах спілкування, загально-наукова компетентність, адаптованість студента до нерідного матеріального та соціокультурного середовища [51].

У роботі К. Бендяк мовна підготовка розглядається як складний процес формування та розвитку мовної особистості того, хто навчається мові, детермінований соціопсихолінгвістичними, етнокультурними, лінгводидактичними та іншими чинниками. Авторка представляє мовну підготовку іноземних громадян необхідним компонентом розвитку мовної компетенції іноземця, своєчасним моментом уведення його в мовну дійсність, важливою умовою для розвитку засад намірів, довільності, усвідомлення діяльності в іншомовному культурному середовищі. Також авторкою влучно

розкрито поняття «організаційної системи мовної підготовки іноземних громадян» як комплексу організаційно-правових, соціально-економічних, лінгводидактичних заходів, спрямованих на забезпечення процесу вивчення іноземними громадянами мови, кінцевим результатом якого є оволодіння іноземною мовою [16].

Визначаючи мету мовної підготовки іноземних громадян, Н. Ушакова, В. Дубічинський, О. Тростинська зазначають, що вона полягає в забезпеченні комунікативних потреб іноземних студентів. Мовна підготовка іноземців розглядається як єдність трьох складників: мовної (мета – комунікативна компетентність), загальнонаукової (мета – загальнонаукова / професійна компетентність), адаптаційної (мета – адаптованість до реалій і завдань життєдіяльності в іншомовному середовищі). Головними чинниками організації мовної підготовки є освітній стандарт, система навчальних програм і система засобів навчання [237].

За І. Семененко, мовна підготовка іноземних студентів у закладах вищої освіти України — це багатоаспектний та складний за структурою комплекс організаційно-педагогічних та методичних заходів, метою якого є формування в майбутніх іноземних спеціалістів низки вмінь та навичок, необхідних для здійснення професійного спілкування в майбутній професійній діяльності. Серед основних завдань мовної підготовки в закладі вищої освіти авторка виокремлює: посилення практичного спрямування підготовки студентів-іноземців, вироблення в них навичок та умінь використовувати набуті знання на практиці і, як наслідок, досягнення високого рівня володіння мовою, формування професійно-комунікативної компетенції [206].

Я. Гладир виокремлює два ключові етапи вивчення мови в загальному процесі допрофесійної підготовки іноземних студентів, а саме: етап первинно-побутового оволодіння мовою та етап професійно спрямованого оволодіння мовою. На цих етапах адаптації іноземних студентів сприяють усебічні заходи педагогічної підтримки, які за сутнісною ознакою диференціюються на двосторонні та особистісно-орієнтовані, а за організаційними різновидами

групується на: заходи педагогічної підтримки організації навчального процесу, педагогічної підтримки організації побуту, педагогічної підтримки організації дозвілля студента-іноземця [36]. Узагальнення вищенаведеного дає нам підстави зважати на неможливість використання термінів «мовна підготовка» та «доуніверситетська підготовка» як синонімів, оскільки мовна підготовка має ширше значення та є елементом усіх етапів навчання іноземних громадян у ЗВО. Тож мовну підготовку в нашому дослідженні розглядаємо як підсистему яка входить як до доуніверситетської, так і до професійної підготовки іноземних студентів – майбутніх фахівців.

О. Коротун зосереджує свої наукові інтереси на допрофесійній підготовці іноземних громадян та зауважує, що підтвердження мотивів свідомого вибору професії в допрофесійній підготовці іноземців не є ключовим завданням, оскільки іноземці, які приїхали навчатись на підготовчі відділення та факультети закладів вищої освіти України, переважно визначилися з вибором майбутньої професії ще на батьківщині. Грубою помилкою дослідниця вважає твердження, що завдання допрофесійної підготовки іноземців обмежується лише шліфуванням вибору майбутньої професії та формуванням знань своєї бази новою для іноземців мовою. Цей процес є складним і багатоаспектним, він має також враховувати особливості вивчення нової мови залежно від фактору впливу рідної мови, адаптаційні соціокультурні, фізіологічні та інші перетворення, яких зазнають іноземці протягом 10 місяців навчання на підготовчих відділеннях та факультетах ЗВО України. Допрофесійна підготовка іноземців, яку вони отримують протягом навчання на підготовчих відділеннях та факультетах ЗВО України, є важливою складовою становлення іноземного фахівця. Авторка виокремлює основні завдання підготовчих відділень у професійній підготовці іноземців: 1) вивчення мови, якою буде відбуватися майбутнє навчання; 2) актуалізація і систематизація професійних знань мовою майбутнього навчання; 3) соціокультурна, побутова та фізіологічна адаптація [95].

Як компонент системи, «іноземний студент» виступає громадянином іншої держави або особою без громадянства, що прибуває на територію України з метою здобуття якісної вищої освіти європейського зразка на території України, що реалізується в умовах певного соціокультурного середовища та історичного часу, виконує функції формування показників освітнього потенціалу ЗВО/ЗФПО (вітчизняний та міжнародний рейтинг), забезпечення фінансової стабільності ЗВО/ЗФПО, визначення регіону знаходження ЗВО/ЗФПО за критеріями соціальної та полікультурної толерантності, безпеки. Показники, за якими можна провести аналіз цього компонента системи, виступають: кількість, країна походження, здобутий за кордоном рівень освіти (документ про попередню освіту), рівень освіти, що здобувається у ЗО України, спеціальність, фінансова спроможність, особиста вмотивованість до навчання / успішність.

Відповідно до викладеного вище, ми опрацювали матеріали дослідження та розробили Рис. Рис.1.5. Структурні компоненти системи підготовки іноземних студентів.

Рис.1.5. Структурні компоненти системи підготовки іноземних студентів (на початковому етапі)

Підсумовуючи аналіз базових понять дослідження, маємо констатувати, що підготовка у ЗВО/ЗФПО іноземного студента – це складне багатокомпонентне явище та цілісний комплекс послуг, метою якого виступає надання високого рівня освітніх послуг, що забезпечує професійну готовність іноземного громадянина до певної діяльності. Оскільки рівень якості та популярності підготовки в окремому закладі розкривається в кількісних показниках контингенту іноземних студентів та слухачів, то основною функцією цього компонента системи виступає позиціонування держави в міжнародному освітньому просторі. Основними характеристиками (або показниками) підготовки у ЗВО/ЗФПО іноземного студента виступають компоненти, унаочнені на Рис.1.5.

Отже, поняття «система підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО України» розуміємо як складне багатокомпонентне явище, зорієнтоване на надання якісних освітніх послуг громадянам інших держав та особам без громадянства, які на законних підставах прибувають на територію України з метою здобуття ступеня фахової передвищої або вищої освіти.

Отже, на підставі термінологічного аналізу ключових понять дослідження ми дійшли висновку, що основними компонентами зазначеної системи виступають дві підсистеми: *зовнішня* (зовнішньополітична стратегія, міграційна політика, державна освітня політика та соціокультурне середовище України) та *внутрішня* (змістові та організаційні заходи; мовна та дисциплінарно-професійна підготовка).

Теоретичне обґрунтування базових категорій дослідження дає підстави для розгортання подальшого історико-педагогічного наукового пошуку щодо розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.).

1.3. Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти в історико-педагогічній ретроспективі

Результат нашого дослідження вбачаємо в об'єктивно інтерпретованому історико-педагогічному знанні щодо розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України в зазначених хронологічних межах. Рух проблемним простором історико-педагогічного дослідження потребує правильно побудованої методологічної основи, яка дозволить сформулювати фундамент організації дослідження, коректно інтерпретувати теоретичний і практичний досвід вітчизняних науковців, обґрунтувати об'єктивні висновки.

Вважаємо за потрібне звернутися до трактування поняття «методологія» в загальнонауковому дискурсі. Зокрема, в Енциклопедії сучасної України «методологія» визначається як «сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, які застосовують у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети; галузь теоретичних знань та уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування цих підходів і методів» [64]. Загальне визначення дозволяє нам приєднатися до думки Р. Шевчука про те, що поняття «методологія» має два основні значення: «1) система певних принципів і способів, які застосовуються для організації та побудови певної діяльності (у науці, політиці, мистецтві тощо); 2) вчення про цю систему, теорія методу» [264, с. 37]. Ми поділяємо перший погляд розуміння методології, тому концентруємо увагу саме на методології історико-педагогічного дослідження, а також на її засадах відповідно до проблеми нашого дослідження.

Проблематика методологічних засад історико-педагогічних досліджень завдяки своїй багатоаспектності актуалізується у працях широкого кола науковців (О. Адаменко [3], Л. Ваховський [24], С. Гончаренко [63], Н. Гупан [42; 43; 44], Т. Дороніна [59; 60], Л. Мільто [106; 107], Е. Панасенко [134], О. Сухомлинська [229; 230; 231; 232], Є. Хриков [248], В. Шейко [265] та ін.).

О. Адаменко, досліджуючи історію розвитку педагогічної науки, визначає методологічні засади як систему принципів наукового дослідження, основних підходів до вивчення його предмета та окреслює три групи теоретико-методологічних засад. До першої групи вчена відносить основні принципи теорії пізнання, сучасної інтерпретації діалектичного методу та системного підходу, які виступають як деталізація основ теорії пізнання та діалектики у контексті вивчення комплексних соціальних об'єктів в якості систем. Другий блок теоретично-методологічних основ дослідження історії розвитку педагогічної науки включає філософські підходи до інтерпретації наукового пізнання, мовної основи науки, логіки наукового розуміння наукової раціональності, а також основні аспекти наукознавства та положення, що висвітлюють методологію формування історичного наукового знання. Третій комплекс теоретично-методологічних принципів дослідження історії розвитку педагогічної науки об'єднує положення, які мотивують методи аналізу в межах педагогічної науки. Вони включають вимоги до історико-педагогічного аналізу: додержання хронологічної послідовності викладу; встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що стосуються вивченого явища; гармонію теорії та історії, теорії та практики, логічного та історичного аналізу у висвітленні суті проблеми; єдність конкретного фактичного матеріалу та теоретичних узагальнень, а також відмову від описовості, емпіризму та схематизму [3]. Тож відповідно до означеної позиції в роботі нами було обрано третю методологічну групу.

Також ми зважали на міркування Л. Ваховського, який розглядає методологію дослідження як «проект пізнання, певна установка на нього...», а найбільш ефективною методологією історико-педагогічного дослідження визнає прескриптивну методологію, яка характеризується конструктивністю, створюваною за допомогою розумового моделювання, і здатністю розв'язати три важливі завдання: 1) забезпечити правильну постановку проблеми щодо її змісту й форми, а також критичне осмислення функціональних ідей;

2) покращити організаційну сторону дослідження; 3) коректно інтерпретувати отримані результати [24].

С. Гончаренко трактує методологію як вчення про методи пізнання; сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [63]. Е. Панасенко зауважує, що ефективність та обґрунтованість наукового пошуку тісно пов'язані з концептуальними рамками дослідження, у яких артикулюється методологічна основа дослідження. Ця основа формується відповідно до сучасного бачення методології, яка розглядається як: 1) наука про структурну, логічну структуру, засоби та техніки активності у різноманітних областях теорії та практики; 2) комплекс принципів, інструментів, методик та форм наукового пізнання. Визначення найбільш придатних та необхідних методологічних стратегій та методів історико-педагогічного пошуку проводиться, враховуючи предмет та цілі наукового дослідження. Серед широкого спектру сучасних методологічних підходів та методів, дослідник вибирає ті, що є найбільш ефективними для досягнення продуктивності наукової діяльності. Цей вибір непосредньо впливає на ціннісно-цільові, методологічні налаштування та концептуальні орієнтації науковця [134].

Здійснений огляд визначення сутності методологічних засад історико-педагогічного дослідження в сучасному науково-педагогічному дискурсі дозволяє визначити методологічні засади нашого дослідження як комплекс, який становить *система принципів* наукового дослідження, *методологічних підходів* до вивчення проблеми дослідження та *методів* як форм наукового пізнання.

Розкриття суті системи підготовки іноземних студентів логічно здійснювати, застосовуючи основи класичних принципів педагогічного дослідження, за допомогою яких можемо цілісно представити складноорганізоване явище: принцип об'єктивності, принцип системності, принцип історизму, принцип загального взаємозв'язку, принцип наступності, принцип руху від опису, пояснення – до прогнозування.

Використання принципу об'єктивності вимагав від нас обґрунтування та підтвердження вихідних аргументів, додержання строгої логічної структури та використання відповідних методик дослідження, уникнення суб'єктивності та тенденційності при виборі джерел та оцінці історичних фактів [3]. З огляду на хронологічні межі дослідження, до яких входить значний «радянський» проміжок, ми дотримувалися застереження Ю. Горбаня про те, що науковець, який претендує на об'єктивність і неупередженість свого дослідження і його наукову значущість, передусім повинен орієнтуватися на принцип об'єктивності, ставлячи на перший план пріоритет історичного факту як об'єктивної данності, а не його оцінки, що завжди має суб'єктивний характер [38]. Отже, з огляду на специфіку досліджуваної проблеми та досить широкі хронологічні межі дослідження, що охоплюють періоди кардинально різних соціально-політичних устроїв на території сучасної України, вважаємо цей принцип стрижневим у нашій роботі.

Принцип системності уможливорює розуміння того, що численні зв'язки досліджуваного явища існують не хаотично, а впорядковано. Ці зв'язки утворюють цілісну систему, в якій вони розташовуються в ієрархічному порядку, а сама система виступає підсистемою ієрархічно вищої системи. Отже, принцип системності виступає як конкретизація діалектичного принципу загального взаємозв'язку. Зміст принципу системності в науковій літературі представлено положенням про те, що всі явища у світі існують як системи, що розвиваються. Цей принцип повністю відповідає предмету нашого дослідження (система організації та зміст підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.), тому в подальшому він «розгортається» в системний підхід, який також було нами застосовано.

Принцип історизму акцентує увагу на вивченні об'єктів та явищ в контексті їхнього формування та прогресу, у тісному взаємозв'язку з обставинами, які їх ініціюють. Цей принцип передбачає підхід, який враховує аналіз їх походження та потенційних шляхів еволюції, розглядаючи їх через

призму як минулого, так і майбутнього. Для нас важливим є твердження В. Єрмолаєва про те, що принцип історизму «вимагає розгляду всіх історичних явищ, фактів та подій з точки зору того, як вони виникли, які основні етапи у своєму розвитку подолали, і, враховуючи весь історичний процес, з'ясувати, чим це явище стало» [65, с.544].

Застосування принципу загального взаємозв'язку дозволяє розглядати систему підготовки іноземних студентів та окремі її підсистеми та підсистеми підсистем не в ізолюваному стані, а у внутрішній та зовнішній єдності. Цей принцип орієнтує нас на аналіз явищ історико-педагогічного поля у зв'язку не тільки з внутрішніми, але й із зовнішніми чинниками та умовами, що уможливорює достовірність результатів наукового дослідження.

Використання принципу *послідовності* в історико-педагогічному дослідженні передбачає використання наукового досвіду, накопиченого попередніми поколіннями учених. У процесі дослідження педагогічного феномену або явища вчені використовують уже наявні наукові підходи, теорії, моделі, дослідження тощо. Це дає можливість не лише уникнути повторення раніше виконаної роботи, але й побудувати своє дослідження на основі вже доведених теорій та поширених фактів. Цей принцип втілює ідею цілісності наукового процесу, де кожен новий крок базується на попередньому, створюючи тісний зв'язок між традиціями та нововведеннями.

У ході аналізу розвитку системи освіти іноземних студентів протягом вказаного періоду ми дотримувалися методу переходу від описового аналізу до інтерпретації, а потім — до формулювання прогнозів. Цей підхід дозволив нам інтегрувати детальний опис еволюції зазначеної системи, як історичної реальності як сукупності фактів та концепцій інтернаціоналізації. Також це сприяло логічній реконструкції історико-наукових процесів, визначенню тенденцій розвитку озаченої освітньої системи в цей часовий проміжок, та виявленню факторів її майбутньої еволюції [3].

Окреслена система принципів складає науковий фундамент комплексу методологічних підходів дослідження. У нашому дослідженні при визначенні

поняття «методологічний підхід» ми спиралися на наукову інтерпретацію поняття сучасними науковцями, які вказують, що методологічний підхід – це «стратегія, яка базується на основних положеннях відповідної теорії і визначає напрями пошуку стосовно предмета дослідження» та «напрямок вивчення предмета дослідження» [61, с.27].

Тож методологічна основа нашого дослідження об'єднує декілька методологічних підходів, серед яких: герменевтичний підхід, системно-хронологічний підхід, парадигмальний підхід, регіональний підхід.

Значущість послуговування герменевтичним підходом в історико-педагогічних дослідженнях розкрито в багатьох працях вітчизняних учених. Так, І. Соколова наголошує, що «герменевтика затребувана як методологія гуманітарного освоєння феноменів культури, в основі якої ідея впливу механізмів читання та інтерпретації культурних текстів на свідомість людини в цілому, на способи її мислення і світорозуміння, а також (опосередковано) й на інші види діяльності, зокрема на прогнозування, моделювання, проєктування, діагностику та педагогічне спілкування» [212]. Для нашого дослідження фундаментом виступає опрацювання джерельної бази, яка представлена нормативно-правовими актами, архівними документами, інтерпретаційними джерелами, інтернет-ресурсами державних органів влади України, оскільки ці матеріали дають змогу відтворити освітню реальність існування системи підготовки іноземних студентів на Криворіжжі в межах виокремлених періодів, а також є свідченням домінантних ідеологій, відображають суспільно-політичні процеси, панівні педагогічної парадигми, дозволяють краще прослідкувати зміни, виявити позитивний досвід.

Системно-хронологічний підхід поєднує два кути зору – системний та хронологічний, які передбачають послідовність проведення дослідження за відповідними часовими показниками та структурованість у викладенні результатів дослідження, його побудові. Ця комбінація підходів уможливило використання системного підходу для аналізу об'єкта дослідження як

комплексної системи, а також хронологічного підходу, спрямованого на відстеження еволюції даного об'єкта у визначених хронологічних межах.

Розділяємо погляди Л. Мільто щодо важливості використання системно-хронологічного підходу в історико-педагогічних дослідженнях, що дає нам можливість системно дослідити розвиток об'єкта дослідження, простежити динаміку структурних компонентів досліджуваного феномену на різних історичних етапах його розвитку, розкрити в історичній ретроспективі прогресивні та регресивні чинники, які впливали на його розвиток [106]. Елемент системності цього підходу допоміг сформулювати робоче визначення терміну «система підготовки іноземних студентів», визначити його складники, їх атрибути, взаємозв'язки. Елемент хронологічності вибраного підходу сприяв ефективному виконанню поставлених завдань нашого дослідження, дозволив встановити хронологічні рамки дослідження, створити схему періодизації, виявити тенденції еволюції процесу формування системи підготовки іноземних студентів в освітніх установах України протягом вивченого періоду.

Використання парадигмального підходу в нашому дослідженні ґрунтується на положенні Л. Мільто про те, що парадигма в педагогіці може діагностувати наявний стан педагогічної науки і практики, визначати перспективи їх розвитку, а також проводити рефлексивний аналіз із метою реконструкції історико-педагогічного досвіду. Метою такого аналізу стає розкриття загальних і конкретно-історичних форм існування освіти, їх генезису; трансформації успіхів і невдач; логіки розвитку; умов, тенденцій, напрямків; закономірностей та альтернатив розвитку [107]. Послугування парадигмальним підходом передбачає з'ясування загальних закономірностей історичного розвитку системи підготовки іноземних студентів у контексті освітньої та управлінської парадигм, поширених у період радянської України та період незалежної України, та визначення напрямків розвитку досліджуваної системи з урахуванням прогресивного минулого.

Регіональний підхід, що зорієнтований на виявлення особливостей

розвитку досліджуваної системи в хронологічних межах на території Криворіжжя (Дніпропетровська область), реалізується через вивчення системи підготовки іноземних студентів на всій території України, пошук характерних відмінностей регіонального зазначеного виміру. При цьому керуємося твердженням О. Сухомлинської, що регіональне може розцінюватися в порівнянні, зіставленні, виявленні особливого на тлі загального або ж всезагального. І тоді за наявності особливостей, відмінностей від загального явище, подія, факт, прояв можуть розглядатися як регіональні [231]. Окреслений підхід сприяє вивченню історико-педагогічних реалій розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя через інтерпретацію історичних фактів, уможливорює реконструкцію минулого регіону та визначає сучасні тенденції і напрями розвитку вищої освіти України.

Саме на визначення перспективних тенденцій розвитку ідей дослідження, їхню реалізацію в практичній діяльності спрямований прогностичний підхід. Його застосування дозволяє виявити можливості подальшого розвитку системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах фахової передвищої та вищої освіти та тлі процесів глобалізації, культурної інтеграції та інтернаціоналізації освіти.

Методологічні засади нашого дослідження представлено у вигляді трирівневої системи: рівень філософських методів, які характеризуються універсальністю, використовуються в найрізноманітніших науках та виконують методологічну функцію спрямування процесу наукового мислення; рівень загальнонаукових методів пізнання, які мають загальнонаукове значення, виконують принципово-орієнтуючу функцію; рівень спеціальних методів, що використовуються в історико-педагогічній науці, виконують нормативно-регламентуючу функцію.

На основі зазначених методологічних принципів, підходів та відповідно до мети і завдань нашого наукового пошуку було сформовано систему методів дослідження, яка представлена низкою загальнонаукових методів (*аналіз,*

синтез, інтерпретація, узагальнення, систематизація), теоретичних (термінологічного аналізу, пошуково-бібліографічний, контекстний) та конкретно-наукових (історико-педагогічних) методів (джерелознавчої критики, історико-ретроспективний, проблемно-хронологічний, періодизації).

Окреслимо загальну структуру методологічних засад дослідження (Рис. 1.6).

Рис. 1.6. Методологічні засади дослідження: структурні компоненти.

Відтворена на Рис.1.6. структура методологічних засад дослідження демонструє можливість встановлення взаємозв'язку її компонентів; а логіка викладу матеріалу потребує встановлення ролі тих чи тих методів дослідження задля реалізації його мети та вирішення поставлених завдань.

Конкретизація теоретичних положень та понять, на яких базується праця, актуалізовано завдяки використанню *методу термінологічного аналізу*. Для реалізації цього методу ми виокремили основні категорії аналізу, що становлять зміст наукової роботи, та, послуговуючись рубрикатором, здійснювали аналіз дотичних до нашої проблеми дослідження наукових робіт у хронологічній послідовності (Додаток Г).

Пошуково-бібліографічний метод було застосовано для збору та систематизації джерельної бази дослідження, завдяки йому було виявлено матеріали (факти та інтерпретаційні джерела), які було піддано подальшому проблемному аналізу. Цей метод дозволяє зібрати актуальну інформацію щодо проблеми дослідження та встановити релевантність джерел. Відповідно, дотичним до пошуково-бібліографічного методу виявився *метод джерелознавчої критики*, який дозволяє не лише зібрати матеріали, а й проаналізувати їх відповідно до теми дослідження, тобто встановити доцільність їхнього використання в нашій роботі.

Аналогічно в роботі було застосовано й *історико-ретроспективний та контекстний методи*. Перший сприяв відновленню генези проблеми (система підготовки іноземних студентів в Україні) як процесу, що розвивався у взаємозв'язку та на тлі суспільно-політичних змін, які відбулися в Україні впродовж визначеного періоду (контекстний метод).

Цільовим призначенням залучення до роботи *проблемно-хронологічного методу* було детальне розкриття основних аспектів взаємовідносин держави (державна міграційна політика, освітня політика) і системи підготовки іноземних студентів, а також відстеження змін в організації зазначеної системи та аналіз окреслених змін у часовій послідовності й динаміці.

У процесі висвітлення проблеми ми зверталися до нормативно-правових актів, що регламентували систему підготовки іноземних студентів України в хронологічному порядку протягом досліджуваного періоду, як до актуалізованої позиції держави щодо об'єкта нашого дослідження. Використання проблемно-хронологічного методу дозволяє виокремити та

логічно й історично реконструювати розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти України, виявивши її суперечливу еволюцію та закономірність функціонування досліджуваної системи.

Поряд із цим методом, на нашу думку, значущим є послуговування *методом періодизації*, оскільки це дозволяє оптимізувати складний процес дослідження розвитку окресленої системи через поділ просторово-часового виміру меж дослідження на окремі історичні періоди.

Відомий український історіограф Я. Калакура наголошує, що метод періодизації полягає в залученні системи процедур, прийомів і способів, спрямованих на виділення в історико-педагогічному процесі найбільш важливих відрізків часу за спільними ознаками й критеріями: епоха (доба), період, етап [83]. Вивчення проблеми періодизації розвитку історико-педагогічних явищ знаходить своє відображення в роботах багатьох вітчизняних науковців (Я. Бурлака [21], Н. Гупан [44], В. Курило [99], О. Сухомлинська [232], Л. Наточий [110], Є. Хриков [248], О. Школа [267]). У своїх працях науковці конкретизували ключові поняття поняття методу періодизації, обґрунтували необхідність встановлення системи критеріїв щодо поділу досліджуваного явища, окреслили типологію можливих об'єктів періодизації, запропонували низку періодизацій історико-педагогічних явищ [44].

Відповідно до теми нашої роботи та з метою визначення періодизації розвитку системи підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО Криворіжжя (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) було опрацьовано суміжні з нашою темою дисертаційні праці за спеціальністю 13.00.01 (захищені в період з 1990 р. по 2020 р.), зокрема К. Бендяк (2014 р.) [16], В. Гуменюка (2016) [40], Л. Рибаченко (2001) [195], у яких було актуалізовано питання періодизації розвитку різних аспектів системи підготовки іноземних студентів у закладах освіти України.

Так, К. Бендяк визначає свою періодизацію розвитку організації мовної підготовки іноземних громадян в Україні в період із середини ХХ століття до початку ХХІ століття та виокремлює чотири етапи: перший етап – інституалізації (1946–1960 рр.) – головною ознакою є розвиток політико-правового механізму розбудови організаційної системи мовної підготовки іноземних громадян в Україні, яка на той час була у складі СРСР, зокрема головними центрами вищезазначеної підготовки були Київ, Харків і Одеса; другий етап – розвивальний (1961–1990 рр.) – розвиток теоретико-методологічного, організаційно-інструментального та дидактичного забезпечення організаційної системи мовної підготовки іноземних громадян в Україні. У цей період було розроблено методику викладання російської мови як іноземної, а також були зроблені перші спроби систематизації досвіду щодо вивчення української мови як іноземної. Третій етап – кризовий (1991–2002 рр.). Така назва пов'язана з розпадом СРСР і набуттям Україною суверенітету й статусу незалежної держави. Зміна політичного курсу України призвела до руйнування міждержавних домовленостей щодо підготовки іноземних громадян. Прийнятий у 1991 р. «Закон про мови» актуалізував питання про підготовку іноземних громадян державною мовою (українською). Четвертий етап – реформувальний (із 2003 р.) – характеризується намаганням експортувати українську освіту за кордон за рахунок унормування нормативно-правової бази щодо підготовки іноземних громадян в Україні, а також розроблення методики викладання української мови як іноземної та створення привабливих умов навчання в Україні [16].

Досліджуючи організаційно-педагогічні умови здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття), В. Гуменюк [40] виокремлює етапи здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні на підставі двох критеріїв суттєвих змін спрямованості та характерних особливостей: суб'єктів-здобувачів освіти та діяльності суб'єктів-організаторів освіти. На підставі названих ознак у межах досліджуваного періоду наголошено на трьох етапах

здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні, зокрема: перший – формувальний (середина 40-х – кінець 50-х рр. ХХ ст.); другий – системний, централізований (60-ті – кінець 80-х рр.); третій – еволюційних змін (90-ті рр. ХХ ст. – 2015 р.) [40] .

Л. Рибаченко під час визначення критеріїв орієнтується на соціально-політичні чинники та констатує два періоди: повоєнний період (1946 – 1990), коли міжнародний обмін студентами був перетворений на засіб гострого змагання, глобальної боротьби між соціалізмом і капіталізмом, та період сформованості системи міжконтинентального, внутрішньоконтинентального і внутрішньорегіонального обміну студентами у світі (початок 90-х років – 2000 р.). У виокремлених періодах авторка детально аналізує події окремих років (1946, 1956, 1964, 1968, 1974, 1978, 1984), що відзначені фактами й обставинами, які за своїм значенням стали вирішальними в розвитку системи підготовки спеціалістів для зарубіжних країн у навчальних закладах України в педагогічному та історичному аспектах у 1946 – 2000 роках [195]. Цю періодизацію було значно скорочено у варіанті Ю. Федотової, яка запропонувала розглядати лише три етапи: 60-ті рр. ХХ ст. – початок формування системи фахової підготовки іноземних громадян в Україні; «70-80 роки ХХ ст., коли відбувалося організаційно-методичне забезпечення процесу підготовки іноземних студентів. На третьому етапі, після здобуття Україною незалежності, система фахової підготовки іноземців продовжує розвиватися і вдосконалюватися, хоча все ще потребують подальших досліджень деякі питання організаційного, методичного, правового характеру та ін.» [243, с.219].

Узагальнення сукупності визначених напрямів студіювання теми дослідження та представлені вище періодизації проблем, дотичних до нашої роботи, дозволили припустити, що основним фактором зміни стану досліджуваного явища є суспільно-політичний фактор, що слугував головним критерієм для визначення хронологічних періодів радянської та незалежної України, які суттєво відрізнялися за адміністративно-регуляторними

показниками, що визначили назву періодів: *адміністративно-централізований* та *демократично-регіональний*.

Закономірність руху і розвитку системи довузівської підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти України у хронологічних межах нашого дослідження (60-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) актуалізовано в періодизації, що охоплює два головні періоди, визначені змінами державного устрою України:

1) система підготовки іноземних громадян у ЗВО/ЗФПО *України у складі СРСР (60-ті - 90-ті рр. ХХ ст)*;

2) система підготовки іноземних громадян у ЗВО/ЗФПО *України з часу державної незалежності (1991 р. – донині)*.

Періодизацію реалізовано в контексті політико-економічних і соціокультурних чинників (зовнішньополітична стратегія, міграційна політика, державна освітня політика та соціокультурне середовище України), які мали прояв у зміні політичного устрою України, що зумовило якісно новий стан досліджуваного явища, та з урахуванням теоретичних положень щодо структури системи підготовки іноземних студентів у ЗФПО та ЗВО України (змістові та організаційні заходи).

Висновки до першого розділу

У першому розділі дисертації подано історико-педагогічне висвітлення проблеми розвитку системи підготовки іноземних громадян у закладах вищої та фахової передвищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ ст. З'ясовано, що проблема навчання іноземних студентів посідає провідне місце у вітчизняній педагогічній науці, та зроблено висновок про різноаспектність та багатоманітність предметного кола досліджуваної проблеми. Водночас констатовано відсутність цілісного й системного дослідження розвитку системи підготовки іноземних громадян у закладах освіти Криворіжжя.

Аналіз окреслених вище тематичних груп наукових праць демонструє інтерес учених до проблем підготовки іноземних громадян у закладах вищої

освіти України. Разом із цим маємо констатувати недостатність вивчення процесу розвитку системи підготовки іноземних студентів в історико-педагогічній ретроспективі.

Закономірність руху й розвитку системи підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти України у хронологічних межах нашого дослідження (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) актуалізовано в періодизації, що охоплює два головні періоди, визначені змінами державного устрою України: 1) система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти *України у складі СРСР*; 2) система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти *України з часу державної незалежності* (1991 р.). Періодизацію реалізовано в контексті суспільно-політичних чинників, які мали прояв у зміні політичного устрою України, що зумовило якісно новий стан досліджуваного явища.

Опрацювання матеріалів дослідження відповідно до визначеної мети дозволило представити джерельну базу дослідження за такими групами: архівні документи, які відображають питання, пов'язані з розвитком системи підготовки іноземних студентів в Україні; нормативно-правові акти, які регламентують розвиток системи підготовки іноземних студентів у ЗВО України; інтерпретаційні джерела: наукові видання – монографії, дисертації вітчизняних науковців, тези конференцій, бібліографічні та словниково-довідкові видання, тексти дисертаційних праць, що містяться у фондах наукових бібліотек та у відкритому електронному доступі відповідних наукових установ, науково-педагогічна та методична періодика досліджуваного періоду; інтернет-ресурси державних органів влади України, зокрема Міністерства освіти і науки України, офіційний сайт Державної міграційної служби України, ДП Державний центр міжнародної освіти України, закладів передвищої та вищої освіти Криворіжжя.

Наявні в інтерпретаційних джерелах, дотичних до порушеної нами проблеми, та в нормативно-правовій базі трактування понять «іноземець», «іноземний студент», «іноземний слухач», «підготовка» уможливили

узагальнення визначень і дозволили уточнити базові поняття. А загальнонаукові визначення понять «розвиток», «система» дозволили конкретизувати напрям нашого наукового пошуку та уточнити його поняттєво-термінологічний апарат. Підготовка у ЗВО/ЗФПО іноземного студента — це складне багатокomпонентне явище та цілісний комплекс послуг, метою якого виступає надання високого рівня освітніх послуг, що забезпечує професійну готовність іноземного громадянина до певної діяльності. Основні компоненти зазначеної системи підготовки іноземних студентів у ЗВО/ЗФПО представлені так званими підсистемами, а саме: іноземний студент та підготовка у ЗВО/ЗФП. Кожна підсистема має окрему мету, специфічні функції, показники та характеристики, через зв'язки яких і розкривається системність об'єкта нашого дослідження.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження стала сукупність методологічних принципів (принцип загального взаємозв'язку, принцип системності, принцип об'єктивності, принцип причинно-наслідкових зв'язків, принцип історизму, принцип руху від опису, пояснення до прогнозування, принцип наступності), підходів (системно-хронологічний підхід, парадигмальний підхід, герменевтичний підхід, регіональний підхід, прогностичний підхід) та низкою загальнонаукових (аналіз, синтез, інтерпретація, узагальнення, систематизація) та конкретно-наукових (термінологічного аналізу, періодизації, пошуково-бібліографічний, джерелознавчої критики, історико-ретроспективний та контекстний) методів наукового дослідження, застосування яких сприяло реалізації мети та вирішенню поставлених завдань дослідження.

Узагальнення наукових праць, дотичних до проблеми нашого дослідження, а також нормативно-правової бази у відповідних хронологічних межах дало підстави для розробки періодизації в контексті суспільно-політичних чинників, які мали прояв у зміні політичного устрою України та актуалізувалися у зміні стану досліджуваного явища. Періодизація структури нашого дослідження представлена двома послідовними періодами —

адміністративно-централізованим (радянська Україна) та демократично-регіональний (незалежна Україна).

Результати дослідження, представлені у першому розділі дисертації, опубліковані в таких наукових працях автора: [151;150; 156; 157; 165]

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КРИВОРІЖЖЯ (1960 – 1990 рр.)

У другому розділі дисертації увагу зосереджено на особливостях організації та змісту підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя.

У роботі ми виходили з переконання, що вивчення сучасних тенденцій розвитку того чи того педагогічного явища в системі педагогічної науки України неможливе без апеляції до аналізу її розвитку в історичній генезі. При цьому ми виокремлювали ключові, на наш погляд, політико-економічні та соціокультурні чинники, зміна яких доводить зрушення в аналізованому процесі (підготовка іноземних студентів у закладах освіти) в певні хронологічні проміжки часу – періоди та етапи.

До таких *чинників* нами було віднесено:

– провідні вектори державної міжнародної політики (зовнішньополітична стратегія, яка відображена в нормативних документах та визначає ставлення держави до розв'язання проблеми навчання іноземних студентів);

– мета і завдання, які ставила перед собою держава в навчанні іноземних студентів (освітня політика СРСР, до складу якої входила Україна у визначених хронологічних межах);

– організація та зміст навчання іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя у визначених проміжках часу.

Реалізація окреслених завдань була актуалізована завдяки використанню системно-хронологічного, герменевтичного, парадигмального, регіонального підходів, а також історико-ретроспективного, проблемно-хронологічного, контекстного методів та методу періодизації.

Відповідно до визначених у попередньому розділі теоретико-методологічних засад дослідження із застосуванням методу періодизації нами було виокремлено два головні періоди, визначені змінами державного устрою України:

Перший – *адміністративно-централізований* період (60-ті - 90-ті рр. ХХ ст.), коли система підготовки іноземних громадян у закладах вищої та фахової передвищої освіти України функціонувала в межах радянської системи освіти.

Другий – *демократично-регіональний* період (1991 р. – донині), коли система підготовки іноземних громадян у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти формувалася як частина освітньої системи незалежної України з урахуванням тенденцій та змін сучасного світового освітнього простору.

Отже, предметом розгляду пропонованого розділу є розвиток системи підготовки та організації навчання іноземних студентів на Криворіжжі в період 60-90-х рр. ХХ ст.

2.1. Передумови формування системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої освіти (40-ві рр. – 50-ті рр. ХХ ст.)

Загалом навчання іноземних студентів у СРСР у визначених хронологічних межах було частиною міжнародної державної політики щодо підтримки країн, які стали на шлях соціалістичного будівництва, а отже, і з метою поширення уявлень про позитивний характер радянського державного устрою.

Іноземні студенти почали з'являтися у СРСР з початку 20-х рр. ХХ ст., коли в Москві було відкрито Комуністичний університет трудящих Сходу (Коммунистический университет народов Востока) (1921-1938 рр.). Метою започаткування закладу була допомога новим радянським республікам та «звільненим народам Сходу» в підготовці кваліфікованих кадрів, тому тут навчалися дві категорії студентів – студенти СРСР (майбутня партійна та

державна номенклатура) та студенти з країн Сходу, які мали очолити вдома комуністичні рухи. Отже, ця підготовка мала передусім політичний, ідеологічний, а лише потім – освітній характер. За даними джерел 70-х рр. ХХ ст. (В. Михайлов «Бескорыстная помощь друзьям», 1974 р.), у перше десятиліття радянської влади навчання проходили студенти з Монголії, Турції, Ірану. Основному навчанню (три роки) передувало пропедевтичне навчання на підготовчому відділенні (один рік).

Більш активно почала формуватися система підготовки іноземних фахівців у післявоєнні роки, коли з 1945 р. до СРСР приїздили на навчання представники країн, які «обрали» соціалістичний шлях розвитку. З цих позицій звертаємося до міркувань О. Каковкіної, яка стверджує, що в контексті взаємодії між СРСР та країнами «народної демократії» післявоєнний час відіграв унікальну роль. Створення політичних зв'язків було тісно вплетено в усі сфери відносин, при цьому економічний аспект слугував основою «нерозривної дружби», сприяв відновленню зруйнованого війною господарства та зміцнював вплив комуністів під час боротьби за владу в деяких країнах Центральної та Південно-Східної Європи.

СРСР робив значний матеріальний внесок у країни нового блоку, що вимагало підготовки кадрів, здатних професійно та ідеологічно втілювати нові цілі. Особливість цього процесу полягала в необхідності працювати з обладнанням, що постачалося СРСР, яке використовувалося для навчання працівників на його промислових підприємствах. У таких умовах, як стверджує дослідниця, Україна посідала надважливе місце, «зважаючи на географічне розташування, історичні зв'язки та потужну економічну складову, як аграрну, так і промислову» [82, с.26]. У період з 1946 по 1950 роки студенти з Болгарії, Югославії, Румунії, Польщі, Угорщини, Чехословаччини та НДР приїздили на навчання до СРСР. О. Каковкіна наводить відомості про значну кількість іноземних (болгарських, польських, угорських, німецьких) студентів у закладах освіти СРСР: «у 1946 р. у СРСР навчались 95 осіб з Болгарії, протягом 1946–1947 навчального року прибули ще 100 студентів та 45

фахівців з освітою для підвищення кваліфікації, у 1949–1950 рр. виші СРСР прийняли 230 болгарських студентів. Польські студенти почали шлях в Україну через Москву, куди у 1946 р. були прийняті перші польські кандидати, а на 1950 р. в Україні перебували вже 272 студенти з цієї країни. Протягом 1945–1948 рр. виші СРСР закінчили 396 угорців, а на 1952 р. їх налічувалось уже 1416 осіб. Щодо їх кількості в Україні, на 1951 р. 102 угорські студенти навчались у ВНЗ республіки, причому найбільша кількість. Після утворення Німецької Демократичної Республіки (далі – НДР) у 1949 р., перша група студентів з 95 осіб прибула до СРСР у 1951 р.» [82, с.26].

Маємо також зазначити, що попередньо узгоджувалися організаційні аспекти навчання: матеріальне забезпечення та необхідність додаткового вивчення російської мови.

На пожвавлення підготовки іноземців у закладах освіти СРСР, за спостереженням науковців, суттєво вплинули створення у 1949 р. Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) та підписання міждержавних договорів у 1955 р. [82, с.26].

За даними, які наводить Ю. Федотова, «до Київського політехнічного інституту перші іноземці приїхали у 1952 році, до Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького – у 1961 році, до Харківського політехнічного інституту – у 1973 році. До Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ) іноземці почали приїздити з 1959 року» [243, с.215]. Варто також зазначити, що з 1950 по 1960 рр. у вищих навчальних закладах СРСР загалом навчалось 5,9 тис. осіб. Дослідники підкреслюють, що в 50-тих рр. ХХ ст. розширюється контингент іноземних студентів: з 1955 р. з'являються студенти з В'єтнаму; з 1960 р. – із Куби. Зміни кількості та представництва іноземних студентів практично відтворюють етапи розвитку зарубіжних політичних рухів (наприклад, студенти з Куби з'явилися в СРСР після Кубинської революції 1953-1959 рр.).

Прийом на навчання великої кількості студентів з-за кордону вимагав системного підходу до різноманітних аспектів їхнього перебування й

навчання. Це передбачало розробку нормативних документів для регулювання умов їхнього проживання в СРСР, створення належного навчально-методичного супроводу з урахуванням культурних особливостей країн, із яких приїздили студенти, та встановлення ключових виховних акцентів в освітньому процесі.

Додамо, що в дослідженні передумов розвитку системи підготовки іноземних громадян у визначених хронологічних межах неможливо оминати висвітлення такої важливої події, як VII Всесвітній фестиваль молоді та студентів (28.07.1957 р.). Фестиваль став у всіх сенсах значущою подією для молоді всього світу (34000 чоловік із 131 країни світу) і наймасовішим за свою історію. Варто зазначити, що до участі в заході не допускалися молодіжні організації та делегації з тих країн, які не поділяли соціалістичного світогляду, були носіями іншого (антирадянського) світобачення. Отже, фестиваль був названий фестивалем «соціально-демократичної молоді».

Проведення такого заходу було «демонстрацією торжества соціалістичної ідеології», та під гаслом «За мир і дружбу» фестиваль став потужним ідеологічним інструментом у формуванні позитивного іміджу держави, що пропагує активне міжнародне співробітництво, міжкультурні комунікації та спростування статусу СРСР як воєнізованої, агресивної країни. На нашу думку, проведення цього заходу сприяло підвищенню популярності і престижного статусу країни та російської мови у світі, збільшенню кількості молоді, що виявила бажання вчитися в СРСР, а також це стало поштовхом для розгортання системи навчання іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти на території СРСР.

На думку сучасних учених, освіта іноземних студентів у СРСР ставала інструментом ідеологічного впливу на країни, які знаходилися на початковому етапі розвитку. У контексті конфронтації між соціалістичним і капіталістичним світами новостворені внаслідок антиколоніальних рухів держави опинилися перед вибором моделі своєї подальшої трансформації. Отже, навчання в СРСР та просування радянського стилю життя передусім

спрямовувалися на повернення симпатиків соціалістичного напрямку розвитку.

Загальні принципи співпраці СРСР із країнами, що розвиваються, були узагальнені науковцями на початку 90-х рр. Зокрема, це декларований акцент на неполітизовану економічну допомогу, інтегрований підхід до освітньої співпраці та підсилення ролі держави в освітньому процесі. Крім того, була ухвалена угода про повернення спеціалістів, які здобули вищу освіту в соціалістичних країнах, на батьківщину. У якості проміжного висновку можна сказати, що хоча СРСР активно підтримував молоді держави в освітній сфері та в плані формування інтелігенції, ця підтримка не була цілком альтруїстичною. Через відправку радянських спеціалістів, зокрема викладачів, за кордон, а також через навчання іноземних студентів у СРСР радянське керівництво намагалося зміцнити сферу геополітичного впливу та розширити комуністичні ідеологічні позиції серед населення інших країн.

2.2. Структурно-змістові особливості функціонування системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя другої половини ХХ ст. (60-ті - 90-ті рр.)

Передусім необхідно відзначити, що в другій половині ХХ ст. навчання іноземних студентів у СРСР відіграло важливу роль у міжнародній політиці країни. СРСР активно підтримував країни, які обрали шлях соціалістичної моделі розвитку, і робив усе можливе, щоб популяризувати позитивний імідж радянської системи у світі (див. Розділ 2.1.). У нашому дослідженні, що стосується підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя, ми розглядали освітню систему з наступних позицій:

– *мета освіти*: ця категорія ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів і офіційних державних документів, які визначають стратегічні напрямки та цілі освітньої політики на архівних матеріалах тих закладів освіти, що були виявлені під час проведення дослідження;

– *здобувачі освіти*: тут акцентовано увагу на контингенті іноземних студентів, які приїжджали для навчання до закладів вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя протягом 60-90-х років ХХ століття, що визначається кількісними показниками; це допомагає зрозуміти динаміку змін цієї категорії студентів, їх освітніх запитів;

– *організація та зміст навчання*: оцінка ключових напрямів тогочасної освітньої системи та провідних методів, що застосовувалися для забезпечення високоякісної підготовки іноземних студентів, а також задля встановлення їхньої ефективності у контексті згаданих освітніх цілей.

2.2.1. Визначення концептуальних засад підготовки іноземних студентів (60-ті - 70-ті рр. ХХ ст.)

Середина ХХ ст. вважається науковцями початком створення в СРСР масштабної системи підготовки фахівців для інших країн. Із цього періоду в закладах вищої освіти СРСР відбувалися модернізаційні процеси, що, крім іншого, відбивали зовнішню політику держави щодо підтримки «новостворених» країн.

У 1960-х рр. ХХ ст., коли колоніальні території в Африці, Азії та Латинській Америці активно здобували незалежність, СРСР прагнув використовувати цю геополітичну ситуацію на користь своїх інтересів у рамках холодної війни з США. Радянський Союз намагався стати ключовим союзником для цих новоутворених держав, пропонуючи їм альтернативу Західному світу. Центральним елементом радянської стратегії була підтримка національно-визвольних рухів. СРСР надавав значну матеріальну, фінансову та дипломатичну підтримку різним країнам, які боролися за своє право на самовизначення. Щодо ідеології, СРСР активно пропагував соціалізм як державну модель, підтримуючи комуністичні партії та рухи. Це включало в себе не тільки політичну, але й культурну дипломатію, наприклад, через радянські культурні центри, які стали місцями розповсюдження радянської культури та освіти.

Сучасні вчені визначають це явище інструментом «м'якої дипломатії», який реалізувався через три механізми: 1) як інструмент поширення політичних цінностей («іноземці під час навчання засвоюють не лише професійні знання, а й сукупність домінуючих у країні суспільних цінностей і культурних моделей поведінки», які поширюватимуть у своїх країнах; 2) навчання іноземних студентів сприяє формуванню неформальних мереж міжособистих контактів («які уряди можуть використовувати як інструмент впливу на політичний порядок денний, лобіювання бізнес-інтересів. Займаючи провідні позиції в різних суспільних сферах на батьківщині, студенти, що навчалися за кордоном, можуть ставати своєрідними «агентами впливу» іншої країни на внутрішні політичні й економічні процеси»); 3) «навчання іноземних студентів може служити цілям просування національних інтересів у двосторонніх відносинах, позитивного іміджу країни» [135, с.58].

Ми повністю поділяємо думку В. Пашкова про те, що в 1960-ті роки радянська влада почала розглядати освітній обмін як засіб активного розповсюдження позитивного образу СРСР у соціалістичних державах та країнах, що розвиваються. Цей підхід було закладено в попередні роки, від початку надання освітніх послуг СРСР країнам Сходу (див. підрозділ 2.1.).

Для держав народної демократії залучення численних політичних, військових та наукових представників до навчання в університетах СРСР спрямовувалось на зміцнення їхньої політичної солідарності з Москвою. У цих країнах завдяки освітньому підходу та підтримці від СРСР формувалося позитивне враження про радянську державу. Тому в 60-х рр. ХХ ст. було прийнято цілу низку державних рішень, спрямованих на оптимізацію процесу освіти для іноземних студентів. Вони стосувалися різних аспектів: від організації прийому до забезпечення комфортного проживання й відпочинку студентів під час канікул. До уваги бралися й такі моменти, як створення спеціалізованих підрозділів у вищих навчальних закладах, розробка програм навчально-виховної роботи, а також організація практики та подальшого працевлаштування випускників. Ці реформи покликані були створити цілісну

систему, що враховувала б індивідуальні потреби іноземних студентів і забезпечувала їх ефективне навчання та інтеграцію в соціокультурне середовище СРСР (Додаток Б).

Науковці вказують, що ідеологічна орієнтація радянської системи освіти часто була спрямована на підготовку студентів, які підтримували комуністичну ідеологію, що обмежувало розмаїття думок та підходів до досліджень. Політика ізоляції від зовнішнього світу ускладнила обмін науковими дослідженнями, технологіями та методиками навчання. З іншого боку, багато західних країн активно інвестували в підготовку іноземних студентів як частину своєї освітньої стратегії. Для них це було джерелом прибутку, оскільки більшість студентів сплачувала повну вартість навчання, до того ж це було засобом популяризації своєї культури та наукових досягнень. Крім того, зарубіжні країни запроваджували різноманітні програми для залучення студентів із країн, що розвивалися, включаючи стипендійні програми.

Сучасні вчені акцентують увагу на стратегічному підході західних держав до країн, що розвиваються, розуміючи потенціал і важливість глобального впливу. Зокрема, їхніми заходами було спрямування значних ресурсів на розвиток освітніх систем цих держав. Зусилля були націлені на те, щоб пристосувати освітні процеси в країнах, що розвиваються, до західних стандартів та моделей. Це включало створення мережі навчальних та культурних установ, через які інтегрувалися західні цінності та культурні орієнтири. Водночас СРСР, прагнучи підсилити свою позицію на міжнародній арені, також приділяв велику увагу міжнародній освіті. Вивчаючи та аналізуючи західний досвід, СРСР намагався адаптувати найкращі практики до своїх умов, що, зі свого боку, вказує на стратегічний підхід до глобальної освітньої політики. Однією з ключових ініціатив СРСР у цьому напрямку було створення спеціалізованих університетів, метою яких було не просто надання освіти, а й поширення радянської ідеології та комуністичних цінностей.

Університет дружби народів, заснований у 1960 році та перейменований на честь Патріса Лумумби в 1961 році, став яскравим прикладом такої стратегії.

Задля досягнення амбітної мети в університет приймали без обмежень за заявками через офіційні установи та посольства СРСР усіх осіб віком до 35 років. Були створені підготовчі відділення для тих студентів, які приїхали на навчання, щоб навчати їх російської мови та надати їм знання орієнтовно рівня випускників радянських шкіл. Усі витрати на освіту та проїзд студентів фінансувалися СРСР. Навчання тривало, залежно від спеціалізації, від 4 до 5 років. Однак уже з першого року навчання іноземних студентів із африканського континенту перед СРСР з'являлося завдання щодо додаткового фінансування «екіпіровки здобувачів», тож цим студентам, крім стипендії, виділялися гроші на придбання теплового одягу та взуття.

Утім навчання іноземних студентів у радянських закладах освіти мало ще одну (приховану) мету, про яку пише американський історик Ю. Фельштинський у книзі «Від Червоного терору до мафіозної держави» (Київ, 2022). Наведемо важливі, з позицій нашого дослідження, міркування автора: «Щоб здійснювати найповніший контроль за іноземними студентами, глибоко вивчати їхні політичні погляди, характери і психологічні особливості, масово вербували професорсько-викладацький склад і студентів цих університетів. Особлива увагу приділялася агентурі, завербованій з іноземних студентів, позаяк з них готувалися, за термінологією КДБ «агенти осідання» [244]. Науковець наводить факти того, що багато випускників «після повернення до своїх країн досягали певних висот у кар'єрі й високого становища в суспільстві. Були серед них члени кабінетів міністрів, видатні політичні та громадські діячі, дипломати та відомі журналісти» [244]. Звертаємо увагу на той факт, що, за зауваженням дослідника, з окремих студентів-іноземців готувалися «агенти-нелегали, які згодом працювали в різних країнах світу під вигаданими іменами і відповідними легендами» [244].

Припускаємо, що вказані вище обставини зумовлюють відсутність відкритої та докладної інформації щодо навчання іноземних студентів у

зкладах вищої та фахової передвищої освіти України, зокрема Криворіжжя. Водночас наявна інформація інколи суперечлива. Наприклад, у «Звіті про роботу з іноземними студентами Криворізького ордена Трудового Червоного Прапора Гірничорудного інституту (за 1973-1974 навчальний рік) вказано, що навчання іноземних студентів розпочалося тут з 1973 року» [290]. Водночас в архівних документах, що зберігаються у КНУ, знаходимо інформацію щодо семи кубинських випускників КГРІ 1965-1966 рр., які згодом обіймали важливі посади в керівних органах країни (головний інженер Національного банку, проректор Гірничометалургійного інституту у м. Моа, керівник відділу у Міністерстві базової промисловості керівник відділу з гірничої справи при Академії наук тощо). Отже, навчання іноземних студентів тут проводилося раніше 1973 р., офіційне підтвердження цього знаходимо в більш пізніх звітах. Наприклад, у Звіті про роботу з іноземними студентами Криворізького ордена Трудового Червоного Прапора Гірничорудного інституту (за 1979-1980 навчальний рік) вказано, що навчання іноземних студентів розпочалося з вересня 1960 р., перший випуск кубинських студентів відбувся у 1965, а з 1973 р. таке навчання було поновлено [293, с.1].

Загалом у цей час зміцнилася тенденція радянської системи освіти щодо використання освітніх послуг у якості ідеологічної (комуністичної) експансії.

Попит на освітні послуги в СРСР поступово зростав і спонукав до розширення мережі освітніх закладів, що здійснювалося під гаслом виконання інтернаціонального обов'язку. Мета цієї освіти полягала в підготовці кадрів, переважно з виробничих галузей, та наданні освіти молоді із соціалістичних країн. Таким чином, освітні установи СРСР не тільки відповідали на внутрішні запити в підготовці спеціалістів для народного господарства, але й реалізовували глобальні завдання щодо поширення впливу на інші держави.

Також звертаємо увагу на той факт, що, як було зазначено в підрозділі 1.1., м. Дніпропетровськ (нині – м. Дніпро) у визначений хронологічний проміжок мало статус «умовно-закритого» міста (статус зберігався з 1959 по 1987 роки). Цей феномен територіального поділу (секретні міста, абсолютно

закриті міста, закриті міста, умовно-закриті міста, міста з різним ступенем обмежень) достатньо вичерпно описує Т. Портнова та вказує на характер обмежень для іноземців [168]. Відповідно до «умовно-закритого» статусу міста, студенти-іноземці не могли продовжувати вступати до закладів освіти Дніпропетровська, тому значна їхня кількість потрапила на навчання до Кривого Рогу.

На кінець 50-х рр. ХХ ст. припадає створення такої організаційної структури в університетах, як підготовчі факультети. На думку Ю. Гаврилюк та І. Сладких, фундаментальне завдання підготовчих факультетів того періоду полягало у формуванні готовності майбутніх студентів «до подальшого навчання у ВНЗ, як вирішальної умови швидкої адаптації до навчання й праці, подальшого професійного вдосконалення» [34, с.164]. Зокрема, на початок 60-х рр. ХХ ст. підготовчі факультети для іноземних здобувачів існували у Харківському національному університеті будівництва і архітектури, Київському політехнічному інституті, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному медичному університеті ім. Д. Галицького (Львівський державний медичний інститут). Діяльність цих структурних підрозділів регламентувалася низкою нормативно-правових документів, серед яких основні: «Положення про підготовчий факультет для іноземних громадян» (1967 р.), та Постанова ЦК КПРС «Про організацію підготовчих відділень при вищих навчальних закладах» (1969 р.) (Наказ, 1967; Постанова, 1969).

У 60-х рр. ХХ ст. було внормовано роботу підготовчих відділень. Загалом навчання на підготовчому факультеті/відділенні тривало 10 місяців (з 1 вересня по 1 липня) та здійснювалося в межах навчальних планів, затверджених Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР (Наказ, 1967). У навчанні акцент був зроблений на вивченні російської мови, оскільки вона виступала провідним інструментом для отримання студентом знань. Тому вивченню російської мови приділялася максимальна кількість

навчальних годин, а загальні дисципліни набували другорядного значення в процесі навчання іноземців (Т. Шмоніна, Ю. Бойчук, 2013).

Отже, у ці роки було сформовано ще одну тенденцію – приділення значної уваги вивченню російської мови, яка була не лише єдиною мовою подальшого навчання, а й інструментом знаної ідеологізації навчально-виховного процесу.

Отже, з кінця 60-х рр. у системі освіти СРСР було сформовано внутрішню підсистему підготовки іноземних студентів, яку поступово все більш чітко регламентували, додавши до загальної системи підготовки спеціалістів окремий компонент – «підготовчі відділення/факультети». Також звертаємо увагу на ідеологічне виховання (ідейно-виховна робота), яке було невід’ємним складником підготовки іноземних студентів, для чого в 1964 р. було створено Загальносоюзну Раду у справах іноземних учнів (Мінвуз СРСР), а також аналогічні локальні (республіканські, міські) ради.

Варто наголосити, що з прийняттям Постанови Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 червня 1974 року «Про введення в дію Закону Української РСР про народну освіту», згідно зі статтею 5, система народної освіти в СРСР включала низку компонентів, унаочнених на Рис.2.1.

Рис. 2.1. Система освіти СРСР згідно з Постановою Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 червня 1974 року «Про введення в дію Закону Української РСР про народну освіту»

Відповідно до зазначеного вище документа, середня спеціальна освіта здійснювалася в технікумах, училищах та інших навчальних закладах, віднесених у встановленому порядку до середніх спеціальних навчальних закладів. Відповідно до «Основ законодавства Союзу РСР і Союзних Республік про народну освіту», середні спеціальні навчальні заклади здійснювали свою діяльність на основі «Положення про середні спеціальні навчальні заклади СРСР», затвердженого Радою Міністрів СРСР, і статутів, що розроблялися відповідно до зазначеного Положення кожним середнім спеціальним навчальним закладом і затверджувалися міністерством/відомством, у підпорядкуванні якого перебував середній спеціальний навчальний заклад. Головними завданнями середніх спеціальних навчальних закладів були: підготовка фахівців, які обізнані з необхідними теоретичними основами та володіють практичними навичками у своїй галузі, виховані на ідеях марксизму-ленінізму, мають навички організації масово-політичної і виховної роботи; виховання в учнів високих моральних якостей, комуністичного ставлення до праці й суспільної власності тощо. Правом на вступ у середні спеціальні навчальні заклади в Українській РСР користувалися громадяни СРСР, які мали восьмирічну або середню освіту [172]. Отже, після реформи 1974 р. система освіти СРСР набула чіткої форми, яка проіснувала практично до його (СРСР) розпаду.

Вище було зазначено, що звернення до архівних матеріалів свідчить про обмеженість детальних відомостей щодо контингенту іноземних слухачів в українських закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя. Достатньо широко в історичній та історико-педагогічній науці представлені матеріали оглядового характеру щодо проблеми навчання іноземних студентів чи навчання іноземців у центральних університетах України. Опрацювання

значного масиву джерельного матеріалу дозволяє констатувати відсутність досліджень щодо фахової передвищої освіти іноземних студентів та практичну недоступність для нашого дослідження відповідних архівних матеріалів через об'єктивні обставини 2019-2023 рр. (пандемія, спричинена вірусом COVID-19, та російсько-українська війна). Крім того, маємо додати, що заклади фахової передвищої освіти в хронологічних межах дослідження неодноразово змінювали свій статус (училище/технікум/коледж) та відомче підпорядкування, тож припускаємо, що відомості про функціонування тих чи тих технікумів/училищ знаходяться у відповідних архівах, доступ до яких наразі неможливий. У ході дослідження виявилось, що історико-педагогічний аспект розвитку фахової передвищої освіти в Україні залишається недослідженим, особливо у його регіональному ракурсі.

Утім опрацювання джерельної бази дослідження дозволяє констатувати наявність у хронологічних межах дослідження іноземних студентів у трьох закладах освіти: Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету» (ВСП «ГЕМФК КНУ»); Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету» (ВСП «ГФК КНУ»); Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» (ВСП «КРФК НАУ»).

Маємо наголосити, що звернення до відкритих джерел та архівних матеріалів свідчить про обмеженість детальних відомостей щодо контингенту іноземних слухачів у закладах передвищої фахової освіти Криворіжжя.

Зокрема, наявність іноземних студентів у складі Гірничо-механічного технікуму (ВСП «ГФК КНУ») підтверджується лише фрагментами Звіту про його роботу в 1978-1979 н.р., де, зокрема, сказано, що в технікумі працює клуб інтернаціональної дружби, у роботі якого взяли участь 22 учні-іноземці [303, с.17]. Це всі студенти-іноземці у технікумі на цей час, вони прибули до закладу з МНР, Куби, Анголи, Гани, Еквадора, Островів Зеленого Мису та Лаосу [303, с.19]. У роботі з цією категорією учнівства особливу увагу приділяли ідейно-

виховній роботі: «Учні-іноземці вивчали Конституцію СРСР, готували реферати про радянську дійсність, брали участь у всіх заходах, що проводилися у технікумі та у групах» [303, с.19]. Тематика цих заходів повністю комуністично зорієнтована (наприклад, бесіди на теми: «Товарищу комсомол», «Право на працю та обов'язок працювати», «Твої герої, комсомол», «Образ життя, народжений Жовтнем», «Ленін та молодь» тощо).

До питань, що обговорювалися на педагогічних нарадах Гірничомеханічного технікуму, входило питання у такому формулюванні: «Завдання педагогічного колективу щодо подальшого покращення навчально-виховної роботи з іноземними учнями». Можна лише припустити, що заходи були спрямовані на покращення адаптації іноземних студентів, проте звернення-прохання керівництва технікуму до УК та НЗ МЧМ УРСР щодо «виділення технікуму автобуса для потреб іноземних учнів» (яких на той час було лише 22 особи) видається незрозумілим [303, с.51]. Оскільки в технікумі на той час вчилася достатньо багато здобувачів освіти, лише на одному курсі нараховувалося від 200 до 300 осіб, та на 1978 р. ця кількість становила 958 осіб. Тож 22 іноземці становили приблизно 2% від загальної кількості здобувачів освіти. Набір студентів-іноземців планували збільшувати, для чого також зветалися до УК та НЗ МЧМ УРСР із проханням увести додаткову штатну одиницю «методиста та відповідального (куратора) по роботі з іноземними учнями» [303, с.51].

На кінець 70-х рр. іноземні студенти продовжували здобувати освіту в Гірничо-механічному технікумі (ВСП «ГФК КНУ»), докази цього знаходимо у Звіті про навчально-виховну роботу за 1979-1980 рр. Звертаємо увагу на те, що про іноземних студентів йдеться лише в розділі «Ідейно-виховна та культурно-масова робота». Тут міститься інформація, що іноземних студентів (21 особа) долучили до участі в роботі «Університету суспільних професій» (факультет «Дружби народів»). Це ті самі студенти-іноземці, що навчалися в технікумі минулого року (1978-1979 н.р.). Найбільша група студентів була з

Монголії (14 осіб), утім одного здобувача освіти відрахували «за неуспішність та порушення трудової дисципліни» [300, с.17].

Наявність іноземних студентів у цей час у Відокремленому структурному підрозділі «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету» (ВСП «ГФК КНУ») підтверджується лише одним фактом неприбуття на навчання 12 іноземних учнів, для яких попередньо було зарезервовано місця (див. стор. 41).

Наявність іноземних студентів у Відокремленому структурному підрозділі «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» у зазначених хронологічних межах підтверджується лише з відкритих джерел. Зокрема, у Звіті про роботу Сектору по роботі з іноземними курсантами (студентами) Відокремленого структурного підрозділу «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» за 2019-2020 н.р. та 2020-2021 н.р. у пункті 1.1. згадується, що «з січня 1960 року в училищі почалася перепідготовка авіаційних спеціалістів із країн народної демократії. Першими були спеціалісти з Народної Республіки Болгарії та Німецької Демократичної Республіки. Для практичної підготовки та перепідготовки іноземних фахівців та майбутніх іноземних курсантів, училище мало в наявності літаки: ІЛ-12, ІЛ-14, АН-2, ІЛ-18, АН-10, АН-24, ТУ-104 та гелікоптери: МІ-4, МІ-8. У 70-80 роки ХХ ст. навчальна автотехнічна база поповнилася новою авіаційною технікою: ЯК-40, АН-25, ТУ-114, АН-12, ТУ-154» [5].

Утім будь-яка більш докладна інформація про навчання іноземців у цьому училищі в доступних нам джерелах відсутня. Тому однозначно можемо стверджувати наявність тут іноземних здобувачів освіти та водночас укотре констатувати недостатність та «закритість» цієї інформації.

Єдиним закладом вищої освіти, що системно готував спеціалістів для країн, що розвиваються, у Кривому Розі був Криворізький національний університет (на той час Криворізький ордена Трудового Червоного Прапора гірничорудний інститут). Тут почалася підготовка спеціалістів із

зарубіжних країн із 1973-1974 н.р., коли було зараховано 22 особи з 7 країн (Алжир, Нігерія, Танзанія, ПАР, Шри Ланка, Сирія та Йорданія). Здобувачі закінчили підготовчі відділення у Київському інженерно-будівельному інституті (3 особи), Київському державному університеті (9 осіб), Азербайджанському інституті нафти та хімії (9 осіб), Кубанському сільськогосподарчому інституті (1 особа). Студенти були зараховані на спеціальності: 0101 «Геологія та розвідка родовищ корисних копалин» (15 осіб), 1202 «Промислове та цивільне будівництво» (6 осіб), 0206 «Шахтне будівництво» (1 особа). Студенти були направлені за державними договорами (17 осіб), Радянським комітетом солідарності країн Азії та Африки та Радою Радянських Товариств Дружби [290].

За доступними архівними відомостями можемо констатувати факт поступового збільшення загальної кількості студентів-іноземців у КГРІ: у 1974-1975 н.р. було зараховано до інституту 7 осіб, у 1975-1976 н.р. – 35 осіб, у 1976-1977 н.р. – 41 особа [291]. Поступово та значно збільшувалася кількість країн, які представляли студенти (з семи у 1973 р. до двадцяти шести у 1976 р). Кількісний склад по країнах наведено в Таблиці «Склад іноземних студентів КГРІ (КНУ) по країнах у 1973-1977 н.р.» (Додаток К). Також було збільшено перелік спеціальностей, які здобували студенти-іноземці. До названих вище було додано: Маркшейдерська справа (0201), Технологія та комплексна механізація підземної розробки родовищ корисних копалин (0202), Збагачення корисних копалин (0204) та Технологія машинобудівництва, металоріжучі станки та інструментарій (0501) [291, с.3]. Найбільш затребуваними серед здобувачів були такі спеціальності: 0101 «Геологія та розвідка родовищ корисних копалин» та 1202 «Промислове та цивільне будівництво». Станом на 1977 р. на цих спеціальностях вчилися загалом 70 осіб (що становить 77% від загальної кількості студентів-іноземців). Інтерес до цих спеціальностей був цілком виправданий саме економічними потребами країн, які надіслали здобувачів на навчання.

У наступні роки кількість іноземних студентів також поступово зростала. Якщо в 1978 році їхня кількість сягнула 130 осіб, то вже в 1979 році – 152 особи. Збільшувалася не лише кількість студентів, але й географія їхнього походження також розширювалася. Так, у 1979 року КГРІ (КНУ) приймав студентів із 35 різних країн світу. Детальніше з розподілом студентів за країнами можна ознайомитися у Таблиці «Склад іноземних студентів КГРІ (КНУ) по країнах у 1973-1979 н.р.» (Додаток 3). Ця міжнародна різноманітність, з одного боку, пожвавлювала університетське життя, вносила культурний обмін. Проте, з іншого боку, це також призводило до збільшення складностей у навчально-виховному процесі. Зокрема, в звітах наголошувалося на відмінностях в національних особливостях, рівні підготовки, політичних поглядах, а також на різниці в типах характерів студентів. Усе це ставило перед педагогічним складом виклики щодо ефективної адаптації та взаємодії з такою різноманітною студентською аудиторією [292, с.1].

У 1978 р. відбулися зміни в переліку спеціальностей, за якими готували іноземних студентів. Зокрема, було прибрано спеціальність «Технологія машинобудівництва, металоріжучі станки та інструментарій» (0501), натомість додано дві нові спеціальності: «Технологія та комплексна механізація відкритої розробки родовищ корисних копалин» (0202) та «Електрифікація та автоматизація гірничих робіт» (0634). Саме на ці спеціальності й було зараховано студентів 1 курсу у 1978 р. [292, с.7]. Припускаємо, що цей вибір здобувачів був виправданий особливостями розвитку промисловості тих країн, які направляли здобувачів на навчання. У 1979-1980 н.р. перелік спеціальностей для іноземних студентів не змінювався, проте пріоритетним виявилася спеціальність «Промислове та цивільне будівництво», на яку кожного року зараховували вступників.

Отже, наступною тенденцією вважаємо поступове збільшення контингенту іноземних студентів, які були направлені на навчання до Кривого Рогу, із одночасним збільшенням кількості країн, що вони представляли.

Водночас зазначаємо збільшення кількості спеціальностей, на які вступали студенти.

Характерною ознакою того часу вважаємо саме представництво студентів. На навчання спрямовувалися 1-2 студенти з різних країн, що, на нашу думку, мало певну мету. Можливо, за нових соціокультурних умов іноземні студенти вимушені були швидко адаптуватися, оскільки втрачали не лише звичайні для себе умови буття, а й можливість об'єднатися зі співвітчизниками, що робило їх вимушено податливими до соціалістичної пропаганди та більш захищеними від будь-яких форм контролю з боку керівних органів ЗВО та інших організацій.

Важливим компонентом в організації навчання іноземних студентів вважаємо їхнє розміщення в гуртожитках. Відіграючи важливу роль у соціальному житті студентів, гуртожитки стали предметом особливої уваги керівництва університету. З метою ефективного та гармонійного розміщення студентів в інституті була створена спеціальна комісія. До її складу входили представники ректорату, деканату, комітету комсомолу та об'єднаного профкому, що свідчило про високий рівень уваги до цього питання. Основний принцип розміщення передбачав максимальну інтеграцію між радянськими та іноземними студентами. Зокрема, у кімнатах часто розміщувалися 2 іноземні та 1 радянський студент або навпаки [290, с. 2; 2, с. 6; 9, с. 2]. Цей підхід зберігався й пізніше, коли з 1979-1980 навчального року в гуртожитках з'явилися двомісні кімнати, де проживали разом іноземний та радянський студенти [7, с. 2]. Крім цього, розміщення відбувалося з урахуванням факультетів, де вони навчалися. Так, за даними звіту 1978-1979 н.р., у різних гуртожитках мешкали студенти-іноземці геолого-збагачувального, електротехнічного, маркшейдерсько-шахтобудівельного факультетів із певною кількістю осіб у кожному. Загалом 130 осіб мешкали в 101 кімнаті [9, с. 2]. Такий підхід до розміщення мав на меті не лише ефективну організацію життєвого простору студентів, а й сприяння глибокій інтеграції іноземних студентів у радянське соціокультурне середовище. Керівництво вірило, що

така близькість у повсякденному житті покращує адаптаційний процес студентів, сприяє обміну досвідом та культурними цінностями між молоддю різних країн.

Кращому інтегруванню студентів сприяло й те, що їх включали в «інтернаціональні групи по 1-8 осіб для спільного навчання з радянськими студентами» [9, с.2]. Хоча в першому наборі іноземних студентів КГРІ (КНУ) для них було організовано окремі групи, у 1973-1974 н.р. з іноземних вступників до інституту було створено групу, яка складалася з 15 студентів-іноземців [290, с.2] Кількість таких груп у 1976 зростає до шести [291, с.8-9]. Утім від цієї практики на кінець 70-х рр. остаточно відмовилися. Іноземні студенти (у кількості 1-6 осіб) вчилися у спільних із радянськими студентами групах [293, с.7].

Тож наступну тенденцію, яка відображає особливості організації навчання іноземних студентів, було сформовано у визначений час – прагнення до максимальної та пришивидченої інтеграції іноземних студентів до соціокультурного середовища країни, що будує соціалізм.

Організаційний складник вбачаємо в кадровому складі викладачів, які здійснювали освітній процес. Добір викладачів поводився на кафедрах за допомогою партійних бюро факультетів, кандидатури викладачів затверджувалися парткомом інституту [290, с. 5; 291, с. 4; 9, с. 2]. З часом робота з викладачами ставала більш системною. Так, якщо в 1973 р. для викладачів на початку семестру проводили лише спеціальну нараду, де було поставлено завдання «якісного навчання студентів-іноземців з урахуванням особливостей процесу навчання на виховання» [290, с. 5], то вже у 1976 р. викладачі, що працюють з іноземними студентами, мали прослухати лекції про внутрішню ситуацію та зовнішню політику тієї країни, представників якої вони вчили. Крім того, викладачі повинні були брати участь у роботі семінару, присвяченого методичній роботі та «ідеологічному спрямуванню навчальних занять із іноземними студентами» [290, с.8]. Тематика семінару («Актуальні проблеми теорії та практики комуністичного виховання трудящих»,

«Актуальні проблеми теорії в політики КПРС у світлі рішень XXV з'їзду партії», «Проблеми розвитку науки на сучасному етапі і перетворення її безпосередню виробничу силу соціалістичного суспільства» [293, с.42]) достатньо повно відображає його «реальне» спрямування.

Крім того, з 1979 р. було організовано окремих теоретичний семінар «Сучасні проблеми світової політики та економіки» для кураторів академічних груп та кураторів земляцтв. Тематика цих семінарів також достатньо показова: «Про міжнародний стан і боротьбу КПРС за розрядку міжнародного напруження», «Економічні та політичні особливості країн ближнього Сходу, Латиноамериканського континенту», «Особливості економічного і політичного розвитку країн Африки (Алжир, Конго, Ефіопія, Ангола)». Тобто це були заняття, які мали на меті передусім політичний розвиток кураторів та викладачів, які мали бути носіями практичного насадження радянської ідеології, тож мали не лише керуватися нею в процесі роботи, а й активно впроваджувати та поширювати ці ідеї серед студентства.

Отже, простежується ще одна тенденція: доручення викладачам, крім навчальної, ідеологічної функції. Прискіплива оцінка викладачів здійснювалася за їхньою партійною оцінкою. Так, у відомостях про викладацький склад, який у цей час здійснював освітній процес, відсутня інформація про науковий чи викладацький досвід, але обов'язково вказується партійна/комсомольська визначеність викладачів.

За змістом навчання іноземних студентів відповідало підготовці радянських спеціалістів, єдина відмінність була в збільшенні навчальних годин, які відводились іноземним студентам для вивчення російської мови, яку з 1978 р. вивчали вже впродовж усіх п'яти років навчання в інституті.

Лекції з загальноосвітніх та спеціальних дисциплін для іноземних студентів читалися спільно з радянськими студентами. Утім лекції та практичні заняття з «Історії КПРС» для іноземних студентів проводилися в окремому потоці [290, с. 6; 291, с. 9; 292, с. 8]. З кінця 70-х рр. почали проводити окремі лекційні, семінарські та лабораторні заняття для студентів-

іноземців з «найбільш складних технічних дисциплін та спецкурсів» дисциплін (наприклад, «Теоретичні основи електротехніки», «Пошук та розвідка родовищ корисних копалин») [293, с.7]. Студенти-іноземці також, як і всі інші студенти, вивчали «Історію радянського суспільства», «Марксистсько-ленінську філософію», «Політичну економію» та «Науковий комунізм».

У процесі навчання студенти отримали можливість проходити практику на провідних промислових підприємствах міста та всього регіону Дніпропетровщини. Це мало б забезпечити їх глибоке занурення в професійну діяльність та підготувати до реальних робочих умов. Однак наприкінці 70-х років ХХ століття з'явилися перші сигнали про несумісність практики з вимогами майбутньої професійної діяльності фахівців. Було зауважено, що практика, на жаль, частіше мала лише теоретичний характер та не відображала реальних виробничих задач. Для більш ефективної підготовки та «забезпечення урахування специфіки майбутньої роботи спеціалістів у їх рідних країнах» організовувалися додаткові спеціалізовані заняття. Проте кафедри стикалися з викликами, пов'язаними з великою різноманітністю умов та специфіки різних країн, звідки приїхали студенти. Це свідчило про недостатність внутрішніх ресурсів інституту, щоб адекватно підготувати студентів до майбутньої професійної діяльності. У результаті цього інститут ухвалив рішення надати студентам можливість проходити практику безпосередньо в їх рідних країнах. Це не лише дозволило зробити практику більш затребуваною, але й сприяло конкретному виробничому спрямуванню майбутніх спеціалістів. Додамо, що обов'язковість урахування специфіки країн, із яких походили іноземні студенти, було прописано «наказом Мінвузу СРСР (№152 від 15.11.1974 р.), інструктивним листом Мінвузу СРСР (№56 від 25.09.1975 р.) та низкою директивних вказівок Мінвузу СРСР та Мінвузу УРСР»[294, с. 11].

Очевидно, що в практичній підготовці студентів визначається загальна тенденція щодо наближення навчання до умов регіону (країни,) яку вони

представляли. Задля подолання наявної суперечності між об'єктивними вимогами професійного спрямування та реальними можливостями інституту було актуалізоване питання щодо проходження іноземними студентами практики на батьківщині, що також визначаємо як одну з характерних тенденцій того часу.

Утім навчання іноземних студентів, попри всю увагу до них з боку академічної спільноти університету, не було однаково стабільним. Час від часу виникали поточні питання успішності/неуспішності студентів (що переважно пояснювалося мовним бар'єром) та складності адаптивного періоду. Студенти, які практично весь час знаходилися під пильним «контролем», усе одно порушували трудову дисципліну: невчасно здавали курсові проєкти, не могли скласти іспити та заліки, пропускали заняття, невчасно поверталися з канікул. Система навчальної та виховної роботи передбачала створення Ради по роботі з іноземними студентами. При комітеті комсомолу інституту було створено інтернаціональний сектор, куди увійшли представники всіх країн, звідки походили студенти закладу. На громадських засадах діяв окремий деканат, який займався виключно роботою з іноземними студентами [290, с.6].

У середині 70-х років ХХ століття керівництво університету активізувало свій підхід до контролю за навчальною діяльністю іноземних студентів, розробивши комплексну систему «аналізу та контролю успішності іноземних студентів». Основою цієї системи була поточна та семестрова атестація (проводилася 2-3 рази за семестр). Результати такої атестації детально обговорювалися не лише на засіданнях кафедр, але й у спеціалізованих «групах успішності при деканатах факультетів», а також безпосередньо в деканаті, відповідальному за роботу з іноземними студентами. Студенти, які мали проблеми з навчанням, опинялися в центрі уваги. З ними проводили мотиваційні бесіди, організовували додаткові консультації та заняття, а також викликали на засідання кафедри для аналізу причин їхньої незадовільної успішності. У цей процес активно залучалися

куратори академічних груп та наставники студентів, які допомагали студентам адаптуватися до освітнього процесу та покращувати свої навчальні результати.

Крім того, вівся постійний контроль над трудовою дисципліною студентів, оскільки й тут спостерігалися порушення правил соціалістичного життя та правил переміщення іноземних громадян територією СРСР. Дієвим методом боротьби з такого роду порушеннями вважався суспільний вплив – спільне обговорення вчинків на зборах академічної групи, загальних зборах іноземних студентів, потоків, курсів, інституту. Якщо такі заходи не мали результату, застосовувалися інші методи: догана, зменшення розміру стипендії за фактично пропущені заняття [293, с.14].

Зазначене вище дозволяє виокремити тенденцією щодо формування системи дисциплінарного контролю з одночасним пошуком найбільш дієвих її форм.

Відповідно до Постанови ЦК КПРС (від 17.09.1974 р.) «Про заходи з подальшого покращення підготовки у радянських навчальних закладах спеціалістів для зарубіжних країн» та рішення Колегії Мінвузу УРСР (від 20 грудня 1974 р. «Про заходи з подальшого покращення підготовки у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах Української РСР спеціалістів для зарубіжних країн» були розроблений «План заходів щодо поліпшення навчально-виховної та ідейно-політичної роботи з іноземними студентами КГРІ» та «Перспективний план політико-виховної роботи з іноземними студентами на весь період навчання» (затверджувалися на спільних засіданнях парткому інституту та його вченої ради), які суворо виконувалися.

Зокрема, у планах були передбачені конкретні заходи щодо: підвищення рівня ідейно-виховної роботи серед іноземних студентів; систематичного роз'яснення внутрішньої та зовнішньої політики КПРС, братерських комуністичних партій та робочих партій, рішень з'їздів та пленумів ЦК КПРС, «прищеплення їм марксистсько-ленінського розуміння явищ суспільного життя та сутності пролетарського інтернаціоналізму». Також передбачалося

«глибоке та творче вивчення іноземними студентами суспільних наук, їхня участь у теоретичних семінарах» [292, с.39].

У якості проміжного висновку можна вказати на еволюцію підходів до ідейно-виховної роботи з іноземними студентами протягом 60-70-х рр. ХХ століття. Якщо спочатку акцент було зроблено на загальне формування «діалектичного світогляду», то до кінця 70-х рр. цей підхід став більш конкретизованим і спрямованим. Визначеною метою став «розвиток у студентів стійкого інтересу до марксистсько-ленінської теорії та активне ознайомлення з досвідом державного, економічного та культурного будівництва в СРСР і країнах, які об'єдналися довкола ідеалів соціалізму» [293, с.48]. *Наведене дає підстави виокремити тенденції щодо посилення ідеологічного концепту у виховній роботі, яка із загально-теоретичної площини (діалектичний світогляд) переходила в площину пропагандистську.*

З часом ідейно-виховна робота набувала чіткіших контурів і втілювалася переважно в пропагандистських формах. Для студентів не лише було обов'язковим вивчення документів партійного керівництва країни, як-от матеріалів ХХІV та ХХV з'їздів КПРС, але й активна участь у практичних заходах. Іноземні здобувачі освіти регулярно залучалися до семінарів, присвячених п'ятирічним планам розвитку радянського народного господарства, взаємодіяли з лекторами на зустрічах, де обговорювалися політичні теми, двічі на місяць для студентів-іноземців організовувалися політінформації.

Важливим вважаємо й те, що ідейно-виховна робота на цей час тлумачилась як «політико-виховна», що визначала весь зміст роботи [300, с. 16]. Спрямовувалася ця робота на «формування в учнів комуністичного світогляду, відповідального ставлення до навчання та праці, нетерпимості до порушень суспільних інтересів, стійких переконань, високих моральних якостей» [300, с.16]. Зокрема, докладний опис цієї роботи щодо іноземних студентів подано у «Звіті про навчально-виховну роботу за 1979-1980 рр. Гірничомеханічного технікуму» [300, с. 18]. Усі зусилля викладачів були

зосереджені на вихованні у здобувачів «марксистсько-ленінського світогляду, поваги до радянських людей, радянського способу життя». Для цього використовувалися різні форми роботи: на заняттях із «Суспільствознавства» під час вивчення теми «Національно-визвольна боротьба народів» використовувся матеріал з історії країн, звідки приїхали іноземні студенти. Здобувачі освіти мали докладно вивчати роботи «класиків марксизму-ленінізму, матеріали з'їздів, пленумів ЦК КПРС та важливих постанов партії та керівництва держави», вели «Ленінські зошити», їх залучали до роботи в «Університеті дружби народів». Тут проводилися лекції, конференції, семінарські заняття. Слухачі писали реферати на абсолютно ідеологізовані теми («Конституція СРСР – маніфест розвинутого соціалізму», «Конституція і права людини», «Народовладдя в СРСР» тощо).

Із тогочасних звітів видно, що серед численних суспільно-політичних питань «іноземні студенти проявляли особливий інтерес до таких аспектів, як соціальна політика КПРС, особливості системи освіти, працевлаштування молодих спеціалістів, найновіші досягнення радянської науки, позиція СРСР щодо подій у країнах, із яких прибули студенти, та роль СРСР у глобальних зусиллях за зміцнення миру та міжнародного співробітництва» [291, с.40].

Серед провідних методів ідейно-виховної роботи, які використовувалися для формування свідомості та поглиблення знань, можна виділити такі: політзаняття в інтернаціональних академічних групах, які сприяли обміну досвідом між студентами різних культур; індивідуальна робота викладачів, наставників та кураторів, яка спрямована на розуміння індивідуальних потреб кожного студента; навчальні заняття, що дозволяли поглиблювати теоретичні знання на практиці; науково-практичні конференції, де студенти могли представити свої дослідження; мітинги солідарності, що об'єднували студентів навколо спільних цілей; інтернаціональні вечори, які допомагали краще порозумітися представникам різних культур; а також зустрічі з робітничою та учнівською молоддю, які стимулювали обмін досвідом [292, с.39]. Додатково, для глибшого розуміння історичного

контексту та національних традицій, студентам організували зустрічі з ветеранами Другої світової війни, з ударниками комуністичної праці та іншими видатними особистостями, проводили екскурсії до місць «бойової та революційної слави», а також зустрічі із членами КІДів міста [292, с. 41].

Значущим засобом інтернаціонального виховання іноземних студентів були загальноуніверситетські мітинги солідарності з народами, які виступали проти імперіалізму, а також мітинги, присвячені національним святкам. Ці заходи організувалися деканатом з роботи з іноземними студентами, у співпраці з комітетом комсомолу та КІДом. Зокрема, у 1978-1979 н.р. було проведено 5 таких мітингів. Національні свята студентів із зарубіжних країн відзначалися також шляхом проведення мітингів на факультетах і в академічних групах [292, с.41].

Масові виховні заходи та індивідуальна робота з іноземними студентами являли собою комплексний підхід до виховання іноземних студентів в інституті, який «давав можливість широкого охоплення студентів-іноземців ідейно-виховними заходами» і вважався «ефективною формою інтернаціонального виховання». Лише за 1977-1978 н.р. з іноземними студентами «було проведено більш ніж 2060 ідейно-виховних заходів масового та індивідуального характеру, головна мета яких полягала у пропаганді переваг радянського способу життя, ідей Великого Жовтня, формуванні у студентів-іноземців доброзичливого ставлення до Радянського Союзу та вміння правильно оцінювати події міжнародного життя» [292, с. 43]. Кількість цих заходів вражаюча. Якщо припустити, що навчальний рік (без літніх канікул) відбувався впродовж 10 місяців, що становить приблизно 304 дні, отримуємо шість – сім щорічних заходів масового/індивідуального характеру пропагандистського змісту.

Отже, виховна робота перетворилася на повсякденний контроль за поведінкою студентів, вони практично не мали вільного часу, оскільки або вчилися, або брали участь у виховних заходах інституту. Але й цього було недостатньо. І до іноземних студентів, «які були схильні до антисупільних

вчинків, прикріплювали активістів-комсомольців». Наприклад, у 1978-1979 н.р. до студентів-іноземців були прикріплені ленінські стипендіати та секретари комсомольського бюро відповідного факультету [292, с. 47].

Змінювався також інститут кураторства/наставництва, який протягом 1978-1979 н.р. мав такий вигляд: у 29 академічних групах, де вчилися іноземні студенти, працювали куратори академгруп як від загальнотехнічних дисциплін, так і від спеціальних кафедр факультетів. Крім того, за кожною з цих груп закріплювався куратор від кафедр суспільних наук. Куратори академгруп мали плани роботи з іноземними студентами, вели записи щодо щоденної роботи зі студентами. Куратори академгруп знаходилися у постійному контакті з радянськими студентами, які мешкали в одних кімнатах з іноземними студентами, стежили за навчанням, «достатньо повно знали суспільно-політичне обличчя іноземних студентів, про кожного іноземного студента вони мали повні відомості» [292, с.50].

Особливе значення надавали індивідуальній роботі зі студентами. В інституті ефективно діяло наставництво провідних викладачів над іноземними студентами. Наприклад, у 1978-1979 н.р. 130 студентів мали 92 наставники (з них з ученими ступенями – 53 особи, члени КПРС – 65 осіб), [292, с. 51]. Куратори та наставники постійно займалися питаннями успішності та навчальної дисципліни студентів, активно долучали студентів до проведення різноманітних інтернаціональних заходів. Куратори та наставники систематично проводили заняття із земляцтвами, надавали допомогу студентам у навчання (додаткові консультації) та організації побуту та відпочинку, проводили політінформаторську та культурно-просвітницьку роботу. Ця робота була спрямована на знайомство іноземних студентів із радянським образом життя, з радянською дійсністю [292, с. 51].

Отже, куратори виконували не лише ту роботу, яка б на сьогодні визначалася як тьюторська. Саме куратори брали функцію контролю за успішністю та дисципліною іноземних студентів, що також може бути

визначено однією з характерних особливостей організації навчання іноземців у вітчизняних ЗВО.

У звітах КГРІ за 1976-1977; 1978-1979 та 1979-1980 н.р. наведено інформацію про участь іноземних студентів у науковій роботі університету та окремих кафедр. Студенти брали участь у постійно діючих наукових гуртках та науково-технічних конференціях. Також їх залучали до конференцій, які мали ідеологічний характер (наприклад, республіканська конференція «Великий Жовтень та сучасний світ») [291, с.15]. Тематика окремих виступів студентів також відображає загальне спрямування тогочасного освітнього процесу на поєднання науково-технічної та ідейно-пропагандистської складників (наприклад: «Пролетарський інтернаціоналізм – найважливіший принцип діяльності КППС», «Досвід розв'язання національного питання в СРСР та проблеми національних відносин у Ефіопії», «Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на виникнення комуністичних та робочих партій у країнах Латинської Америки» тощо) [292, с.13].

Підвищення якості навчання іноземних студентів і вдосконалення його організації в цей час розглядалося як центральна проблема, розв'язання якої змогло б ефективно забезпечувати засвоєння необхідних знань, умінь, навичок кожним студентом за рахунок мобілізації внутрішніх резервів [58, с.102-104]. Тому значна увага приділялася заходам із покращення навчально-матеріальної бази, що сприяло саме процесу викладання російської мови іноземним студентам, задля чого було навіть затверджено Перелік типового обладнання для демонстрації навчальних, наукових та художніх фільмів, проведення поточних лекцій та тематичних вечорів (Наказ, 1974 [189]; Наказ, 1980 [116]).

Вважаємо доречним додати, що в цей період активізувалася робота з іноземними випускниками вітчизняних закладів вищої освіти, що було рекомендовано наказом Мінвузу СРСР (№ 94 від 19 травня 1978 р.). Випускників активно запрошували до участі в наукових конференціях та ювілейних заходах. Можемо припустити, що цей процес набув певного розмаху, і це потребувало встановлення та регулювання з боку офіційних

установ. Зокрема, Управління з навчання студентів, аспірантів та стажерів зарубіжних країн (Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР) рекомендувало закладам освіти щорічно не пізніше 1 квітня інформувати вказане Управління щодо заходу, який заплановано на наступний рік.

Очевидно, що на кінець 70-х рр. ХХ ст. було створено достатньо чітку та наскрізну систему навчальної та виховної підготовки іноземних студентів, яку наслідували в наступні роки.

2.2.2. Формалізація системи узагальнених підходів до підготовки іноземних студентів (80-ті рр ХХ ст.)

Маємо наголосити, що на цей час було сформовано чітку структуру адміністрування: підготовчі факультети, деканати по роботі з іноземними студентами, відповідальні особи щодо цього (декани та проректори тощо).

Щодо контингенту іноземних студентів, з огляду на доступну інформацію, можемо зазначити таке.

У Гірничомеханічному технікумі (ВСП «ГФК КНУ») на 1982-1983 н.р. навчалося лише 9 студентів (8 осіб – із МНР та 1 особа з Кампучії). Очевидне скорочення контингенту порівняно з попередніми роками у два рази (з 22 осіб до 9 осіб) [282, с. 43]. Кількість іноземних студентів у Авіатехнічному училищі (ВСП «КРФК НАУ») на 1982-1983 н.р. встановити не вдалося, утім про їхню наявність свідчить «Комплексний план ідейно-виховної, навчально-методичної та організаційної роботи з іноземними учнями на 1982-1983 навчальний рік», де, зокрема, йдеться про зарахування на цей навчальний рік 53 слухачів [285, с.13]. Країни походження слухачів встановлюємо з тематики заходів, які планувалися в училищі («тижні солідарності з країнами, представники яких вчать в училищі»): Куба, В'єтнам, Гвінея Бісау, Ангола, Лаос, Кампучія, Афганістан, Мадагаскар, Сан-Томе та Нікарагуа [285, с.14].

У Криворізькому ордена Трудового Червоного Знамені гірничорудному інституті (КНУ) кількість іноземних студентів продовжувала зростати й у 1980 р., вона становила 156 осіб, у 1983 р. – 165 осіб із 42 різних країн світу [294,

с.2; 296, с.13] та стабілізувалася в середині 80-х рр., коли кількість іноземних студентів знаходилася в межах 169 осіб та на 1989 р. сягнула 192 осіб.

Спрямовувалися іноземці, як і в попередній період, на підставі державних договорів та направлення міжнародних («демократичних») організацій. Так, у «1982 р. зі 159 осіб – 134 мали державні направлення, інші – були направлені через різні організації. У 1983 р. через організації було направлено вже 33 студенти, при цьому більша частина студентів направлені комітетом солідарності країн Азії та Африки та Союзом Радянських товариств Дружби» [296, с. 14]. Переважна більшість країн була представлена одним/двома студентами (наприклад, на 1986-1987 н.р. п'ятнадцять країн, що становило 45% від загального контингенту іноземних студентів, було представлено одним/двома студентами, що створювало складності в організацію та здійснення навчальної, виховної та культурно-масової роботи»[298, с. 2].

З 1979 р. відбулися зміни в переліку спеціальностей, за якими готували іноземних студентів. Зокрема, було додано спеціальність «Збагачення корисних копалин» (0204) [294, с.7]. Пріоритетним виявилася спеціальність «Промислове та цивільне будівництво», на яку кожного року зараховували вступників (у 1980 р. на спеціальність було зараховано 16 осіб; у 1981 р. – зараховано 21 особу). За спостереженням Ю. Федотової, «у 80-х роках ХХ ст. завдяки збільшенню переліку спеціальностей, за якими проводилося навчання іноземних студентів, відбувалося подальше розширення системи підготовки фахівців для зарубіжних країн» [243, с.216].

Отже, можемо констатувати зміцнення виокремленої в попередньому підрозділі (третьої) тенденції щодо поступового збільшення контингенту іноземних студентів, які були направлені на навчання до Кривого Рогу, із одночасним збільшенням кількості країн, що вони представляли. Водночас зазначаємо збільшення кількості спеціальностей, на які вступали студенти.

Щодо змісту навчання в закладах фахової передвищої освіти можемо зазначити таке. За спостереженнями науковців, у 80-ті рр. припадає

збільшення годин на вивчення російської мови. Якщо в попередні роки її вивчали лише 1 рік, то надалі її мали вивчати протягом усього періоду навчання в закладі освіти. Вірогідно, саме тому в Річному звіті за роботу Гірничомеханічного технікуму (ВСП «ГФК КНУ») на 1982-1983 н.р., у розділі «Робота з іноземними студентами» окремо наголошується на вивченні іноземними студентами російської мови, для чого створено спеціальний лінгафонний кабінет, який також використовувався для вивчення найбільш складних технічних дисциплін [282, с. 43]. Утім головну увагу продовжували зосереджувати на політико-виховній роботі, при цьому до раніше наявних напрямів було додано контрпропагандистський напрям [282, с. 43].

У 1982-1983 н.р. у Гірничомеханічному технікумі провідним напрямом у підготовці іноземних студентів була активна пропаганда радянського способу життя. Іноземних студентів ознайомили з Конституцією СРСР, розповідали про систему народної освіти, організовували екскурсії на підприємства, у заклади освіти та оздоровлення, палаци культури, стадіони, екскурсії місцями бойової та трудової слави Криворіжжя, зустрічі з передовиками виробництва, представниками радянських та партійних органів влади [282, с.43]. Всі іноземні студенти були членами історичного гуртка та брали участь у підготовці заходів, присвячених видатним датам СРСР, вивчали матеріали XXVI з'їзду КПРС, постанов партії та керівництва. У гуртожитку технікуму працював клуб іноземної дружби. Звертали увагу на розвиток культурного та технічного світогляду учнів (відвідування театральних вистав, цирку, художніх виставок тощо) [282, с. 43-44].

Ця тенденція зберігалася й надалі, утім вона все більше формалізувала освітній процес, визначаючи всі його аспекти. Свідченням цього є Комплексні плани ідейно-виховної, методичної та організаційної роботи з іноземними учнями Авіатехнічного училища на 1982-1983 н.р. [285], Гірничомеханічного технікуму на 1983-1984 р. та 1984-1985 н.р. [286; 287]. У цих документах відображено системний підхід до роботи з іноземними студентами в усіх напрямках роботи закладу.

Організаційна робота охоплювала питання розташування студентів у гуртожитках, забезпечення їх теплим одягом, проведення медичного обстеження, оформлення документів, узгодження розкладу занять з російської мови, організації самопідготовки учнів, встановлення шефських зв'язків із промисловими підприємствами міста, проведення роботи з випускниками тощо.

Навчально-методична робота охоплювала роботу куратора земляцтва стосовно надання методичних рекомендацій щодо розв'язання навчально-побутових та особистих проблем учнів, організації додаткових занять з учнями, які цього потребують, нагляду за успішністю учнів, проведення поточних олімпіад та розробки методичної літератури [285, с.6].

Ідейно-виховна робота мала не меті формування марксистсько-ленінського світогляду учнівства [286, с. 4; 287, с. 5]. Тому було заплановано активно використовувати на лекціях матеріал партійних з'їздів та пленумів, з'їздів комсомолу, сесій Верховної Ради СРСР тощо. Ця робота була спрямована на виховання іноземних студентів «у дусі боротьби за мир та роззброєння, пролетарського інтернаціоналізму», на формування в них «науково-матеріалістичний світогляду» [286, с. 4; 287, с. 5]. Уважаємо необхідним також додати й той факт, що серед студентів-іноземців поширювалися тези не тільки про переваги радянського ладу, а й про зовнішньополітичні максими СРСР. Так, у «Комплексному плані ідейно-виховної, методичної та організаційної роботи з іноземними учнями на 1984-1985 рр.» Гірничомеханічного технікуму [287] на виховних заняттях зі студентами наказувалось «розкривати шовіністичну політику адміністрації США в різних регіонах світу, роз'яснювати сутність курсу Вашингтона, що підтримує злочинну акцію геноциду, проведеного Ізраїлем проти арабського народу Палестини» [287, с. 6].

Навчальний процес у Криворізькому ордену Трудового Червоного Прапора гірничорудному інституті для іноземних студентів, за твердженням тогочасних викладачів, було організовано з урахуванням індивідуальної

підготовки студентів за навчальними дисциплінами. Іноземних студентів упродовж 80-х р. ХХ ст. продовжували включати в «інтернаціональні групи» (по 1 – 8 осіб) для спільного навчання з радянськими студентами. Лекції та семінарські заняття з загальноосвітніх та спеціальних предметів проводили спільно з радянськими студентів, утім для іноземних студентів для вивчення складних теоретичних дисциплін проводилися окремі лекційні та лабораторні заняття [294, с. 11; 295, с. 11]. З 1983 р. по 1987 р. окремо стали проводити лекційні та практичні заняття з дисциплін соціально-економічного циклу та спецкурсів [296, с. 15].

Про обов'язковість урахування специфіки країн, з яких походили іноземні студенти, вказано в розділі 2.2.1. (стор. 119). Ця вимога з 1980-1981 н.р. враховувалася в таких аспектах:

- 1) розробка та впровадження спецкурсів;
- 2) уведення спеціальних тем та розділів до навчальних курсів;
- 3) розробка тематики курсових робіт та дипломних проєктів на реальній основі з урахуванням майбутньої професійної діяльності випускників;
- 4) організація переддипломної практики та визначення її спрямування з урахуванням теми дипломного проєкту [294, с.12; 295, с. 12; 296 с. 15].

На виконання першого напрямку (в 1980-1981 н.р. і в подальшому) було розроблено 13 спецкурсів, тематика яких відзеркалювала специфіку навчання іноземних студентів. Наприклад, кафедрою наукового комунізму було запропоновано до вивчення спецкурс «Сучасна проблема національно-визвольного руху» (8 годин, 9 семестр); кафедрою архітектури – «Особливості архітектурного проектування для країн з сухим та тропічним кліматом» (16 годин, 9 семестр) [294, с.13; 295, с.13].

Отже, можемо констатувати *зміцнення (шостої) тенденції щодо орієнтації змісту навчання на країну походження іноземного студента, яка наразі вирішувалася не лише шляхом надання студентам можливості*

проходження практики «вдома», а й через уведення окремих спеціалізованих спецкурсів.

Аналіз та контроль успішності іноземних студентів проводився практично так само, як і наприкінці кінці 70-х р. ХХ ст.: двічі (тричі) на рік проводилася атестація студентів, результати якої обговорювалися «на засіданнях кафедр, груп з аналізу успішності та в деканаті по роботі з іноземними студентами» [294, с. 14; 295, с. 14]. У другий половині 80-х рр. боротьба за успішність студентів пояснювали так: «Висока успішність – запорука якості знань, а, значить, висока конкурентоспроможність спеціаліста з радянським дипломом, це головна мета, яка поставлена перед колективом інституту з підготовки висококваліфікованих спеціалістів для зарубіжних країн» [298, с.4]. Тому знову, як наприкінці 70-х рр., почали збирати та обробляти відомості про кількісно-якісні показники успішності студентів, будуючи складні відсоткові таблиці, які лише демонстрували певні рівні, утім, на нашу думку, не могли вплинути на якість освітнього процесу.

Для покращення результатів навчання для студентів проводили додаткові заняття, консультації та індивідуальні заняття [294, с. 14; 295, с. 14]. З 1983 р. для іноземних студентів у жовтні (під час коли радянські студенти брали участь у сільськогосподарських роботах) почали проводити додаткові заняття за спеціальними програмами, розрахованими на 36 годин на тиждень [296, с. 19]. Відрахування застосовувалося у випадку значного невиконання студентами своїх навчальних обов'язків. Зокрема, у 1980-1981 н.р. були відраховані два студенти (з Нігерії та Куби) за наявність 10 академічних заборгованостей [294, с. 15].

Викладене вище дозволяє відзначити (сьому з попередніх) тенденцію щодо зміцнення системи дисциплінарного контролю з визначенням найбільш дієвих її форм.

Набір та розподіл кадрів професорсько-викладацького складу для роботи з іноземними студентами знаходився під пильною увагою ректорату, парткому та деканатів інституту. Як правило, до навчально-

виховної роботи з іноземними студентами долучали найбільш кваліфікованих викладачів, які мали «великий життєвий досвід та значний стаж роботи з іноземними студентами» [294, с. 2; 295, с. 4], мали «досвід роботи з іноземними студентами, працювали за кордоном, були здатні своїми діловими якостями завоювати у студентів високий авторитет» [296, с. 54].

Усі викладачі, що працювали з іноземними студентами у 1980-1981 та 1981-1982 н.р., підвищували свою кваліфікацію за спеціальними програмами, виконання яких забезпечувалося працею постійно діючих семінарів: «міського семінару викладачів кафедр суспільних наук; міського методичного об'єднання викладачів російської мови; які проводили навчальну та політико-виховну роботу з іноземними студентами; теоретичних семінарів загальнотехнічних та спеціальних кафедр; семінарів співробітників та комсомольсько-профсоюзного активу [294, с.10; 295, с.4].

В інституті проводили роботу з підготовки викладацького колективу до специфіки роботи з іноземними студентами. На початку кожного семестру для викладачів проводилися організаційні методичні засідання, на яких розглядалися методичні особливості роботи з іноземними студентами, проведення занять із урахуванням політико-виховного та ідеологічного спрямування. На цих засіданнях було прочитано цикл лекцій про внутрішню та зовнішню політику країн, громадяни яких є студентами інституту. Всі викладачі брали участь у теоретичних семінарах, що були організовані в інституті: «Проблеми розвитку науки на сучасному етапі та перетворення в безпосередню виробничу силу соціалістичного суспільства», «Актуальні проблеми теорії та політики КПРС у світлі рішень XXV з'їзду КПРС», «Сучасні проблеми світової політики та економіки» тощо [294, с.48].

Тож зазначаємо певну модифікацію (п'ятої) тенденції: доручення викладачам навчальної ідеологічної функції, яка все більше зміцнювалася шляхом посилення вимог до викладачів щодо додаткового та системного навчання.

Значну роль в ідейно-виховній роботі виконували куратори та наставники іноземних груп. На 1980-1981 н.р. в інституті нараховувалося 29 інтернаціональних груп. Крім того, в інституті з числа викладачів кафедр суспільних наук було призначено ще шість кураторів земляцтв та груп країн регіонів [294, с. 64]. Робота кураторів інтернаціональних груп, земляцтв та груп регіонів, наставників іноземних студентів знаходилася під пильним контролем із боку керівництва. Вони контролювали навчання іноземних студентів, а також процес проходження ними виробничої практики. Для цієї групи викладачів проводили окремі семінари з обміну досвідом [294, с. 49].

Інститут кураторства було реформовано в 1981-1982 н.р. У 32 інтернаціональних академічних групах було призначено кураторів із загальнотехнічних та спеціальних кафедр. Крім того, існував інститут кураторів земляцтва та національних груп (ще 16 осіб). Куратори академгруп та земляцтв постійно контактували зі студентами, стежили за їхнім навчанням та проводили роз'яснювальну роботу про правила поведінки в гуртожитку [295, с. 59]. Для більш оперативного керівництва навчальної та політико-виховної роботи іноземних студентів у 1983 р. було розширено склад кураторів земляцтв, молодіжних організацій та національних контингентів іноземних студентів до 18 осіб [296, с. 30].

Крім того, призначалися наставники з-поміж викладачів, які мали значний життєвий та викладацький досвід, могли «знайти діловий та дружній контакт з іноземними студентами» [295, с. 59]. На 1981-1982 н.р. до роботи в якості наставників було залучено 79 викладачів.

Тут маємо прояв (дев'ятої) тенденції щодо контролюючої функції кураторів. Очевидне розширення інституту кураторства (наставництва) з одночасним посиленням дисциплінарних вимог щодо іноземних студентів.

Вважаємо за необхідне додати посилену увагу ректорату, парткому та деканату факультетів до профілактики та попередженню правопорушень, «дотримання правил соціалістичного співіснування та правил переміщення іноземних громадян територією СРСР». Із цією метою зі студентами системно

проводилися зустрічі, бесіди з працівниками міліції, прокуратури ОВІР, «з працівниками державних та партійних установ, на яких усебічно розглядалися питання щодо основ радянського законодавства (основні положення Конституції СРСР), роз'яснювали права та обов'язки іноземних громадян, що приїхали на навчання до СРСР. Особливу увагу приділяли саме питанням переміщення іноземних громадян територією СРСР [294, с. 16]. Цю роботу було посилено після прийняття указу Президії Верховної Ради СРСР «Про кримінальну відповідальність іноземних громадян та осіб без громадянства за злісне порушення правил перебування у СРСР та транзитного проїзду територією СРСР» [295, с. 15].

Найбільш ефективною формою роботи вважали вечори запитань та відповідей, на яких аналізували конкретні випадки правопорушень [294, с.16; 295, с. 15]. Якщо порушення все ж відбувалися, куратори академгруп, наставники та декани проводили зі студентами індивідуальні бесіди, під час яких оцінювали серйозність порушень, ступінь усвідомлення студентами своїх вчинків, реакцію на ці вчинки з боку інших студентів [294, с. 17; 295, с. 16]. Якщо студенти порушували правил, їх карали скороченням стипендій, оголошували догани, навіть відраховували.

Таке відрахування не було простим звільненням від навчання. Для колишнього студента воно мало досить тяжкі наслідки. Зокрема, у звіті за 1980-1981 н.р. ідеться про відрахування декількох студентів з інституту за «невиконання навчального процесу». Один із відрахованих – монгольський студент – через 9 років звернувся з листом до деканату з навчання іноземних студентів із проханням дати йому довідку про нараховану за час навчання стипендію. У своєму листі (що зберігається в архіві КНУ) колишній студент пише, які наслідки для нього мало це відрахування: його виключили з партії, він не зміг добре працевлаштуватися, на нього відкрили карну справу й рішенням суду з нього вираховували 40% зарплати для погашення боргу (оплата за навчання в СРСР).

Отже, можемо говорити про формування та зміцнення тенденції щодо активізації виховної роботи з іноземними студентами у сфері правового виховання (профілактика та попередження правопорушень).

Іноземні студенти брали участь у науковій роботі, відповідно до наукових тем кафедр, які ті виконували на замовлення промислових підприємств. Елементи науково-дослідницької роботи були включені в лабораторні та практичні заняття, курсові та дипломні проекти [294, с. 20].

Практику студенти проходили на шахтах об'єднання Кривбасруда, гірничо-збагачувальних комбінатах Кривбасу та в будівельних організаціях. Також вони мали можливість проходити практику на батьківщині [294, с. 23]. На батьківщині щорічно проходили практику 7-8 студентів. У таких випадках вони проходили додатковий інструктаж, їх забезпечували необхідною методичною літературою, керівники практики були зобов'язані підтримувати контакт зі студентами у період проходження практики [296, с. 26].

У період практики іноземні студенти постійно брали участь у політико-масових заходах підприємств, де проходили практику. Студентів залучали до проведення вечорів дружби, спортивних змагань, вони виступали перед робітниками підприємств із доповідями про розвиток економіки, політичний стан та особливості культурного життя своїх країн [294, с. 24].

На початку 80-х рр. ХХ ст. іноземних студентів (на думку укладачів звіту) більш за все цікавило питання організації на підприємстві соціалістичного змагання (форми змагань, їхні конкретні результати, форми матеріального та морального заохочення переможців змагань [294, с. 24].

Ідейно-виховна робота з іноземними студентами була повністю просякнута рішеннями, постановами різних органів керівної (комуністичної) партії та спрямовувалася на «подальше вдосконалення організації навчального процесу та комплексне розв'язання завдань виховання іноземних студентів» [294, с. 56; 295, с. 44]. Загалом в організації цієї роботи було досягнуто «ідеалу формалізації» освітнього процесу, що відобразилося в його тотальному плануванні та взаємопідпорядкуванні на різних шаблях адміністрування з

постійним затвердженням на відповідних ланках партійних організацій та за погодженням «відділу пропаганди та агітації Криворізького Міського Компартії України», відділу пропаганди та агітації районного масштабу тощо.

В ідейно-виховній роботі всі зусилля викладачів спрямовувалися на «розвиток у студентів інтересу до державного, економічного та культурного будівництва у СРСР та в братерських країнах соціалізму» [295, с. 46] та на формування «марксистсько-ленінського світогляду у іноземних студентів» [298, с. 14], що проводилася під час навчальних занять у позааудиторній роботі.

Під час навчального процесу задля ідейного виховання використовувалися заняття з суспільних дисциплін та заняття з російської мови. З 1983 р. заняття з суспільних дисциплін почали проводити окремо від радянських студентів, що дозволяло «з урахуванням конкретного контингенту студентів планувати ідеологічну роботу, пропаганду переваг соціалістичного способу життя, проводити контрпропаганду» [296, с. 28]. Саме ці заняття вважалися основою для формування в іноземних студентів «діалектико-матеріалістичного мислення», оскільки вони дозволяли «розкрити переваги соціалістичного способу виробництва над капіталістичним, виховували студентів у дусі інтернаціоналізму, патріотизму, поваги до радянського народу та народів інших країн, розвивали здібності творчого розв'язання науково-технічних, економічних та соціальних завдань своїх держав» [298, с. 15].

Водночас вважаємо за важливе відзначити таке. Якщо на початку 80-х рр. заняття з суспільних дисциплін взагалі проводилися окремо для радянських та іноземних студентів, то наприкінці 80-х рр. ці заняття були роздільними лише для I та II курсів. Студенти старших курсів вчилися спільно. Це пояснювалося тим, що студенти I та II курсу ще недостатньо були підготовлені та потребували індивідуального підходу, урахування специфіки країн, які вони представляли. Утім саме наприкінці 80-х рр., нарешті, виявилось, що не всі іноземні студенти схвалюють радянський спосіб життя, і є такі, що «мають спотворені, а то й ворожі погляди». Натомість у радянських

студентів «марксистсько-ленінський світогляд формується укладом всього життя, починаючи з родини та школи», тому було запропоновано ввести роздільне навчання для вивчення суспільних дисциплін для студентів всіх курсів» [298, с.16].

Основними формами роботи та ідеологічного впливу на початку 80-х рр. ХХ ст. були політінформації. Зокрема, у 1980-1981 н.р. перед кожною лекцією було введено проведення 10-15 хвилинної політінформації «про важливіші події у світі (наприклад, Ірано-Іракський конфлікт, президентські вибори у США), інтернаціональна місія в Афганістані» тощо [294, с.59]. Політінформації було актуалізовано наприкінці 80-х рр., коли їх проведення було закріплено за викладачами кафедр суспільних наук та було визначено тематику цього «оперативного політичного інформування»: «боротьба СРСР проти гонки озброєння, розкриття миролюбного курсу СРСР, внутрішній розвиток СРСР, боротьба радянського народу за реалізацію рішень ХХVІІ з'їзду КПРС, тощо» [298, с. 16].

Ефективною вважали індивідуальну роботу зі студентами, особливо з лідерами земляцтв щодо рішень з'їздів КПРС, питань зовнішньої та внутрішньої політики КПРС та Радянської держави [294, с. 60]. На кінець 80-х рр. цієї роботи виявилось недостатньо, і з метою популяризації партійних рішень для студентів-іноземців викладачами кафедр суспільних наук були перепрацьовані тексти лекцій та методичних розробок «у світлі рішень ХХVІІ з'їзду КПРС, пленумів ЦК КПРС» тощо.

Студентів також залучали до участі в комуністичних суботниках, загальноінститутських мітингів, інтернаціональних вечорів. Виховну роботу проводили під час екскурсій по місцям бойової та трудової слави Кривбаса, Дніпропетровської області, на гірничо-рудні підприємства Кривбаса тощо [294, с. 61].

Ці заходи мали масовий характер та набували різноманіття. Зокрема, у 1983 р. було проведено «11 конференцій, 15 вечорів, 9 мітингів, 7 зустрічей, 8 зборів, 5 прийомів, 8 екскурсій, 5 ленінських уроків, 2 демонстрації, 8 засідань

клубу «Цікавих зустрічей», 6 засідань клубу «Світогляд», було організовано 3 конкурси політичного плакату» [296, с. 29].

Пропагандистська робота була основною в ідейному вихованні студентів. Вона включала в себе «вивчення теорії марксизму-ленінізму іноземними студентами на кафедрах суспільних наук, формування марксистсько-ленінського світогляду в процесі вивчення ними російської мови, нарешті, ознайомлення іноземних студентів з радянським способом життя у позанавчальний час» [295, с. 50].

У 1981-1982 н.р. із метою популяризації радянського способу життя запровадили запрошення іноземних студентів у радянські сім'ї, зокрема в сім'ї викладачів (кураторів та наставників земляцтв). Також почали практикувати запрошення іноземних студентів у сім'ї радянських студентів, але ця робота «проводилася під пильним контролем і за погодженням із деканатом по роботі з іноземними студентами» [295, с. 50].

Також значну увагу приділяли контрпропагандистській роботі, для чого кафедрами суспільних наук були організовані та прочитані спецкурси, «присвячені викриттю буржуазної пропаганди зі спотворення радянської дійсності та діяльності КПРС» [295, с. 52].

У позанавчальний час ідейно-виховну роботу проводили, зокрема, у гуртожитках. Тут іноземних студентів залучали до студентських рад гуртожитку, участі в чергуванні з підтримки порядку у святкові та передсвяткові дні. З радянськими студентами, які мешкали з іноземними студентами, проводили семінари. Так само семінари проводили для технічного персоналу гуртожитку. Особливу увагу зосереджували на підтримці дисципліни та профілактиці правопорушень [296, с. 32].

Тож звертаємо увагу на те, що в архівних джерелах сказано, що в березні 1983 р. було видано «директивний» лист «Про посилення роботи з виконання правил внутрішнього розпорядку та запобігання правопорушень у інтернаціональних гуртожитках», на виконання якого в гуртожитках було

введено сувору пропускну систему та чергування радянських студентів з «самоохорони гуртожитку» [282, с. 44].

Іноземні студенти, що навчалися в КНУ, переважно розміщувалися в гуртожитках. Але перед поселенням вони мали письмово підтвердити своє знайомство з правилами життя в гуртожитку. До цього типовий документ («Правила мешкання для іноземців та осіб без громадянства, які прибули у СРСР на навчання») було розширено керівництвом КГРІ (КНУ). Загалом ці «Правила мешкання...» мали цілком «заборонний» характер. Це лише чотири правила, які певною мірою обмежували іноземного студента в часі (за 24 години іноземці мали здати свої документи та оформити нові) та мобільності (не могли переміщатися країною без дозволу адміністрації закладу), вводили його в межі дозвільної системи та окреслювали систему покарань за недотримання вказаних правил. Власне правила життя в гуртожитку ще більш детально регламентували життя іноземних студентів. Тут було окреслено все: принципи поселення (компактність та інтернаціоналізм), пропускну систему та порядок відвідування гуртожитків сторонніми особами, правила мешкання в гуртожитку та перелік заборон (Додаток Ж). Звернення до документів переконує в жорсткій регламентації особистого життя студентів, забороні їхнього вільного переміщення країною, забороні спілкування в часи, які визначені правилами. Тож Правила були спрямовані на одне – встановлення повного контролю над самими студентами та обмеження можливості їхнього безконтрольного спілкування.

Питання дисципліни знову було актуалізовано в середині 80-х рр., коли в СРСР почалася масова та системна боротьба з пияцтвом. Задля попередження правопорушень, пов'язаних передусім із вживанням спиртних напоїв та порушень суспільного порядку в стані алкогольного сп'яніння [298, с. 12; 299, с. 3]. Студентів знайомили з правовими документами (під розписку), проводили рейди, бесіди, зустрічі лідерів земляцтв із адміністрацією інституту, систематичні зустрічі з представниками правоохоронних організацій.

Окремий напрям роботи з іноземними здобувачами був присвячений підтримці зв'язку з випускниками. Задля цього було заведено спеціальну картотеку на всіх випускників, куди вносили відомості персонального змісту (працевлаштування та кар'єрне зростання; домашня адреса та зміна місця проживання; фіксування переписки з випускниками тощо) [294, с. 71; 295, с. 65]. Згодом така робота передбачала не лише накопичення інформації про колишніх студентів. Вона слугувала основою для подальшого зміцнення зв'язків з колишніми випускниками, їхніми країнами та розглядалася як основа для створення та підтримки позитивного іміджу СРСР, популяризації його освіти. Для цього було запроваджено інститут підвищення кваліфікації колишніх випускників шляхом запрошення їх до проходження короткотермінових курсів.

Зокрема, у 1985 р. було видано окремий наказ міністра вищої та середньої спеціальної освіти СРСР «Про організацію та проведення короткотермінових курсів підвищення кваліфікації дипломованих спеціалістів зарубіжних країн – випускників радянських вищих навчальних закладів» (наказ № 901 від 30 грудня 1985 р.). Документом наказувалося вносити в щорічні плани закладів вищої освіти з міжнародних зв'язків проведення короткотермінових курсів (120 годин) для колишніх випускників. Це, на нашу думку, безумовно, була б гарна ініціатива, якби вона торкалася професійного вдосконалення фахівців. Натомість вона була повністю просякнута іншим напрямом, іншою ідеєю. Ці курси, на наш погляд, мали на меті оновити світогляд випускників, збагативши його новітніми відомостями про розвиток та досягнення СРСР. Свідченням цього вважаємо запропонований перелік тем, що мали бути вивчені на цих курсах. Зокрема, йшлося про «Основні напрями, характер та перспективи розвитку економічного співробітництва СРСР з країнами, що розвиваються», «Нові зовнішньополітичні ініціативи СРСР», «СРСР та УРСР в міжнародних економічних та науково-технічних організаціях ООН» тощо.

Навчання на підготовчому факультеті/відділенні тривало 10 місяців (з 1 вересня по 1 липня) та здійснювалося в межах навчальних планів, затверджених Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР [120]. Значний акцент був зроблений на вивченні російської мови, оскільки вона виступала провідним інструментом для отримання студентом знань. Тому вивченню російської мови приділялася максимальна кількість навчальних годин, а загальні дисципліни набували другорядного значення в процесі навчання іноземців [269].

Відомо, що на початкових етапах розвитку цільові орієнтири системи доуніверситетської підготовки було визначено по-різному. Спочатку це було навчання іноземних громадян відповідно до програми радянської середньої школи та виховання згідно з ідеологічними завданнями радянської держави. Потім орієнтири були «пом'якшені», наближені до реальності й мали наступне формулювання: підготовка студентів до навчання на першому курсі ЗВО або середніх спеціальних учбових закладів з урахуванням вимог до першокурсників та виховання дружнього ставлення до Радянського Союзу.

Для вступу у КГРІ (КНУ) абітурієнти мали отримати направлення на зарахування з додатковими документами про попередню освіту. Знайомство з такими документами за 1988 р. дозволяє констатувати таке: 1) направлення видавалося Навчально-методичним управлінням підготовки спеціалістів для зарубіжних країн Державного комітету СРСР по народній освіті; 2) абітурієнти могли здобути попередню освіту (підготовчій факультет) в іншому закладі вищої освіти; 3) до змісту навчання на підготовчому факультеті входили дисципліни, що за змістом відповідали шкільній програмі та перелік яких було сформовано відповідно до майбутньої спеціальності абітурієнта. Так, якщо абітурієнта направляли для навчання в КГРІ на спеціальність «Технологія й комплексна механізація підземної розробки родовищ корисних копалин» (Додаток 3), то серед предметів, які він вивчав, були: російська мова, математика, фізика, хімія, креслення (інші предмети, які також є в бланку свідоцтва, не вивчалися). Показовим, на нашу думку, є також дисципліна

«Радянський Союз», дописана у Свідоцтво, що вміщено в Додатку Ж від руки, тобто ще в 1986 р. (коли було надруковано бланк свідоцтва) вивчення цієї дисципліни не передбачалося.

В. Василевский констатує, що зміна цільових орієнтирів системи доуніверситетської підготовки виступає означенням переходу до нового етапу розвитку системи (1989). Науковець зазначає, що довгі роки перед підготовчими факультетами ставилася недосяжна мета навчати іноземних учнів російської мови й інших дисциплін в об'ємі програми повної загальної середньої освіти. Оскільки на практиці ця мета з об'єктивних причин була недосяжна, підготовчі факультети складали власні реальні робочі програми й працювали за ними. В. Василевский зважає на необхідності чіткого формулювання спільної мети навчання, що відповідає реальним можливостям її досягнення, вихід із ситуації вчений вбачав у строгому слідуванні Положенню про підготовчий факультет для іноземних громадян, у якому мета навчання на підготовчих факультетах була визначена як підготовка іноземних громадян до навчання у ЗВО [22].

Цікавим, на наш погляд, явищем у тогочасній організаційно-виховній системі підготовки іноземних студентів стало земляцтво. Ці об'єднання формувалися при закладах освіти залежно від контингенту іноземних студентів та виступали в якості органів студентського самоуправління. З одного боку, вони забезпечували адаптаційну підтримку іноземцям, які прибули на навчання, з іншого, – організаційну підтримку закладу освіти для забезпечення необхідного рівня ідейно-політичної, культурно-масової та спортивної роботи. Зокрема, у згаданому вище документі («Комплексний план ідейно-виховної, методичної та організаційної роботи з іноземними учнями на 1983-1984 р. Гірничомеханічного технікуму» [286]) йшлося про організацію серед іноземних учнів підписки на періодичні видання, поповнення матеріалів по країнознавству, надання допомоги у створенні стіннівок тощо [286, с. 8]. Отже, робота із земляцтвом мала суто ідеологічний та організаційний характер.

Земляцтва існували і в КГРІ, про їхню роботу (переважно як представницьких органів) час від часу згадується у звітах інституту впродовж 80-х рр. Утім характеризують цю роботу виключно з боку кураторів земляцтв, які мали дослуховуватися до потреб студентів-іноземців, допомагати їм розв'язувати складні життєві ситуації, і при цьому «роз'яснювати внутрішню та зовнішню політику КПРС та Радянської держави» [298, с. 20].

Отже, огляд тогочасної підготовки іноземних студентів дає підстави для узагальнення про загальні зміни у ставленні до підготовки іноземних студентів із боку закладів освіти. У 80-х роках сформувалася струнка система підготовки іноземних громадян, яка відбивала вимоги часу в «підготовці висококваліфікованих спеціалістів для зарубіжних країн, підвищенні престижності та конкурентоспроможності спеціаліста з радянським дипломом» [296, с. 21].

Система навчання спеціалістів на початок 80-х рр. складалася з двох структурних компонентів із внутрішнім поділом:

1) освітній (навчальний) процес (організація навчального процесу; навчально-методична робота; навчально-виховна робота; матеріально-технічна база; проходження практики);

2) ідейно-виховна робота (планування та організація ідейно-виховної роботи; ідейно-виховна робота на заняттях та в позанавчальний час; робота комітету комсомолу й КІД; робота кураторів молодіжних організацій, земляцтв, кураторів-наставників інтернаціональних груп; організація ідейно-виховної роботи з іноземними студентами в гуртожитках; організація побутових умов, харчування та медичного обслуговування).

До окремих (позасистемних) компонентів відносимо: стан вивчення російської мови та роботу з педагогічними кадрами, що були залучені до роботи з іноземними студентами.

Утім функціонування цієї системи відбивало особливості політичного розвитку країни. На початку 80-х рр. (1981, 1982 рр.) система роботи продовжила напрацювання попереднього етапу розвитку, коли всі аспекти

роботи з іноземними студентами ретельно планувалися та підраховувалися за різними показниками (тогочасні звіти про роботу з іноземними студентами досягали обсягу 75 сторінок). Зі зміною партійного керівництва в 1983 р. було значно посилено контролюючий аспект у роботі зі студентами, посилена увага до дисциплінарних питань. І вже в 1984 р. (знову зі зміною партійного курсу на перебудову) увагу зосереджували на загальних питаннях «удосконалення роботи з іноземними студентами», «зміни змісту ідейно-виховної роботи та пошук нових форм і стилю виховної діяльності» [297, с. 1]. (Додамо, що звіт про роботу з іноземними студентами КГРІ становить лише 7 сторінок). Загалом ця система була вже більш чітко структурованою, відображала всі аспекти різнобічної роботи з іноземними студентами: організаційна робота; навчально-методична робота; політико-виховна, ідеологічна робота в навчальний та позанавчальний час; політико-виховна, культурно-масова та спортивна робота в гуртожитках; робота із земляцтвами та організаціями іноземних студентів; робота з випускниками інституту.

Найбільшу увагу приділяли саме політико-виховній, ідеологічній роботі з іноземними студентами в навчальний та позанавчальний час, вона включала в себе такі аспекти:

- систему ідеологічної, політико-виховної роботи серед іноземних студентів, ознайомлення їх із досвідом будівництва соціалізму та комунізму в СРСР та можливостями його використання в інших країнах та регіонах світу;
- ознайомлення з радянською дійсністю;
- вивчення радянської дійсності в практичній формі;
- інтернаціональне виховання;
- правове виховання;
- морально-естетичне виховання;
- професійно-трудова виховання.

Отже, ця робота передбачала органічну єдність «навчально-методичної, ідеологічної та організаційної роботи з іноземними студентами, а також гнучке використання різноманітних форм та методів цієї роботи» [297, с. 2].

На думку тогочасних науковців, значна робота з формування чіткої організованої, контрольованої системи діяльності закладів освіти в підготовці іноземних студентів призвела до росту популярності та авторитету радянської освіти на міжнародній арені.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертації висвітлено практичний досвід підготовки іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя в соціокультурному контексті.

Визначено передумови формування системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої освіти (40-ві рр. – перша половина 50-их рр. ХХ ст., до яких віднесено: політико-економічні та соціокультурні умови, зміна яких доводить зрушення в аналізованому процесі (підготовка іноземних студентів в закладах фахової передвищої та вищої освіти Криворіжжя); визнання процесу підготовки іноземних студентів у закладах освіти завданням міжнародної та освітньої державної політики; наявність педагогічного досвіду з підготовки іноземних студентів у довоєнні часи; сформованість концептуального бачення сутності освітніх послуг як інструменту політико-культурного впливу на країни, що розвивалися в повоєнний час.

У визначений хронологічний період навчання іноземних студентів у навчальних закладах СРСР відіграло ключову роль у зовнішньополітичних ініціативах країни. Ця стратегія була частиною державної міжнародної політики, яка мала на меті не лише підтримку держав «народної демократії», що обрали соціалістичний шлях розвитку, але й демонстрацію переваг та досягнень радянської системи освіти. Крім того, таке співробітництво допомагало формувати позитивне сприйняття радянського державного устрою у світовому співтоваристві, сприяючи розповсюдженню соціалістичних ідей.

В епоху напруженої конфронтації між соціалістичними та капіталістичними ідеологіями молоді держави, які здобули незалежність в результаті антиколоніальних рухів, опинилися на роздоріжжі історії, обираючи шлях своєї подальшої трансформації. СРСР, використовуючи всю міць своєї пропаганди, активно втручався у цей процес, намагаючись нав'язати свою модель соціалістичного розвитку через навчання, культурний обмін та співпрацю в різних сферах. Основна мета такого підходу (під прикриттям демонстрації переваг радянського варіанту життя) полягала у створенні міцних зв'язків та партнерств із цими державами, щоб підпорядкувати їх інтереси соціалістичному блоку.

Відповідно до визначеної в Розділі 1 періодизації підготовка іноземних студентів у закладах освіти України проаналізовано перший *адміністративно-централізований період* (60-ті – 90-ті рр. ХХ ст.), коли система підготовки іноземних громадян у закладах вищої та фахової передвищої освіти України функціонувала в межах радянської системи освіти, та окреслено провідні тенденції розвитку проблеми дослідження на двох етапах:

- 1) *етап концептуалізації* проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти (60-ті - 70-ті рр. ХХ ст.);
- 2) *етап формалізації* загальних підходів до підготовки іноземних студентів у практиці передвищої та вищої освіти (80-ті рр. ХХ ст.).

Для обох етапів були характерні тенденції щодо використання освітніх послуг у якості ідеологічної (комуністичної) експансії та приділення значної уваги вивченню російської мови, яка була не лише єдиною мовою подальшого навчання, а й інструментом значної ідеологізації навчально-виховного процесу.

У *першому періоді* виокремлюємо концептуалізацію таких тенденцій:

- неухильне зростання кількості іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Кривому Розі;

- активна інтеграція іноземних студентів у соціокультурний простір соціалістичної країни;
- делегування викладачам не лише навчальних, але й ідеологічних функцій;
- артикуляція питання щодо проходження іноземними студентами практик у країні, яку вони представляють;
- формування системи дисциплінарного контролю із зосередженням на пошуках найефективніших її форм;
- інтенсифікація ідеологічного складника у виховному процесі з модифікацією її мети як переходу від формування діалектичного світогляду до пропагандистської діяльності;
- комбінування тьюторської ролі кураторів із контролем за успішністю та дисципліною іноземних студентів.

На *етапі формалізації* загальних підходів до підготовки іноземних студентів у практику передвищої та вищої освіти (80-ті рр. ХХ ст.) означені тенденції попереднього етапу набули свого зміцнення, часткової модифікації та нормативної деталізації. Крім того, зародилися нові тенденції, серед яких можна виокремити такі: активізація виховної роботи у сфері правового виховання (профілактика та попередження правопорушень), встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників.

Загалом можемо констатувати, що період радянської України з позиції оцінки наслідків політичних рішень та тогочасної ідеології для системи освіти є досить цікавим для сучасних вітчизняних науковців. Тому ми вважаємо, що дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України радянських часів дозволить об'єктивно оцінити та зрозуміти базу, на якій було побудовано досліджувану систему в період незалежної України, виявити тенденції її розвитку, що мають прояв у визначенні місця нашої країни на міжнародному ринку освітніх послуг.

Результати дослідження, представлені у другому розділі дисертації, опубліковані в таких наукових працях автора: [148; 154;164]

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА КРИВОРІЖЖІ (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)

Третій розділ дисертаційної праці присвячено характеристиці *другого – демократично-регіонального – періоду* (1991 – 2010 рр.), коли система підготовки іноземних громадян у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти формувалася як частина освітньої системи незалежної України з урахуванням тенденцій та змін сучасного світового освітнього простору. Визначення пріоритетних напрямів розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти було здійснено завдяки використанню системно-хронологічного, регіонального та прогностичного підходів.

3.1. Актуалізація питання підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти в часи становлення української державності

Інтеграція України до світового освітнього простору підвищує відповідальність системи освіти України загалом та чинної мережі закладів фахової передвищої та вищої освіти України зокрема за якість підготовки фахівців для зарубіжних країн. Трансформаційні реалії часу актуалізують проблему розуміння процесу розвитку та становлення системи підготовки висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, зокрема з-поміж іноземних студентів.

Процеси державотворення України на певний період відтіснили питання освітньої підготовки іноземних громадян, тому цей процес на початку 90-х рр. ХХ ст. відбувався за «радянськими» настановами.

За умов руйнування централізованого управління процесом підготовки іноземних студентів ініціативу щодо підготовки та перепідготовки кваліфікованих іноземних спеціалістів перехопила створена напередодні розпаду СРСР (1989 р.) Міжнародна Корпорація Випускників Радянських Закладів Освіти (далі – Інкорвуз), діяльність якої регулювалася спеціальною Постановою Ради Міністрів СРСР (1990 р.). Вважаємо цікавим той факт, що в архівах КНУ зберігся лист-запрошення цієї організації 1992 р., який містить фінансові пропозиції щодо своєї освітньої (посередницької) діяльності. Зміст листа також свідчить про те, що організація була зацікавлена не стільки в направленні іноземних студентів до вітчизняних закладів освіти, скільки у відправленні науковців/викладачів на роботу до зарубіжних освітніх установ. Тобто організація виступала як своєрідна кадрова, рекрутингова компанія. У 2001 р. організація (створена як об'єднання іноземних випускників усіх закладів освіти СРСР) була зареєстрована в Росії як «Міжнародна Координаційна Рада Випускників Закладів Освіти»; вона заперечувала своє юридичне правонаступництво з попередньою організацією, хоча їхній зв'язок був і є цілком очевидний. На нашу думку, це своєрідне (полегшене) рейдерське захоплення, яке було характерним для початку 90-х рр. та яке знову орієнтувало зарубіжних партнерів виключно на московську установу. (Додамо, що ця організація існує й сьогодні, виконує завдання міжнародної політики лише однієї країни, і лише на свою користь).

Проте вже в 1993 р. Урядом України було ухвалено дві постанови: «Про навчання іноземних громадян в Україні», № 136 від 26.02.1993 р. та «Про видачу іноземним громадянам диплома доктора філософії», № 731 від 15.09.1993 р. Зазначимо, що друга постанова засвідчила прагнення нової вітчизняної освітньої системи перейти на стандарти європейської освіти, оскільки «доктор філософії» – науковий ступінь, що в країнах світу був більш зрозумілий, ніж «радянський» кандидат наук. Лютнева ж постанова легітимізувала міждержавні угоди України з іншими країнами, а також «угоди міністерств, відомств, навчальних закладів України, що укладені з органами

управління освітою, організаціями та фірмами інших країн і міжнародними організаціями» як нормативне підґрунтя для зарахування іноземців на навчання в Україні; також окреслила фінансові аспекти цього питання, оскільки вперше було визначено, що навчання іноземців (крім представників країн СНД) мало здійснюватися на компенсаторній основі [183]. На Міністерство освіти України покладалися організаційні питання (координація роботи міністерств, відомств і навчальних закладів із питань підготовки фахівців для зарубіжних країн; розробка й ухвалення нормативних документів, що регулюють умови освіти для іноземних громадян на території України; ведення реєстру міжнародних домовленостей, угод та контрактів, які були підписані міністерствами, державними установами, освітніми закладами, посередницькими організаціями та іншими структурами). Важливим, на нашу думку, є факт переходу до контрактної основи навчання коштом фізичних осіб із визначенням конкретних сум оплати. Це було суттєвим нововведенням, поряд із яким продовжувала існувати «радянська» традиція стипендіального забезпечення іноземців. Так, п.3. вказаної постанови містить інформацію стосовно щорічного виділення «до однієї тисячі державних стипендій, розподіл яких між міністерствами, відомствами та навчальними закладами здійснює Міністерство освіти» [183].

І лише через рік було ухвалено важливий для освіти іноземців Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (№ 3929 від 04.02.94 р.), а через чотири роки з'явилася постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів» [180]. Останній документ виявився для нас особливо важливим, оскільки він системно визначає: обов'язкове ліцензування закладів освіти на здійснення підготовки іноземних фахівців, принципи рівності та недискримінації в зарахуванні на навчання; перелік документів, обов'язкових для подання, та порядок перебування іноземних студентів в Україні. Важливим вважаємо й те, що цей документ втратив чинність лише в 2013 р. з ухвалою постанови Кабміну

України «Деякі питання набору для навчання іноземців та осіб без громадянства» (№ 684 від 11 вересня 2013 р.) [49].

Також вкотре маємо наголосити на недоступності розгорнутих та докладних матеріалів щодо контингенту іноземних студентів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у закладах освіти Криворіжжя. Встановити кількість студентів можемо, відновлюючи їхній склад із тих документів, які є в наявності та частково зберігаються в архівних відділах закладах освіти.

Отже, встановлення кількості іноземних студентів з середини 90-х до кінця першого десятиліття ХХІ ст. у КНУ стало можливим лише завдяки зверненню до «Журналу обліку видачі студентських білетів та заліковок іноземним студентам КТУ» (1995-2009 рр.) [284].

Таблиця 3.1.

Контингент іноземних студентів у КНУ (1995-2009 рр.)

Навчальний рік	Кількість студентів	Країни
1995-1996	26	-
1996-1997	23	Ізраїль, Судан, Ліван, Марокко, Ангола
1997-1998	11	Сирія, Марокко, Ангола
1998-1999	10	Азербайджан (3), Сирія, Індія (1), Перу
1999-2000	15	Сирія, Перу, Йорданія, Азербайджан (1), Ліван, Індія, Китай (3)
2000-2001	24	Судан, Сирія, Афганістан, Китай (5), Йорданія,
2001-2002	29	Сирія (25), Китай (2), Судан (1), Палестина (1)
2002-2003	11	Німеччина (1), Сирія (9), Китай (1)
2003-2004	11	Сирія, Китай, Перу
2004-2005	11	Пакистан
2005-2006	25	Сирія, Перу, Еритрея, Марокко, Судан
2006-2007	13	Сирія, Палестина, Кенія, Камерун, Туніс
2007-2008	33	-
2008-2009	20	-

Звернення до документів, які зберігаються в КНУ, свідчить про зміни в кількісному складі студентів, які відбувалися впродовж 2004-2009 рр. Це стосується й кількості здобувачів освіти, а також країн, які вони представляли [305].

Таблиця 3.2.

Контигент іноземних студентів у КНУ (2009 р.)

Рік вступу	2005	2006	2007	2008	2009
Країна					
Азербайджан				2	
Білорусь					1
В'єтнам				2	1
Грузія				2	
Ізраїль	2				
Екв.Гвінея		1			
Росія	1	2	2	2	6
Сирія		2	1		2
Судан				2	
Камерун			2	4	4
Марокко				1	
Молдова				1	
Нігерія			1	1	6
Узбекистан			2	3	1
Таджикистан			2	3	1
Туреччина					1

Порівняння двох таблиць свідчить про суттєву різницю між кількістю вступників за роками навчання та кількістю студентів, які переходили на вищі курси. Так, за даними Таблиці 3.1., у 2005-2006 н.р. до університету вступило 25 осіб, але через 5 років (Таблиця 3.2.) тут залишилося лише 3 здобувачі; аналогічні зміни спостерігаємо за іншими роками: у 2006-2007 рр. вступили 14 осіб, але до 4 курсу «дійшли» лише п'ятеро. Пояснення цьому можуть бути лише умовні: по-перше, до складу вступників зараховувалися ті, хто вчився на підготовчому відділенні (тобто далі вони могли обрати інший заклад вищої освіти); по-друге, існували нам не відомі причини, що спонукали здобувачів переривати навчання.

Водночас зазначимо, що підготовче відділення у КНУ почало працювати з 1990 р., відомості про кількісний та якісний склад цих студентів також міститься лише у внутрішніх документах університету, аналіз яких дозволив нам укласти Таблицю 3.3.

Таблиця 3.3.

**Контингент іноземних студентів підготовчого відділення КНУ
(1990-2017 рр.)**

Рік вступу Країна	Алжир	Афганістан	Бенін	В'єтнам	Йорданія	Габон	Єгипет	Еритрея	Індія	Іран	Італія	Камерун	Кенія	Китай	Конго	Кот-д'Івуар	Лівія	Марокко	Нігерія	Пакистан	Палестина	Перу	Сирія	Судан	Туреччина	Туркменіст	Франція	
1990-1991					4																							
1991-1992					-		1																					
1992-1993					2																			4				
1993-1994					1													1										
1995-1996	2				1													5										
1996-1997																		5		1			4	1				
1997-1998				1														2										
1999-2000																		2										
2000-2001																								2				
2001-2002														2										4				
2003-2004																						2						
2004-2005																							1					
2005-2006							1		1												1	1	4					

Рік вступу Країна	Алжир	Афганістан	Бенін	В'єтнам	Йорданія	Габон	Єгипет	Еритрея	Індія	Іран	Італія	Камерун	Кенія	Китай	Конго	Кот-д'Івуар	Лівія	Марокко	Нігерія	Пакистан	Палестина	Перу	Сирія	Судан	Туреччина	Туркменіст	Франція	
2006-2007				1	7							12							3				3					
2007-2008												5	2						1					1				
2009-2010			1			8						9						11										
2010-2011				1								6			8			41										
2011-2012												1						34										
2012-2013							1											48										1
2013-2014												32			1	2	2	2										
2014-2015														1			4	1	2									
2015-2016	3	4								1		2					9	6								3	3	
2016-2017	20										1	1					2	9			2		1					

Звернення до таблиць дозволяє встановити таке:

1) іноземні студенти продовжували вступати на навчання у КНУ попри те, що в них уже був відкритий доступ до університетів Дніпра;

- 2) в університеті готували переважно студентів, які представляли країни Африканського континенту та Близького Сходу;
- 3) найбільша кількість студентів приїздила з Сирії та Марокко;
- 4) в університеті поступово збільшувалася кількість студентів, які представляли країни СНД;
- 5) найменша кількість студентів вступила до КНУ у 2002-2004 рр. та 2014 р.;
- 6) кількість вступників виявилася нерелевантною кількості випускників університету.

Припускаємо, що кількість студентів відображає не лише інтерес низки країн до спеціалістів, яких готували у КТУ (КНУ), але й залежала від наявності/відсутності сталого нормативного забезпечення цього процесу. Оскільки до початку ХХІ ст. керувалися майже виключно законодавчими актами колишнього СРСР, тож вітчизняна система освіти ще не мала відповідного нормативного супроводу.

Тому на початку 2000-их рр. МОН України було ухвалено два накази, що безпосередньо торкалися питань документального вноормування навчання іноземних студентів («Про затвердження зразка і положення про порядок видачі студентського квитка іноземцям» від 28.11.2002 р., № 678; «Про затвердження Порядку набору іноземців на навчання в Україні та Порядку видачі іноземцям запрошень на навчання в Україні», від 12.08.2003 р., № 544). І саме в 2003 р. було створено структурний підрозділ МОН України «Український державний центр міжнародної освіти» (далі – УДЦМО) як «офіційне державне джерело інформації з питань навчання іноземних студентів в Україні» [240]. На відміну від Інкорвузу (згаданого вище), УДЦМО спрямовувало та спрямовує свою діяльність саме на студентство, вірогідно, саме завдяки діяльності цієї установи (яка має державний статус) і відбулася системна робота над нормативним забезпеченням освітнього процесу іноземних студентів в українських закладах освіти, що відобразилося на збільшенні контингенту вступників у наступні роки (див. Таблицю 3.1.).

УДЦМО одразу розпочав кампанію щодо інформування потенційних вступників стосовно вступу до українських закладів вищої освіти та забезпечення цих закладів необхідною нормативною літературою. Доказом цього слугує відповідний лист від УДЦМО до КНУ (01.02.2004 р.), що зберігається в документах університету. Зміст листа свідчить про створення в 2004 р. окремого видання «Збірник нормативно-правових документів з питань організації та підготовки в Україні фахівців для зарубіжних країн – станом на 01.05.2004 року». Показовим вважаємо обсяг збірника – 4528 сторінок, що переконує в певній ускладненості процесу та важливості його вноормування. Оскільки вже в ці роки та в подальшому виникали проблеми перетину кордонів іноземцями з метою нелегальної еміграції, тож на цей час вітчизняні ЗВО (зокрема КНУ) отримують попередження від МОН України та УДЦМО щодо можливості використання освіти як каналу нелегальної еміграції (листи від УДЦМО до КНУ від 15.06.2007 р.; 30.07.2007 р.; 24.06.2008 р. і в наступні роки).

Звернення до внутрішніх документів КНУ дає підстави для висновку про те, що одним із найбільш актуальних на цей час було питання встановлення меж оплати за освітні послуги іноземним студентам, які навчалися за контрактом. Це питання узгоджувалося між МОН України (УДЦМО) та ЗВО України. Зокрема, у листі ректора КТУ (нині – КНУ) Ю. Вілкула до Головного управління Дніпропетровської облдержадміністрації та Департаменту міжнародного співробітництва МОН України (№ 01/10-886 від 29.09.2005 р.) вказано, що в університеті постійно проводиться робота щодо «обґрунтованого підвищення рівня оплати освітніх послуг, що надаються іноземним громадянам» [289]. Важливим також вважаємо зазначити, що керівництво університету звертає увагу на регіональний аспект цього питання, коли апелює до МОН України з проханням «при подальшому розгляді на урядовому рівні питань встановлення нових нормативних вимог до вартості навчання врахувати регіональні особливості розташування вищих навчальних закладів, а також рівень привабливості та попиту на ті чи інші спеціальності»

[289]. Припускаємо, що задля збереження контингенту іноземних студентів університет був зацікавлений у зменшенні вартості навчання, у той час як міністерство «доводило» нормативи оплати. Це питання вважаємо важливим з двох позицій: по-перше, через наявність досвіду попереднього (радянського періоду), коли студенти, що навчалися у КТУ, за навчання не сплачували, а ще й отримували стипендії; по-друге, через те, що регіональні заклади освіти потребували більш низьких цін оплати освітніх послуг, це дозволило б їм зберігати конкурентоспроможність поряд із столичними та обласними університетами. *Тенденція – встановлення оплати за навчання із її поступовим збільшенням.*

Не менш цікавим вважаємо розгляд питання підготовки іноземних студентів у плані міжнародного співробітництва ЗВО. Зокрема, у «Плані заходів КТУ щодо міжнародного співробітництва на 2005-2006 н.р.» [304] навчання іноземних студентів на контрактній основі розглядається з-поміж інших заходів (проведення міжнародної конференції, реалізація грантів на навчання та стажування студентів та викладачів КТУ за кордоном тощо). Тому виокремлюємо *тенденцію стосовно розгляду питання підготовки іноземних студентів у межах загального напрямку щодо міжнародної діяльності університету*. Підставою для цього слугувала традиція приймати студентів-іноземців на навчання на основі міждержавних договорів про співробітництво в галузі освіти. Зокрема, на такій основі було зараховано трьох студентів із Республіки Таджикистан у 2008 н.р. до КТУ (КНУ).

Приблизно з цього ж часу формується та зміцнюється ще одна тенденція – «мовна», коли почали активно розробляти питання викладання української мови як іноземної. У 2002 р. було ухвалено Закон України «Про вищу освіту», яким урегулювалися найбільш актуальні питання функціонування та розвитку тодішньої системи вищої освіти. На вимоги вказаного Закону МОН України видає наказ «Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами і аспірантами» (№ 260 від 04.04.2006 р.). Вважаємо цей наказ для нас надзвичайно важливим, оскільки

він унормовував вивчення української мови (1260 годин протягом трьох років навчання) та практично імплементував українську мову як мову навчання. Проте наказ також відображає паралельність у вивченні української мови, оскільки в дужках залишає мову російську. Тож цей наказ – свідчення певної поступливості радянським наративам щодо «братських мов» та «російської мови» як більш широко вживаної. Але попри це в 2006 р. було започатковано періодичне видання «Теорія і практика викладання української мови як іноземної»/ «Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language» на базі Львівського національного університету ім. Івана Франка. Хоча показовим вважаємо й те, що лише в 2012 р. було оприлюднено для громадського обговорення проєкт «Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України». Ця Концепція, за твердженням сучасних науковців, «підкреслює важливість мовного компонента професійної освіти, який є основою для «...формування в іноземців умінь і навичок самостійної навчальної діяльності, умінь навчатися, вдосконалювати когнітивно-операційний компонент мовленнєвої діяльності як засіб усебічного розвитку особистості» [141]. Утім уже в 2014 р. фахівці звертали увагу на «пастку», що була закладена в означеній Концепції, оскільки вона залишала іноземним здобувачам освіти вибір між російською та українською мовами, що пояснювалося регіональним компонентом (місцевим оточенням). Час показав, наскільки мали рацію ті науковці, які наголошували: «Задекларована в Концепції регіоналізація у сфері мовного навчання студентів-іноземців робить їх заручниками штучно створеної мовної ситуації в Україні. Проголошений вільний вибір мови навчання для іноземних студентів обмежує їхнє право на вільний вибір навчального закладу. Тому виходом із цієї ситуації має стати створення єдиного мовного простору для забезпечення мобільності іноземних студентів і викладачів, поглиблення співпраці між університетами на міжрегіональному рівні» [103, с. 5]. Остаточно ця проблема була розв'язана лише з прийняттям Законів України «Про забезпечення функціонування української мови та державної» (2019 р.) та освітніх Законів (2014-2017 рр.).

Також маємо зазначити, що на посилення вивчення української мови студентами-іноземцями були спрямовані зусилля університету (КНУ/КТУ) щодо участі вказаної категорії студентів у щорічних олімпіадах з української мови, підтвердженням чого слугує листування КНУ із закладами вищої освіти України, на базі яких проводилися олімпіади в 2009, 2010 рр. та протягом подальших років.

Показовим вважаємо й той факт, що вітчизняні освітні урядовці першого десятиліття ХХІ ст. усвідомлювали значення міжнародних зв'язків (зокрема підготовки іноземних студентів у вітчизняних ЗВО) для державного просування України на світовій арені. Доказом цього слугує такий документ: «Концепція Державної програми розвитку міжнародної освіти України на 2010-2015 роки» [288], який було надіслано до закладів вищої освіти УДЦМО в 2010 році. Цей проєкт пропонувався для обговорення з можливим подальшим схваленням. Можемо констатувати, що подальша нормативна доля цього документа невідома, однак він містив прогресивні та корисні, на наш погляд, елементи, що мали суттєво вплинути на розвиток системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах освіти.

Цим документом визначається сутність проблеми, яка полягала у важливості створення та підтримки позитивного іміджу України на світовому ринку освітніх послуг, що трактується як «один із найбільш ефективних інструментів впливу на міжнародні події». Також звертається увага на те, що власне освіта (та освіта іноземців зокрема) сприяла вдосконаленню вітчизняної системи вищої освіти. Стверджується недостатнє використання Україною свого освітнього потенціалу та «низький рівень інтегрованості у світовий інформаційний простір внаслідок слабкого розвитку системи просування експортного потенціалу держави в сегменті освітніх послуг» [288].

Задля покращення ситуації було передбачено проведення низки заходів: участь у проєктах та ініціативах, які мають на меті інтеграцію української системи дистанційної освіти у глобальну освітню мережу; створення міжнародних віртуальних університетів; вдосконалення системи визнання

українських документів про освіту на двосторонній та багатосторонній основі; створення Міжвідомчого координаційного комітету сприяння розвитку міжнародної освіти (МОН України, МЗС України, Адміністрація Державної прикордонної служби та МВС України); запровадження системи комплексного державного обліку та підготовки іноземних громадян в українських ЗВО, розширення прийому громадян зарубіжних країн до освітніх установ України на основі надання державних стипендій з урахуванням пріоритетів держави та паритетних механізмів тощо [288].

Опрацювання наведеного документа переконує, що його системна реалізація мала б суттєвий вплив на розвиток системи підготовки іноземних студентів в Україні та «сприяла б забезпеченню довготривалого політичного, торговельно-економічного і науково-технічного співробітництва» України з зарубіжними країнами [288]. Але програма мала б здійснюватися на державному рівні, за рахунок Державного бюджету, тож політичні «коливання», що відбувалися в цей час, значною мірою загальмували означений процес.

Новий, значний «прорив» на законодавчому рівні в цьому напрямі було зроблено лише в 2021 р. (через 10 років), коли розпорядженням Кабінету Міністрів України було ухвалено «План заходів щодо популяризації можливостей здобуття вищої освіти в Україні для іноземних студентів до 2025 року» [142]. Зміст цього документа переконує в його тотожності до попередньої Концепції, утім на новому, сучасному рівні, відповідно до тих викликів, які постали перед країною на початку 20-х рр. ХХІ ст. Однак подальший розвиток подій у світовому вимірі знову гальмує означені процеси. Навіть сьогодні на офіційному сайті УДЦМО відсутня Концепція 2010 р.

Крім того, можемо додати, що саме на сайті УДЦМО знаходимо інформацію щодо можливості навчання іноземних студентів на Криворіжжі у таких закладах: Криворізькому коледжі Національного авіаційного університету (ВСП «КРФК НАУ»), Криворізькому державному педагогічному університеті (КДПУ) та Криворізькому національному університеті (КНУ).

Тут також розміщено інформацію, що у ВСП «КРФК НАУ підготовлено «майже 3 тис. спеціалістів для країн Північної Америки, Латинської Америки, Південно-Східної Азії, Індії та арабських країн. Випускники коледжу працюють більш як у 45 країнах світу. Також коледж у 2012 році пройшов ліцензування щодо підготовки іноземних громадян за акредитованими напрямами, спеціальностями, ліцензований обсяг набору яких становить 100 осіб» [240]. Утім, як показує наше дослідження, докладна інформація щодо студентів та випускників цього закладу освіти практично недоступна. Щодо КДПУ, то тут пропонується широкий спектр спеціальностей, як і в КНУ, утім лише в КНУ для іноземних студентів функціонує підготовче відділення.

Загалом сайт містить інформацію щодо загальної кількості студентів, динаміки зростання за останні 10 років (Рис.3.1).

Рис. 3.1. Кількість іноземних студентів в Україні (2011-2020 рр.)

(Джерело: Український державний центр міжнародної освіти [240]).

Науковці зазначають інтенсивне зростання контингенту іноземних студентів [262]. Зокрема, 8 листопада 2013 р. у м. Київ учасники круглого столу на тему: «Проблеми нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні», відзначили позитивні зрушення: з метою реалізації Конвенції про визнання кваліфікацій із вищої освіти в Європейському регіоні (Лісабонської конвенції) та ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» [188] була здійснена

робота щодо вдосконалення механізмів визнання іноземних документів про освіту, зокрема на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» [170] було створено та забезпечено функціонування центру інформації з метою супроводу прийняття рішень про визнання документів про освіту в Україні та за кордоном, доступу до надійної і точної інформації про системи освіти іноземних держав, про документи, про освіту та кваліфікації, про процедури визнання та критерії оцінювання кваліфікацій; регламентовані окремі аспекти визнання та встановлення еквівалентності освітніх документів, виданих освітніми установами інших країн, на території України; ухвалено концепцію положення щодо академічної мобільності студентів вищих навчальних закладів України.

Разом із тим учасники круглого столу констатували необхідність правового врегулювання розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні, що потребує подальшого вдосконалення відповідно до міжнародних освітніх стандартів і потреб освітньої галузі. Першочерговими завданнями міжнародної інтеграції у сфері вищої освіти стали: формування стратегії інтернаціоналізації вищої освіти України; удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, з урахуванням вимог світової практики та забезпечення повноправної участі вітчизняних вищих навчальних закладів на міжнародному ринку освітніх послуг; мінімізація низки негативних тенденцій української системи підготовки фахівців для зарубіжних країн, таких як зниження контролю якості набору іноземців та їх підготовки, соціально-побутового забезпечення, інформаційно-роз'яснювальної роботи; здійснення низки заходів з метою поширення в інформаційному просторі іноземних країн відомостей щодо переваг отримання вищої освіти в Україні [238].

Зростання контингенту студентів стало одним із пріоритетних завдань НАУ. Стан проблеми в 2017 році визначив в. о. ректора НАУ В. Ісаєнко, який, з-поміж іншого, зазначив таке: «Цього року в НАУ загалом навчався 941

іноземець. Найбільший відсоток із них (17%) – громадяни Туреччини, багато студентів з Іраку, Нігерії, Туркменістану, Китаю, Азербайджану. Серед студентів заочної форми навчання першість поділяють Узбекистан, Туркменістан, Азербайджан. Але динаміка кількості іноземних громадян останнім часом не тішить. Так, якщо у 2012 році кількість іноземних студентів денної форми навчання та підготовчого відділення становила 564 особи, то за чотири роки вона поступово зменшувалася і у 2016 році знизилася до 436 осіб» [80].

На переконання дослідниці Г. Швець, сучасний етап можна характеризувати як період стабільно високого інтересу іноземних громадян до вищої освіти в Україні [262]. Учена констатує, що сьогодні можемо впевнено стверджувати, що систему навчання іноземців у незалежній Україні вдалося відродити й розвинути [262]. Утім найвища концентрація іноземних студентів представлена в трьох областях: Харківській (19746 осіб), Київській (16341 осіб), Одеській (8460 осіб). Також варто зазначити, що відповідно до показників кількості іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України державної електронної бази з питань освіти, які були надані ДП «Інфоресурс», контингент іноземних студентів у ЗВО обласних центрів досліджуваного регіону (м. Дніпро та м. Запоріжжя) значно перевищує сумарну кількість іноземних студентів, що навчаються у ЗВО Дніпропетровської та Запорізької областей [259]. Такий географічний розподіл може свідчити про низький інтерес іноземців до здобуття освіти в регіональних закладах вищої освіти.

Відповідно до проєкту Плану Відновлення «Освіта і наука» (станом на 03.08.2022 р.), серед національних проєктів за сферами «Освіта і наука» 2032 у сфері професійної освіти планується об'єднання вітчизняної професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти з урахуванням досвіду функціонування систем професійної освіти і навчання у країнах Європейського Союзу [190]. Трансформаційні процеси в такій важливій освітній галузі не зупиняються, політика розвитку сфер освіти, науки та

інновацій спрямована передусім на підвищення якості та доступності освіти, розвитку науки, синхронізацію їх з освітнім та дослідницьким простором Європейського Союзу.

Узагальнюючи викладене вище, маємо констатувати, що студіювання наявної джерельної бази дозволило виявити та систематизувати проблемні питання підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти, на подолання яких спрямовуються зусилля науковців та викладачів-практиків на початку другого десятиліття ХХІ ст. і які, на наш погляд, впливають на формування тенденції подальшого розвитку аналізованого явища.

Серед факторів, які гальмують широке залучення іноземних студентів до вітчизняних ЗВО та «експорт освітніх послуг», учені окреслюють ті, що досі залишаються актуальними: відсутність єдиної державної стратегії в експортуванні освітніх послуг, бюджетного фінансування та стипендіальних фондів для навчання обдарованих студентів із країн «третього світу»; недостатня інформаційна підтримка міжнародної взаємодії та роботи освітніх установ, нестабільність зв'язків із міжнародними організаціями, фондами й програмами в галузі освіти і науки; недостатність кваліфікованих кадрів для роботи з іноземними студентами та брак досвіду міжнародної діяльності частини закладів освіти [41, с. 40; 258].

У зв'язку з війною в Україні перед вітчизняною освітою було артикульовано ще один виклик – нормативне врегулювання прибуття абітурієнтів – майбутніх студентів українських ЗВО. За поясненням директорки Українського державного центру міжнародної освіти О. Шаповалової, обмеження руху, пов'язане з війною, ускладнює характер віз, яких потребують іноземні здобувачі освіти. Тому однією з ідей, що обговорюється сьогодні, є пропозиція закладам освіти «зустрічі таких абітурієнтів / студентів у пунктах пропуску на території сусідньої країни представниками закладів освіти України», що забезпечить «контрольований транзит іноземних абітурієнтів / студентів, які їдуть на навчання в Україну»

[260]. Це, безумовно, гарна ідея, яка має свої традиції у вітчизняній вищій школі.

Отже, узагальнений огляд основних тенденцій розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах освіти Криворіжжя повністю відбиває провідні освітні тенденції часу та характеризується невизначеністю та пошуком сталості, що весь час ускладнюється не лише освітніми чинниками.

3.2. Обґрунтування тенденцій розвитку підготовки іноземних студентів у контексті інтернаціоналізації

Прогнозування майбутніх напрямів у підготовці іноземних студентів у вітчизняних ЗВО та ЗФПО є завданням сучасної освітньої системи. Ця необхідність впливає з низки ключових факторів, серед яких вирішальну роль відіграють глобалізація, інтернаціоналізація та цифровізація освіти. У своїй роботі ми спиралися на міркування О. Виговської про те, що «сучасні інформаційно-комунікаційні технології, стрімкий розвиток дистанційного навчання, зростання популярності інтернет-університетів формують єдиний світовий освітній ринок, у якому заклади вищої освіти різних країн світу, не обмежуючи себе національними кордонами, пропонують свої послуги в умовах жорсткої міжнародної конкуренції»[30, с. 38].

Світовий освітній простір стає все більш вимогливим до академічної спільноти, формуючи нові виклики, до яких відносимо необхідність оновлення змісту та форм навчання, які б ураховували потреби ринку освітніх послуг та індивідуальні запити здобувачів освіти. Тому зважаємо на твердження А. Левченко та Д. Плинокос щодо експорту освітніх послуг, що на сьогодні «виступає важливим напрямом, здатним забезпечити збереження й нарощення наявного освітнього потенціалу, підвищити конкурентоспроможність вищої освіти країни в міжнародному вимірі» [101, с. 210].

На тлі посилення конкуренції між закладами освіти за майбутніх здобувачів формується запит на створення гнучких освітніх систем надання освітніх послуг задля побудови індивідуальної траєкторії навчання студентів, зокрема з інших країн. Світові тенденції відбиваються на формуванні провідних векторів розвитку системи освіти України, яка також зацікавлена в експорті освітніх послуг та залученні іноземних студентів. Услід за сучасними науковцями ми також вважаємо, що кількість іноземних студентів у закладах освіти – це показник іміджу країни, визнання якості її освіти. Крім того, іноземні студенти для ЗВО – це суттєвий фінансовий ресурс їхнього стабільного розвитку. Саме таку позицію демонструє в своєму інтерв'ю від 04.07.2023 р. директорка Українського державного центру міжнародної освіти О. Шаповалова.

Важливість іноземних студентів для України чиновниця пояснює трьома обставинами: 1) «це значні інвестиції до державного бюджету і зокрема – до бюджетів університетів» («лише за навчання на підготовчому відділенні наших університетів один іноземний слухач сплачує від 30 000 до 70 000 гривень за курс, а медична освіта для іноземців в Україні коштує понад 140 000 гривень за рік»); 2) «навчання іноземних студентів – це важливий елемент інтернаціоналізації університетів, а також один зі шляхів інтеграції нашої освіти у світовий освітній простір»; 3) «отримавши дипломи, ці молоді люди стають амбасадорами країни, де навчалися» [260].

Отже, збільшення контингенту здобувачів (іноземних студентів) виконує потрібну функцію на міжнародному, всеукраїнському та місцевому (ЗВО) рівнях. Відповідно до визначеного вище, подальший розвиток системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних ЗВО та ЗФПО вбачаємо у двох аспектах:

– своєчасне реагування на виклики часу, що виникають унаслідок об'єктивних процесів розвитку людської цивілізації, перед якими постає означений освітній напрям;

– розв’язання найбільш гострих питань організаційного та навчально-методичного характеру.

Щодо першого аспекту слід зазначити, що *своєчасне реагування на виклики часу* є критично важливим для будь-якого напрямку освіти. Визначаючи вектор його розвитку, ми враховуємо такі впливові чинники, як глобалізація, інтернаціоналізація, цифрова трансформація освіти та зростання конкуренції в секторі освітніх послуг. Власне останній чинник – конкуренція – підкреслює необхідність більш активної участі України в експорті освітніх послуг на світовому ринку.

Глобалізація стала визначальним для розвитку суспільств, науки та культури явищем. Позначена прагненням країн до об’єднання в різних сферах соціокультурного та політико-економічного життя, глобалізація позначилася на розвиткові освіти як соціального інституту та відобразилася на прагненні країн об’єднати свої наукові та освітні зусилля заради сталого розвитку людства. Глобалізацію визнано світовим трендом вищої освіти у «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки», де, зокрема, сказано, що глобалізація позначається на збільшенні міжнародної мобільності населення та студентства [224, с. 26]. Вочевидь це призвело до інтернаціоналізації освіти. І. Степаненко та М. Дебич із цього приводу зазначають: «Глобалізація стала найбільш фундаментальним викликом для вищої освіти і зумовила її інтернаціоналізацію як релевантну відповідь на цей виклик» [216, с. 49].

Звертаючись до *інтернаціоналізації освіти*, спираємося на сучасні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, які розглядають явище достатньо широко, залучаючи до нього участь закладів освіти в міжнародних обмінах, програмах, що покращують комунікацію між закладами освіти різних країн, сприяють обміну науковими досягненнями та навчальним досвідом. Саме з цих позицій навчання іноземних студентів у вітчизняних ЗВО також вважається дієвим інструментом інтернаціоналізації.

Найбільш цитованим визначенням сутності інтернаціоналізації є інтерпретація концепції Н. Стромквіст (Nelly P. Stromquist, професор

міжнародної освіти в Університеті Меріленду). У роботі «Освіта в глобалізованому світі: зв'язок економічної влади, технологій та знань» («Education in a Globalized World: The Connectivity of Economic Power, Technology, and Knowledge»), 2002 р. науковець звертає увагу на вплив глобалізації на систему освіти країн різного рівня розвитку, базуючись на твердженні, що «глобалізація має багато вимірів – економічний, технологічний і політичний, які впливають на культуру та знання, їхнє визнання та розповсюдження» [280].

У 2007 р. у роботі «Інтернаціоналізація як відповідь на глобалізацію: Радикальні зміни в університетських середовищах» (Internationalization as a response to globalization: Radical shifts in university environments) [281] Н. Стромквіст (N. P. Stromquist) розглядає функціонування університетів у контексті сучасних глобалізаційних тенденцій. Проявами інтернаціоналізації в університетах дослідниця вважає залучення на навчання іноземних студентів, для викладання – авторитетних професорів і дослідників, що загалом підвищує репутацію університетів та збільшує їхнє фінансування.

Констатуючи неминучість появи інтернаціоналізації освіти (як наслідок глобалізації), Н. Стромквіст звертає увагу на ще один, як на наш погляд, важливий факт. Спираючись на доробок інших учених, дослідниця пропонує розмежовувати поняття «інтернаціональна освіта» («здоровий глузд міжнародної спільноти, міжнародне співробітництво, спільні міжнародні інтереси та розуміння загального блага», включаючи просування глобального миру і благополуччя) та «інтернаціоналізація освіти» («фокусування на глобальних питаннях та пов'язаних із ними запитах у навчанні», що обумовлено ринком праці) [281]. Тож очевидна певна суперечливість у трактуванні понять, коли, на нашу думку, «інтернаціональність» в освіті (у спрощеному варіанті) пояснюється як спільна праця всіх заради всіх у світовому вимірі, а «інтернаціоналізація» – як уніфікація освітніх стандартів, навчальних програм задля виходу ЗВО на світовий ринок праці із освітніми пропозиціями. За таких умов між ЗВО підвищується конкуренція, що спонукає

його (ЗВО) до пошуку підвищення іміджу та вдосконалення якості освіти всіма можливими засобами, зокрема й за рахунок залучення іноземних студентів (як майбутніх амбасадорів країни).

Отже, можемо стверджувати, що поняття «інтернаціоналізація» є багатовимірним, контроверсійним та охоплює практично всю сферу університетської діяльності, з одного боку, трансформуючи університет, з іншого боку, впливаючи на формування глобального простору вищої освіти. Проблемам інтернаціоналізації навчання та науково-дослідницької діяльності на рівні вищої освіти присвячено велику кількість робіт вітчизняних досліджень (Н. Авшенюк [2], О. Анісімова [9], С. Вербицька [27; 28], О. Виговська [30], Т. Дараган [42], М. Дебич [46; С-38], В. Зінченко [70], О. Ігнатова [76], С. Курбатов [98], В. Кремень та С. Курбатов [278], І. Мигович [105], О. Нітенко [115], А. Сбруєва [200], І. Степаненко [216, 217] та ін.).

Про інтерес до проблеми інтернаціоналізації освіти свідчить публікація А. Космюцкі (Kosmützky A.) та Р. Путті (Putty R.) «Подолання кордонів та перетин меж: системний огляд літератури про транснаціональну, офшорну, міжнародну та безкордонну вищу освіту» («Transcending borders and traversing boundaries: a systematic review of the literature on transnational, offshore, cross-border, and borderless», 2016) [275]. Автори проаналізували велику кількість наукових статей, розміщених у відкритому доступі, та представили огляд найбільш, на їх думку, значних публікацій, які було розділено за тематичними напрямками. Один із таких напрямів – вибір студентів та мобільність студентів (Student Choice and Student Mobility). У цьому розділі акцентовано увагу на факторах (кращі можливості для навчання, можливі стипендії, академічні здібності, мотивація, стать, вік, можливості подальшого працевлаштування тощо), які впливають на вибір студентів ЗВО. Наприкінці статті виділено перспективні напрями досліджень (створення бренду ЗВО, наявність відкритих онлайн-курсів, наукова співпраця з іншими університетами, професійний розвиток випускників) [275].

У своїй праці «П'ять міфів про інтернаціоналізацію» (Five Myths about Internationalization, 2011 р.) автор найбільш відомої дефініції цього процесу Дж. Найт зазначає, що поступово інтернаціоналізація стає все більш важливим та складним процесом. Водночас «концепція інтернаціоналізації стає все більш неузгодженою та внутрішньо суперечливою. Вона вже міцно інтегрована як у програми та стратегії розвитку університетів, так і в систему пріоритетів національної освітньої політики. Це свідчить про те, що інтернаціоналізація цілком легітимована у сфері політики, практики та досліджень у галузі вищої освіти» [276]. Однак автор зауважує, що «існує і зворотній бік цієї позиції, коли інтернаціоналізацією називають все, що стосується глобальної, міжкультурної, міжнародної діяльності» [276].

Далі автор спростовує низку міфів, але нас цікавить міф 1, сутність якого у твердженні, що підвищення кількості іноземних студентів в університеті прямо пропорційно зростанню рівня міжнародної культури самого університету, тобто збільшення студентів-іноземців – це свідчення якісної міжнародної діяльності ЗВО. Дослідник констатує, що ця теза часто суперечить дійсності. Оскільки студенти-іноземці схильні до створення внутрішніх культурних об'єднань, вони не завжди інтегруються в культуру країни, яка їх приймає. Крім того, вибір іноземцями країни для навчання (чи інтерес країни, де навчаються) часто має виключно фінансову основу: студенти зацікавлені в економії коштів, університети – у їх збільшенні. Тобто мотивація університетів, на думку Дж. Найт, полягає в «генерації доходів або бажанні покращити позиції в глобальних рейтингових таблицях» [276]. Тобто про культурну інтеграцію як обов'язковий складник інтернаціоналізації освіти в такому випадку не йдеться. Ми поділяємо занепокоєння дослідниці, оскільки також вважаємо, що іноземні студенти не можуть розглядатися виключно як «джерело прибутків університету», вони мають бути доказом рівня міжнародного іміджу університету, високого рівня якісної освіти, який тут здобувають.

Водночас маємо нагадати, що інтернаціоналізація є наслідком глобалізації, тож неминуче освіта починає реагувати та регулюватися ринком освітніх послуг. Тому важливим видається зауваження вітчизняних учених, які наголошують, що на сьогодні «міжнародний ринок освітніх послуг перетворюється в сектор економіки, що стрімко розвивається, центральними елементами якого є міжнародний маркетинг освітніх установ і цілеспрямований набір іноземних студентів» [9, с. 101].

Робота Дж. Найт («Інтернаціоналізація перетворень: визначення, підходи та обґрунтування» / «Internationalization Remodeled: Definition, Approaches, and Rationales», 2004 р.) цікавить нас ще й тому, що вона пропонує класифікацію стратегій інтернаціоналізації, на які має зважити ЗВО. Комплексна діяльність щодо інтернаціоналізації у вищій освіті, на думку дослідниці, відбувається у двох напрямках: «інтернаціоналізація вдома» та «інтернаціоналізація за кордоном». Авторка вважає, що «інтернаціоналізація за кордоном» фокусується на переміщенні освіти через національні кордони, включаючи рух студентів, персоналу та програм. Іноземні студенти, хто переїжджає в іншу країну для отримання освітнього рівня та навчається за кордоном, є яскравими прикладами «інтернаціоналізації за кордоном». «Інтернаціоналізація вдома» націлена на забезпечення навчання, зосередженого на міжнародному рівні, в домашніх умовах, тим самим надаючи студентам можливість отримувати переваги інтернаціоналізації, не виїжджаючи за кордон [277].

Удосконалюють та доповнюють наведену класифікацію Дж. Міттельмаєр (J. Mittelmeier), Б. Рієнтіс (B. Rienties), Дж. Рогатен (J. Rogaten), А. Гунтер (A. Gunter), які додали до класифікації Дж. Найт третій компонент – «дистанційна інтернаціоналізація» (Уявлення про міжнародну активність на віддаленість: «Третя категорія» міжнародного співробітництва університетів / Conceptualizing Internationalization at a Distance: A «Third Category» of University Internationalization). Автори вважають, що зростання кількості заходів, які підтримуються інформаційними технологіями, створили

нові можливості для університетської інтернаціоналізації. Тепер студенти та науковці можуть залишатися вдома, послуговуючись сучасними технологіями для навчання та проведення досліджень в установі чи за програмою, яка знаходиться за кордоном. Визначаючи «дистанційну інтернаціоналізацію» як нову (третю) категорію інтернаціоналізації вищої освіти, Дж. Міттельмаєр зі співавторами виокремлює її ключові складники: локація студента (студент знаходиться у країні свого громадянства або проживання), локація провайдера освітніх послуг (заклад освіти, що знаходиться поза межами країни проживання студента), технологія (форма технології, що забезпечує, підтримує взаємодію та обмін між країною, де знаходиться студент, та країною, де знаходиться заклад освіти) [279]. Дослідники спираються на світовий досвід, який демонструє варіативні моделі дистанційного навчання, «які включають доставку навчального матеріалу в інтернеті між установою та студентом, часто доповнюються синхронними чи асинхронними навчальними активностями або іншою педагогічною підтримкою» [277]. Утім автори вбачають і певні недоліки цього навчання, попри наявність низки переваг. І головний недолік полягає у «відсутності міжкультурної взаємодії», оскільки, як справедливо стверджують автори, студенти, які обирають навчання за кордоном, прагнуть самовдосконалення в іншому культурному контексті.

На нашу думку, робота дослідників надзвичайно цікава та корисна для ознайомлення, утім вона скоріш демонструє можливості дистанційного навчання та дистанційної освіти й навряд чи може вважатися третьою моделлю інтернаціоналізації ЗВО, оскільки тут ідеться лише про організацію та засоби навчання. Отже, у нашому випадку ми маємо говорити про *інтернаціоналізацію за кордоном* (за Дж. Найт). У роботі ми представляємо заклади, які приймають на навчання, а не відправляють студентів. Тому, можливо, краще говорити про інтерналізацію з-за кордону.

Із позицій ЗВО, який приймає на навчання, ми пропонуємо доповнення до класифікації Дж. Найт («інтернаціоналізація вдома» та «інтернаціоналізація за кордоном») – компонент інтерналізація з-за кордону.

Отже, викладене вище дозволяє нам зробити проміжний висновок щодо необхідності включення питання навчання студентів-іноземців до конкретних програм інтернаціоналізації вітчизняних ЗВО, оскільки цей критерій на сьогодні, за твердженням заступниці голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти Н. Стукало, входить до системи критеріїв оцінки якості вищої освіти, що надається за конкретною освітньо-професійною чи освітньо-науковою програмою [182].

Оскільки наше дослідження зорієнтовано на ЗВО та ЗФПО Криворіжжя, ми зосередили свою увагу на з'ясуванні питання наявності у криворізьких ЗВО та ЗФПО Стратегій інтернаціоналізації та виявленні «місця» в цих стратегіях студентів-іноземців.

Маємо констатувати, що станом на липень 2023 р. за даними ЄДБО (<https://info.edbo.gov.ua/about/>) у Кривому Розі зареєстровано 17 закладів фахової передвищої освіти (3 – у стані припинення внесення даних у держреєстр; <https://registry.edbo.gov.ua/fahova-peredvisha-osvita/12110/>) та 13 закладів вищої освіти (4 – у стані припинення внесення даних у держреєстр та 3 – заклади приватної форми власності; <https://registry.edbo.gov.ua/vishcha-osvita/12110/>).

Тобто предметом нашого аналізу стало встановлення наявності/відсутності серед офіційних документів освітніх закладів (6 ЗВО та 14 ЗФПО) стратегій інтернаціоналізації навчання, яка, на наше переконання, свідчила б про роботу закладу освіти щодо включення до світового освітнього простору, зокрема через прийом на навчання іноземних студентів (перелік ЗФПО та ЗВО, чиї матеріали було піддано аналізу, міститься в Додатку Е).

Державний університет економіки і технологій (далі – *ДУЕТ*) на своєму офіційному сайті містить змістовну та розгорнуту інформацію щодо можливості навчання іноземних студентів, нормативні документи, що регулюють ці послуги, рекомендації щодо прийому іноземних громадян, перелік спеціальностей, за якими відбувається ця підготовка, а також щодо можливості навчання на підготовчому відділенні

(<https://www.duet.edu.ua/ua/area/international/for-international-students>).

Серед нормативних документів є «Стратегія інтернаціоналізації Державного університету економіки і технологій на період 2021-2022 рр.» (2021 р.) [221]. Це ґрунтовний документ, у якому інтернаціоналізація на рівні ЗВО трактується як «процес перетворення національного ЗВО в інтернаціональний, включення міжнародного аспекту в усі компоненти управління університетом з метою підвищення якості викладання і наукових досліджень з метою досягнення необхідних компетенцій» [221].

Вивчення зазначеної стратегії інтернаціоналізації переконує в тому, що університет зацікавлений у залученні іноземних громадян до навчання, тому в меті інтернаціоналізації університету, з-поміж іншого, зазначено про «запровадження культури толерантності й підтримки з метою залучення іноземних здобувачів освіти, викладачів і науковців». Означений напрям конкретизовано серед цілей інтернаціоналізації Університету («розширення можливостей доступу до освітніх програм Університету іноземців») та в завданнях («сприяння розробленню і втіленню міжнародних програм (літні школи, наукові та навчальні візити і т. ін.) із залученням іноземних та українських здобувачів освіти, з можливістю отримувати кредити за участь у таких програмах», «залучення іноземних здобувачів освіти до навчання на всіх рівнях вищої освіти, створення умов для їх адаптації в українське освітнє середовище»), задля чого передбачено налагодження співробітництва з Українським державним центром міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України.

Додамо, що певна кількість іноземних здобувачів освіти включена до переліку індикаторів інтернаціоналізації Університету, а ґрунтовність та зорієнтованість аналізованої стратегії на масштабні цілі дозволяє констатувати увагу університету до підготовки іноземних громадян.

Крім того, у закладі розроблено «*Стратегію формування контингенту здобувачів вищої освіти у ДУЕТ*» [227], у якій визначено завдання для реалізації Операційної цілі 7.2. «Активне залучення іноземних студентів до

навчання в Університеті», які вважаємо за доцільне навести: «розробка та реалізація маркетингової стратегії щодо залучення на навчання іноземних студентів; налагодження співпраці з консульськими установами зарубіжних країн з метою залучення іноземних студентів і нових партнерів для реалізації міжнародних освітніх і наукових проєктів; формування нормативно-правового забезпечення відкриття філій Університету за кордоном – самостійно або у партнерстві з закордонними університетами; формування сприятливого освітнього середовища та створення комфортних умов для навчання та перебування іноземних студентів в Україні; вивчення можливостей працевлаштування для іноземних студентів у вільний від навчання час задля вирішення проблем матеріального забезпечення перебування і навчання та опанування ними практичних фахових компетентностей; розвиток міжкультурного розмаїття студентської молоді Університету» [227].

На офіційному сайті *Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського* (далі – ДОНУЕТ) розміщено «Положення про прийом та організацію навчання іноземних громадян та осіб без громадянства» [144] та інформацію про Прийом на навчання іноземців та осіб без громадянства (<https://vstup.donnuet.edu.ua/pravila-priyomu-inozemciv/>). Положення містить нормативні вимоги щодо навчання громадян інших країн у ДОНУЕТ, утім інформація щодо навчання студентів-іноземців у самому університеті відсутня.

На сайті поверхнево відображено інформацію про навчання іноземних студентів, які вчилися на підготовчому відділенні університету (останнє оновлення інформації було в 2020 р.). Стратегія інтернаціоналізації на сайті університету відсутня. Утім Стратегія розвитку Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського на 2021 – 2025 рр. (ДОНУЕТ) містить п.5 (Інтернаціоналізація освіти і науки), що передбачає кількісне збільшення контингенту іноземних студентів (з 15 осіб у 2021 р. до 30 осіб у 2025 р.) (<https://donnuet.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/strategy-donnuet-2021-2025.pdf>). Жодних заходів у

визначеному напрямі згаданою Стратегією не передбачається.

Криворізький державний педагогічний університет (далі – КДПУ): на сайті університету відсутня інформація про Стратегію інтернаціоналізації, окрему інформацію про Міжнародне співробітництво (п.6.3.) університету з іншими країнами та закладами освіти знаходимо у Програмі перспективного розвитку КДПУ на 2018-2027 рр. [177]. Утім ця інформація має переважно наукове спрямування та не містить згадки про іноземних студентів. Унормовує організаційно-правовий аспект питання «Положення про навчання іноземців та осіб без громадянства у Криворізькому державному педагогічному університеті» [147]. Водночас варто додати, що на сайті КДПУ наявна вкладка «Навчання закордонних студентів» (<https://kdpu.edu.ua/mizhnarodna-diialnist/navchannia-zakordonnykh-studentiv.html>), яка містить лише дві інформації: Прийом і навчання іноземців та осіб без громадянства до університету на 2023 р. (<https://kdpu.edu.ua/mizhnarodna-diialnist/navchannia-zakordonnykh-studentiv/4050-pryiom-ta-navchannia-inozemtsiv-ta-osib-bez-hromadianstva-do-universytetu.html>) та Нормативно-правова база з питань перебування та навчання іноземців в Україні (<https://kdpu.edu.ua/mizhnarodna-diialnist/navchannia-zakordonnykh-studentiv/4049-normatyvno-pravova-baza-z-pytan-perebuvannia-ta-navchannia-inozemtsiv-v-ukraini.html>). Докладної інформації щодо переваг навчання в КДПУ, умов проживання чи можливостей дистанційної освіти не міститься.

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ (ДонДУВС) та *Криворізький факультет Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. На сайті закладів не виявлено документа про Стратегію інтернаціоналізації інституту/університету, проте є вкладка «інтернаціоналізація», де розміщено інформацію про міжнародні проекти, програми подвійних дипломів, можливості міжнародних стажувань тощо. Інформація щодо можливості навчання іноземних студентів відсутня.

Криворізький національний університет. На сайті університету наявна

«Стратегія інтернаціоналізації ДВНЗ «КНУ»» [222]. Ухвалена у 2017 р., вона відповідала завданням часу, проте, з нашої точки зору, сьогодні потребує свого оновлення, зокрема в частині залучення іноземних студентів до навчання в університеті, оскільки в розглянутій стратегії увага приділяється «формуванню соціокультурного мотиваційного середовища університету, що сприяє професійному зростанню співробітників та комфортному навчанню іноземних студентів в університеті» [222]. Такий підхід, на нашу думку, не охоплює всіх аспектів забезпечення студентам-іноземцям умов для здобуття якісної освіти. Додамо, що в 2018 р. в університеті було прийнято «План дій щодо покращення процесу інтернаціоналізації КНУ на 2018-2020 рр.», який за своїм змістом спрямований на підвищення загально університетського рівня володіння англійською мовою, тож не торкається питань підготовки іноземних студентів.

Аналогічний аналіз сайтів ЗФПО демонструє практично повну відсутність будь-яких стратегій/програм інтернаціоналізації в закладах фахової передвищої освіти Криворіжжя, як і програм/стратегій розвитку ЗФПО на найближч декілька років. Припускаємо, ця інформація просто відсутня на сайтах закладів, проте, переконані, вона мала б існувати.

Лише у двох закладах (*Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету» (ВСП «ГФК КНУ»*) та *Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету» (ВСП «КРФК НАУ»*) знаходимо згадку про можливість здійснення освітньої діяльності з підготовки іноземних здобувачів.

Так, у переліку основних заходів Програми розвитку ВСП «ГФК КНУ» у п.4.7. «Розвиток міжнародного співробітництва коледжу» міститься прагнення закладу до «отримання ліцензії на міжнародну освітню діяльність» [91]. Утім програму було затверджено в 2015 р., тож результат щодо реалізації цього амбітного плану, очевидно, відсутній. Та в «Стратегії розвитку ВСП «КРФК НАУ» на період до 2018 р.» [225] серед стратегічних цілей вказується

на розвиток міжнародного партнерства та інтеграцію в європейський простір, що має відбутися за рахунок удосконалення рівня володіння іноземними мовами учасників освітнього процесу, участі в міжнародних проєктах та співпраці з випускниками коледжу.

На наше переконання, неврахування зазначеного компонента (розробка, затвердження та впровадження стратегій інтернаціоналізації ЗВО та ЗФПО) гальмує входження освітніх закладів Криворіжжя до світового ринку постачання освітніх послуг. Із цих позицій звертаємося до твердження О. Виговської: «розроблення інституційної стратегії інтернаціоналізації є одним із ключових пріоритетів розвитку університетської освіти в Україні, оскільки сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти та їх інтеграції в європейський освітній простір» [30, с.43].

План реалізації означеної стратегії мав би бути конкретизований у низці заходів, з-поміж яких – залучення іноземних громадян до навчання у ЗВО та ЗФПО України. У дослідженні вітчизняних науковців «Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації» (2016 р.) особливо підкреслюється важливість цілеспрямованого залучення іноземних студентів як першого етапу розвитку інтернаціоналізації [79, с. 9]. За спостереженням учених, експорт освітніх послуг шляхом залучення іноземних студентів у багатьох країнах розглядається як економічний фактор розвитку закладу («зміцнення інституційного статусу і потужності за рахунок додаткових фінансових надходжень від навчання іноземних студентів» [79, с. 24]). Ми поділяємо міркування І. Степаненко та М. Дебич про те, що в умовах глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти «залучення іноземних студентів на навчання почало розглядатися вже не як самостійний сегмент міжнародної діяльності, а як складова комплексної стратегії, інтегрованої в інституційне лідерство, що невідривно пов'язана із усіма іншими її складовими, такими, як академічна мобільність, інтернаціоналізація освітніх програм і цифрове навчання, розвиток міжнародного співробітництва і партнерства. В Україні таке комплексне та інтегративне бачення роботи з

іноземними студентами ще не сформувалося ані на теоретичному, ані на практичному рівні» [216, с. 49].

Власне саме про це йдеться у «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки», коли констатовано «низький рівень використання потенціалу українських ЗВО для підготовки іноземних громадян» та «недостатній рівень забезпечення доступності вищої освіти для іноземних студентів, сприятливих і безпечних умов навчання» [224, с. 25].

Маємо визнати, розвиток інформаційних технологій та умови пандемії останніх років значною мірою вплинули на процеси інтернаціоналізації у вищій освіті, змінивши її форми та функції. Ця мінлива динаміка означає, що стратегія розвитку сучасного університету потребує переосмислення та врахування нових форм інтернаціоналізації у її цифровому вимірі. Тож цифровізація освітнього процесу – наступний виклик, що постав перед освітою. Власне про це йшлося на початку підрозділу, коли ми вказували на третій компонент інтернаціоналізації «дистанційна інтернаціоналізація» (Дж. Мігтельмаєр, Б. Рієнтіс, Дж. Рогатен, А. Гунтер). Саме цей аспект інтернаціоналізації, вважаємо, є найбільш продуктивний у підготовці студентів-іноземців у вітчизняних (зокрема криворізьких) ЗВО та ЗФПО.

У вітчизняних ЗВО та ЗФПО загалом представлені різноманітні моделі дистанційного навчання. Їхня активізація пов'язана з пандемією та війною. Утім власне інтернаціоналізація як освітній проєкт була представлена у спільному дослідницькому документі «Концепція віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти України», який було створено в 2009 р. у результаті реалізації проєкту ТЕМПУС «Е-інтернаціоналізація для навчання у співпраці». До проєкту були залучені іноземні університети та 4 українські інституції (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Таврійський національний університет ім. Вернадського, Івано-Франківський національний університет нафти і газу, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»). Передбачалася розробка та використання спільного програмного забезпечення. Цим проєктом

визначається сутність інтернаціоналізації як процесу, що потребує суттєвих змін на всіх рівнях діяльності університетів: студенти, професорсько-викладацький склад, змістовий блок навчальних програм, питання акредитації та управління ЗВО. Загальна концепція цікава, проте морально застаріла, оскільки описує той досвід, який, можливо, і був передовим у 2009 р., утім у сучасних реаліях не витримує критики. Крім того, він містить лише одну згадку про іноземних студентів (на початку документа). Тож у 2009 р. підготовку іноземних студентів засобами дистанційного навчання практично не розглядали, утім саме сьогодні ця тенденція мала б бути активізована та набувати все більшого розвитку.

Тому ми повністю поділяємо думку А. Заслуженої, А. Сабітової та В. Донченко про те, що «з початком повномасштабної війни в Україні дана форма інтернаціоналізації є головним доступним інструментом надання освіти міжнародного виміру. Так, вона дає можливість українським та іноземним студентам навчатися в українських ЗВО, перебуваючи за кордоном; створити платформу для співпраці викладачів та адміністрації з зарубіжними колегами; інформувати громадськість про події в Україні і шукати підтримки через міжнародні зв'язки учасників академічного середовища тощо» [67, с.22]. Також звертаємо увагу на те, що дослідниці пропонують своє визначення поняття «віртуальна інтернаціоналізація вищої освіти», представляючи його як «підтримуваний інформаційно-комунікаційними технологіями, координований процес впровадження міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в цілі, функції та процес надання вищої освіти з метою підвищення якості освіти та науки, здійснення суттєвого внеску в розвиток суспільства, подолання глобальних викликів» [67, с.23]. Наведене визначення має загальний характер, однак не конкретизує місце в цьому процесі студентів-іноземців, що є предметом нашого наукового інтересу.

Утім така віртуальна освіта потребує не лише науково-методичного обґрунтування, вона має бути нормативно забезпечена. На цей аспект звертають увагу вітчизняні дослідники О. Левченко та Д. Плинокос, коли

наголошують, що «за умов дистанційного навчання іноземних студентів найбільш вагомого значення набуває як створення законодавчої бази для організації зазначеної форми навчання, так і забезпечення належного рівня розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання (Internet-технології, e-learning тощо)» [101, с. 212]. Тому вважаємо, що власне цей аспект потребує подальшої наукової розробки та є перспективним у напрямі організації навчання іноземних студентів у вітчизняних ЗВО.

Друга група тенденцій пов'язана з *необхідністю розв'язання найбільш актуальних питань організаційного та навчально-методичного характеру.*

Маємо зазначити, що у світовому співтоваристві успішність реалізації стратегій інтернаціоналізації університетів, з-поміж іншого, вбачаються у наявності грантів для іноземних студентів, наявність «спеціальних структур для роботи з іноземними абітурієнтами і студентами», «якість побутової інфраструктури для іноземних студентів: гуртожитки, університетські готелі, медичні послуги, страхування, харчування» [79, с. 35]. Ці проблеми відносимо до організаційних, що вирішуються в межах університетської автономії. ЗВО на власний розсуд мають створити іноземним студентам комфортні умови навчання та перебування в країні. Саме останній аспект визначає ступінь адаптації здобувачів до соціокультурного простору країни, де вони вчаться.

Означена проблема залишається злободенною (хоча її значною мірою усунуто з сьогоденного порядку денного). У цьому аспекті звертаємося до праці М. Лаврик, яка на основі аналізу сучасних науково-педагогічних публікацій визначає декілька «вимірів» адаптації: соціально-культурний; соціально-психологічний; когнітивно-психологічний та культурно-побутовий [100, с. 37].

Соціокультурна адаптація передбачає активну взаємодію людини з іншою культурою з новим середовищем. Це процес, що включає набуття важливих навичок та знань, а також освоєння основних норм нової для студента-іноземця реальності. Головною перешкодою на цьому шляху є мовний бар'єр, який ускладнює процес комунікації між здобувачами та викладачами. Тому значну

увагу продовживатимуть приділяти формуванню мовної компетентності здобувачів, вивченню української мови як державної, якою здійснюється освітній процес. Науковець наголошує, що процес адаптації не обмежується лише аудиторними заняттями, а також включає діяльність після них. Тому рекомендовано проводити заходи поза аудиторією, що можуть допомогти іноземним студентам активніше долучатися до нової соціокультурної комунікації та прискорити процес адаптації.

Соціально-психологічний вимір, за М. Лаврик, передбачає врахування проблем соціально-психологічної адаптації іноземних студентів до навчання в українських ЗВО. Із цих позицій, якісне засвоєння матеріалу загальнонаукових дисциплін іноземними студентами передбачає обов'язкове врахування їхньої ментальності, психологічного стану та інших особливостей національної самосвідомості.

Когнітивно-психологічна адаптація стосується як зміни сприйняття індивідом нового навчального середовища, так і способу обробки інформації. Це може включати засвоєння нових знань, сприйняття та розуміння нових культурних і соціальних контекстів, а також адаптацію до нових форм навчання. *Культурно-побутовий вимір адаптації* іноземних студентів включає в себе звички та звичаї, пов'язані з їхнім повсякденним життям у новому середовищі. Це може включати адаптацію до нової мови, кулінарії, соціальних норм, традицій, свят і правил. Зауважимо, що цей процес може бути викликом, оскільки він вимагає зміни знайомих шаблонів поведінки, але він також може стати важливою частиною особистісного росту й самоосвіти студентів. Отже, адаптація іноземних студентів має бути цілеспрямованою, грамотно організованою та інтегрованою в навчальну та позанавчальну діяльність.

Вивченню проблем «адаптації іноземного студентства до освітнього середовища, ринку праці та українського суспільства загалом» присвячено дослідження, яке було проведено в 2021 р. незалежним аналітичним центром Cedos «у рамках ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» в партнерстві з ініціативою

відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні» (<http://surl.li/jfjbl>). Дослідженням встановлено умовну кількість здобувачів, які щорічно приїждять в Україну (близько 20 тис.), фінансове забезпечення їхньої освіти (переважна більшість навчаються своїм коштом); окреслено коло «великих» міст, де переважно сконцентровано студентство та визначено перелік найбільш затребуваних студентами-іноземцями спеціальностей. Крім того, у дослідженні визначено коло проблемних питань, що ускладнюють навчання іноземних студентів у вітчизняних ЗВО, та подано рекомендації щодо їх розв'язання. У цілому укладачі звіту за результатами дослідження серед проблем називають:

– «брак стратегічного розвитку ринку праці та державних пріоритетів розвитку економіки»;

– «брак комплексного бачення щодо іноземних студентів в Україні призводить до неузгодженості процедур, що стосуються вступу, в'їзду та перебування в Україні, а також працевлаштування» [78, с. 5].

Вирішення цих проблем, на думку авторів Звіту, сприятиме «адаптації іноземного студентства до освітнього середовища, ринку праці та українського суспільства загалом» [78, с. 6].

Також звертаємо увагу на дослідження «Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України» (2021 р.), що містить матеріал щодо загальної характеристики глобального ринку послуг вищої освіти. Тут автор доходить висновку, що «подальший розвиток цього напрямку потребує прийняття рішень на основі детального аналізу особливостей освітнього маркетингу ближніх країн-конкурентів, модернізації освітньої політики щодо залучення студентів-іноземців із урахуванням дій конкурентів, створення для їх навчання й проживання в Україні більш доступних і комфортних умов» [7, с. 10].

Маємо повторити, що задля забезпечення іноземних студентів якісною вищою освітою та задля їхньої успішної адаптації до соціокультурних умов іншої країни у вітчизняних ЗВО функціонують окремі підрозділи – підготовчі

факультури/відділення. До їхніх обов'язків входить розв'язання організаційних проблем, що можуть виникати у студентів-іноземців. Працівники цих відділів сприяють налагодженню комунікації між студентами та викладачами, перед якими постає питання забезпечення студентів якісним навчальним контентом (навчально-методичне забезпечення). Тому системна розробка навчально-методичного матеріалу, який би враховував індивідуальні особливості здобувачів та їхнє подальше професійне спрямування, становить постійний науковий інтерес педагогічної науки (див. Додаток В. Перелік тем дисертаційних праць із педагогіки, дотичних до теми дослідження). Адміністративний та викладацький штат мають зважати, що саме від ефективного функціонування доуніверситетської освіти залежить як подальша інтенсивність розвитку фахової підготовки іноземних громадян у межах усієї системи вищої освіти України, так і утвердження авторитету України в цілому як країни, спроможної забезпечити зарубіжні країни кваліфікованими працівниками.

У якості узагальнення можемо вкотре наголосити, що залучення іноземних студентів до навчання в Україні має надзвичайно важливе значення, а «розвиток міжнародного сегменту вищої освіти має розглядатися як один із пріоритетних стратегічних напрямів державної освітньої політики» [216, с. 51]. Тому системне розв'язання зазначених у розділі проблем вважаємо перспективними тенденціями розвитку системи підготовки іноземних студентів у ЗВО України.

Висновки до третього розділу

У розділі визначено пріоритетні напрями розвитку системи підготовки іноземних студентів на Криворіжжі у 90-ті рр. ХХ – на початку ХХІ ст., у часи, коли відбувається створення нової вітчизняної системи освіти, ще не позбавленої рудиментів минулої системи, але спрямованої на майбутнє визнання України як країни, що займає гідне місце на світовому ринку освітніх послуг. Тому в характеристиці періоду було визначено головну тенденцію –

це прагнення подолання радянської формально-адміністративної, заідеологізовані системи освіти та побудова новітньої системи, яка відповідає сучасним освітнім викликам.

На початку періоду відбувалося формування законодавчої бази щодо організації освітніх послуг для іноземних громадян та осіб без громадянства, здійснювалася розробка нормативних документів та процедур отримання студентських віз, в'їзду/виїзду і перебування на території України, реформування структури та змісту освіти в умовах інтеграції в європейський простір. На цей час припадає активізація досліджень в освіті для іноземців, пов'язаних передусім із відновленням національних політико-економічних, соціокультурних та освітніх детермінант.

Обмеженість доступу до архівних документів щодо навчання іноземних студентів у закладах освіти Криворіжжя ускладнювала цілісне представлення провідних тенденцій того часу, утім очевидним є факт поступового зростання кількості іноземних студентів, починаючи з 2005 р., що пояснюється активізацією роботи МОН України (відкриття в 2003 р. структурного підрозділу «Український державний центр міжнародної освіти») у визначеному напрямі, поступовому оформленні нормативної бази освіти іноземців в Україні, популяризації української освіти за кордоном.

Особливості геополітичного становища України на початку XXI ст. створили нові випробування для вітчизняної системи освіти іноземних студентів. Передусім це спроби використання студентських віз для подальшого нелегального перетину «іноземними студентами» кордону України з іншими країнами. Тому питання суворості звітності ЗВО за кожного студента-іноземця набуває все більшої ваги. Водночас із «радянським минулим» відійшли вимоги тотального контролю над іноземцями та докладного звітування про їхній добробут, навчання та участь у виховних заходах перед МОН України. На перший план вийшло фінансове питання, що узгоджувало вартість освітніх послуг, які надавали освітні заклади.

Також у цей час поступово формувалася думка про те, що підготовка студентів-іноземців – це не лише шлях покращення добробуту закладу, а, швидше, механізм міжнародного впливу України, що створює її позитивний імідж. (Зазначимо, що ця позиція в її ідеологічному аспекті була головною для ЄСРР). Водночас нарешті привернуто увагу на мову викладання. Якщо раніше єдиною мовою викладання була російська, то з 2006 р. вводиться й українська, хоча поки за вибором здобувача.

Визначальною, на нашу думку, подією було створення Концепції Державної програми розвитку міжнародної освіти України на 2010-2015 роки, яка, на жаль, не отримала свого розвитку, натомість із 2014 р. спостерігаємо стримувальні процеси у просуванні освіти студентів-іноземців. Цей час позначений гальмуванням розвитку системи експорту освітніх послуг українськими закладами освіти через військові дії на сході нашої держави, наслідками стали страх іноземців навчатися на території України, недовіра українським закладам у можливості надавати якісні освітні послуги в умовах воєнних дій, що спровокувало певне зниження іноземного контингенту. Такий стан подій обумовив пошуки шляхів переконання зарубіжних партнерів та потенційних іноземних абітурієнтів у безпечності та перевагах навчання в Україні.

Маємо зазначити, що попри складні умови, з 2016 р. з'являються нові потенційні можливості для відродження освіти студентів-іноземців. На цей час припадає вдосконалення інформаційних та методичних послуг стосовно організації навчання іноземців у закладах освіти України, активізація міжнародного співробітництва українських закладів освіти в напрямку академічних обмінів, участь у реалізації освітніх програм, проведення ґрунтовної аналітичної роботи щодо надання послуг іноземцям тощо.

Наступні роки характеризувалися лише численними втратами контингенту іноземних студентів, які зумовлені багатьма факторами. Серед них ми можемо виокремити глобальні (обмеження щодо надання іноземним студентам віз для навчання; психоемоційні настрої абітурієнтів, що

зменшують привабливість перспектив навчання за кордоном; зменшення глобального фінансування, що обмежує здатність фізичних осіб витратити кошти на користь вищої освіти; збільшення вартості авіаквитків для здійснення соціального дистанціювання в повітряному пасажирському транспорті; збільшення пропозицій віртуальної міжнародної освіти) та локальні (складна непередбачувана епідеміологічна ситуація, відсутність дієвого механізму дистанційного вступу іноземних громадян).

Із початку пандемії українські заклади освіти активно долучилися до використання різноманітних форм дистанційного навчання як дієвого короткострокового рішення та тимчасового вирівнювання ситуації. Проте стало зрозумілим, що таке переведення навчального процесу в онлайн-режим на постійній основі може спричинити значні зміни у фінансовому секторі закладів освіти. Оплата за навчання, як і раніше, мала бути конкурентоспроможною, однак не всі здобувачі вищої освіти бажали навчатися дистанційно. Ще одним суперечливим результатом виступає зниження конкурентоспроможності регіональних закладів освіти, що збільшує зовнішню освітню конкуренцію.

У ці роки й донині єдиними закладами освіти Криворіжжя, які з 2012 р. мають державні ліцензії на надання освітніх послуг громадянам інших держав, залишаються КНУ та авіаційний коледж. Однак через об'єктивні причини, зумовлені пандемією та воєнним станом, доступ до їхніх матеріалів практично відсутній.

Попри все можемо відзначити низку тенденцій щодо інтернаціоналізації вітчизняної освіти, у межах якої сьогодні має розглядатися та розглядається освіта іноземних громадян. По-перше, світова освітня спільнота стикається з великою кількістю викликів. Вони охоплюють упровадження інноваційних технологій навчання, зміну вимог ринку праці, зростання глобальної конкуренції за «найкращі голови» та ін. Ці виклики вимагають гнучкого підходу до підготовки студентів, включаючи іноземних, адаптації навчальних програм до вимог сучасності та змінення фокусу з простого передавання знань

на розвиток навичок критичного мислення, творчого розв'язання проблем та навчання протягом життя.

По-друге, Україна стикається з власними специфічними проблемами, такими, як необхідність залучення більше іноземних студентів для підтримки вищої освіти та диверсифікації доходів університетів, необхідність підвищення якості освіти для відповідності міжнародним стандартам та престижності для іноземних студентів, а також потреба в модернізації навчальних програм та методичного забезпечення відповідно до найновіших світових тенденцій.

Інтернаціоналізація та глобалізація стали ключовими трендами в освітній сфері в усьому світу, включаючи Україну. Вони підсилюються через розширення міжнародного співробітництва в наукових дослідженнях, зростання кількості студентів, які обирають навчання за кордоном, та збільшення мобільності науковців, зокрема викладачів.

Врахування цих тенденцій дозволить університетам України ефективніше планувати свою діяльність, адаптуватися до швидко змінюваних умов та забезпечити більшу конкурентність на міжнародному рівні. Крім того, це допоможе краще відповідати на виклики сучасної освіти та сприятиме загальному розвитку вищої освіти в Україні.

Тож у контексті сучасної України інтернаціоналізація та глобалізація в освіті набули форми залучення більшої кількості іноземних студентів, розширення міжнародного співробітництва, участі в програмах академічного обміну, а також прийняття міжнародних освітніх стандартів і практик. Ці тенденції сприяють зростанню якості освіти в Україні, її визнанню та конкурентному статусу на світовому ринку освітніх послуг.

Результати дослідження, представлені у третьому розділі дисертації, опубліковані в таких наукових працях автора: [149; 152; 153; 158; 161; 162; 163; 164]

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя за період з 60-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст. дозволяє зробити такі науково-теоретичні висновки:

1. Використання сукупності методологічних підходів (системно-хронологічного, герменевтичного та парадигмального) та методів (термінологічного аналізу, джерелознавчої критики, періодизації та пошуково-бібліографічного) дозволило охарактеризувати джерельну базу дослідження та історіографію його проблеми. Матеріали дослідження було систематизовано на декілька груп: 1) нормативно-правові акти, які регламентують розвиток системи підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО України у визначених хронологічних межах; 2) архівні документи, які відображають питання, пов'язані з розвитком системи підготовки іноземних студентів у ЗВО та ЗФПО Криворіжжя; 3) інтерпретаційні джерела: наукові видання – монографії, дисертації вітчизняних науковців, тези конференцій, бібліографічні та словниково-довідкові видання, науково-педагогічна та методична періодика досліджуваного періоду; 4) інтернет-ресурси державних органів влади України: Міністерства освіти і науки України, Міністерства закордонних справ України, офіційний сайт Державної прикордонної служби України, офіційний сайт Державної міграційної служби України, ДП Державний центр міжнародної освіти України.

Здійснений аналіз історіографії проблеми розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти дозволяє констатувати наявність передісторії висвітлення питання в історико-педагогічній літературі, що відносимо до 70-80-х рр. ХХ ст., коли головну увагу дослідників було зосереджено на «внеску» СРСР у підготовку національних кадрів для «братніх країн». Вітчизняний освітній досвід стосовно підготовки іноземних спеціалістів набув більш широкого висвітлення лише з часів державної незалежності України (К. Бендяк,

В. Груцьяк, В. Гуменюк, Л. Рибаченко, Ю. Федотова та ін.), однак усе ще потребує свого детального вивчення з огляду на розвиток міжнародної державної політики України та складні соціально-політичні процеси.

2. Визначено теоретичні основи та сутність базових понять, що складають процес підготовки іноземних громадян у закладах вищої та фахової передвищої освіти в педагогічній науці. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці вітчизняних учених щодо сутності педагогічної методології та методологічних особливостей проведення історико-педагогічного дослідження, що дозволили окреслити сукупність методологічних принципів (принцип загального взаємозв'язку, принцип системності, принцип об'єктивності, принцип причинно-наслідкових зв'язків, принцип історизму, принцип руху від опису до пояснення, а від нього – до прогнозування, принцип наступності), підходів (системно-хронологічний підхід, парадигмальний підхід, герменевтичний підхід, регіональний підхід, прогностичний підхід) та низкою загальнонаукових (аналіз, синтез, інтерпретація, узагальнення, систематизація) та конкретно-наукових (термінологічного аналізу, періодизації, пошуково-бібліографічний, джерелознавчої критики, історико-ретроспективний та контекстний) методів наукового дослідження, використання яких забезпечило достовірність та цілісність отриманих результатів.

Здійснено авторське обґрунтування сутності ключового поняття дослідження «підготовка у ЗВО/ЗФПО іноземного студента», що розуміється як складне багатокomпонентне явище та цілісний комплекс послуг, метою якого виступає надання високого рівня освітніх послуг, що забезпечує професійну готовність іноземного громадянина до певної (професійної) діяльності. Основні компоненти зазначеної системи підготовки іноземних студентів у ЗВО/ЗФПО представлені такими складниками: «іноземний студент» та «підготовка у ЗВО/ЗФПО» (мета, зміст та організація навчання). Артикульовано вплив на другу складову означеної системи «контекстних»

компонентів (зовнішньополітична стратегія, міграційна політика, державна освітня політика та соціокультурне середовище України).

3. Виокремлено періоди, етапи й тенденції розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя впродовж досліджуваного періоду. Закономірність руху і розвитку системи підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти України в хронологічних межах нашого дослідження (60-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) актуалізовано в періодизації, що охоплює два головні періоди, визначені змінами державного устрою України: 1) система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти *України у складі СРСР (60-ті – 90-ті рр. ХХ ст)* – адміністративно-централізований період; 2) система підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти *України з часу державної незалежності (1991 р. – донині)* – демократично-регіональний період. У межах окресленого (першого) періоду виокремлено етапи, що презентують важливі чинники, які в історичній та педагогічній площині вплинули або стали вирішальними в розвитку досліджуваної системи. Зокрема, в межах першого періоду виокремлено: *етап концептуалізації* проблеми підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти, (60-ті – 70-ті рр. ХХ ст.) та *етап формалізації* загальних підходів до підготовки іноземних студентів у практику передвищої та вищої освіти (80-ті рр. ХХ ст.).

Проведене дослідження дозволило виокремити провідні тенденції на кожному періоді (етапі) розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя впродовж досліджуваного періоду. Для першого періоду (60-80-ті рр. ХХ ст.) характерними були такі тенденції: неухильне зростання кількості іноземних студентів у закладах фахової передвищої та вищої освіти Кривому Розі; активна інтеграція іноземних студентів у соціокультурний простір соціалістичної країни; делегування викладачам не лише навчальних, але й ідеологічних функцій; артикуляція питання щодо проходження іноземними

студентами практики в країні, яку вони представляють; формування системи дисциплінарного контролю із зосередженням на пошуках найефективніших її форм; інтенсифікація ідеологічного складника у виховному процесі з модифікацією її мети як переходу від формування діалектичного світогляду до пропагандистської діяльності; комбінування тьюторської ролі кураторів із контролем за успішністю та дисципліною іноземних студентів; активізація виховної роботи у сфері правового виховання (профілактика та попередження правопорушень), встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників.

На другому – регіонально-демократичному – етапі (1991 р. – донині) виокремлюємо такі тенденції: 1) спрямування на подолання рудиментів «радянського минулого» в нормативно-правовому та змістовому аспектах навчання іноземних студентів в Україні (зокрема в закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя); 2) постійна зміна кількості іноземців, що вступали до ЗВО Криворіжжя; 3) поступове зміцнення статусу української мови як іноземної та єдиної мови навчання іноземних студентів; 4) розгляд питання підготовки іноземних студентів у межах загального напрямку щодо міжнародної діяльності закладів освіти та інтернаціоналізації вітчизняної освіти; 5) збільшення прав ЗВО щодо організаційно-змістових складників навчання іноземних студентів; 6) прагнення вітчизняної системи освіти до підвищення якості та входження на світовий ринок освітніх послуг; 7) побудова такої системи освіти, яка була б гнучкою, якісною та відповідає на виклики часу.

4. Окреслено елементи позитивного досвіду закладів вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя в роботі з іноземними студентами досліджуваного часового проміжку: активна співпраця закладів освіти із державними установами та громадськими організаціями (наприклад, асоціації випускників) щодо зростання контингенту іноземних студентів із одночасним збільшенням кількості країн, які вони представляють; наближення практичної підготовки студентів до умов регіону (країни), яку вони представляють,

проходження іноземними студентами практики на батьківщині; орієнтація змісту навчання на країну походження іноземного студента; існування та розвиток інституту кураторства, встановлення зв'язку з випускниками попередніх років та формування системи післядипломної освіти для колишніх випускників; усебічна інтернаціоналізація освіти. Визначені тенденції мають бути враховані на сучасному етапі розвитку вітчизняної системи вищої та фахової передвищої освіти, оскільки вони роблять суттєвий внесок у підвищення міжнародного іміджу України у світовому вимірі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх можливих аспектів розгляду проблеми як у плані підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти загалом, так і її регіонального аспекту. Документальна база дослідження частково обмежена через об'єктивні умови сьогодення та відсутність у відкритому доступі частини важливих матеріалів. Загалом, на нашу думку, питання історії розвитку вітчизняної фахової передвищої освіти має становити науковий інтерес для подальших історико-педагогічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Н. О. Підготовка майбутніх лікарів-іноземців до оволодіння професійною термінологією у медичних закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2019. 354 с.
2. Авшенюк Н. М. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2009. Вип. 468. С. 3–11.
3. Адаменко О. В. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки. *Рідна школа*. 2013. №1–2. С. 8–14.
4. Адаменко О. В. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип.15. С. 10–13
5. Адаменко О. В., Разорьонова М. В. Аналіз тематичного спектра дисертаційних досліджень з питань підготовки іноземних студентів в Україні (1990–2009 рр.). *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Дніпро, 2011. №1 (1). С.5–9.
6. Адаменко О. В., Разорьонова М. В. Проблеми навчання в Україні іноземних громадян як об'єкт педагогічних дисертаційних досліджень 1990-2010 років. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2011. № 29. С. 3–7.
7. Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 160 с.
8. Андрусь О. Сучасні аспекти професійної підготовки студентів у технічних університетах. *Проблеми підготовки сучасного вчителя. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*. м. Умань, 2011. С. 283–294.
9. Анісімова О. Інтернаціоналізація вищої освіти: моделі та механізми: *Освітня аналітика України*. 2019. №3 (7). С. 97–110.

10. Аніщенко О. В. Наукові дослідження з історії професійної освіти та історії педагогіки: методичні рекомендації науковцям-початківцям. Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. 49 с.
11. Бадер В. Теоретичні засади побудови електронного підручника з української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 105–110.
12. Бакало О. М. Педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 20 с.
13. Бакум З. П., Городецька В. А., Суховенко Н. І. Українська мова для студентів-іноземців (рівень С1) : навч. посіб. Кривий Ріг, 2013. Ч. I. 94 с.
14. Бакум З. П., Караман С. О. Навчання лексики в курсі української мови як іноземної. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 6. С. 690–694.
15. Бакум З. П., Пальчикова О. О. Калейдоскоп культур (рівень В1) : навч. посіб. Кривий Ріг, 2014. 101 с.
16. Бендяк, К. І. Організація мовної підготовки іноземних громадян в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Одеса, 2014. 234 с.
17. Білик О. М. Підвищення якості підготовки іноземних студентів у контексті професійної соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Полтава, 2016. №3. Ч.2. С.6–14.
18. Білик О. М. Соціалізація іноземних студентів як педагогічна проблема. *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків, 2014. Вип. 43. С. 281–289
19. Борисенко О. І. Психологічна адаптація слухачів-іноземців підготовчого факультету вищого медичного закладу освіти: автореф. дис. на ... канд. псих. наук : 19.00.02. Київ, 2000. 19 с.

20. Булгакова Н. Б. Система пропедевтичної підготовки іноземних громадян з природничих дисциплін у технічному університеті: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 38 с.
21. Бурлака Я. І. З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми. *Рідна школа*. 1992. №1. С.7–13.
22. Василеко Н. В. Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в арабськомовних студентів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. 27 с.
23. Васиньова Н. Методика проведення періодизації розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть хх – початок ххі століття). *Гірська школа українських Карпат*. 2016. № 15 С. 136–139.
24. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми. *Шлях освіти*. 2005. №2. С. 7–11.
25. Вдович С. Методологічні підходи до вивчення історії розвитку естетичного виховання молоді. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 5(5). С. 270–283. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/58>
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. Бусел В. Т. Київ, 2005. 1728 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000728%5F12.
27. Вербицька С. Забезпечення якості вищої освіти в умовах інтернаціоналізації глобального освітнього простору. *Порівняльно-педагог. студії*. 2010. № 3–4. С. 78–86.
28. Вербицька С. В. Інтернаціоналізація як основний напрям розвитку вищої освіти. *Молодий вчений*. 2017. №11. С. 160–164.
29. Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного

університет». URL : <http://www.kgmt.org.ua/index.php/vidomosti-pro-koledzh/istoriya-koledzhu#>

30. Виговська О. Стратегія інтернаціоналізації як ключовий пріоритет розвитку університетської освіти в Україні. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 1-2. С.38–46.

31. Воровка М. І. Джерельна база історико-педагогічного дослідження: поняття та специфіка. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки*. 2018. № 2 (16). с 13–17.

32. Ворона М., Яковлєв Є. Перебування іноземних студентів в Україні: правовий статус та організація процесу навчання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип. 1. С. 61–64.

33. Ворона М. І. Сучасний стан забезпечення процесу навчання іноземців в Україні: організаційно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 423–430.

34. Гаврилюк Ю. Р., Сладких І. А. Історико-педагогічний аналіз розвитку системи підготовки іноземних громадян на теренах колишнього СРСР. *Переяславская Рада: её историческое значение и перспективы развития восточнославянской цивилизации: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф.* м. Харків, 2011 г. с. 162–167.

35. Гадамська А. А. Методика мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів засобами креолізованих рекламних текстів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2017. 257 с.

36. Гладир Я. С. Педагогічна підтримка адаптації іноземних студентів у процесі допрофесійної підготовки у ВНЗ України. *Молодий вчений*. 2016. № 9. С. 261–264.

37. Головка В. А. Педагогічний супровід професійного самовиховання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2015. 20 с.

38. Горбань Ю. А. Історичне дослідження: науково-методичні підходи до написання. URL : http://inb.dnsgb.com.ua/2012-1/12_gorban.pdf
39. Груцяк В. І. Развитие системы довузовского образования иностранных граждан в Украине: монографія. Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2011. 90 с.
40. Гуменюк В. В. Організаційно-педагогічні умови здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... канд. пед. наук :13.00.01. Львів, 2016. 341 с.
41. Гуменюк В. В. Підготовка іноземних студентів в закладах вищої медичної освіти України. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип.11. С. 36–40.
42. Гупан Н. Джерельна база історії педагогіки: пошук підходів до систематизації. *Рідна школа*. 2013. №8–9. С. 67–70.
43. Гупан Н. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. *Рідна школа*. 2013. № 4–5. С. 53–56.
44. Гупан Н. М. Проблеми хронології в сучасних історико-педагогічних дослідженнях. *Український педагогічний журнал*. 2016. №1. С.116–121.
45. Дараган Т. Інтернаціоналізація вищої освіти у ХХІ столітті : досвід університетів США і Європи. *Вища школа*. 2017. № 4. С. 48–54.
46. Дебич М. А. Перспективи розвитку інтернаціоналізації вищої освіти : європейський вимір для України. *Вища школа*. 2017. №2 (151). С. 33–42.
47. Дементьєва Т. І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2005. 20 с.
48. Деякі особливості переведення іноземних студентів, які навчались у Донецькій та Луганській областях. Лист МОН від 04.08.14 р. № 1/9-391. URL : https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/42334/.

49. Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.11.2013 р. № 1541. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2004-13>.

50. Дирда І. А. Розвиток полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2019. 253 с.

51. Дидактика довузівської підготовки студентів-іноземців : навчально методичний посібник. / Булгакова Н. Б., Довгодько Т. І., Диченко Т. В., Чайченко Н. Н. Суми : Сумський державний університет, 2017. – 286 с.

52. Диса О. В. Педагогічна система як основа розвитку особистісної зрілості студентів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. №1 (17). С.12–19.

53. Диченко Т. В. Методика навчання хімії іноземних слухачів підготовчих факультетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 19 с.

54. Диченко Т. В. Підготовка іноземних студентів у закладах вищої освіти України (1993–2017 рр.). *Збірник наукових праць Херсонського державного університету Педагогічні науки*. 2017. № 79(2). С.18–26.

55. Довгодько Т. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 2. С. 114–120.

56. Довгодько Т. І. Загальнонаукова підготовка іноземних студентів до навчання в авіаційному університеті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 20 с.

57. Довгодько Т. І. Доуніверситетське навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України : історико-методологічний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2014. № 42 (2). С.112–117.

58. Довгодько Т. І. Розвиток системи підготовки іноземних студентів в Україні. *Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України»*. 2011. С.102–104.
59. Дороніна Т. О. Історіографічний опис проблеми як необхідний складник історико-педагогічного дослідження (за матеріалами дисертацій із спеціальності 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки», захищених у 2016 рр.). *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 72. С. 83–88.
60. Дороніна Т. О., Кругленко Л. В. Методологічні засади історико-педагогічного висвітлення проблеми полікультурності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 40. Т. 2. С. 206–212.
61. Дубницька О. М. Методологічні підходи у професійній підготовці майбутніх фахівців. Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи : зб. наук. пр. Київ. Львів. Бережани. Гомель, 2018. С. 206–209.
62. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем. 2010. Полтава, 2010. 129 с. URL : http://www.dut.edu.ua/ua/uploads/1_1142_42884991.pdf.
63. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, гол. ред. Василь Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
64. Енциклопедія сучасної України (онлайн-енциклопедія). URL : <https://esu.com.ua/>.
65. Єрмолаєв В. М. Становлення та розвиток вищих представницьких органів влади України. *Право України*. 2013. № 1. С. 378–402.
66. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік та ін. Харків : Право, 2009. 584 с.
67. Заслужена А. А., Сабітова А. П., Донченко В. М. Віртуальна інтернаціоналізація як особлива форма всебічної інтернаціоналізації. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип.52. Т.1. С. 21–25.
68. Звіт про роботу Сектору по роботі з іноземними курсантами (студентами) Відокремленого структурного підрозділу «Криворізький

фаховий коледж Національного авіаційного університету» за 2019-2020н.р. та 2020-2021 н.р. <http://kk.nau.edu.ua/article/1323>.

69. Зінонос Н. О. Педагогічні умови адаптації студентів іноземців до вивчення природничо-математичних дисциплін у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кривий Ріг, 2015. 20 с.

70. Зінченко В. В. Інституційний вимір інтернаціоналізації і трансформації систем освіти в умовах неоліберальної глобалізації. *Вища освіта України*. 2015. № 3. Дод. 2. С.180–209.

71. Зозуля І. Є. Полікультурне виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2012. 21 с.

72. Іванишин Г. Я. Навчання професійно зорієнтовано діалогічного мовлення іноземних студентів медичних спеціальностей у процесі вивчення української мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2013. 20 с.

73. Іванишин Г. Я. Реалізація концепції українськомовної підготовки іноземних громадян у типовій навчальній програмі для підготовчих факультетів ВНЗ України. *Теоретична і дидактична філологія*. 2015. Вип. 21. С. 21–29.

74. Іванишин Г. Я. Типова програма з української мови як іноземної для підготовчих факультетів вищих навчальних закладів України : теорія та практика укладання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Педагогіка*. Тернопіль, 2016. № 4. С. 163–169.

75. Івасів Н. С. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства як педагогічна проблема. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. V (54), Issue 126. P. 21–25.

76. Ігнатова О. М. Підходи до інтернаціоналізації вищої освіти в Європі та їх наслідки для стратегічного управління. *Наукові записки*

Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Педагогіка і психологія. Вінниця, 2016. Вип. 48. С.178–181.

77. Іноземні студенти в Україні. Українській державний центр міжнародної освіти МОН України. URL : <https://studyinukraine.gov.ua/uk/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.

78. Іноземне студентство в Україні: (не) узгодженість політик. Дослідницький звіт. 2021. URL : https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/12/inozemne-studentstvo_zvit.pdf

79. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні : методичні рекомендації / Л. Горбунова та ін. Київ : ІВО НАПН України, 2016. 158 с.

80. Ісаєнко В. За 4-5 років ми маємо збільшити чисельність іноземних студентів з 300 до 2500 - 3000 осіб. URL : <http://aviator.nau.edu.ua/officially/20-volodymyr-isaienko-za-4-5-rokiv-my-maemo-zbilshyty-chyselnist-inozemnykh-studentiv-z-300-do-2500-3000-osib>

81. Іщенко О. А. Філософська рефлексія феномену інтеграції іноземних студентів у інтернаціональне освітнє середовище : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10. Київ, 2015. 20 с.

82. Каковкіна О. М. Дніпропетровськ як база навчання іноземних студентів у 1950-х рр. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2020. Т. 31 (70). С. 25–34.

83. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. Київ : Генеза, 2004. 496 с.

84. Калашнік Н. В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2015. 20 с.

85. Кміт Я. М. Дидактичні особливості інтеграції знань і вмінь з природничих дисциплін у процесі підготовки студентів-іноземців до навчання у вищій медичній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 183 с.

86. Коваленко І. І., Бідюк П. І., Гожий О. П. Вступ до системного аналізу : навч. посіб. Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили 2004. 148 с.

87. Ковальський М. Актуальні проблеми джерелознавства історії України XVI–XVII ст. *Український археографічний щорічник. Нова серія*. Київ, 1992. Вип. 1. С. 261–273.
88. Ковальський М. П. Дослідження з теоретичного джерелознавства у працях професора Сигурда Оттовича Шмідта (До 80-річчя з дня народження). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Історичні науки. Острог, 2004. Вип. 4. С. 71–72.
89. Ковальчук Р. Л. Інтернаціоналізація освіти: міжнародно-правовий досвід і національна практика. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2011. Вип. 604. С. 40–43.
90. Коломієць В. С. Формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 173 с.
91. Комплексна програма розвитку навчального закладу на 2015-2020 роки. МОН України. Гірничий фаховий коледж ДВНЗ «КНУ». URL : http://www.kgt.dp.ua/files/20171006122343_rozvvutok_gk.pdf.
92. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
93. Концепція віртуальної інтернаціоналізації вищої освіти України. URL : http://eicl.kharkiv.edu/upload/E-internationalization%20concept_Ukraine.pdf.
94. Коротун О. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх студентів-іноземців з допрофесійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 18 с.
95. Коротун О. О. Навчання іноземних громадян в Україні: проблеми та перспектив. *Наукові записки вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2012. № 38. С. 26–30.

96. Костюк С. С. Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 . Київ, 2018. 292 с.

97. Кудіна Т. М. Формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2013. 24 с.

98. Курбатов С. Інтернаціоналізація як сутнісна складова університетської місії в сучасних умовах. *Вища освіта України*. Київ, 2011. Дод. 2. № 3. Т. 7 (32). С. 183–192.

99. Курило В. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 2. С. 35–39.

100. Лаврик М. Проблема мовної підготовки іноземних громадян на підготовчих відділеннях університетів у вітчизняній науковій думці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. №4 (88). С.63–75.

101. Левченко О. М., Плинокос Д. Д. Експорт освітніх послуг вищими навчальними закладами України у вимірі глобалізаційних процесів. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2015. №4 (20). С. 210–216.

102. Лисак О. Б. Освіта іноземців в Україні: сучасний стан, проблеми та маркетинговий погляд на шляхи їх подолання. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця, 2016. № 4 (127). С. 102–107.

103. Мазурик Д. Про концепцію мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 10. С. 3-7.

104. Мацюк Г. Українська мова. Практичний курс для іноземців. Тернопіль, 2017. 196 с.

105. Мигович І. В. Процес інтернаціоналізації та його вплив на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття : монографія. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2020. 628 с.

106. Мільто Л. О. Методологічні засади дослідження розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. Мукачево, 2017. Вип.2 (6). С.150–153.

107. Мільто Л. Філософсько-методологічні підходи дослідження розвитку ідей педагогічної майстерності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Вип. 20. С.163–168.

108. Міронова І. С. Спецкурс з джерелознавства, історіографії та методики викладання історії : Методичні рекомендації для студентів спеціальності «Історія та археологія». Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Випуск 247. 116 с.

109. Московчук Н. Чинники позитивної адаптації студентів-іноземців в україномовному освітньому просторі України. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогічні науки*. 2018. № 6. С. 18–24.

110. Наточий Л. О. Сутність поняття «періодизація» щодо проблеми розвитку теорії управлінської культури керівників загальноосвітніх шкіл у вітчизняній педагогічній теорії (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 3 (15). С. 35–43. URL : <http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/31/11.pdf>.

111. Національна доктрина розвитку освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 2. С. 9–22.

112. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

113. Національний освітній глосарій : вища освіта / В.М. Захарченко, та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. 2-ге вид. Київ : Видавн. дім «Плеяди», 2014. 100 с.

114. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки URL :

<http://www.osvitaks.edu.kiev.ua/Files/downloads/Національна%20стратегія.pdf>.

115. Нітенко О. В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2 (10). С. 205–216. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/249/223>.

116. Об изменении перечня типового оборудования и технических средств обучения кафедр (секций) русского языка для иностранных учащихся : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 06.05.1980 г. № 497. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР*. 1983. С. 232– 237.

117. Об увеличении подготовительного курса для аспирантов из ДРВ : Письмо Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 27.05.1970 г. № 92-14-779/96. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР*. 1974. С. 140.

118. Об утверждении Инструкции о порядке заполнения и выдачи дипломов иностранным гражданам, окончившим высшие учебные заведения, образцов дипломов : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 30.12.1968 г. № 2701. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР*. 1974. С. 229–258.

119. Об утверждении Положения об обучении в СССР граждан зарубежных стран, 1967 г. : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР и Председателя государственного комитета Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию от 18.01.1973 г. № 42/5. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР*. 1974. С. 4–20.

120. Об утверждении Положения о подготовительном факультете для иностранных учащихся : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 18.04.1967 г. № 231. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР.* 1974. С. 95–109.

121. Об утверждении Типового положения о секторах по работе с иностранными учащимися в министерствах (ведомствах), имеющих в своем подчинении высшие и средние специальные учебные заведения : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования от 31.12.1969 г. № 397. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР.* 1974. С. 79–83.

122. О дополнении к приказу Министерства высшего и среднего специального образования от 10.04.1978 г. № 396 : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 29.04.1980 г. № 457. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР.* 1983. С. 253–255.

123. Олійник Я., Кононенко О., Мельничук А. Методологічні підходи до вивчення формування та розвитку регіональних систем природокористування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія.* Київ, 2012. Вип. 60. С. 20–24. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_geograf_2012_60_6.

124. О мерах по улучшению учебно-материальной базы кафедр русского языка для иностранных граждан : Приказ Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 12.02.1974 г. № 129. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР.* 1983. С. 230–232.

125. О порядке проведения землячествами иностранных учащихся ежегодных конгрессов и общих собраний : Письмо Общесоюзного Совета по делам иностранных учащихся от 20.07.1965 г. *Сборник документов по*

вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР. 1974. С. 190–191.

126. О правовом положении иностранных граждан в СССР. URL : <https://docs.dtkr.ua/download/pdf/1076.410.1>.

127. О приобретении политической литературы для иностранных учащихся : Письмо Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 13.11.1973 г. № ОС-102. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР. 1974. С. 192.*

128. О работе городских научно-методических комиссий по преподаванию русского языка иностранцам : Инструктивное письмо Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 14.10.1968 г. № И-62. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР. 1974. С. 166–170.*

129. О характере сведений, сообщаемых учебными заведениями в вычислительный центр Московского энергетического университета в порядке их оформления : Письмо Управления по обучению студентов, аспирантов и стажеров зарубежных стран Минвуза СССР от 14.03.1980 г. № 96-14-229/6. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР. 1983. С. 24–33.*

130. Павленко О. М. Методика пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2019. 354 с.

131. Паламар Л. Практичний курс української мови (поглиблений етап вивчення) : навч. посіб. Київ : Либідь, 1995. 158 с.

132. Палка О. В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 192 с.

133. Пальчикова О. О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 20 с.

134. Панасенко Е. А. Концепція історико-педагогічного дослідження: методологічний аналіз. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2016. № 25. С. 11–15.

135. Пашков В. Сфера вищої освіти як інструмент «м'якої сили» у зовнішній політиці. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2020. №1(24). С. 54-64.

136. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна Думка, 2001. 514 с.

137. Перечень городов и районов СССР, закрытых для посещения иностранцами, 1966 р. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан, обучающихся в СССР*. 1974. С. 221–227.

138. Петренко О. Б. До проблеми класифікації джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 536–542.

139. Петрук В. А. Проблеми довузівської підготовки студентів-іноземців до навчання у вищих технічних навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. № 34. С. 198–201.

140. Підлипняк І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 44. С. 28–34. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2013_44_6.

141. Подгурська Т. А. Професійні та філологічні словники як джерело підвищення мовної компетенції студентів-іноземців. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32611995.pdf>.

142. План заходів щодо популяризації можливостей здобуття вищої освіти в Україні для іноземних студентів до 2025 року: розпорядження

Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. №350-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-2021-%D1%80#Text>.

143. Положение об обучении в СССР граждан зарубежных стран : Приказ Министра высшего и среднего специального образования СССР и Председателя государственного комитета Совета Министров СССР профессионально-техническому образованию от 18.01.1973 г. № 42/5. *Сборник документов по вопросам приема, обучения и материального обеспечения иностранных граждан обучающихся в СССР*. 1974. С. 4–21.

144. Положення про прийом та організацію навчання іноземних громадян та осіб без громадянства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. URL : <https://vstup.donnuet.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/R-04-03-2020.pdf>.

145. Положення про Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету». Кривий Ріг, 2020. 50 с. <http://kk.nau.edu.ua/article/93>

146. Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 1238 від 5 серпня 1998 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1238-98-%D0%BF>

147. Положення про навчання іноземців та осіб без громадянства Криворізького державного педагогічного університету. URL : <https://drive.google.com/file/d/16GS-6V48jqtCCaSguFP60ReD5ZxTOWIP/view>.

148. Поляковська О. О. Аналіз основних нормативних документів, які регламентували здобуття вищої освіти іноземними студентами в Україні впродовж другої половини ХХ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 32. том 2. С. 214-221. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214702>.

149. Поляковська О. О., Дороніна Т. О. Визнання іноземних документів про освіту в Україні – етап у забезпеченні освітньо-професійної

мобільності. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. м. Одеса, 14-15 лютого 2020р. С. 109-111.

150. Поляковська О. О. Використання системно-хронологічного підходу в дослідженні розвитку системи підготовки іноземних студентів в українських закладах освіти (60-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи* : матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції. м. Коломия, 22 грудня 2020 р. С. 51-53.

151. Поляковська О. О. Джерельна база дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів в Україні: ієрархія нормативно-правових актів. *Стан та перспективи розвитку педагогіки та психології в Україні та світі*. : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м.Київ, 4 - 5 вересня 2020 р. С. 30-32.

152. Поляковська О. О. Дистанційна інтернаціоналізація як компонент стратегії сучасного університету. *V міжнародна науково-методична конференція: Інновації у вищій школі: проблеми та перспективи в освіті і науці*. м. Кременець, 27-28 травня 2021 р. С. 69–70.

153. Поляковська О. О. Діджиталізація процесу залучення іноземних студентів до навчання у закладах вищої освіти України. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції “Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку”*. м. Запоріжжя, 5 листопада 2020 р., С 34-36.

154. Поляковська О. О., Дороніна Т. О. Доуніверситетська підготовка іноземних студентів у закладах вищої освіти в системі вищої освіти України (друга половина ХХ ст. - початок ХХІ ст.) *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 1(37). С. 33–38.

155. Поляковська О. О. Індикація тенденцій розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти в період з 1991 р. по 2002 р. на основі аналізу нормативно-правової бази. *Наукові записки*

Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2020. №3. С. 371-380. DOI: 10.31494/2412-9208-2020-1-3-371-380.

156. Поляковська О. О. Інтернет ресурси державних органів влади як складник джерельної бази дослідження розвитку системи підготовки іноземних громадян в Україні. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні.* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м.Львів, 21-22 серпня 2020 р. С. 62-64.

157. Поляковська О. О. Категорії іноземних громадян у площині можливостей фінансування здобуття освіти в Україні. *Міжнародна науково-практична конференція «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології».* м. Київ, 4–5 лютого 2022 р. С.29-32.

158. Поляковська О. О., Кругленко Л. В. Концептуальні основи полікультурної освіти іноземних студентів. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 7-8 лютого 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 36-38.

159. Поляковська О. О. Лісабонська конвенція як стандарт визнання документів про освіту в європейському просторі. *Педагогічне Криворіжжя.* 2021. №7. С.23-24.

160. Поляковська О. О. Організаційні форми реалізації доуніверситеської підготовки іноземних громадян у закладах вищої освіти Дніпропетровської області. *Педагогічне Криворіжжя.* 2022. № 8. С. 57-58.

161. Поляковська О. О. Організація проживання іноземних студентів у гуртожитках закладів освіти України. *Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта та суспільство в ХХІ столітті: наукові ідеї та механізми реалізації»* м. Кропивницький, 19 листопада 2022 р. С.40-41.

162. Поляковська О. О. Особливості формування навчальних груп підготовчого відділення для іноземних громадян у закладах вищої освіти. *Перша Всеукраїнська науково-практична конференція «Освіта і наука в умовах інноваційного розвитку суспільства»* м. Дніпро, 14 вересня 2022 р. С. 193-195.

163. Поляковська О. О., Дороніна Т. О. Професійне вигорання в адміністрації ЗВО: робота з іноземними студентами як управлінська проблема. *Журнал «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»*. 2023. № 11(29) 2023. С.103-112. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11\(29\)-103-112](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11(29)-103-112).

164. Поляковська О. О. Структурні трансформації фахової передвищої освіти України кінець ХХ – початок ХХІ ст. *Педагогічне Криворіжжя*. 2023. № 9. С.

165. Поляковська О. О. Сутність поняття «Розвиток системи» в категоріальному апараті дослідження розвитку системи підготовки іноземних студентів у ЗВО України. *Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах»*. м. Київ, 29-30 квітня 2022 р. С.12-14.

166. Поляковська О. О. Тенденції впливу COVID-19 на контингент іноземних студентів Криворізького національного університету. *У міжнародна науково-методична конференція «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні»*. м. Тернопіль, 14-16 жовтня 2020 р. С 9-11.

167. Порох Д. О. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 20 с.

168. Портнова Т. Тема «закритого міста» в історії радянського Дніпропетровська. 2017. URL : <https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2351-tetyana-portnova-tema-zakritogo-mista-v-istoriji-radyanskogo-dnipropetrovska-1950-80-kh-rokiv>.

169. Порядок організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 1541 від 01.11.2013 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2004-13#Text>.

170. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» від 31. 08. 2011 р. № 924 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244501275> (дата звернення 08.01.2022 р.)

171. Приходько А. М. Формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Дніпропетровськ, 2016. 20 с.

172. Про введення в дію Закону Української РСР про народну освіту : Постанова Верховної Ради Української РСР від 28.06.1974 р. № 2779-VIII. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T742779>.

173. Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами і аспірантами. Наказ МОН України від 04.04.2006 р. № 260. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe983099cc.pdf>.

174. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#o15> (дата звернення 12.04.2020 р.).

175. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 1556-VII (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

176. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

177. Програма перспективного розвитку КДПУ на 2018-2027 рр. URL : <https://kdpu.edu.ua/press-centre/blogs/109-universytet/dokumenty-universytetu/normatyvna-baza.html>.

178. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами. URL : <https://osvita.ua/legislation/other/2496/>.

179. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту). Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.1998 р. № 65. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF#Text>.

180. Про затвердження Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів. Постанова Кабінету

Міністрів України від 05.08.1998 р. № 1238. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1238-98-%D0%BF#Text>.

181. Про затвердження умов прийому на підготовчі відділення при вищих навчальних закладах України. Наказ Міністерства освіти України від 22.09.1993 р. № 353. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0139-93>.

182. Про інтернаціоналізацію. URL : <http://surl.li/lieyv>.

183. Про навчання іноземних громадян в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 136. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-93-%D0%BF#Text>.

184. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. (дата звернення 10.12.2019 р.)

185. Про організацію підготовчих відділень при вищих учбових закладах : Постанова Центрального Комітету Компартії України, Ради Міністрів Української РСР від 08.10.1996 р. № 573. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/KP690573>.

186. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 04.02.1994 р. № 3929-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3929-12>.

187. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.

188. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні від 03.12.1999 р. № 1273-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1273-14#Text>.

189. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>.

190. Проект Плану відновлення України (освіта і наука). URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-planu-vidnovlennya-ukrayini-v-chastini-osviti-i-nauki>.

191. Рагіна Ж. М. Підготовка майбутніх іноземних спеціалістів-медиків до професійного спілкування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2017. 298 с.
192. Радкевич В. О., Лузан П. Г., Пашенко Т. М. Фахова передвища освіта: аналітичний огляд ефективності. *Вісник НАПН України*. 2022, 4 (2). С. 1–12. URL : <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/295>.
193. Резван О. О. Педагогічні умови розвитку пізнавальних потреб іноземних студентів у процесі навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 17 с.
194. Рибаченко Л. І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946 – 2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2001. 20 с.
195. Рибаченко Л. І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2001. 210 с.
196. Рідкозубова С. О. Формування професійних комунікативних умінь іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2016. 20 с.
197. Роман С. В. Науково-теоретичні основи побудови педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_37.
198. Сафонова І. О. Аксіологічні засади формування в іноземних студентів університету міжкультурної компетентності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Сєверодонецьк, 2015. 20 с.
199. Сахарова В. В. Формування професійно-педагогічної культури іноземних студентів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2016. 20 с.

200. Сбруєва А. А. Інтернаціоналізація вищої освіти : пріоритети комплексної стратегії Європейського Союзу. *Вища освіта України*. 2013. №3. С. 89–95.
201. Сегеда О. О., Осипенко О. О. Особливості адаптації іноземних студентів до освітнього середовища України. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2014. Вип. 48. С. 199–208.
202. Сейко Н. А. Головні характеристики джерельної бази дослідження історії доброчинності у сфері освіти України (XIX – початок XX століття). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ, 2012. № 22(9). С. 187–195.
203. Селіверстов С. І. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2000. 18 с.
204. Семененко І. Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2014. 20 с.
205. Семененко І. Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія. Харків : Мадрид, 2015. 143 с.
206. Семененко І. Є. Сутність та зміст професійної мовної підготовки іноземних студентів-медиків у вищих навчальних закладах України. *Журнал науковий огляд*. 2017. № 7(39). URL : <file:///C:/Users/polya/Downloads/1278-5044-1-PB.pdf>.
207. Сладких І. А. Формування готовності студентів-іноземців груп довузівської підготовки до навчання у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 21 с.
208. Системний аналіз інформаційних процесів: Навч. посіб. В. М. Варенко та ін. Київ: Університет «Україна», 2013. 203 с.

209. Сладких І. А. Структурно-функціональна модель формування готовності студентів-іноземців груп довузівської підготовки до навчання у технічних університетах *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2012 (31), 471–476. URL : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/4127>.

210. Смолікевич Н. Р. Організаційно-педагогічне забезпечення аккультурації іноземних студентів в університетах США : дис. ... канд пед. наук : 13.00.01. Львів, 2018. 301 с.

211. Сокіл Б., Новіцька Л., Товкало М. Дієслівне керування в українській мові : навч. посіб. для студентів-іноземців. Львів : «Магнолія 2006», 2008. 752 с.

212. Соколова І. Наукові підходи до проведення компаративних досліджень в освіті. *Освітологія*. 2014. Вип. 3. С. 23–29.

213. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія. Маріуполь, Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2008. 400 с.

214. Станкевич Н. Навчання практичного письма в курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2012. Вип. 7. С. 56–63.

215. Стенограма круглого столу на тему: «Проблеми нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти України від 8 листопада 2013 року». URL : <https://kno.rada.gov.ua/print/73907.html>.

216. Степаненко І., Дебич М. Навчання іноземних студентів в Україні: стан проблеми, перспективи. *Вища освіта України*. 2017. № 4. С. 48–55.

217. Степаненко І. В. Філософсько-методологічні проблеми узгодження національного, загальноєвропейського і глобального у процесах інтернаціоналізації вищої освіти. *Гілея*. 2015. Вип. 100 (9). С. 203–212.

218. Степанов Є. П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2004. 200 с.
219. Стеценко Н. М. Джерелознавство як теоретична база історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс : збірник наукових праць*. Хмельницький, 2013. Вип. 15. С. 679–682.
220. Стражнікова І. В. Джерельна база історико-педагогічних досліджень Західного регіону України. *Педагогічний дискурс : збірник наукових праць*. Хмельницький, 2013. Вип. 15. С. 687–691.
221. Стратегія інтернаціоналізації Державного університету економіки і технологій на період 2021-2022 рр. URL : https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/260/strat_int.pdf.
222. Стратегія інтернаціоналізації ДВНЗ «КНУ». URL : https://drive.google.com/file/d/1uqieLA0150YejWw15aC4OYje-OnIjm_w/view.
223. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/NT1109>.
224. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.
225. Стратегія розвитку ВСП «КРФК НАУ» на період до 2018 р. URL : <http://kk.nau.edu.ua/article/626>.
226. Стратегія розвитку Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. URL : <https://donnuet.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/strategy-donnuet-2021-2025.pdf>.
227. Стратегія формування контингенту здобувачів вищої освіти у Державному університеті економіки і технологій. URL : https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/260/strat_cont.pdf.
228. Субота Л. А. Система формування комунікативної компетентності іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі навчання

української і російської мови : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2019. 496 с.

229. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». *Шлях освіти*. 2005. № 4. С. 43–47.

230. Сухомлинська О. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 6–12.

231. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір. *Шлях освіти*. 2007. № 2. С. 42–49.

232. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002 : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України*. Харків, 2002. Ч.1. С. 37–54.

233. Татяниченко О. О. Педагогічні умови спілкування з іноземними студентами в процесі навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 24 с.

234. Терещенко Н. М. Інформаційне обслуговування студентів в університетській бібліотеці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08. Київ, 2005. 20 с.

235. Тихоновський О. В. Особливості педагогічного спілкування на етапі адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ. *Запорозький медичинський журнал*. 2014. № 2. С. 132–134.

236. Тонне О. Ш. Механізми державного регулювання освіти іноземних громадян в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи вдосконалення. *Право та державне управління*. 2016. № 1. С. 80–87. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2016_1_15.

237. Ушакова Н., Дубічинський В., Тростинська О. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. 2011, № 19. С. 136–146.

238. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1695/>.
239. Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння та діагностика : Проект Державного стандарту України / уклад. Мазурик Д., та ін. Київ, 2018. 142 с. URL: <https://www.slideshare.net/ssuserb0992b/standart-96636178> (дата звернення: 24.05.2021).
240. Український державний центр міжнародної освіти. Місія і стратегія. : офіційний сайт. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/uk/pro-nas/misiya-funkciya-strategiya/>.
241. Український педагогічний словник. URL : <http://surl.li/liezef>.
242. Федорова О.А. Формування аудитивних умінь іноземних слухачів підготовчого відділення у процесі навчання української мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2016. 20 с.
243. Федотова Ю. В. Підготовка іноземних громадян у вищій школі України: історико-педагогічний аспект. *Наука і освіта*. 2009. № 7. С. 215– 219.
244. Фельштинський Ю. Від Червоного терору до мафіозної держави : спецслужби Росії в боротьбі за світове панування (1917-2036). Київ, 2022. 624 с. URL : <http://surl.li/liezef>
245. Філософський енциклопедичний словник. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf.
246. Хаткова Л. В. Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності іноземних учнів (на матеріалах підготовчого факультету) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Черкаси, 1997. 183 с.
247. Хриков Є. М., Адаменко О. В., Курило В. С. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 248 с.
248. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків, 2018. 294 с. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4827/1/khrikov.pdf>.

249. Цуркан М. В. Методична система навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Бердянськ, 2020. 518 с.

250. Цюцюра С. В., Палій С. В. Формування інформаційно-організаційного середовища з використанням каліграфічного тренажера для довузівської підготовки іноземних громадян. *Системи обробки інформації*. 2012. Вип. 9 (107) С. 298–303.

251. Чезганов С. А. Українська мова як іноземна : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2008. 232 с.

252. Черкашина Ж. В. Підготовка іноземних студентів до вивчення професійно орієнтованих дисциплін у фармацевтичному університеті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2017. 272 с.

253. Чирва Я. О. Формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Старобільськ, 2018. 20 с

254. Чуприна К. С., Ніколаєва Н. М., Гаврильєва К. Г. Особливості педагогічного спілкування на етапі адаптації іноземних студентів до навчання у ЗВО України. *Актуальні питання медичної (фармацевтичної) освіти іноземних громадян: проблеми та перспективи : збірник статей навч.-наук. конф.* м. Полтава, 2018. С. 108–110.

255. Щербяк Ю. А. Особливості адаптації іноземних студентів до навчання в Україні (на прикладі ТНЕУ). *Педагогічний альманах*. 2015. Вип. 25. С. 136–144.

256. Щодо мовної підготовки іноземних студентів. Лист Міністерства освіти і науки України від 05.06.2013 № 1/9-406. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v-406729-13>.

257. Щодо проведення дострокової літньої заліково-екзаменаційної сесії 2013/2014 навчального року для іноземних студентів. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.04.2014 № 1/9-228. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-228729-14#Text>

258. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підручник для студентів магістратури. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. 120 с.
259. Шаповалова О. О., Белік О. М. Іноземні студенти в Україні: статистичні дані. Київ: УДЦМО, 2019. 60 с.
260. Шаповалова О. Чи потрібні Україні іноземні студенти? URL : <https://osvita.ua/blogs/89501/>.
261. Шарапова О. В. Формування вмінь самостійної навчальної діяльності в іноземних слухачів підготовчих факультетів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2016. 20 с.
262. Швець Г. Д. Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2021. 730 с.
263. Швець Г. Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ : Фенікс, 2019. 529 с.
264. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–44.
265. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ : Знання-Прес, 2002. 295 с.
266. Шемета Ю. М. Київський національний університет імені Тараса Шевченка: проблеми прийому іноземних громадян на навчання (1991–2001 рр.). *Соціальна історія: Науковий збірник*. 2012. Вип. VIII. С. 57–61. URL : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/si/si_2012_08.pdf.
267. Школа О. В. Критерії періодизації розвитку методичної думки з фізики в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2002. Вип. 4/ С. 44–50.
268. Шмоніна Т. А. Педагогічні умови природничо-наукової підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах вищих

навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2012. 20 с.

269. Шмоніна Т. А., Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні аспекти природничо-наукової підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах : монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. 168 с.

270. Штеймільер І. О. Науково-методичне забезпечення акультурації іноземних студентів класичного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Харків, 2015. 20 с.

271. Ярубова О. В. Соціально-педагогічне забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Слов'янськ, 2015. 18 с.

272. Яцишина О. В. Гуманітарна підготовка іноземних студентів у медичних університетах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 20 с.

273. Bertalanffy L. von. General System Theory — a Critical Review. *General Systems*. 1962. Vol. VII. P. 1–20.

274. Derek R. Hall. Tourism and economic development in Eastern Europe and the Soviet Union. London, 1991.

275. Kosmützky A., Putty R. Transcending borders and traversing boundaries: a systematic review of the literature on transnational, offshore, cross-border, and borderless. *Higher Education Journal of Studies in International Education*. 2016. Vol 20, No 1. P. 8-33.

276. Knight J. Five Myths about Internationalization. *Higher Education*. 2011. № 62. P. 14–15. URL : https://www.researchgate.net/publication/313408516_Five_Myths_about_Internationalization.

277. Knight J. Internationalization Remodeled: Rationales, Strategies and Approaches. *Journal for Studies in International Education*. 2004. Vol. 8 (1). P. 5–31.

https://www.researchgate.net/publication/225084130_Internationalization_Remodeled_Definition_Approaches_and_Rationales

278. Kremen, V., & Kurbatov, S. (2021). Internationalization as a strategic dimension for the development of academic institutions. *Education: Modern Discourses*, (4), 6-12. URL : http://emdnaes.org.ua/index.php/Educ_Mod_discourse/article/view/84

279. Mittelmeier J., Rienties B. Gunter A. and Raghuram P. Conceptualizing Internationalization at a Distance: A «Third Category» of University Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 2020. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1028315320906176>

280. Education in a Globalized World: The Connectivity of Economic Power, Technology, and Knowledge January 2002 Nelly P. Stromquist URL : https://www.researchgate.net/publication/44833341_Education_in_a_Globalized_World_The_Connectivity_of_Economic_Power_Technology_and_Knowledge

281. 2007 Internationalization as a response to globalization: Radical shifts in university environments NP Stromquist Higher education 53, 81-105 URL : https://www.researchgate.net/profile/Nelly-Stromquist/publication/44837081_Internationalization_as_a_Response_to_Globalization_Radical_Shifts_in_University_Environments/links/6380f5e448124c2bc66c66a9/Internationalization-as-a-Response-to-Globalization-Radical-Shifts-in-University-Environments.pdf.

Архівні матеріали

282. Годовой отчет об учебно-воспитательной работе за 1982–1983 учебный год. [Министерство черной металлургии УССР. Управление кадров и учебных заведений, Криворожский горномеханический техникум]. *Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради*. Ф.216.Оп.1. С.273. Ар. 154.

283. Государственный горнорудный институт. г. Кривой Рог, Днепропетровской обл. Описание №1 (продолжение) для постоянного хранения. 1971–1974 годы. С.5.

284. Журнал учета выдачи студенческих билетов и зачетных книжек студентам КТУ (1995–2009 pp.) *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 35 ар.

285. Комплексный план идейно-воспитательной, учебно-методической и организационной работы с иностранными учащимися Криворожского авиатехнического училища на 1982–1983 учебный год [Министерство черной металлургии УССР. Горномеханический техникум г. Кривой Рог, Днепропетровская обл.]. *Архівний відділ виконкому Криворізького національного університету*. Ф.№ Оп.№. С.№ Ар. 12.

286. Комплексный план идейно-воспитательной, учебно-методической и организационной работы с иностранными учащимися на 1983–1984 уч. год [Министерство черной металлургии УССР. Горномеханический техникум г. Кривой Рог, Днепропетровская обл.]. *Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради*. Ф.216. Оп.1. С.265 Ар. 14.

287. Комплексный план идейно-воспитательной, учебно-методической и организационной работы с иностранными учащимися на 1984–1985 уч. год [Министерство черной металлургии УССР. Горномеханический техникум г. Кривой Рог, Днепропетровская обл.]. *Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради*. Ф.216. Оп.1. С.287. Ар. 14.

288. Концепція Державної програми розвитку міжнародної освіти України на 2010–2015 роки: Лист Українського державного центру міжнародної освіти України (МОН України) від 26 квітня 2010 р., № 82/04-5. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 5 ар.

289. Лист ректора КТУ Ю.Вілчула до Головного управління Дніпропетровської облдержадміністрації та Департаменту міжнародного співробітництва МОН України (№01/10-886 від 29.09.2005 р.). *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 1 ар.

290. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1973–1974

учебный год). Кривой Рог, 1974. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 8 ар.

291. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1976–1977 учебный год). Кривой Рог, 1977. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 55 ар.

292. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1978–1979 учебный год). Кривой Рог, 1979. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 55 ар.

293. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1979–1980 учебный год). Кривой Рог, 1980. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 58 ар.

294. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1980–1981 учебный год). Кривой Рог, 1981. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 75 ар.

295. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1981–1982 учебный год). Кривой Рог, 1982. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 75 ар.

296. Отчет о работе института по подготовке специалистов для зарубежных стран за 1983 год. Кривой Рог, 1984. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 4 ар.

297. Отчет о работе института по подготовке специалистов для зарубежных стран за 1984 год. Кривой Рог, 1985. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 17 ар.

298. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1986–1987

учебный год). Кривой Рог, 1987. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 27 ар.

299. Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени горнорудного института (за 1987–1988 учебный год). Кривой Рог, 1988. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 10 ар.

300. Отчет об учебно-воспитательной работе 1979–1980 учебный год. [Министерство черной металлургии УССР. Управление кадров и учебных заведений, Криворожский горномеханический техникум]. *Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради* Ф.216.Оп.1. С.192. Ар. 118.

301. Отчет о работе советско-кубинской научно-практической конференции выпускников 1965–1967 гг., состоявшейся в Криворожском ордена Трудового Красного Знамени горнорудном институте с 25 по 31 мая 1987 г. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 3 ар.

302. Отчет о работе техникума за 1988–1989 учебный год. [Украинский учебно-производительный центр по подготовке, переподготовке и повышению квалификации кадров. Техникум горной электромеханики. г.Кривой Рог Днепропетровский области]. *Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради* Ф. 246. Оп. 2. Спр. 61. Арк. 46.

303. Отчет о работе техникума за 1978–1979 учебный год. [Министерство черной металлургии УССР. Горномеханический техникум г. Кривой Рог, Днепропетровская обл.]. *Архівний відділ виконкому Криворізької міської ради* Ф.216.Оп.1. С.192. Ар. 118.

304. План заходів КТУ щодо міжнародного співробітництва на 2005–2006 н.р. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 1 ар.

305. Список Іноземних студентів, котрі навчаються в університеті на базових спеціальностях та за програмою підготовки до вступу у вищі навчальні заклади станом на 01.10.2009 р. *Архівний відділ Криворізького національного університету*. 2 ар.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

вул. М.Коцюбинського, 2, м.Чернівці, 58002, тел. (0372) 584811, факс (0372) 552914,
 E-mail: rector@chnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02071240

Від 28.03.2023 № 17/17-531 На № _____ Від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
ПОЛЯКОВСЬКОЇ ОЛЬГИ ОЛЕКСАНДРІВНИ
«РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ КРИВОРІЖЖЯ
(60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)»
 на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційної праці Поляковської О. О. на тему «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)» впроваджувалися в освітній процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, в змісті дисциплін, викладання яких забезпечує кафедра педагогіки та соціальної роботи.

Наукові спостереження Поляковської О.О. щодо формування системи підготовки іноземних студентів в Україні в межах встановленого для дослідження хронологічного періоду, зроблені на основі аналізу архівних джерел, пов'язаних із станом підготовки іноземних студентів у Криворіжжі, та визначені авторкою тенденції сучасного стану підготовки іноземних студентів (з огляду на виклики, перед якими постало українське суспільство) було інтегровано в зміст навчальних дисциплін, передбачених освітньо-професійними програмами спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти («Педагогіка з основами педмайстерності», «Методика соціально-виховної роботи») та другого (магістерського) рівня («Інклюзивна педагогіка», «Партнерство й професійна комунікація вчителя» «Особистість в інклюзивному просторі»).

Матеріали дисертаційного дослідження використовувалися викладачами для підготовки лекційних і семінарських занять; також включені в перелік завдань для самостійної роботи.

Наукова новизна й практична значущість результатів дослідження, ефективність їх впровадження у освітній процес закладу вищої освіти обговорені на засіданні методичного семінару, позитивно схвалені й рекомендовані до подальшого використання рішенням кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 6 від 31.01.2023 р.).

Василь БАЛУХ

НАПН України

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
 (ДЗВО «УМО»)

вул. Січових Стрільців, 52-а, м. Київ, 04053 ; тел. (044) 484-10-96, 481-38-00
 E-mail: rector@umo.edu.ua; web: umo.edu.ua
 Код ЄДРПОУ 35830447

11.04.23 № 01-02/218

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Поляковської Ольги Олександрівни

«Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)»
 зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційної праці О. О. Поляковської «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)» впроваджувалися в освітній процес Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України протягом 2019-2021 рр.

Теоретичні положення дисертаційної роботи щодо розвитку системи підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти можуть бути корисними для сучасної системи підготовки фахівців з огляду на злободенність для України проблем академічної мобільності та освітньої інтеграції.

Окремі положення дисертаційної роботи О. О. Поляковської щодо теоретичних основ та практичного досвіду підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти України, представлені у історико-педагогічній ретроспективі, було включено до курсів «Компаративна педагогіка вищої школи», «Системний підхід у вищій освіті», «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», що входять до навчальних програм підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти (спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»); проблемні питання історії та сучасного стану підготовки іноземних студентів у вітчизняних закладах вищої та фахової перед вищої освіти, збагатили курси

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ДНІПРОВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

КОД ЄДРПОУ 41682253

вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, тел./факс 056) 732-48-48

e-mail: kzvo@dano.dp.ua

www.dano.dp.ua

01.05. 2023 № 318

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Поляковської Ольги Олександрівни
«РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ КРИВОРІЖЖЯ (60-ті рр. ХХ -
початок ХХІ ст.)»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційної праці Поляковської О. О. на тему «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)» впроваджувалися в освітній процес, що забезпечує Навчально-науковий інститут педагогіки КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР.

Теоретичні узагальнення та історико-педагогічні спостереження Поляковської О.О. щодо особливостей розвитку освіти Придніпровського регіону, формування та розвитку системи підготовки іноземних студентів у вітчизняній вищій та фаховій передвищій освіті було інтегровано у зміст навчальних дисциплін, що входять до основних компонентів підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки («Інновації у вищій освіті та методологія педагогічних досліджень», «Організація й управління освітнім процесом», «Історія, концепції та інновації в галузі освіти та педагогіки») та вибіркових дисциплін («Освітня політика», «Управління іміджем закладу освіти», «Політика Європейської інтеграції»).

Викладачі кафедри загальної та спеціальної педагогіки використовують матеріали дослідження О.О. Поляковської під час проведення аудиторних занять зі здобувачами, яким пропонуються для обговорення окремі факти, наведені дисертанткою у роботі.

Довідка про впровадження результатів дисертаційної праці Поляковської Ольги Олександрівни «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)» на здобуття наукового ступеня доктор філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки обговорена і затверджена на засіданні кафедри загальної та спеціальної педагогіки КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР (протокол № 7 від 24.04.2023 р.).

Проректор

Марина ВАТКОВСЬКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(КДПУ)

пр. Тараша, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50086, тел. (056) 470-13-34
E-mail: kdp@kdp.edu.ua, Код ЄДРПОУ 40787802

18 ТРА 2023

№ 08-280/3

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної праці

Поляковської Ольги Олександрівни на тему:

«Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової
передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. XX - початок XXI ст.)»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційної праці Поляковської О. О. на тему «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. XX - початок XXI ст.)» впроваджувалися в освітній процес Криворізького державного педагогічного університету.

Окремі положення дисертаційної роботи О. О. Поляковської щодо розвитку фахової передвищої та вищої освіти в Україні другої половини XX ст., тенденцій інтернаціоналізації у системі освіти України в межах досліджуваного періоду та сучасності було включено до курсів «Загальна педагогіка» та «Методика виховної роботи», що входить до навчальних програм підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) (нормативні дисципліни); питання історії формування системи підготовки іноземних студентів на Криворіжжі збагатили лекційний курс вибіркової дисципліни «Історія педагогіки».

Матеріал дослідження неодноразово обговорювався на науково-методичних семінарах молодого науковця кафедри педагогіки.

Довідка про впровадження результатів дисертаційної праці Поляковської Ольги Олександрівни на тему: «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. XX - початок XXI ст.)» подану на здобуття наукового ступеня доктор філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки обговорена і затверджена на засіданні кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (протокол №9 від 20 квітня 2023 р.).

100510

РЕКТОР

Ярослав ШРАМКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

КНУ

КРИВОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

15 ВЕР 2023

ВІД _____ № 10-05/2023

НА № _____ ВІД _____

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Поляковської Ольги Олександрівни

«РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ КРИВОРІЖЖЯ (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)» на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Результати дисертаційної праці Поляковської О. О. на тему «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.)» впроваджувалися в освітній процес Криворізького національного університету впродовж 2022-2023 рр.

Колектив університету високо оцінив теоретичні висновки, зроблені дисертанткою, зібраний нею історико-педагогічний матеріал, аналіз джерельної бази дослідження та визначення провідних тенденцій розвитку системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової перед вищої освіти Криворіжжя. Актуальність обраної дисертанткою теми, теоретичне та практичне значення дослідження не викликає сумнівів. Обґрунтовані в дослідженні положення, узагальнення і висновки важливі для визначення стратегічних орієнтирів подальшого розвитку Криворізького національного університету, з огляду на те, що у цій роботі зібраний

надзвичайно важливий матеріал з історії формування та функціонування в

ВУЛ. ВІТАЛІЯ МАТУСЕВИЧА, 11,
М. КРИВИЙ РІГ,
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛ., 50027

КОД ЄДР ПОВ 37664469
KNU@KNU.EDU.UA
WWW.KNU.EDU.UA

ТЕЛ: (056) 409-06-06
ФАКС: (056) 409-06-45

КНУ інституту підготовки іноземних студентів. Матеріали дисертаційної роботи щодо теоретичних основ підготовки іноземних студентів у ЗО України було використано для розробки таких регулюючих документів КНУ як: Положення про відділення з підготовки іноземних громадян до вступу у ЗВО (2022 р.), Посадова інструкція завідувача підготовчого відділення для іноземних громадян (2022 р.). Матеріали дисертації було використано у розробці методичних рекомендацій для самостійної та індивідуально-самостійної роботи студентів підготовчого відділення «Іноземна мова для спеціальних цілей (медицина)». Крім того матеріал дослідження стане орієнтиром у оновленні в КНУ стратегії інтернаціоналізації освітнього процесу.

Довідка про впровадження результатів дисертаційної праці Поляковської Ольги Олександрівни «Розвиток системи підготовки іноземних студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти Криворіжжя (60-ті рр. XX - початок XXI ст.)» на здобуття наукового ступеня доктор філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки обговорена і затверджена на засіданні кафедри іноземних мов (протокол № 1 від 28.08.2023 р.).

Перший проректор

Владислав ЧУБАРОВ

Додаток Б.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Додаток Б.1.

Нормативно-правові акти щодо навчання іноземних студентів**I період (1960 - 1990 рр.)**

Дата	Вид нормативно- правового акту та номер	Назва нормативно-правового акту	Нормотворчий суб'єкт
1	2	3	4
03.11.1960	Постанова	Про заходи щодо поліпшення роботи серед студентів, аспірантів н стажистів країн Азії, Африки, Латинської Америки і деяких країн Заходу, які навчаються у вищих навчальних закладах СРСР	ЦК КПРС
11.01.1961	Наказ №9	Про затвердження інструкцій про порядок виготовлення, заповнення та видачі дипломів особам, які закінчили вищі навчальні заклади СРСР	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
11.01.1961	Перелік	Наукові ступені, що присуджуються іноземним громадянам, які закінчили вищі навчальні заклади в СРСР. Наказ № 9 Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР «Про затвердження інструкцій про порядок виготовлення, заповнення та видачі дипломів особам, які закінчили вищі навчальні заклади СРСР»	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
29.12.1963	Інструкція	Про порядок пільгового пропуску поштових посилок до адрес іноземних громадян, що навчаються в СРСР, а також громадян соціалістичних країн, що знаходяться в СРСР для проходження виробничої практики Додаток 5. Список предметів дозволених та список предметів заборонених до пересилання у поштових відправленнях із за кордону до СРСР на адреси окремих осіб	Головне таможенне управління Міністерства зовнішньої політики Головне поштове управління Міністерства зв'язку
24.07.1964	Наказ №232	Про відмітки в національних паспортах іноземних студентів	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
31.12.1964	Наказ №397	Про затвердження типового положення про сектори по роботі з іноземними студентами в міністерствах (відомствах), які мають в своєму підпорядкуванні вищі та середні спеціальні навчальні заклади	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
02.03.1965	Інструктивний лист №И-15	Про порядок оформлення відрахування з навчальних закладів СРСР учнів-іноземців, які закінчили навчання	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
16.03.1965	Наказ № 84	Про стан та заходи з покращення навчання аспірантів-іноземців у закладах вищої освіти та науково-дослідницьких закладах СРСР	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
20.07.1965	Лист	Про порядок проведення земляцтвами іноземних студентів щорічних конгресів і загальних зборів	Загальносоюзна Рада у справах іноземних студентів
08.01.1966	Лист № 3182	Про заходи з покращення навчально-виховної роботи з іноземними студентами	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
31.01.1966	Лист №СТ-309	Про порядок виїзду за кордон кубинських студентів	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн
16.06.1966	Постанова №479-153	Перелік міст та районів СРСР, закритих для відвідування іноземцями	Рада Міністрів СРСР
23.12.1966	Лист №СТ-2191	Про подання в посольство ВНР (Угорська Народна Республіка) довідок про успішність і виробничу практику угорських студентів	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн
11.04.1967	Наказ №220	Про затвердження пам'ятки учням-іноземцям про правила поведінки на суднах і в зарубіжних країнах під час перебування на плавальній практики	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
18.04.1967	Наказ №231	Про затвердження положення про підготовчий факультет для іноземних громадян	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
14.10.1968	Інструктивний лист №И-62	Про роботу міських науково-методичних комісій з викладання російської мови іноземцям	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
27.12.1968	Наказ №929	Про організацію зимового і літнього канікулярного відпочинку іноземних студентів, аспірантів і стажистів, що навчаються в 1969 році і в наступні роки	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
30.12.1968	Наказ №2701	Про затвердження інструкції про порядок заповнення і видачі дипломів іноземним громадянам, які закінчили вищі навчальні заклади в СРСР і зразків дипломів	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
02.01.1969	Наказ №1	Про затвердження положення щодо Управління по навчанню студентів, аспірантів, стажистів зарубіжних країн	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
31.03.1969	Наказ №782-ст	Про зміну редакції підпункту Ж пункту 7 Інструкції про порядок заповнення і видачі дипломів іноземним громадянам, які закінчили вищі навчальні заклади в СРСР	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
30.06.1969	Наказ №511	Про новий порядок оформлення зарахування і відрахування іноземних учнів, студентів, аспірантів і стажистів, що навчаються в навчальних закладах та науково-дослідних інститутах СРСР	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
04.07.1969	Інструктивний лист № И-32	Про викладання суспільних наук іноземним студентам, які навчаються у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
18.07.1969	Наказ № 475	Про виділення вищих навчальних закладів в якості головних за профілем навчання для узагальнення і поширення досвіду навчально-методичної та навчально-виховної роботи з іноземними студентами	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
05.08.1969	Інструктивний лист №И-40	Про порядок розрахунку педагогічного навантаження науковим керівникам, які працюють з іноземними стажерами	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
11.07.1969	Наказ №533	Про порядок ведення та забезпечення механізованого обліку контингенту іноземних студентів, аспірантів, стажистів, які навчаються в СРСР	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
08.10.1996	Постанова №573	Про організацію підготовчих відділень при вищих учбових закладах	Центральний Комітет Компартії України. Рада Міністрів Української РСР
27.05.1970	Лист №92-14-779/96	Про збільшення підготовчого курсу для аспірантів ДРВ (Демократична Республіка В'єтнам)	Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР
08.05.1970	Наказ № 316	Про Організацію щорічних курсів і семінарів з російської мови для іноземних громадян	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
02.06.1970	Наказ №380	Про подальше удосконалення організаторської роботи з іноземними студентами	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
01.07.1970	Наказ № 375	Про затвердження приблизних схем розрахунку годин занять з російської мови для різних категорій іноземних студентів	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
28.12.1970	Загальний план	Ідейно-виховна робота з іноземними студентами на весь період навчання	Загальносоюзна Рада по справах іноземних студентів
31.12.1970	Наказ № 953	Про доповнення наказу № 929 Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР "Про організацію зимового і літнього канікулярного відпочинку іноземних студентів, аспірантів і стажистів, що навчаються в 1969 році і в наступні роки	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
23.03.1971	Лист № 92-14-45	Про матеріальні витрати, пов'язані з придбанням наукової і спеціальної літератури, навчальних посібників, підручників і т.п., а також подарунків випускникам радянських навчальних закладів - громадянам зарубіжних країн	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
05.05.1971	Лист № 97-14-587/26	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
27.08.1971	Лист № 96-14-1214/14	Про порядок оформлення та характеру відомостей, що повідомляються навчальними закладами до Обчислювального центру Московського енергетичного інституту	Управління по навчанню студентів, аспірантів, стажистів зарубіжних країн, Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти
02.12.1971	Наказ № 895	Про доповнення додатка до наказу Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 475 від 18 червня 1969 року Про виділення вищих навчальних закладів в якості головних за профілями навчання для навчання і поширення досвіду навчально-методичної і навчально-виховної роботи з іноземними учнями	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
06.12.1971	Інструктивний лист № 96-14-2/132	Про єдину картку випускника	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
16.12.1971	Наказ № 922	Про введення нового порядку подання в посольства зарубіжних країн відомостей про успішність іноземних студентів	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
05.01.1972	Лист № 96-141-7/132	Про організацію випуску студентів із вищих і середніх спеціальних навчальних закладів Радянського Союзу	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн, Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
12.05.1972	Роз'яснення № 92-05-133-14/39	Про порядок продажу морських пасажирських квитків іноземним студентам	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажист зарубіжних країн
24.05.1972	Інструктивний лист № И-24	Про складання іспиту кандидатського мінімуму з політичної економії аспірантами-громадянами зарубіжних країн	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
29.05.1972	Рішення	Про затвердження положення про Республіканські та міські Ради по справам іноземних студентів	Загальносоюзна Рада по справах іноземних студентів
27.11.1972	Інструктивний лист № И-50	Про впорядкування виїздів іноземних громадян, які навчаються в СРСР в зарубіжні країни в канікулярний період	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
18.01.1973	Наказ № 42/5	Про затвердження положення про навчання в СРСР громадян зарубіжних країн	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти, Голова Державного комітету Ради Міністрів СРСР з професійно-технічної освіти

Продовження таблиці

1	2	3	4
30.01.1973	Інструктивний лист №96-14-119/24	Про уточнення контингенту іноземних студентів, аспірантів, стажистів, які навчаються в СРСР та впорядкуванні представлених до Обчислювального центру Московського енергетичного інституту відомостей	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
07.02.1973	Лист № 96-14-189/6-64-348	Про порядок оформлення виїзних віз афганським громадянам, які закінчили навчання в СРСР	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР
09.04.1973	Лист № 92-14-667 / 132	Про порядок відправки зарубіжних випускників радянських навчальних закладів на батьківщину рейсовими літаками Аерофлоту	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР, Центральне міжнародне агентство Аерофлоту Міністерства цивільної авіації
16.04.1973	Інструктивний лист № 11	Про зміну редакції шостого абзацу інструктивного листа Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № И-50 від 27 листопада 1972 р.	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
06.06.1973	Наказ № 505	Про доповнення до наказу Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 316 від 08 травня 1970 р.	Міністр вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
17.07.1973	Інструктивний лист № 31	Про порушення встановленого порядку відрахування іноземних студентів із закладів освіти СРСР	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
12.11.1973	Інструктивний лист № 48	Про проходження виробничої плавальної практики іноземними громадянами, які навчаються в навчальних закладах Міністерства Морського флоту і Міністерства рибного господарства	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
13.11.1973	Лист № ОС-102	Про придбання політичної літератури для іноземних студентів	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
29.11.1973	Наказ № 898	Про затвердження Положення про загальноуниверситетський деканат по роботі з іноземними студентами	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
18.01.1974	Інструктивний лист № 4	Про матеріальне забезпечення громадян з капіталістичних країн, які навчаються проходять стажування у вищих, середніх спеціальних учбових закладах та науково-дослідницьких інститутах	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
12.02.1974	Наказ № 129	Про заходи щодо поліпшення навчально-матеріальної бази кафедр російської мови для іноземних громадян	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
08.09.1975	Наказ №840	Про затвердження Положення про навчання у закладах вищої освіти іноземних громадян, що мають освіту рівня Бакалавр наук/ мистецтв	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
16.04.1976	Інструктивний лист № 12	Про ведення особових справ іноземних студентів. Додаток 1. Перелік документів особової справи іноземного студента	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
05.04.1979	Інструктивний лист № 96-14-69/14-I	Про Порядок виплат стипендій болгарським аспірантам денної форми навчання	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
14.03.1980	Інструктивний лист №96-14-229/6	Про характер відомостей, що надаються закладами освіти до Обчислювального центру Московського енергетичного інституту та про порядок їх оформлення Додаток 1. Облікова карта іноземного студента Додаток 2. Інструкція системи обліку іноземних студентів Додаток 3. Бланк корекції Додаток 4. Інструкція про заповнення бланку корекції	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР
29.04.1980	Наказ № 457	Про доповнення до наказу Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 10.04.1978	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
06.05.1980	Наказ № 497	Про зміни переліку типового обладнання та технічних засобів навчання кафедр (секцій) російської мови для іноземних студентів	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
18.12.1980	Інструктивний лист № 96-14-1090/6	Про Порядок подачі до Обчислювального центру Московського енергетичного інституту інформації щодо слухачів підготовчих відділень Додаток 1. Облікова картка кандидата на навчання Додаток 2. Інструкція по заповненню облікової картки кандидата на навчання Додаток 3. Бланк корекції (підготовче відділення) Додаток 4. Інструкція про заповнення бланку корекції Додаток 5. Направлення на навчання випускника підготовчого відділення Додаток 6. Інструкція про заповнення направлення випускника підготовчого відділення	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
30.12.1980	Інструктивний лист № 44	Про матеріальне забезпечення громадян соціалістичних країн, що проходять стажування у закладах освіти та науково-дослідницьких закладах СРСР	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
30.03.1981	Рішення	Про затвердження Положення про навчання в СРСР громадян зарубіжних країн	Загальносоюзна Рада у справах іноземних студентів
30.03.1981	Положення	Про навчання в СРСР громадян зарубіжних країн	Загальносоюзна Рада у справах іноземних студентів
02.02.1982	Інструктивний лист № 96-14-ПЗ/14-7	Про матеріальне забезпечення громадян Монгольської Народної Республіки, що навчаються в аспірантурі закладів вищої освіти та науково-дослідних закладах	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
23.03.1982	Інструктивний лист № 96-14-282/16	Про порядок придбання товарів для екіпірування іноземних студентів	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР
23.11.1982	Інструктивний лист № 96-14-1234/6	Про заходи щодо усунення порушень у в зберіганні, обліку та видачі ліцензій на безмитне отримання поштових посилок іноземними студентами	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР
14.12.1982	Інструктивний лист № 37	Про розмір стипендій, що виплачуються громадянам Германської Демократичної Республіки та Соціалістичної Республіки В'єтнам, що навчаються, проходять стажування у закладах вищої та середньої освіти та науково-дослідних закладах	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР

Продовження таблиці

1	2	3	4
06.01.1983	Інструктивний лист № 96-14-1309/38	Про оплату квитків для відправки на батьківщину іноземних студентів, що успішно завершили навчання, стажування у закладах освіти та науково-дослідних закладах	Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР
24.01.1983	Інструктивний лист № 96-14-36/П-4	Доповнення до інструктивного листа № 44.	Управління з навчання студентів, аспірантів і стажистів зарубіжних країн СРСР
28.10.1989	Закон	Про мови в Українській РСР	Верховної Ради Української РСР

Джерело: самостійно складено автором.

Додаток Б.2.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

II період (1991 - 2020 рр.)

Рік	Вид нормативно-правового акту та номер	Назва нормативно-правового акту	Нормотворчий суб'єкт	Чинність станом на 14.09.2023
1	2	3	4	5
26.02.1993	Постанова № 136	Про навчання іноземних громадян в Україні	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності 20.09.2018
22.09.1993	Наказ № 353	Про затвердження умов прийому на підготовчі відділення при вищих навчальних закладах України	МОН України	Чинний Редакція від 16.10.1996
04.02.1994	Закон № 3929-ХІІ	Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства	Верховна Рада України	Втрата чинності від 25.12.2011
25.03.1994	Указ Президента України № 112/94	Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними прикордонними областями Російської Федерації	Президент	Чинний Редакція від 03.06.1994
03.06.1994	Указ Президента України № 271/94	Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова	Президент	Втрата чинності від 17.09.2022

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
29.12.1995	Постанова № 1074	Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 07.03.2012
07.03.1996	Закон України №85/96 - ВР	Про страхування	Верховна Рада	Чинний Редація від 06.05.2023
17.09.1996	Постанова № 1138	Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти	Кабінет Міністрів України	Чинний Редакція від 07.03.2023
18.09.1996	Указ Президента України № 841/96	Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх відносин	Президент	Втрата чинності від 24.12.2021
20.01.1997	Постанова № 38	Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами	Кабінет Міністрів України	Чинний Редакція від 24.06.2022
28.01.1997	Постанова № 79	Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 01.07.2011
17.09.1997	Постанова № 1021	Про вдосконалення Порядку надання медичної допомоги іноземним громадянам, які тимчасово перебувають на території України	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 01.07.2011

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
27.10.1997	Наказ № 383/239/131	Про затвердження Порядку надання платних послуг державними навчальними закладами	МОН України, МФ України, Міністерство економіки України	Скасування державної реєстрації від 02.06.2015
11.11.1997	Наказ № 328	Про затвердження Порядку встановлення цін (тарифів) на екстрену медичну допомогу, що надається іноземних громадянам державними та комунальними закладами охорони здоров'я України	Міністерство охорони здоров'я України	Чинний
21.01.1998	Постанова № 61	Про перелік послуг з вищої, середньої, професійно-технічної та початкової освіти, операції з надання яких звільняються від оподаткування податком на додану вартість	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 08.06.2005
11.05.1998	Наказ № 182	Про проїзд іноземних громадян залізничним транспортом у внутрішньодержавному сполученні	Міністерство транспорту України	Чинний
08.06.1998	Постанова № 829	Про заходи щодо запобігання нелегальній міграції громадян в Україну	Кабінет Міністрів України	Чинний
05.08.1998	Постанова № 1238	Про затвердження Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 01.10.2013
04.12.1998	Постанова № 1926	Про створення мережі закладів в організації надання медичної допомоги Асістанс Україна	Кабінет Міністрів України	Чинний Редакція від 23.1 1.2006

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
20.02.1999	Постанова № 227	Про запровадження нового порядку оформлення візових документів для в'їзду в Україну	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 10.09.2011
01.03.1999	Постанова № 309	Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 01.01.2019
09.08.1999	Постанова № 1457	Про затвердження тарифів консульського збору, що справляється за оформлення візових документів для в'їзду в Україну	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 10.09.2011
03.12.1999	Закон № 1273-XIV	Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні	Верховна Рада України	Чинний
11.07.1997	Наказ № 267	Про Положення про порядок обліку договорів (контрактів) про навчання іноземців в Україні, Положення про порядок виготовлення, видачі та обліку Запрошень на навчання іноземців в Україні	Міністерство освіти України	Втрата чинності від 05.09.2003
24.09.1997	Наказ № 355	Про вдосконалення системи навчання іноземців в Україні	Міністерство освіти України	Чинний
27.10.1997	Наказ № 383/239/131	Про затвердження Порядку надання платних послуг державними навчальними закладами	Міністерство освіти України Міністерство фінансів України Міністерство економіки України	Втрата чинності від 2010

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
11.11.1997	Наказ № 328	Про затвердження Порядку встановлення цін (тарифів) на екстрену медичну допомогу, що надається іноземним громадянам державними та комунальними закладами охорони здоров'я України	Міністерство охорони здоров'я України	Втрата чинності від 01.07.2011
29.01.1998	Наказ № 12	Про затвердження Положення про клінічну ординатуру	Міністерство охорони здоров'я України	Втрата чинності від 02.09.2022
09.08.1999	Постанова № 663	Про затвердження тарифів консульського збору, що справляється за оформлення візових документів для в'їзду в Україну	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 10.09.2011
19.11.1999	Наказ № 887	Про затвердження інструкції про порядок розгляду питань щодо продовження строку перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства	Міністерство внутрішніх справ України	Втрата чинності від 03.10.2011
07.07.2000	Указ Президента України № 773/2000	Про Міністерство освіти і науки України	Президент	Втрата чинності від 18.04.2011
13.11.2000	Наказ №2165	Про порядок прийому бланків Запрошень іноземних громадян на навчання в Україну неузгодженого зразку та їх обміну на бланки Запрошень суворої звітності	Міністерство освіти України	Редакція від 18.06.2021
18.01.2001	Закон України № 2235 -III	Про громадянство України	Верховна Рада	Редакція від 05.02.2023
18.01.2001	Указ Президента України № 22/2001	Про заходи щодо посилення боротьби з нелегальною міграцією	Президент	Чинний

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
18.01.2001	Закон України № 2247 -III	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією	Верховна Рада	Редакція від 19.1.2012
27.03.2001	Указ Президента України № 215/2001	Питання організації виконання Закону України “Про громадянство України”	Президент	Редакція від 30.04.2022,
07.06.2001	Закон України № 2491-III	Про імміграцію	Верховна Рада	Редакція від 05.02.2023
25.07.2001	Наказ №440	Про запровадження імміграційної картки іноземця	Державний комітет у справах охорони державного кордону України	Втрата чинності від 23.01.2012
06.09.2001	Наказ № 201	Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)	Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України	Втрата чинності від 07.08.2020
17.01.2002	Закон України № 2984-III	Про вищу освіту	Верховна Рада	Редакція від 28.05.2023
13.12.2002	Постанова № 1900	Про утворення Міжвідомчої ради з питань координації заходів спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 18.08.2005
16.01.2003	Постанова № 35	Про затвердження Тимчасового порядку реєстрації фізичних осіб за місцем проживання	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 11.05.2006

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
18.01.2003	Постанова № 61	Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів	Кабінет Міністрів України	Редакція від 27.06.2023
03.04.2003	Закон України № 661-IV	Про Державну прикордонну службу України	Верховна Рада	Редакція від 03.08.2023
07.04.2003	Постанова № 478	Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися службою громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб	Кабінет Міністрів України	Редакція від 12.08.2023
07.07.2003	Указ Президента України № 580/2003	Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України	Президент	Редакція від 04.08.2003
12.08.2003	Наказ № 544	Про затвердження порядку набору іноземців на навчання в Україні та Порядку видачі іноземцям запрошень на навчання в Україні	МОН України	Втрата чинності від 01.01.2014
20.08.2003	Наказ № 563	Про затвердження Положення про визнання іноземних документів про освіту	МОН України	Втрата чинності від 16.05.2011
29.08.2003	Постанова № 1380	Про ліцензування освітніх послуг	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 02.02.2016

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
20.11.2003	Закон України № 1299-IV	Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо адміністративної відповідальності за порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні	Верховна Рада	Чинний
29.11.2003	Указ Президента України № 1387/2003	Про заходи щодо підвищення ефективності зовнішньополітичної діяльності держави	Президент	Втрата чинності від 18.12.2005
01.12.2003	Наказ № 1456	Про затвердження Інструкції про порядок продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства	Наказ міністерства внутрішніх справ України	Втрата чинності від 03.10.2011
05.12.2003	Наказ № 237/803/151/5	Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах призначених для використання на території інших держав	Міністерство закордонних справ, МОН України, Міністерство юстиції України	Чинний
18.01.2003	Постанова № 61	Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів	Кабінет Міністрів України	Редакція від 08.07.2015
06.02.2003	Закон	Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус іноземців" від 04.02.1994	Верховна Рада України	Втрата чинності від 25.12.2011
12.08.2003	Наказ № 544	Про затвердження Порядку набору іноземців на навчання в Україні та Порядку видачі іноземцям запрошень на навчання в Україні	МОН України	Втрата чинності від 01.01.2014

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
20.08.2003	Наказ № 563	Про затвердження Положення про визнання іноземних документів про освіту	МОН України	Втрата чинності від 16.05.2011
30.01.2004	Наказ № 67	Про внесення змін до Порядку набору іноземців на навчання в Україні, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2003 № 544	МОН України	Втрата чинності від 01.01.2014
17.02.2004	Указ Президента України № 199/2004	Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України	Президент	Чинний
06.09.2004	Наказ № 701	Про внесення змін до Порядку набору іноземців на навчання в Україні та Порядку видачі іноземцям запрошень на навчання в Україні	МОН України	Втрата чинності від 01.01.2014
12.01.2005	Наказ № 9	Про знищення непридатних до використання бланків запрошень на навчання	МОН України	Чинний
08.06.2005	Постанова № 435	Про затвердження переліку послуг з виховання та навчання, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість	Кабінет Міністрів України	Чинний
06.09.2005	Закон №2806-IV	Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності	Верховна Рада України	Редакція від 28.04.2023
04.04.2006	Наказ № 260	Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами і аспірантами	МОН України	Втрата чинності від 18.08.2016

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
01.08.2007	Лист № 1/9-456	До уваги вищих навчальних закладів, які здійснюють прийом іноземних абітурієнтів	МОН України	Чинний
08.08.2007	Постанова №1019	Про ліцензування діяльності про надання освітніх послуг	Кабінет Міністрів України	Втрата чинності від 02.02.2016
15.11.2007	Наказ № 1008	Про документи для проведення ліцензування	МОН України	Про документи для проведення ліцензування
20.05.2009	Наказ № 428	Про заходи щодо підготовки документів до проставлення апостиля	МОН України	Чинний
01.07.2009	Постанова № 724	Деякі питання надання державних платних (адміністративних) послуг, видачі документів дозвільного характеру	Кабінет Міністрів України	Редакція від 08.05.2013
14.07.2009	Наказ № 519	Про затвердження порядку проведення вибіркового контролю за наявністю в іноземців та осіб без громадянства достатнього фінансового забезпечення для перебування в Україні	адміністрація Державної прикордонної служби України	Втрата чинності від 23.08.2013
01.12.2009	Наказ № 1084	Про впорядкування процедури визнання іноземних документів про освіту (нострифікації)	МОН України	Чинний зі змінами від 23.04.2010
21.04.2010	Наказ № 343	Щодо надання освітніх послуг іноземцям	МОН України	Чинний

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
23.04.2010	Наказ № 354	Про вдосконалення надання освітніх послуг іноземцям в Україні	МОН України	Втрата чинності від 20.04.2012 року № 485
23.03.2011	Наказ № 602	Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання	МВСУ	Втрата чинності від 30.08.2013
31.08.2011	Постанова № 924	Питання національного інформаційного центру академічної мобільності	Кабінет Міністрів України	Чинний
22.09.2011	Закон	Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства	Верховна Рада України	Чинний
15.02.2012	Постанова № 150	Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України	Кабінет Міністрів України	Чинний
28.03.2012	Постанова № 251	Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983	Кабінет Міністрів України	Чинний Редакція від 28.12.2019
21.05.2012	Наказ № 353/271/150	Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства	Міністерства внутрішніх справ України,	Чинний Редакція від 12.06.2020

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
			Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України	
05.06.2013	Лист № 1/9-406	Щодо мовної підготовки іноземних студентів	МОН України	Чинний
01.11.2013	Наказ № 1541	Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства	МОН України	Чинний Редакція від 30.10.2020
01.11.2013	Порядок	Порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації	Наказ Міністерства освіти і науки України 01.11.2013 № 1541	Чинний Редакція від 06.10.2017
04.12.2013	Постанова № 884	Про затвердження Порядку підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення	Кабінет Міністрів України	Чинний
29.04.2014	Лист № 1/9-228	Щодо проведення дострокової літньої заліково-екзаменаційної сесії 2013/2014 навчального року для іноземних студентів	Наказ Міністерства освіти і науки України	Чинний

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
10.07.2014	Наказ № 812	Про затвердження Статуту Державного підприємства “Український державний центр міжнародної освіти”	Наказ Міністерства освіти і науки України	Чинний
04.08.2014	Лист №1/9-391	Деякі особливості переведення іноземних студентів, які навчались у Донецькій та Луганській областях	МОН України	Чинний
27.08.2015	Лист № 1/9-408	Деякі особливості поновлення іноземних студентів, які навчалися у вищих навчальних закладах Автономної Республіки Крим	МОН України	
05.05.2015	Наказ № 504	Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту	МОН України	Чинний
12.08.2015	Постанова № 579	Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність	КМУ	Редакція від 21.05.2022
11.12.2015	Наказ № 1272	Про внесення змін до наказу МОН № 1541 Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства	МОН України	Чинний
11.12.2015	Порядок	Порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації	МОН України	Редакція від 06.10.2017
11.02.2016	Лист № 1/9-73	Щодо набуття чинності наказу №1272 від 11.12.2015	МОН України	Чинний

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
31.05.2017	Лист № 1/9-304	Щодо подачі документів про освіту іноземних громадян для проставлення апостиля	МОН України	Чинний
11.08.2017	Наказ № 1167	Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України	МОН України	Чинний
25.04.2018	Постанова № 322	Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання	Кабінет Міністрів України	Редакція від 28.12.2019
12.09.2018	Постанова № 729	Питання здобуття вищої освіти деякими категоріями осіб	Кабінет Міністрів України	Редакція від 05.11.2020
17.01.2019	Лист № 1/9-30	Вимоги країн до вступників на програми вищої освіти під час зарахування іноземців та осіб без громадянства на навчання для здобуття вищої освіти	МОН України	Чинний
03.06.2020	Указ № 210	Про вдосконалення вищої освіти в Україні	Президент	Чинний
22.07.2020	Постанова № 641	Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2	Кабінет Міністрів України	Чинний Редакція від 14.08.2020

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
06.08.2020	Лист	Про деякі особливості початку освітнього процесу у 2020/2021 навчальному році	МОН України	Чинний
26.08.2020	Лист № 1/12-4100	Про доопрацювання проекту постанови Кабінету Міністрів України	МОН України	Чинний
12.10.2020	Наказ № 1265	Про затвердження змін до Порядку організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства	МОН України	Чинний

Джерело: самостійно складено автором.

Додаток В

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ПРАЦЬ ІЗ ПЕДАГОГІКИ, ДОТИЧНИХ ДО ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

№ з/п	ПІБ автора/тема дисертаційної праці	Спеціальність	Дата (роки) координації / захисту
1	2	3	4
1.	Авраменко Н.О. Підготовка майбутніх лікарів-іноземців до оволодіння професійною термінологією у медичних закладах вищої освіти	13.00.04	2017 /2019
2.	Алексеева Г.С. Формування інформаційної культури іноземних студентів інженерно-педагогічних спеціальностей	13.00.04	2017 / 2018
3.	Аль-Шабуль І. Формування комунікативних якостей іноземних студентів у процесі навчальної діяльності	13.00.04	2008 /2012
4.	Антонова К.В. Адаптація іноземних студентів у соціально-освітньому середовищі медичного університету	13.00.05	2012 / -
5.	Ануфрієва Ю.П. Розвиток професійних інтересів в іноземних студентів медичних спеціальностей у процесі вивчення природничих дисциплін	13.00.04	2013 / -
6.	Бакало О.М. Педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах	13.00.04	2013 / 2017
7.	Бендяк К.І. Організація мовної підготовки іноземних громадян в Україні (середина ХХ–початок ХХІ століття)	13.00.01	2011 / 2014

Продовження таблиці

1	2	3	4
8.	Берега Л.О. Формування лінгвокраїнознавчої компетентності іноземних студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови	13.00.02	2013 / 2017
9.	Білоус А.Ю. Розвиток системи допрофесійної підготовки іноземних студентів у медичних навчальних закладах України (60-ті рр., ХХ – початок ХХІ століття)	13.00.01	2013 /-
10.	Білик О.М. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу	13.00.05	2011 /2018
11.	Булгакова Н.Б. Система пропедевтичної підготовки іноземних громадян з природничих дисциплін у технічному університеті	13.00.04	2000 / 2002
12.	Варава С.В. Методика формування професійно орієнтованої лінгвістичної компетентності з російської мови в іноземних студентів	13.00.02	2013 /-
13.	Василенко Н.В. Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в арабськомовних студентів	13.00.02	2001/ 2009
14.	Висотченко С.В. Методика навчання студентів–іноземців англійського писемного мовлення на основі методу активізації можливостей особистості та колективу	13.00.02	2004 /-
15.	Волобуєва І.В. Педагогічні умови індивідуалізації допрофесійної підготовки іноземних студентів у вищих навчальних закладах	13.00.04	2013 /-
16.	Вялкова Н.Г. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчального середовища у вищих навчальних закладах	13.00.05	2006 /-

Продовження таблиці

1	2	3	4
17.	Гадомська А.А. Методика мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів засобами креолізованих рекламних текстів	13.00.02	2015 /2017
18.	Гирич З. І. Теорія і методика формування комунікативної компетентності іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю у процесі навчання російської мови	13.00.02	2014 / 2016
19.	Головко В.А. Педагогічний супровід професійного самовиховання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах	13.00.07	2014 / 2015
20.	Горіна Ж. Розвиток українського розмовного мовлення студентів національних груп нефілологічних факультетів вищих навчальних закладів південного регіону України	13.00.02	- /2001
21.	Гуменюк В.В. Організаційно-педагогічні умови здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття)	13.00.01	2012 / 2016
22.	Гуренко О. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища	13.00.04	- / 2005
23.	Дементьева Т.І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання	13.00.09	- /2005
24.	Демченко І.В. Формування мотивації іноземців – майбутніх фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації	13.00.04	2016 / 2020
25.	Дикун Н.В. Соціально-педагогічний супровід іноземних студентів у вищому навчальному закладі	13.00.05	2011 /-

Продовження таблиці

1	2	3	4
26.	Дирда І.А. Розвиток полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови	13.00.02	2015 / 2019
27.	Диченко Т.В. Методика навчання хімії іноземних слухачів підготовчих факультетів	13.00.02	2013 /2015
28.	Довгодько Т.І. Загальнонаукова підготовка іноземних студентів до навчання в авіаційному університеті	13.00.04	2012/ 2014
29.	Довгоп'ят О.О. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх іноземних студентів у процесі допрофесійної підготовки	13.00.04	2013 / -
30.	Задорожна О.С. Методичні засади навчання української мови іноземних студентів нефілологічних спеціальностей на засадах текстоцентричного підходу	13.00.02	2015 / -
31.	Заєць М.З. Формування готовності іноземних студентів до діалогічної взаємодії у майбутній професійній діяльності лікаря засобами інтерактивних технологій	13.00.04	2013 / 2017
32.	Зінонос Н.О. Педагогічні умови адаптації студентів-іноземців до вивчення природничо-математичних дисциплін у вищих навчальних закладах	13.00.04	2012 / 2016
33.	Зозуля І.Є. Полікультурне виховання іноземних студентів вищих навчальних закладів України	13.00.07	2009/ 2012
34.	Калашнік Н.В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів вищих медичних навчальних закладів України	13.00.07	2012 / 2016

Продовження таблиці

1	2	3	4
35.	Кісіль Л.М. Методика навчання українського діалогічного професійного мовлення студентів-іноземців транспортних спеціальностей	13.00.02	2014 / -
36.	Кміт Я.М. Дидактичні особливості інтеграції знань і вмінь з природничих дисциплін у процесі підготовки студентів-іноземців до навчання у вищій медичній школі	13.00.01	- / 1995
37.	Коломієць В.С. Формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор	13.00.04	/2001
38.	Кононова Т.О. Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей іноземних студентів у вищих навчальних закладах України	13.00.07	2016 / -
39.	Коротун О.О. Формування комунікативної компетентності майбутніх студентів-іноземців у допрофесійній підготовці	13.00.04	2009 /2012
40.	Костюк С.С. Розвиток міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови	13.00.02	2015 /2018
41.	Костюшко В.І. Методика формування лексикологічної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови	13.00.02	2018 / -
42.	Кудіна Т.М. Формування лексичної компетентності з української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень	13.00.02	2011 /2013
43.	Кузьмицька М.О. Формування англомовної фонетичної компетентності іноземних студентів-філологів в самостійній роботі	13.00.02	2017 / -

Продовження таблиці

1	2	3	4
44.	Кушнір І.М. Формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови	13.00.02	2009 / 2012
45.	Кушнір Л.В. Дидактичні умови формування навчальної взаємодії студентів-іноземців в освітньому процесі вищих навчальних закладів	13.00.09	2011 /-
46.	Лаптева М. В. Теоретичні і методичні основи інформатичної підготовки іноземних студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України	13.00.04	2014 /-
47.	Лі Чжень Формування професійно-ціннісних орієнтацій іноземних студентів музичних спеціальностей у процесі фахової підготовки	13.00.04	2011 /-
48.	Мовчан О.О. Формування міжкультурної толерантності в іноземних студентів медичних спеціальностей в умовах освітнього середовища медичного університету	13.00.04	2013 /-
49.	Ніколаєнко В.В. Методика формування комунікативної компетентності іноземних студентів економічних спеціальностей у процесі навчання української мови	13.00.02	2018 /-
50.	Ніколаєнко В.В. Формирование русскоязычной грамматической компетенции англоговорящих студентов-иностранцев на начальном этапе обучения в высшей школе (на материале глагольных категорий)	13.00.02	- / 2004

Продовження таблиці

1	2	3	4
51.	Павленко О.М. Методика пропедевтичного навчання української мови іноземних слухачів у закладах вищої освіти	13.00.02	2018 / 2019
52.	Палка О.В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики	13.00.04	- / 2003
53.	Пальчикова О.О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів	13.00.02	2013/ 2016
54.	Петров І.В. Методичні засади створення електронних посібників з граматики російської мови для іноземних студентів нефілологічних спеціальностей	13.00.02	2012 / -
55.	Полянська К.С. Формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти	011	2018 / -
56.	Пономарьова А.А. Морально-вольове самовиховання іноземних студентів молодших курсів класичного університету	13.00.07	2014 / -
57.	Порох Д.О. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних навчальних закладах	13.00.05	2007 /2011
58.	Потапенко Т.О. Організація навчання іноземних студентів в університетах Великої Британії	13.00.01	2011 / -
59.	Приходько А.М. Формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах	13.00.04	2013 /2016

Продовження таблиці

1	2	3	4
60.	Проскуріна Я.І. Допрофесійна підготовка іноземних абітурієнтів до навчання в медичних університетах	13.00.04	2011 / -
61.	Рагіна Ж.М. Методика навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення іноземних студентів медичних спеціальностей з використанням комп'ютерних технологій	13.00.02	2014 / 2017
62.	Резван О. О. Педагогічні умови розвитку пізнавальних потреб іноземних студентів у процесі навчання	13.00.04	- / 2008
63.	Рідкозубова С.О. Формування професійних комунікативних умінь іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі мовної підготовки	13.00.04	2013 / -
64.	Рибаченко Л.І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.)	13.00.01	- / 2001
65.	Сахарова В.В. Формування професійно-педагогічної культури іноземних студентів у процесі фахової підготовки	13.00.04	2012 /2016
66.	Селіванова О.П. Формування готовності іноземних студентів до діалогічної взаємодії у процесі соціально-гуманітарної підготовки	13.00.04	2011 / -
67.	Семененко І.Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів	13.00.04	2013 / 2014
68.	Середняк М.М. Моніторинг якості фізичної освіти іноземних студентів у вищих навчальних закладах України	13.00.02	2011 / -
69.	Сіліванова І.М. Міжнародна академічна мобільність іноземних студентів в університетах Франції як педагогічне явище (70-рр. ХХ – початок ХХІ століть)	13.00.01	2014 / -

Продовження таблиці

1	2	3	4
70.	Сін Чжефу Педагогічна підтримка адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України	13.00.05	2014 /2015
71.	Сладких І.А. Формування готовності студентів-іноземців груп довузівської підготовки до навчання у вищих технічних навчальних закладах	13.00.04	2011 /2014
72.	Смолікевич Н.Р. Організаційно-педагогічне забезпечення аккультурації іноземних студентів в університетах США	13.00.01	2007 / 2018
73.	Степанов Є.П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів	13.00.07	- / 2004
74.	Столярова Н.П. Особливості адаптації іноземних студентів до навчально-виховного середовища у вищих навчальних закладах	13.00.05	2007 /-
75.	Субота Л.А. докторська Система формування комунікативної компетентності іноземних студентів фармацевтичних спеціальностей у процесі навчання української і російської мови	13.00.02	2017 / 2019
76.	Тарасенко В.И. Формирование профессионально-коммуникативной компетенции иностранных студентов-русистов в условиях межпредметной координации: (на материале подязыка педагогики)	-	- / 1992
77.	Тетянченко О. Педагогічні умови спілкування з іноземними студентами в процесі навчання	-	- / 1997
78.	Тіщенко О.М. Педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах	13.00.04	2013 /-

Продовження таблиці

1	2	3	4
79.	Трубнікова Ю.О. Соціокультурна адаптація іноземних студентів на підготовчому відділенні вищого навчального закладу	13.00.05	2012 / -
80.	Турсиду Н.Ю. Навчання російської мови як іноземної студентів-греків на засадах лінгвокультурологічного підходу	13.00.02	2016 / 2016
81.	Ушакова Н.В. Методика формування вмій аудіювання наукових лекцій на початковому етапі вивчення російської мови в іноземних студентів немовних студентів	13.00.02	2013 / -
82.	Ушакова Н. І. Багатоаспектна модель підручника з російської мови для іноземних студентів у вищих навчальних закладах України	13.00.02	- / 2010
83.	Федорова О.А. Формування аудитивних умінь іноземних слухачів підготовчого відділення у процесі навчання української мови	13.00.02	2015 / 2016
84.	Фурт Д.В. Формування термінологічної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови	13.00.02	2012 / -
85.	Ху Діхуа Формування полікультурної компетентності іноземних студентів в умовах професійної підготовки	13.00.04	2011 / 2013
86.	Цзінь Нань методичні засади вокального навчання студентів КНР у системі музично-педагогічної освіти України	13.00.02	- / 2009
87.	Цуркан М.В. Методична система навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти	13.00.02	2018 / 2020

Продовження таблиці

1	2	3	4
88.	Черкашина Ж.В. Підготовка іноземних студентів до вивчення професійно орієнтованих дисциплін у фармацевтичному університеті	13.00.04	2013 / 2017
89.	Чирва Я.О. Формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів	13.00.07	2016 / 2018
90.	Шалаєва В.С. Формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей	13.00.02	2015 / 2019
91.	Шарапова О.В. Формування умінь самостійної навчальної діяльності в іноземних студентів підготовчих факультетів вищих технічних навчальних закладів	13.00.09	2007 / 2016
92.	Швець Г.Д. Методика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей (Докторська)	13.00.02	2014 / 2020
93.	Шмоніна Т.А. Педагогічні умови природничо-наукової підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів	13.00.04	2011 / 2012
94.	Штеймільлер І.О. Науково-методичне забезпечення акультурації іноземних студентів у процесі підготовки в класичному університеті	13.00.07	2014 / 2015
95.	Шульга І.М. Методика адаптивно-коригувального тренінгу з російської мови для іноземних студентів немовних спеціальностей	13.00.02	2012 / 2014
96.	Ябурова О.В. Соціально-педагогічне забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів	13.00.05	2013 / 2015

Продовження таблиці

1	2	3	4
97.	Янушевська І.Б. Методика навчання усного професійно орієнтованого російського мовлення іноземних студентів вищого медичного навчального закладу	13.00.02	2014 / -
98.	Яцишина О.В. Гуманітарна підготовка іноземних студентів у медичних університетах	13.00.04	2013 /2017

Джерело: самостійно складено автором.

Додаток Г

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ЗМІСТ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Категорії та одиниці аналізу	Рік	Автор/джерело	Зміст
1	2	3	4
Підготовка іноземних студентів			
Іноземний студент	2001	Л.Рибаченко	громадянин зарубіжних країн, що знаходяться у країні навчання з метою отримання освіти, підвищення її рівня або для виконання в одному із навчальних закладів, науковій установі наукової або педагогічної роботи
	2013	В.Петрук	особлива категорія молоді, яка має за мету отримати вищу освіту європейського зразка в Україні
	2014	К.Бендяк	особа, що є громадянином чи підданим іншої держави, й це підтверджено відповідними документами, не є громадянином України, але через постійне чи тимчасове перебування на території України, а також з інших причин, знаходиться в правовому зв'язку з Україною в особі її компетентних органів
	2016	В.Гуменюк	громадянин іншої країни, особа без громадянства, що навчається у ЗВО України на певному освітньому рівні або здобуває повну додипломну освіту, а також виводить за межі досліджуваного поняття «іноземні студенти» осіб, які здобувають післядипломну

Продовження таблиці

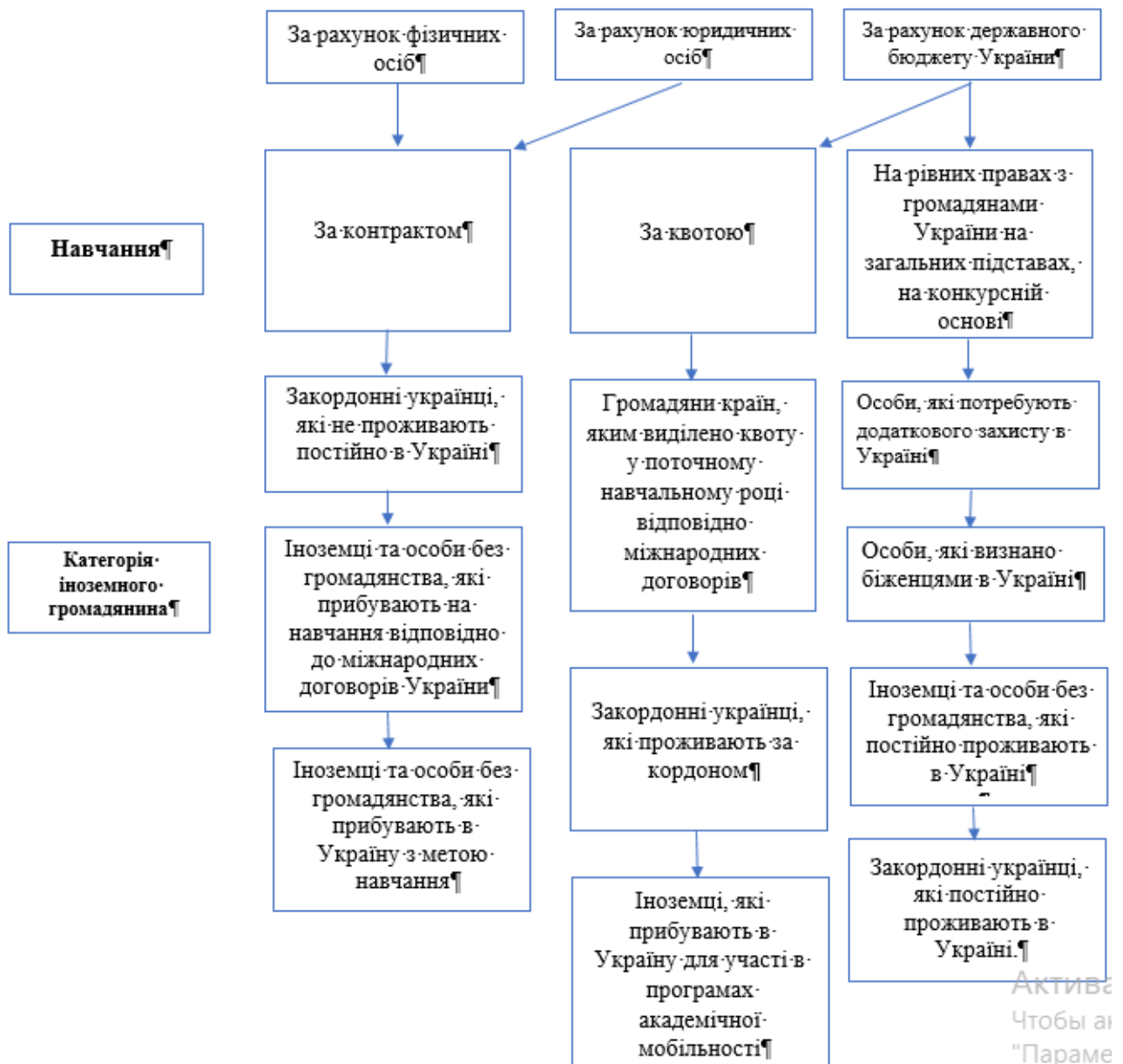
1	2	3	4
			медичну освіту, тобто іноземні стажери, інтерни, ординатори, аспіранти, докторанти, чия професійна підготовка здебільшого проходить в умовах медичної практики.
	2016	В.Сахарова	іноземний громадянин, який приїжджає навчатись у вищому навчальному закладі іншої країни та є сформованою особистістю, якій потрібно адаптуватися до нових, незвичних традицій, норм поведінки, мови, культури
	2019	І.Дирда	соціалізована зріла особистість, сформована під впливом того середовища, у якому вона виховувалась та має певну життєву позицію, настанови, систему цінностей
	2019	Н.Авраменко	особлива категорія молоді, яка має за мету одержати вищу освіту європейського зразка в Україні, вступаючи до ЗВО, проходить навчання за спеціальною програмою для іноземців щодо вивчення мови і культури країни та деяких профільних дисциплін
Підготовка	1991	С. Вишнякова	Дії, спрямовані на вироблення навичок, передачу знань та формування життєвої позиції, необхідних для працевлаштування з якої-небудь спеціальності, групи споріднених спеціальностей, або для роботи в будь-якій галузі економіки
	1999	Педагогічна енциклопедія	сукупність спеціальних знань, умінь й навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з визначеної професії; як процес повідомлення відповідних знань й умінь

Продовження таблиці

1	2	3	4
	1999	Енциклопедія професійної освіти	загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру. Причому такі завдання найчастіше пов'язані з певним видом регулярної діяльності. Сенс поняття «підготовка» розкривається у двох його значеннях: як навчання, тобто як деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, та як готовність, під якою розуміють наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань
	2001	«Педагогічний словник» за редакцією М. Д. Ярмаченка	формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань
	2002	Великий тлумачний словник сучасної української мови	Запас знань, умінь та навичок, досвід особистості, набуті у процесі навчання і практичної діяльності

Джерело: [1; 16; 26; 40; 50; 136; 139; 195; 199].

КАТЕГОРІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ТА ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Джерело: [49;175; 176; 186; 187].

Додаток Е

Перелік ЗВО та ЗФПО Криворіжжя (липень 2023 р.)

Додаток Е.1

Перелік ЗВО Криворіжжя (липень 2023 р.)

№ з/п	Назва закладу освіти	Коротка назва	Категорія закладу освіти	Форма власності	Найменування органу, до сфери управління якого належить заклад освіти
1	2	3	4	5	6
1.	Відокремлений підрозділ приватного акціонерного товариства Приватний вищий навчальний заклад «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій» у м. Кривий Ріг	ПВНЗ «ЗІЕІТ», в т.ч. ВП у м. Кривий Ріг	Заклад освіти вищої	Приватна	
2.	Державний університет економіки і технологій	ДУЕТ	Заклад освіти вищої	Державна	Міністерство освіти і науки України
3.	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	ДОННУЕТ	Заклад освіти вищої	Державна	Міністерство освіти і науки України

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
4.	Комунальний заклад «Криворізький обласний фаховий музичний коледж» Дніпропетровської обласної ради»	КЗ «КОФМК» ДОР»	Заклад освіти вищої	Комунальна	Департамент освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації
5.	Криворізька філія Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»	Криворізька філія ПВНЗ «Європейський університет»	Заклад освіти вищої	Приватна	
6.	Криворізький державний педагогічний університет	КДПУ	Заклад освіти вищої	Державна	Міністерство освіти і науки України
7.	Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ	КННІ ДонДУВС	Заклад освіти вищої	Державна	Міністерство внутрішніх справ України
8.	Криворізький національний університет	КНУ	Заклад освіти вищої	Державна	Міністерство освіти і науки України
9.	Криворізький факультет Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ	КФ ДДУВС	Заклад освіти вищої	Державна	Міністерство внутрішніх справ України

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
10.	Навчально-науковий інститут бізнесу та гостинності Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	ННІБГ ДонНУЕТ ім.М.Туган-Барановського	Заклад вищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
11.	Приватний вищий навчальний заклад «Інститут ділового адміністрування»	ПВНЗ «ІДА»	Заклад вищої освіти	Приватна	

Джерело: Єдина державна електронна база з питань освіти – ЄДБО; <https://registry.edbo.gov.ua/vishcha-osvita/12110/>.

ПЕРЕЛІК ЗФПО КРИВОРІЖЖЯ (липень 2023 р.)

№ з/п	Назва закладу освіти	Коротка назва	Категорія закладу освіти	Форма власності	Найменування органу, до сфери управління якого належить заклад освіти
1	2	3	4	5	6
1.	Відокремлений структурний підрозділ «Індустріальний фаховий коледж Криворізького національного університету»	ВСП «ІФК КНУ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
2.	Відокремлений структурний підрозділ «Політехнічний фаховий коледж Криворізького національного університету»	ВСП «Політехнічний фаховий коледж КНУ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
3.	Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж «Політехніка» Державного університету економіки і технологій»	ВСП ФКП ДУЕТ	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
4.	Відокремлений структурний підрозділ "Автотранспортний фаховий коледж Криворізького національного університету"	ВСП "Автотранспортний фаховий коледж КНУ"	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
5.	Відокремлений структурний підрозділ "Автотранспортний фаховий коледж Криворізького національного університету"	ВСП "Автотранспортний фаховий коледж КНУ"	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
6.	Відокремлений структурний підрозділ «Гірничий фаховий коледж Криворізького національного університету»	ВСП «ГФК КНУ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
7.	Відокремлений структурний підрозділ «Гірничо-електромеханічний фаховий коледж Криворізького національного університету»	ВСП «ГЕМФК КНУ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
8.	Відокремлений структурний підрозділ «Інгулецький фаховий коледж Криворізького національного університету»	ВСП «Інгулецький ФК КНУ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
9.	Відокремлений структурний підрозділ «Краматорський фаховий коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського»	ВСП «КФК ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
10.	Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький металургійний фаховий коледж Державного університету економіки і технологій»	ВСП «КМФК ДУЕТ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
11.	Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький технічний фаховий коледж Державного університету економіки і технологій»	ВСП «КТФК ДУЕТ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
12.	Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Державного університету економіки і технологій»	ВСП КФК ДУЕТ	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
13.	Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету»	ВСП «КРФК НАУ»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
14.	Відокремлений структурний підрозділ «Маріупольський фаховий коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського»	ВСП «МФК ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського»	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України
15.	Комунальний заклад «Криворізький фаховий медичний коледж" Дніпропетровської обласної ради»	КЗ «КФМК» ДОР"	Заклад фахової передвищої освіти	Комунальна	Обласна рада
16.	Криворізький Будівельний Фаховий Коледж	КБФК	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
17.	Криворізький фаховий коледж торгівлі та готельно-ресторанного бізнесу	КФКТГРБ	Заклад фахової передвищої освіти	Державна	Міністерство освіти і науки України

Джерело: Єдина державна електронна база з питань освіти – ЄДБО; <https://registry.edbo.gov.ua/fahova-peredvisha-osvita/12110/>.

Додаток Е.3.

Довідка

історичних назв вищого навчального закладу

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Термін дії назви		Назва ВНЗ (укр.)	Назва ВНЗ (англ.)
Дата з (ччммррррр)	Дата по (ччммррррр)		
4.10.1922	11.10.1972	Криворізький гірничорудний інститут	Kryvyi Rih Ore Mining Institute
11.10.1972	19.08.1992	Криворізький ордена Трудового Червоного Прапора гірничорудний інститут	Kryvyi Rih Mining Institute awarded with the Order of the Red Banner of Labour
19.08.1992	12.12.1994	Криворізький гірничорудний інститут	Kryvyi Rih Ore Mining Institute
12.12.1994	21.03.2011	Криворізький технічний університет	Kryvyi Rih Technical University
21.03.2011	2.2020	Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет»	State institution of higher education «Kryvyi Rih National University»
02.2020		Криворізький національний університет	Kryvyi Rih National University

Довідку видано для внесення даних до реєстру ВНЗ ІВС «Освіта».

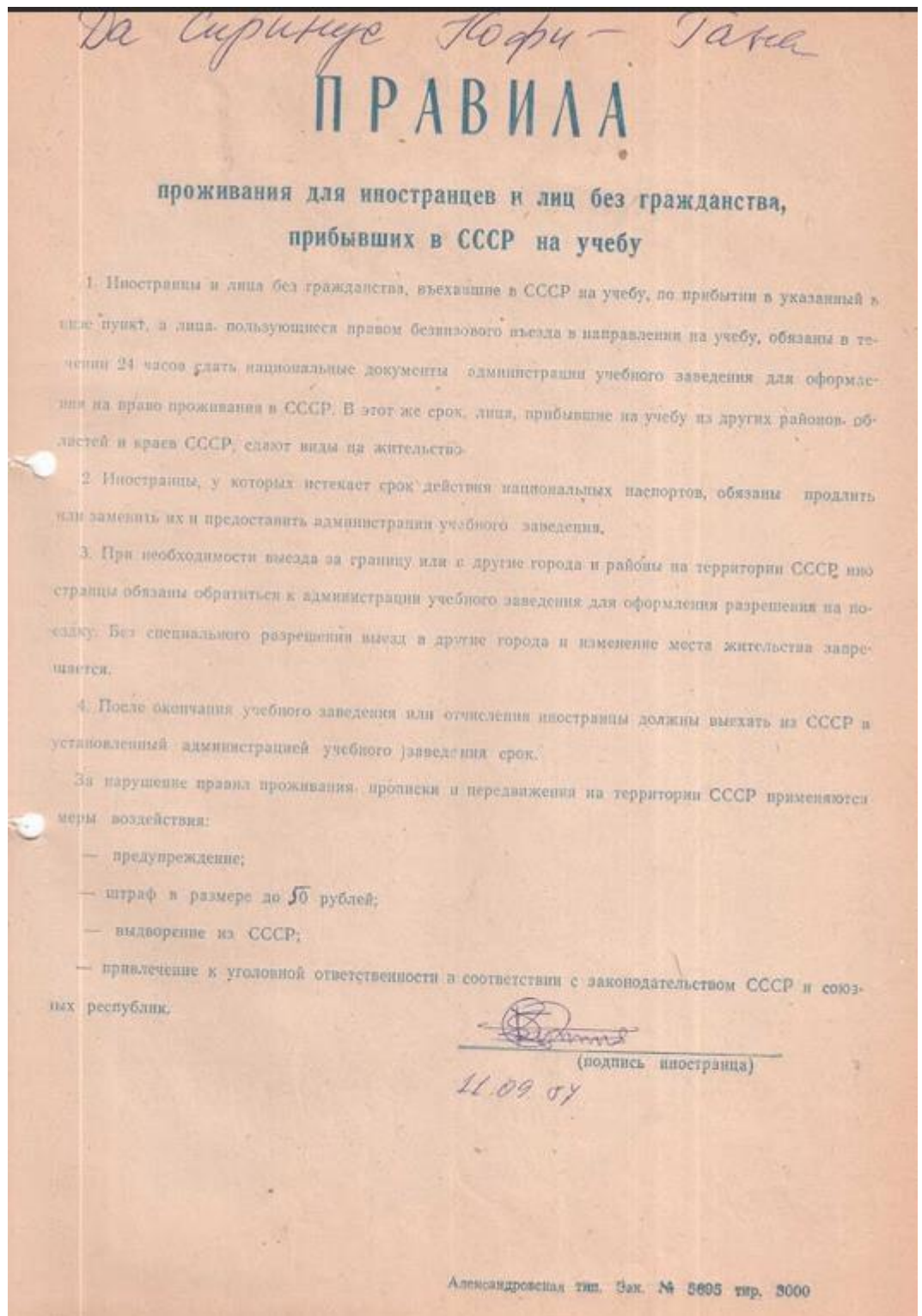
Керівник

(підпис)

(прізвище, ініціали)

" __ " _____ 201__ р.

Правила проживания в гуртожитку

Джерело: архівний відділ Криворізького національного університету.

„УТВЕРЖДАЮ“
Ректор института

проф. Ю. П. АСТАФЬЕВ
1984 г.

Дополнения к типовым правилам внутреннего распорядка интернациональных общежитий института

I. Принципы расселения

Расселение студентов в общежитиях осуществляется с максимальным учетом компактного проживания по факультетам, специальностям, курсам.

В интернациональных общежитиях должен строго соблюдаться интернациональный принцип расселения с тем, чтобы во внеучебное время общение иностранных студентов происходило на русском языке для облегчения преодоления языкового барьера, мешающего эффективному усвоению знаний.

В конце каждого учебного года деканатами факультетов составляется схема расселения студентов со строгим соблюдением указанных принципов.

II. Пропускная система и порядок посещения общежитий посторонними лицами

1. Проживающим в общежитиях выдаются пропуска, которые студенты обязаны предъявлять вахтеру при входе в общежитие.

2. Вход в общежитие для проживающих открыт с 7.00 часов утра и до 1 часа ночи.

В случае возвращения проживающего в общежитие после 1 часа ночи, комендант обязан зарегистрировать это в специальный журнал и на следующий день сообщить в соответствующий деканат.

3. Вход в общежитие не проживающим в нем студентам КГРИ, разрешен с 9.00 до 22 часов с оставлением у вахтера удостоверения личности.

4. Приглашение в общежитие гостей, не являющихся студентами института, разрешается только в субботние, воскресные, предпраздничные и праздничные дни с 18.00 до 22.00 часов:

а) студент получает разрешение на посещение конкретных гостей у комсиданта с обязательным указанием фамилии и номера комнаты, которую он хочет посетить;

б) студент обязан лично встретить гостя в вестибюле общежития, гость оставляет у вахтера удостоверение личности;

в) пригласивший несет полную ответственность за поведение гостя и его своевременный уход из общежития.

5. Приглашение в общежитие гостей в зачетно-экзаменационную сессию не разрешается.

6. Не допускается посещение общежитий посторонними лицами не достигшими 18 лет, а также не имеющих прописки в г. Кривом Роге.

7. Посещение близких родственников проживающего в общежитии разрешается по личному заявлению студента и по предъявлению паспорта или другого документа удостоверяющего личность.

8. Соотечественники иностранного учащегося, обучающиеся в других институтах города и не проживающие в данном общежитии, оставляют у входа свое удостоверение личности (пропуск, студенческий билет, аспирантское удостоверение) и называют номер комнаты, в которую идут.

Посещение разрешается в часы, когда у проживающего в общежитии нет учебных занятий, но не позднее 22 часов.

9. Соотечественники иностранных студентов, обучающиеся в других городах СССР и прибывших по приглашению, предъявляют вахтеру (коменданту) паспорт и разрешение ОВИРа.

III. Правила проживания студентов в общежитии

1. Строго выполнять правила внутреннего распорядка.
2. Беречь всю социалистическую собственность, имеющуюся в общежитии.
3. Содержать в чистоте и порядке комнату и производить в соответствии с графиком дежурств уборку коридоров и бытовых помещений, т. е. участвовать во всех видах работ, связанных с самообслуживанием.
4. Соблюдать и поддерживать чистоту в местах общего пользования.
5. При уходе из комнаты последним — гасит свет, закрывает окна, двери и сдавать ключи от комнаты вахтеру.
6. При выезде из общежития, а также при выезде на летние каникулы предупредить об этом коменданта общежития за 2 дня до выезда и сдать имущество в камеру хранения, а ключи от комнаты — коменданту.
7. Выполнять правила пользования газовыми и электрическими приборами, установленными в общежитии.

В общежитии запрещается:

1. Распитие спиртных напитков;
2. Организация вечеринок, игр в карты и другие азартные игры;
3. Самовольное переселение, перенесение инвентаря из одной комнаты в другую;
4. Расклеивать на стенах комнат расписания, объявления, фотографии, картины, рекламы и т. д.
5. Оборудовать комнату неинвентарной мебелью, создающей ненормальные условия проживания для других жильцов этой комнаты;
6. После 23 00 проводить собрания землячества, заседания, репетиции и т. д.;
7. Пользоваться электронагревательными приборами, примусами, керосинками и т. д. в жилых комнатах;
8. Громкое пение, а также включение радиоприемников, магнитофонов, телевизоров на мощность, превышающую слышимость в одной комнате;
9. Оставление посторонних лиц на ночлег;
10. Курение в комнате;
11. Оставление немытой посуды и остатков после еды;
12. Выбрасывание мусора и выливание воды из окон, а также выметание мусора в коридор засорение раковин, умывальников разными отбросами и остатками пищи.

В случае нарушений правил внутреннего распорядка, пропускной системы и порядка посещения общежития посторонними лицами, последние лишаются права посещения общежития.

Проживающий в общежитии в связи с указанными нарушениями, может быть лишен права приема гостей на определенный срок.

Да Сиринук Керри

[Подпись]

21. IX .88

Додаток 3

Документи до вступу 1988 р.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ СССР
ПО НАРОДНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ
/ ГОСОБРАЗОВАНИЕ СССР /

РЕКТОРУ ~~ОДНОКОЛЛЕЖНО~~
Криворожского горнорудного...
ИНСТИТУТА.....

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ
ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

113833. МОСКВА, М-230. ГСП
УЛ. ЛУСИНОВСКАЯ . 51

КОПИЯ : ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТР МЭИ

ТЕЛЕТАЙП : 111327. ДИПЛОМ
ТЕЛЕФОН : 237-92-82

9680-37165/50-12/88

НАПРАВЛЯЕТСЯ ИНОСТРАННЫЙ ГРАЖДАНИН ДЛЯ ЗАЧИСЛЕНИЯ В ВАШЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕ-
НИЕ (НИУ)

ПЕРЕЧЕНЬ АК- КЕТНЫХ ДАННЫХ	ОТВЕТЫ	КОДЫ
1 СТРАНА (ГРАЖДАНСТВО)	Гана	GN
2 ФАМИЛИЯ ИМЯ (ИМЕНА)	[REDACTED]	
3 ДАТА РОЖДЕНИЯ	ДДММГГ (ДД-ДЕНЬ, ММ-МЕСЯЦ, ГГ-ГОД)	12.06.65
4 ПОЛ	М-МУЖСКОЙ, Ж-ЖЕНСКИЙ	М
5 ДАТА ПРИБЫТИЯ	СССР	43
6 СПЕЦИАЛЬНОСТЬ	техн. и компл. механ. подземн. разр. местор. пол. шах	0202
7 ФОРМА ОБУЧЕНИЯ	01-П/Ф (ВУЗ), 02-П/Ф (ТЕХН.), 03-СТУДЕНТ-ОЧНИК, 04-СТУДЕНТ-ЗАОЧНИК, 05-СТУДЕНТ "ВКЛЮЧ.", 06-УЧАЩИЙСЯ ТЕХНИКУМА, 07-МАГИСТРАТУРА, 08-АСПИРАНТ-ОЧН., 09-АСПИРАНТ-ЗАОЧНИК, 10-ОРДИНАТУРА, 11-СТАЖЕР+АСПИРАНТ, 12-СТАЖЕР, 13-ДОКТОРАНТУРА, 14-КУРСЫ ТРЕНЕРА	03
8 СРОК ОБУЧЕНИЯ		
9 УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ	Криворожский горнорудный институт	
10 ДАТА ЗАЧИСЛЕНИЯ	ДДММГГ (ДД-ДЕНЬ, ММ-МЕСЯЦ, ГГ-ГОД)	1.09.88
11 ДОПОЛНИТЕЛЬН. СВЕДЕНИЯ	окончил п/ф ДонГУ	

МАТЕРИАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОСУЩЕСТВЛЯЕТСЯ В СООТВЕТСТВИИ С ИНСТРУКТИВНЫМ ПИСЬМОМ
МИНВУЗА СССР N..... 3 ОТ 18.01.74 Г.
СТИПЕНДИЮ ВЫПЛАЧИВАТЬ В РАЗМЕРЕ 90 РУБЛЕЙ В МЕСЯЦ

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ
24. "августа" 1988 года

ДИПЛОМ № 8-2145, т. 1500 1988 г.

СССР
МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

СВИДЕТЕЛЬСТВО

№ 98

г. [redacted] [redacted] (место, имя)
гражданина (ин) Республики Баня (страна)

в октябре 1987 г. поступил (а) на Подготовительный факультет Донецкого государственного университета на котором обучался (лась) русскому языку и другим дисциплинам, соответствующим его (ее) будущей специальности, в объеме программы полной советской средней школы.

В 1988 г. г. [redacted] (имя)
окончил (а) Подготовительный факультет и на выпускных экзаменах получил (а) следующие оценки:

1. Русский язык	<u>5</u>	6. Биология	_____
2. Математика	<u>5</u>	7. География	_____
3. Физика	<u>5</u>	8. История	_____
4. Химия	<u>5</u>	9. Литература	_____
5. Черчение	<u>5</u>	10. Сов. Связь - газет	_____

Рекомендуется для поступления в высшее учебное заведение СССР по специальности теоретич. и прикладн. механика в подотделе разработки штуров-й пол-де иконат.мех.обл.

Подпись [redacted] (подпись)
Подпись [redacted] (подпись)

Дата выдачи: 1.07.1988г.
Регистр. № 98

ДФМ1111, а. 2067, т. 1000-86 г.

Джерело: архівний відділ Криворізького національного університету.

**ДИНАМІКА ЗМІН У КОНТИНГЕНТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
КГРІ (КНУ)**

Склад іноземних студентів КГРІ (КНУ) по країнах у 1973-1977 н.р.

Таблиця І

СОСТАВ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ПО СТРАНАМ

№ п/п	Наименование стран	Кол-во студентов, чел.
1.	Монгольская Народная Республика	11
2.	Республика Куба	11
3.	Алжирская Народно-демократическая Республика	9
4.	Народная республика Конго	5
5.	Федеративная Республика Нигерия	6
6.	Демократическая республика Вьетнам	4
7.	Сирийская Арабская Республика	4
8.	Лаосская Народно-демократическая республика	5
9.	Объединенная Республика Танзания	7
10.	Республика Шри Ланка	2
11.	Королевство Лесото	1
12.	Центрально-африканская республика	1
13.	Тоголезская Республика	1
14.	Народно-демократическая Республика Сенегал	7
15.	Иорданское Хашимитское Королевство	5
16.	Республика Либерия	1
17.	Республика Бурунди	1
18.	Республика Нигер	1
19.	Сомалийская Демократическая Республика	1
20.	Демократическая республика Мадагаскар	1
21.	Иранская Республика	2
22.	Народная Республика Бангладеш	1
23.	Республика Кения	1
24.	Республика Замбия	1
25.	Демократическая Республика Судан	1
26.	Руандская Республика	2

Итого		92

Джерело: Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени Горнорудного института (за 1976-1977 учебный год). Кривой Рог, 1977. С.2

Додаток К.2

Склад іноземних студентів КГРІ (КНУ) по країнах у 1973-1979 н.р.

№ п/п :	Наименование стран	:К-во студентов, чел.
1.	Республика Куба	29
2.	Монгольская Народная Республика	13
3.	Народная Республика Конго	6
4.	Иорданское хашимитское Королевство	6
5.	Лаосская Народно-демократическая республика	6
6.	Объединенная Республика Танзания	5
7.	Малагасийская Республика	5
8.	Йеменская Арабская республика	10
9.	Народно-демократическая Республика Йемен	4
10.	Федеративная Республика Нигерия	4
11.	Социалистическая республика Вьетнам	4
12.	Сирийская Арабская Республика	3
13.	Руандийская Республика	3
14.	Эфиопия	3
15.	Алжирская Народно-демократическая Республика	2
16.	Иракская Республика	2
17.	Республика Замбия	2
18.	Республика Чили	2
19.	Республика Чад	2
20.	Республика Панама	2
21.	Республика Уганда	1
22.	Королевство Лесото	1
23.	Тоголезская Республика	1
24.	Республика Либерия	1
25.	Республика Джибути	1
26.	Народная Республика Бангладеш	1
27.	Республика Кения	1
28.	Республика Нигер	1
29.	Демократическая Республика Судан	1
30.	Республика Эквадор	1
31.	Республика Экваториальная Гвинея	1
32.	Республика Верхняя Вольта	1
33.	Тринидадская Республика	1
34.	Народная Республика Болгария	1
35.	Республика Шри Ланка	1
к в т.ч. I аспирант		

Джерело: Отчет о работе с иностранными студентами Криворожского ордена Трудового Красного Знамени Горнорудного института (за 1978-1979 учебный год). Кривой Рог, 1979.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ДО НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ/ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Дослідження глобальної онлайн-платформи StudyPortal, що забезпечує інформацією про навчальні програми та університети по всьому світу, допомагаючи студентам знайти оптимальні навчальні можливості та установи, що відповідають їхнім академічним і кар'єрним цілям показує, що в середньому студенти витрачають приблизно 18 місяців на те, щоб обирати програму і надалі бути зарахованими до університету. Тож, розглядати зарахування як одномоментний процес є помилковим, оскільки це послідовний ряд активностей, який включає різні етапи пошуку і обміну інформацією, а також мікро-рішень на емоційному рівні. Протягом цього часу студенти взаємодіють з університетом через різні канали, розмірковуючи про свій вибір та переходячи через різні етапи свого шляху до вступу.

З метою побудови ефективної стратегії привертання студентів, задля забезпечення успішної маркетингової та рекрутингової кампанії, вітчизняні заклади вищої/фахової передвищої освіти мають зосередитися на вивченні шляху, який проходять майбутні студенти до моменту зарахування. В окресленні етапів вибору університету іноземним абітурієнтом, в своїй роботі посилаємося на законодавчу базу України (Наказ Міністерства освіти і науки України 15 березня 2023 року Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році № 276) щодо навчання іноземних громадян. Тож, шлях до вступу включає наступні етапи:

1. Виявлення можливостей навчання,
2. Підготовка документів,
3. Візовий процес,

4. Подача заяви на навчання, складання вступного іспит,

5. Зарахування.

Глибоке розуміння *мети* абітурієнта на кожному етапі, а також ефективне послуговування *каналами взаємодії* з абітурієнтом, злагоджена робота адміністративного та професорсько-викладацького складу ЗО у забезпеченні наповненості *контенту* для усіх каналів взаємодії, вправне застосування *інструментів* підвищення інформативності та розподіл *обов'язків відповідних структурних підрозділів ЗО* виступають основними аспектами у підготовці стратегії залучення іноземних громадян.

Першим на шляху до зарахування виступає етап Виявлення можливостей навчання. На цьому етапі *завданням ЗО* є встановлення контакту з потенційним абітурієнтом. *Метою абітурієнта* є отримання актуальної інформації про різні університети іноземних країн, які надають програми, що відповідають його інтересам і майбутній кар'єрі, забезпечення освітніх програм іноземною мовою викладання/забезпечення вивчення мови викладання на підготовчому відділенні ЗО, вартість навчання та проживання, з'ясування вимог щодо прийому іноземних студентів до кожного конкретного університету, оформлення та отримання запрошення на навчання, отримання візи на навчання. *Каналами взаємодії* можуть виступати: 1. співвітчизники, знайомі/близькі випускники ЗО, або іноземні студенти ЗО, які мають досвід навчання у конкретному закладі. 2. Міжнародні рекрутингові компанії. 3. ДП «Український державний центр міжнародної освіти» (далі - УДЦМО). 4. Приватні рекрутингові компанії (фірми-посередники) зареєстровані у ДП «УДЦМО», відділи по роботі з іноземними студентами. Налагодження сталих зав'язків та співпраця ЗО з окресленими каналами, постійна залученість працівників ЗО до заходів, які сприяють популяризації отримання освіти у ЗО, створення асоціацій випускників, підтримка зв'язку із випускниками, через організацію відповідних заходів (щорічно) сприятимуть впізнаваності ЗО для іноземних абітурієнтів . Кожний канал взаємодії з абітурієнтом необхідно

заповнити необхідним *контентом* (українською, англійською мовами та ін. іноземними мовами залежно від контингенту студентів), а саме: посилання на соціальні мережі/чати/месенжери, історії успіху іноземних випускників, історія бренду ЗО, 3D екскурсії кампусом, інформація про акредитовані освітні, освітньо-наукові програми із зазначенням мови викладання, наявність підготовчого відділення для іноземних громадян, інформація про умови вступу на кожну окрему програму, правила отримання запрошення, інформація про отримання візи на навчання, терміни подачі заявок, витрати на проживання, витрати на навчання, мережа випускників, власний веб-сайт, житло, інформація життя у місті. Варто звернути увагу на необхідність регулярного оновлення контенту каналів взаємодії та швидке реагування на появу нових. На цьому етапі ЗО важливо не допустити виходу абітурієнта з його «маркетингової воронки». Постійна підтримка абітурієнта протягом всього шляху до зарахування стає можливою завдяки послуговунню такими *інструментами*: офіційний Веб-сайт ЗО, електронна пошта, Чатбот, Google Ads, YouTube, Telegram, LinkedIn, TikTok, Facebook Ads, Messenger, Facebook Group, Application System, Instagram Stories: Короткочасні відео або фотопублікації і т.п.

Перший етап зарахування є найбільш складним з точки зору навантаження на ЗО, тому задля підвищення ефективності роботи та забезпечення успішності рекрутингової кампанії необхідно розподілити відповідальності *структурних підрозділів ЗО за різні види робіт*. Тут доцільним вважаємо затвердження загальноуніверситетського контуру циклу прийому до ЗО із зазначенням переліку активностей, відповідальних підрозділів та часових рамок виконання роботи. Так, відповідальними за роботу із *Каналами взаємодії* мають виступати: ректорат та адміністративний підрозділ, який відповідає за роботу з іноземними студентами. Наповнення *контентом* – гаранті освітніх програм, приймальна комісія, адміністративний підрозділ, який відповідає за роботу з іноземними студентами.

Відповідальність за послуговування та підтримку роботи з інформаційними *інструментами* – інформаційні центри, маркетингові/іміджеві/ бренд центри, приймальна комісія.

Наступним етапом виступає підготовка документів. На цьому етапі завданням ЗО є забезпечення прозорою, актуальною, викладеною доступною мовою інформацією етапів, вимог щодо документів необхідних для вступу. *Метою абітурієнта* є збір необхідних документів для подачі заявки до обраного університету, з'ясування вимог і процедур отримання студентської візи для вибраної країни. *Каналами взаємодії* на даному етапі вже виступають внутрішні структурні підрозділи університету, а саме окремі спеціалісти віддлу міжнародних зав'язків та приймальної комісії. Контент має включати вичерпну інформацію про підготовку документів про попередню освіту, умови отримання запрошення на навчання, правил вступу. *Інструменти* що забезпечують реалізацію першого етапу доцільно використовувати і на цьому етапі. *Відповідальними* за роботу із *Каналами взаємодії* мають виступати: ректорат, Наповнення *контентом* – приймальна комісія, адміністративний підрозділ, який відповідає за роботу з іноземними студентами. Відповідальність за підтримку роботи з інформаційними *інструментами* – інформаційні центри, маркетингові/іміджеві/ бренд центри, приймальна комісія.

На третьому етапі, візовий процес, завданням ЗО є надання абітурієнту повної підтримки та інформації про процедуру отримання студентської візи (типу – D13) для України. Метою абітурієнта є успішне отримання візи для навчання. *Каналами взаємодії* на цьому етапі залишаються внутрішні структурні підрозділи університету, а також зазначені раніше зовнішні канали, такі як міжнародні рекрутингові компанії, ДП «Український державний центр міжнародної освіти» та приватні рекрутингові компанії.

Важливо забезпечити абітурієнтів чіткою інструкцією щодо необхідних документів та процедур для отримання студентської візи. Інформаційна

підтримка повинна бути доступною і зрозумілою для абітурієнтів з різних країн, щоб уникнути недорозумінь та запитань. *Контент*, який пов'язаний із візовим процесом, має включати інструкції щодо вимог до документів, терміни та процедури подачі заявок на візу, поради щодо інтерв'ю та підготовки до нього. Для забезпечення ефективної взаємодії з абітурієнтами на цьому етапі, можна використовувати *інструменти* електронного зв'язку, такі як електронна пошта, чатботи, месенджери, а також веб-семінари або відеоконференції, де працівники університету можуть надати додаткову консультацію за потребою абітурієнтів.

На четвертому етапі, подача заяви на навчання та складання вступного іспиту, *завданням 30* полягає у забезпеченні інформацією про процедуру подачі заявки та вимоги до онлайн/офлайн вступного іспиту (співбесіда). *Мета абітурієнта* – успішно скласти вступний іспит. Забезпечення підтримки та допомоги на цьому етапі відбувається через внутрішні структурні підрозділи університету, а саме окремі спеціалісти відділу міжнародних зав'язків та приймальної комісії допоможе зробити процес подачі заяви менш стресовим та збільшить ймовірність успішної реєстрації.

На цьому етапі *контент* має бути націленим на надання інформації стосовно самого процесу вступу та деталей, які стосуються конкретного університету та програми: Затверджена інструкція щодо подачі заявки у схематичній формі стане покроковою рекомендацією, що приведе абітурієнта до вступу. Цей документ може включати інформацію про терміни та процедури, поради щодо заповнення електронної або паперової заяви, та які документи необхідно прикріпити до заявки. Контактна інформація: Забезпечення студентів з інформацією про контактні дані відповідальних осіб або служб, які можуть відповісти на будь-які запитання стосовно вступу та надання додаткової інформації. Успішнішими *інструментами* для забезпечення взаємодії на цьому етапі можуть бути системи подання заявок та

платформи для онлайн-тестування. Такі інструменти дозволять абітурієнтам легко подавати заявки та скласти вступні іспити.

Етап зарахування, є визнанням успішної реалізації роботи ЗО із залучення іноземних громадян до навчання. *Метою абітурієнта* виступає є успішне отримання статусу студента в обраному університеті. На цьому етапі *завданням ЗО* є вчасне інформування абітурієнтів щодо результатів прийому, а також надання чіткої інструкцію щодо подальших кроків таких як процедура реєстрації та поселення в університеті. *Контент* має містити інструкції щодо оплати навчання та інших зборів, поради щодо підготовки до переїзду та інтеграції в нову культурну середовище. Важливим інструментом для взаємодії на цьому етапі є персональний підхід до кожного студента. Привітання нових студентів, індивідуальні консультації та підтримка в перший період навчання допоможуть створити позитивний досвід для студентів та зберегти їхню відданість університету.

Усі перераховані етапи на шляху до зарахування вимагають від університетів зосередитися на створенні ефективних стратегій залучення іноземних громадян.

